Akıllı Küreselleşme

DANİ RODRİK

Yüzyıldır iktisatçılar finans ve ticarette küreselleşme konusunu öne çıkarmaktalar. Ancak küresel bir ekonomi ve serbest ticaretin her zaman avantajlı olmayabileceğine ilişkin sürekli uyarı işaretleri de mevcuttur. Baskı noktaları nerelerdir? Bunlarla ilgili ne yapılabilir?

Dani Rodrik konunun arka planını; altın standardının dönüm noktası olan Bretton Woods Anlaşması ve Washington Mutabakatıyla on yedinci yüzyıldaki kökenlerinden günümüze kadar inceliyor. Ekonomik küreselleşmenin, gelişmiş ülkelerde benzeri görülmemiş refah düzeyleri sağlamasına ve Çin ve Asya'nın diğer ülkelerindeki yüz milyonlarca fakir işçi için bir nimet olmasına rağmen dayanıksız sütunlar üzerinde duran bir kavram olduğunu ileri sürüyor. Bunun uzun dönemli sürdürülebilirliği belirli değildir. Rodrik'in tezlerinin özü temel bir "üçlü çelişki"dir; demokrasi, kendi kaderini tayin etme ve ekonomik küreselleşmeyi eş zamanlı olarak gerçekleştiremeyiz. Hükümetlere çok fazla güç verirseniz himayecilik elde edersiniz. Piyasalara çok fazla özgürlük verirseniz fayda sağlamasını beklediğiniz kişilerin çok az sosyal ve politik destek verdiği istikrarsız bir dünya ekonomisi elde edersiniz. Rodrik; azami küreselleşmeyi değil, akıllı küreselleşmeyi savunuyor.

Akıllı Küreselleşme

EFİL YAYINEVİ

Dani Rodrik'in Diğer Kitapları

Tek Ekonomi Çok Reçete: Küreselleşme, Kurumlar ve Ekonomik Büyüme

Küreselleşme Sınırı Aştı Mı?

Akıllı Küreselleşme

Küresel Piyasalar, Devlet ve Demokrasi Neden Birlikte Var Olamazlar?

Dani Rodrik

Çeviren: Burcu Aksu

THE GLOBALIZATION PARADOX
Copyright © 2011, Dani Rodrik
Tüm hakları saklıdır

AKILLI KÜRESELLEŞME

Genel Yayın Nu.: 112
ISBN: 978-605-4334-78-0
1. Basım, Eylül 2011

EFLATUN Basım Dağıtım Yayıncılık Danışmanlık Yatırım ve Tic. Ltd. Şti.©2011
Efil©2011

Bu kitabın tüm hakları saklıdır.
Herhangi bir şekli ya da yöntemle çoğaltılamaz.

Sertifika Nu.: 12131

Sayfa ve Kapak Tasarımı: Zehra Yıldırım
Baskı ve Cilt: Ayrıntı Basımevi

EFİL YAYINEVİ

EFLATUN Basım Dağıtım Yayıncılık Danışmanlık Yatırım ve Tic. Ltd. Şti.
Ahmet Rasim Sokak 18/2 Çankaya/Ankara, Türkiye
Tel : (+90) 312 442 52 10
GSM : (+90) 541 232 00 96
Faks : (+90) 312 442 52 12

www.efilyayinevi.com

Çetin Doğan'a

Saygınlığı, cesareti ve kararlılığıyla olağanüstü bir insan, katlanmak zorunda kaldığı büyük haksızlığın üstesinden gelecektir.

İÇİNDEKİLER

Giriş: Küreselleşme Hikayesini Yeniden Kurgulama ix

1. Tarihin Aynasından Devletlerin ve Piyasaların Küreselleşmesi 3
2. İlk Büyük Küreselleşmenin Yükselişi ve Düşüşü 21
3. Neden Herkes Serbest Ticaretin Yararlı Olduğuna İnanmaz? 41
4. Bretton Woods, Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması ve Dünya Ticaret Örgütü: Politize Olmuş Dünyada Ticaret 59
5. Finansal Küreselleşme Budalalıkları 79
6. Finansın Tilki ve Kirpileri 99
7. Zengin Dünyada Fakir Ülkeler 119
8. Tropiklerde Ticari Köktencilik 139
9. Dünya Ekonomisinin Siyasi Üçlemi 161
10. Küresel Yönetim Mümkün Müdür? Arzulanır Bir Şey Midir? 183
11. Kapitalizmin Tasarlanması 3.0 205
12. Makul Bir Küreselleşme 221

Son Söz: Yetişkinlere Bir Masal 247

Notlar 251
Teşekkür 273
Dizin 275

GİRİŞ

Küreselleşme Hikayesini Yeniden Kurgulama

1997 yılının başlarında Küreselleşme Sınırı Aştı Mı? isimli küçük bir kitap yayınlamıştım. Birkaç ay sonra Tayland, Endonezya, Güney Kore ve Güneydoğu Asya'daki diğer ülkelerin ekonomileri büyük çapta uluslararası bir finansal darbeye maruz kalarak paramparça oldu. Bu ülkeler onlarca yıldır büyük bir hızla büyümüş ve uluslararası finansal toplumun ve kalkınma uzmanlarının göz bebeği haline gelmişti. Ancak birden bire uluslararası bankalar ve yatırımcılar, bu yerlerin para yatırmak için güvenilir olmadığına karar verdiler. Ardından hızlı bir şekilde geri çekilen fonlar geldi, para birimlerinde ani bir düşüş gerçekleşti; bankalar iflas etti ve bölge ekonomileri çöktü. Böylece, önce Rusya, ardından Brezilya, nihayetinde de Arjantin'e yayılan Asya finansal krizi doğdu; gelişi yenilmez ve hayranlık uyandıran bir hedge fund olan Long-Term Capital Management'ı (LTCM) da beraberinde alaşağı etti.

İleri görüşlülüğüm ve zamanlamam için kendimi kutlamış olabilirim. Kitabım sonunda sanırım kısmen yayıncısı olan Washington merkezli Institute for International Economics'in (IIE) küreselleşmenin güçlü savunucularından biri olarak tanınması nedeniyle en çok satanlarından biri oldu. Bu bir çeşit Nixon Çin'de etkisi yarattı. Küreselleşme konusundaki şüphecilik en son akla gelen bir yerden yöneltildiğinde daha ilginç oldu. "Küreselleşme taraftarı beyin takımı, küreselleşme-

nin konuşulduğu gibi olmadığına dikkat çeken Harvard profesörünün çalışmasını yayınladı" - işte şimdi dikkate değer bir şey oldu!

Ne yazık ki durumu doğru algılamaktan uzaktım. Kitabım mali piyasalarda gelişen krizi önemsemedi. Aslında, sadece gelen fırtınayı öngörmemekle kalmamış, finansal küreselleşmeyi – günlük bazda küresel olarak el değiştiren para birimleri, değerli kağıtlar, türev araçlar ve diğer finansal varlıkları kapsayan trilyonlarca dolar – kitabın tamamen dışında tutmaya karar vermiştim. Bunun yerine, işgücü piyasalarında ve sosyal politikalar için uluslararası emtia ticaretinin yarattığı güçlüklere odaklanmıştım. Uluslararası ticaret ve dış kaynak kullanımındaki artışın eşitsizliği arttıracağından, iş gücü piyasası risklerini arttıracağından ve uluslar içindeki sosyal anlaşmayı aşındıracağından endişelendim. Bu çatışmaların daha yoğun sosyal programlar ve daha iyi uluslararası kurallar edinilerek idare edilmesi gerektiğini savundum. Meslektaşlarım bu tür konuları küçümsediğinden ve kamusal alandaki tartışmaya üretken bir biçimde katılma fırsatını kaçırdıklarından bu kitabı yazmaya karar vermiştim. O sırada haklı olduğumu, ekonominin bir bütün olarak o zamandan bu zamana açıkladığım görüşlere yaklaştığını düşünüyorum. Ya *finansal küreselleşmenin* başarısızlık ihtimali? O sırada bu benim görüş alanımda değildi.

Asya finansal krizinin sonraki yıllarında araştırmam daha çok finansal küreselleşmenin nasıl işlediğini (ya da işlemediğini) anlamaya yöneldi. On yıl sonra Uluslararası Para Fonu (IMF) bu konuda bir çalışma hazırlamamı istediğinde kendimi hazır hissettim. Arvind Subramanian ile birlikte 2007'de yazdığım makalenin başlığı "Finansal Küreselleşme Neden Hayal Kırıklığı Yarattı?" idi.[1] Finansal küreselleşme girişimcilere fon sağlama ve riskleri daha iyi yüklenebilecek gelişmiş yatırımcılara dağıtma vaadi sundu. Nakit sıkıntısında olduklarından, pek çok şoka maruz kaldıklarından ve çeşitlilik gösteremediklerinden en çok gelişmekte olan ülkeler bundan fayda görecekti. İşler böyle gitmedi. Çin gibi daha iyi performans gösteren ülkeler, sermaye akışının olduğu ülkeler olmadı; aksine onlar zengin uluslara borç veriyordu. Uluslararası finansa güvenenler başarısız olmaya eğilimliydi. Makalemiz küresel finansın serbest bırakılmasının neden gelişmekte olan uluslar için emtia temin etmediğini açıklamaya çalıştı.

Makaleyi basıma göndermemizin hemen ardından ipotekli konut finansmanı sisteminde kriz çıktı ve Amerika Birleşik Devletleri-

ni sardı. Emlak balonu söndü, ipotekli konuta dayalı varlıklar çöktü, kredi piyasaları çekildi ve aylar bile geçmeden Wall Street şirketleri toplu intiharlar gerçekleştirdi. Geniş çaplı kurtarma planları ve finansal kurumların devralınması ile devlet, ilk önce Amerika Birleşik Devletleri'nde ve sonrasında diğer gelişmiş ekonomilerde devreye girdi. Krizin temelinde finansal küreselleşme yatar. Emlak balonu ve onun büyüttüğü riskli vadeli işlem ve opsiyonların devasa yapısı Asya ulusları ile petro-devletlerin büyük çaplı tasarruflarıyla şişirildi. Krizin Wall Street'ten dünya üzerindeki diğer finansal merkezlere bu kadar kolayca yayılabilmesinin nedeni finansal küreselleşme ile birlikte gelen bilanço karışıklığıydı. Bir kez daha ufukta görünmeye başlayan daha büyük olayı kaçırmıştım.

Tek başıma sayılmazdım tabi ki. Birkaç istisna dışında ekonomistler kontrolsüz finansman ağı olan ve "gölge bankacılık sistemi" adıyla bilinen bu büyüme ile ortaya çıkan riskleri vurgulamak yerine, finansal yeniliğe övgüler diziyordu. Asya finansal krizinde olduğu gibi tehlike sinyallerini göz ardı etmiş, riskleri görmezden gelmişlerdi.

Krizlerin hiçbirinin tamamen sürpriz olduğu düşünülmemelidir. Asya finansal krizinin ardından hepsi şu sonuca ulaşan bir analizler dizisi geldi: Mali sermayenin ülkeye giriş çıkışının serbest olduğu durumda hükümetin para biriminin değerini korumaya çalışması tehlikelidir. Tayland baht'ının Ağustos 1997'de cesur bir adım atmasından önce itibarlı bir ekonomist olduğunu ve bunu bilemezdiniz. Riskli konut finansmanı krizi de geniş bir literatür oluşturdu; önemi ve sonuçları bakımından kesinlikle daha fazlası yazılıp çizilecektir. Ancak önemli sonuçlarından bazılarını öngörmek zordur; piyasalar balona yatkındır, kontrolsüz kaldıraç sistematik risk yaratır, şeffaflığın olmayışı güveni zedeler ve erken müdahale mali piyasaların batmaya yaklaştığı durumda önemlidir. Bunların hepsini on yedinci yüzyılın ünlü lale çılgınlığından bilmiyor muyuz?

Bu krizler öngörülemez olduklarından değil, *öngörülmediklerinden* ortaya çıktı. Ekonomistler (ve onları dinleyenler) tercih ettikleri an anlatısında kendilerine fazla güvendiler: Piyasalar etkindir, finansal yenilik riski onu en iyi üstlenebileceklere aktarır, öz denetim en iyi şekilde çalışır, hükümet müdahalesi etkin değildir ve zararlıdır. Oldukça farklı yönlere giden pek çok diğer olaylar dizisi olduğunu unuttular. Kibir kör noktalar yaratır. Finansal küreselleşmenin eleştirmenlerinden biri

olmama rağmen bundan bağışık değildim. Ekonomi mesleğinden olanların geri kalanlarıyla birlikte ben de ihtiyatlı düzenlemelerin ve merkez bankası politikalarının finansal korkulara ve ileri ekonomilerde çöküşlere karşı yeterince güçlü engeller oluşturduğuna ve asıl meselenin gelişmekte olan ülkelere benzer düzenlemeler getirmek olduğuna inanmaya çoktan hazırdım. Alt planlarım bir şekilde farklıydı, ancak ben aynı büyük hikayeyi izliyordum.

Her Yerde Şüphe Var

Tayland ve Endonezya gibi küresel sistemin çevresinde yer alan ülkeler krize yenik düştüğünde, onları sistemin kötü koşullarına uyum sağlayamadıkları ve başarısızlıkları yüzünden suçlarız. Merkezdeki ülkeler aynı şekilde girdaba kapıldığında, sistemi suçlar ve sistemi düzeltmenin zamanının geldiğini söyleriz. Böylece büyük 2008 finansal krizinin reform için yeni bulunmuş bir heves çağına öncülük edeceğinden emin olabiliriz. Wall Street'i alaşağı eden ve Amerika'nın kibrini diğer önemli sanayi toplumları gibi kıran kriz, en azından son çeyrek yüzyılda yaşadığımıza benzer bir şekilde global kapitalizmin sürdürülebilirliği konusunda ciddi sorular sorulmasına neden olmuştur.

Finansal krizi ne önleyebilirdi? Sorunun kökeninde konut kredisi verenler mi vardı? Savurgan borçlular mı? Kredi derecelendirme kuruluşlarının yanlış uygulamaları mı? Finansal kurumların payına çok düşen kaldıraç mı? Global tasarruf içgüdüsü mü? Amerika Birleşik Devletleri Merkez Bankasının çok laçka para politikası mı? Fannie Mae ve Freddie Mac için devlet garantileri mi? Amerika Birleşik Devletleri Hazinesinin Bear Stearns ve AID'yi kurtarması mı? Amerika Birleşik Devletleri Hazinesinin Lehman Brothers'ı finanse etmeyi reddetmesi? Çok az düzenleme? Bu sorular konusundaki tartışmalar hala şiddetini korumakta ve uzun bir süre devam edeceklerine şüphe yok.

Daha geniş bir açıdan bakıldığında, bu sorular sadece detayları irdeler. Aslında temel açıklamamız güvenilirliğini ve çekiciliğini kaybetmişti. Finansal yenileşmenin iyi anlamda karşı konulamaz bir güç olduğuna, mali piyasaların öz düzenleme ile en iyi şekilde yönetileceğine veya hükümetlerin büyük finansal kuruluşların kendi hatalarının bedelini ödemelerine izin vermeyi beklediğine herhangi bir politika

yapıcısını inandırmak bir hayli zaman alacaktır. Bir sonraki küreselleşme basamağını şekillendirmek için yeni bir açıklamaya ihtiyacımız var. Yeni açıklama ne kadar dikkatli olursa ekonomilerimiz o kadar sağlıklı olacaktır.

Küresel finans inandırıcı öykü dizelerini tüketmiş tek alan değildir. Haziran 2008'de ipotekli konut finansman sistemindeki kriz patlak verdiği sırada, uluslararası ticaretin önündeki engelleri kaldırmaya yönelik küresel görüşmeler hırçınlık ve birbirini suçlamalar arasında çöktü. Dünya Ticaret Örgütü'nün himayesinde düzenlenen ve "Doha Round" olarak bilinen bu görüşmeler 2001'den beri devam etmekteydi. Pek çok küreselleşme karşıtı grup için çok uluslu şirketlerin fakir çiftçileri ve çevreyi sömürüsünü simgeler hale geldiler. Sıklıkla bir saldırı hedefi olan görüşmeler sonunda, daha sıradan sebeplerden durduruldu. Hindistan ve Çin'in başını çektiği gelişmekte olan ülkeler Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa Birliği'nin kendi endüstriyel ve tarımsal tarifelerini bozmak için yeterince şey sunmadığına karar verdiler. Görüşmeleri canlandırma çabaları sürse de Dünya Ticaret Örgütü, meşruluğunu arttıracak ve kendisini bir kez daha gerekli kılacak fikirlerini tüketmiş görünüyor.

Dünyanın ticaret rejimi finansal eşinden önemli bir bakımdan ayrılır. Ticari ilişkiler sistemindeki çürüme bir günden diğerine büyük bir patlama yaratmaz. Uluslar kuralları çok kısıtlayıcı ve ihtiyaçlarına uygun bulmadıkları takdirde, onları hiçe sayma yolları bulurlar. Etkileri daha güç algılanır ve çok yönlülük ile ayrımcılık yapmamaya ilişkin temel ilkelerden zaman içinde sürekli bir geri çekilme gösterir.

Gelişmekte olan ülkeler sürekli olarak, kuralları koyanın büyük adamlar olduğundan sistemin kendi çıkarlarına karşı taraflı olduğundan şikayet ederler. Anarşistlerden, çevrecilerden, sendika çıkarları ve ilerleme yandaşlarından meydana gelen karışık bir grup bazen küreselleşmeye karşı oldukları nedenlerde birleşmiştir. Ancak son yıllardaki asıl büyük haber zengin ülkelerin de kurallardan artık memnun olmadığıdır. Amerika Birleşik Devletleri gibi önemli ülkelerde ekonomik küreselleşmeye destekteki çarpıcı düşüş bu yeni eğilimi yansıtıyor. NBC/*Wall Street Journal* gazetesinde bir ankete katılanlar arasında küreselleşmenin Amerika Birleşik Devletleri ekonomisi için iyi olduğunu söyleyenlerin oranı, Haziran 2007'de %42'den Mart 2008'de %25'e hızlı bir şekilde düştü. İlginçtir ki şu anda küreselleşmenin sözüm ona

azalmayan faydalarını sorgulayan giderek artan sayıdaki ana akım ekonomistte de hayal kırıklığı görülmeye başlandı.

Savaş sonrası dönemin ekonomi alanında dönüm noktasını teşkil eden kitabın yazarı merhum Paul Samuelson meslektaşlarına küreselleşmede Çin'in kazançlarının Amerika Birleşik Devletleri aleyhine olabileceğini hatırlatmıştır; ekonomi alanında 2008 Nobel ödülü alan Paul Krugman düşük gelirli ülkelerle yapılan ticaretin artık zengin uluslardaki eşitsizliği etkileyemeyecek kadar küçük olmadığını savunur; Amerika Birleşik Devletleri Merkez Bankası eski Başkan Yardımcısı Alan Blinder uluslararası dış kaynak kullanımının Amerika Birleşik Devletleri işgücünün yerinde benzeri görülmemiş bir değişiklik yaratacağından endişe eder; *Financial Times* yazarı ve küreselleşmenin en açık savunucularından Martin Wolf mali küreselleşmenin girdiği yol konusunda duyduğu hayal kırıklığını anlatır; Clinton yönetiminin "Bay Küreselleşmesi" ve Başkan Barack Obama'nın ekonomik danışmanı Larry Summers ulusal düzenlemelerde dibe doğru yarışın tehlikelerinden ve uluslararası işgücü standartlarının gerekliliğinden dem vurur.

Bu endişeler Nobel ödülü sahibi ekonomist Joseph Stiglitz gibilerinin cephesindeki saldırıya karşı duramasa da, entelektüel ortamda önemli bir değişime işaret eder. Ayrıca, inancını yitirmeyenler bile küreselleşmenin nereye gitmesini istedikleri konusunda çoğu zaman şiddetli görüş ayrılığı içindedir. Örneğin tanınmış serbest tüccar Jagdish Bhagwati ve küreselleşme yanlısı Peterson Institute for International Economics'in Başkanı Fred Bergsten de eleştirilerin küreselleşmenin kötü yanlarını oldukça abartıp iyi taraflarının kıymetini bilmediklerini savunanlar arasında en ön sıralarda yerini alır. Ancak Bergsten'in desteklediği, Bhagwati'nin karşı çıktığı bölgesel ticaret anlaşmalarının avantajları konusundaki tartışmaları, yukarıda belirttiğimiz yazarların birbirleriyle anlaşmazlıkları kadar ateşlidir.

Bu ekonomistlerin hiçbiri küreselleşme karşıtı değildir tabi ki. Küreselleşmeyi tersine çevirmek istemezler ama yurtiçinde ve uluslararası alanda küreselleşmeyi daha etkin, daha adaletli ve daha kalıcı kılacak yeni kurumların ve telafi edici mekanizmaların yaratılmasını desteklerler. Politika önerileri sıklıkla muğlaktır (ayrıntılarıyla belirtilse de) ve çok az görüş birliği oluştururlar. Öte yandan, küreselleşme konusunda karşıtlık caddelerden ekonomi basınının köşe yazılarına ve ana akım düşünce kuruluşlarının kürsülerine taşındı.

Mevcut küreselleşme modelimizi destekleyen entelektüel görüş birliği, dünya ekonomisi büyük 2008 finansal krizine girmeden önce buharlaşmaya başlamıştı. Bugün küreselleşmenin amigolarının kendinden emin tavrı kayboldu; yerini şüpheler, sorular ve şüphecilik aldı.

Başka Bir Hikaye

Dünya küreselleşmenin çöküşünü zaten bir kez gördü. Serbest ticaret ve serbest sermaye hareketliliği ile yaşanan altın çağ 1914'te birden sona erdi ve 1. Dünya Savaşından sonra canlandırılamadı. Gelecek yıllarda benzer bir küresel ekonomik çöküşe tanık olma ihtimalimiz var mı?

Soru gerçeklikten uzak değildir. Ekonomik küreselleşme gelişmiş ülkelerde daha önce görülmemiş bir refah düzeyi yaratmış, Çin ve diğer Asya ülkelerindeki milyonlarca fakir işçiye bir iyilik yapmış olsa da, temeli zayıftır. Yerel düzenleyiciler ve politik kuruluşlarca desteklenme eğiliminde olan ulusal piyasaların aksine, küresel piyasalar sadece "zayıf bir biçimde birbirleriyle ilişkilidir". Global tekelcilik karşıtı bir otorite yoktur; küresel ve nihai bir kredi mercii yoktur; küresel bir düzenleyici, güvenlik ağı ve tabi ki küresel demokrasi de yoktur. Başka bir deyişle küresel piyasalar zayıf yönetimden olumsuz etkilenir ve bu nedenle istikrarsızlığa, verimsizliğe ve zayıf popüler meşruluğa yatkındır.

Ulusal hükümetlerin kapsamı ile piyasaların küresel yapısı arasındaki dengesizlik küreselleşmenin yumuşak karnını oluşturur. Sağlıklı bir ekonomik sistem bu ikisi arasında hassas bir uzlaşmayı gerekli kılar. Hükümetlere çok fazla güç verirseniz, korumacılık ve bağımsız ekonomi politikasına sahip olursunuz. Piyasalara çok fazla özgürlük verirseniz, yardım etmesi gerekenlerden çok az sosyal ve siyasi destek alan istikrarsız bir dünya ekonomisine sahip olursunuz.

1945 sonrasındaki son otuz yıllık dönem, Amerikalı, İngiliz ve diğer Müttefik uluslardan gelen politika yapıcıların 2. Dünya Savaşı sonrası ekonomik sistemi tasarlamak için 1944'te bir araya geldiği, adını New Hampshire sayfiye şehri Bretton Woods'dan alan anlaşma ile yönetilmiştir. Bretton Woods rejimi, politika yapıcılarının yerel sosyal ve istihdam ihtiyaçlarına odaklanmalarını sağlarken küresel ticaretin yaralarını sarıp gelişmesine olanak tanıyan sığ bir çok taraflılıktı. Sistemin

dehası, çeşitli hedeflere takdire şayan bir şekilde hizmet eden bir denge yaratmasıydı. Ticari akışlardaki en berbat kısıtlamaların bir kısmı kaldırıldı; böylece hükümetlere kendi bağımsız ekonomi politikalarını uygulama ve tercih ettikleri refah devleti formunu kurma özgürlüğü verilmiş oldu. Gelişmekte olan ülkeler, kendi açılarından, kısıtlı bir dış baskıya maruz kalarak belirli büyüme stratejileri izleyebildiler. Uluslararası sermaye akışı yine de çok sınırlı kaldı. Bretton Woods Anlaşması büyük bir başarıydı: Sanayi ülkeleri toparlanıp zenginleşirken pek çok gelişmekte olan ülke daha önce görülmemiş bir ekonomik büyüme yaşadı. Dünya ekonomisi daha önce olmadığı kadar büyüdü.

Bretton Woods para rejiminin, sermayenin uluslararası alanda daha devingen olmasıyla ve 1970'lerin petrol şoklarının gelişmiş ülkeleri sarmasıyla birlikte savunulamaz olduğu görülmüştür. Hiper küreselleşme olarak adlandırabileceğimiz yapıyı kurabilmek için 1980'ler ve 1990'larda daha azimli bir ekonomik liberalleşme ve derin entegrasyon gündemi oluştu. Ticaret anlaşmaları ithalat kısıtlamaları konusundaki geleneksel bakış açısının ötesine geçti; yerel politikaları aştı; uluslararası sermaye piyasaları üzerindeki kontroller kaldırıldı ve gelişmekte olan uluslar yabancı ticaret ve yatırıma piyasalarını açmaları konusunda büyük bir baskıya maruz kaldı. Aslında ekonomik küreselleşme kendi içinde bir sona ulaştı.

Savaş sonrası küreselleşme modelinin sınırlarını zorlayan ekonomistler ve karar vericiler küreselleşmenin asıl başarısının sırrını gözden kaçırdılar. Sonuç hayal kırıklıklarıydı. Finansal küreselleşme daha fazla yatırım ve hızlı büyüme yerine istikrarsızlığa neden oldu. Ülkeler içinde küreselleşme, gemileri su yüzüne çıkarmak yerine eşitsizlik ve güvensizlik yarattı. Bu dönemde özellikle Çin ve Hindistan'da muazzam başarılar elde edildi. Ancak bizim de göreceğimiz gibi, bu ülkeler küreselleşme oyununu yeni kurallara göre değil, Bretton Woods kurallarına göre oynamayı tercih ettiler. Kendilerini hiç koşulsuz uluslararası ticaret ve finansa açmak yerine, ekonomilerini çeşitlendirmek için ağır bir devlet müdahalesiyle karmaşık stratejiler izlediler. Bu arada, Latin Amerika ülkeleri gibi daha standart reçeteler izleyen ülkeler zayıf düştü. Böylece küreselleşme önceki başarısının kurbanı oldu.

Ekonomik dünyamızı daha güvenli bir konuma getirmek için piyasalar ile yönetim arasındaki hassas dengenin çok iyi anlaşılması gerekir. İki basit fikir temelinde bu kitapta başka bir anlatıma yer verece-

ğim. İlk olarak, piyasalar ve hükümetler birbirinin yerini tutan şeyler değil, birbirini tamamlayan öğelerdir. Daha fazla ve daha iyi piyasalar isterseniz, daha fazla (ve daha iyi) denetiminizin olması gerekir. Piyasalar devletlerin en zayıf olduğu zamanda değil, güçlü olduğu zamanda mükemmel çalışır. İkincisi, kapitalizm tek bir model sunmaz. Ekonomik zenginlik ve istikrar, işgücü piyasası, finans, kurumsal yönetim, sosyal refah ve diğer alanlardaki kurumsal düzenlemelerin farklı kombinasyonlarıyla başarılabilir. Uluslar; ihtiyaçları ve değerlerine bağlı olarak bu düzenlemeler arasında farklı seçimler yapmaya eğilimli ve aslında yetkilidir.

Kulağa basmakalıp gibi gelse de bu fikirlerin küreselleşme ve demokrasi açısından ve diğerinin varlığında her birini ne kadar kabul edebileceğimiz konusunda çok önemli sonuçları vardır. Piyasaların iyi işlemesi için yönetim ve düzenleme amaçlı kamu kurumlarına ihtiyacı olduğunu anladığınızda ve dahası, bu kurum ve düzenlemelerin alması gereken şekil konusunda ulusların farklı tercihleri olduğunu kabul ettiğinizde, sizi çok farklı sonlara ulaştıran bir hikaye anlatmaya başlamış olursunuz.

Özellikle dünya ekonomisinin esas siyasi üçlemini anlamaya başlarsınız: Demokrasiyi, ulusun kendi kaderini tayin etmesi ve ekonomik küreselleşmeyi aynı anda takip edemezsiniz. Küreselleşmeyi daha öteye götürmek istersek ya ulus devletinden ya da demokratik politikadan vazgeçmek zorunda kalırız. Demokrasiyi devam ettirmek ve derinleştirmek istersek ulus devlet ile uluslararası ekonomik entegrasyondan birini seçmemiz gerekir. Ulus devleti ve ulusun kendi kaderini tayin etmesi prensibini korumak istersek demokrasiyi derinleştirmekle küreselleşmeyi derinleştirmek arasında bir seçim yapmamız gerekir. Sorunlarımızın temelinde kaçınılamaz tercihlerle yüzleşmeye dair isteksizliğimiz yatmaktadır.

Hem demokrasiyi hem de küreselleşmeyi ilerletmek mümkün olsa da söz konusu üçleme göre bunun için bugüne kadar gördüğümüz veya çok yakında karşılaşacağımız herhangi bir şeyden çok daha azimli bir küresel siyasi toplumun oluşturulması gerekecektir. Bu, şu anda mevcut olanın ötesine geçen sorumluluk mekanizmalarınca desteklenerek demokratik yollarla küresel kararlar alınmasını gerektirecektir. Bu anlamdaki demokratik küresel yönetim bir hayaldir. Genel kurallar ve kurumlara uyumlaştırılması gereken ihtiyaçları ve tercihleri bakımın-

dan ulus devletler arasında pek çok farklılıklar vardır. Küresel yönetimi her ne kadar bir araya getirsek de bu ekonomik küreselleşmenin sadece bir kısmını destekleyecektir. Şu anki dünyamıza damgasını vuran büyük farklılık, hiper küreselleşmeyi demokrasiyle uyumsuz kılar.

Bu nedenle seçimler yapmak zorundayız. Benimki hakkında net olayım: Demokrasi ve ulusun kendi kaderini belirlemesi prensibi hiper küreselleşmeden baskın çıkmalıdır. *Demokrasilerin kendi sosyal düzenlerini koruma hakkı vardır ve bu küresel ekonominin gerekliliklerıyle çakıştığında, yoldan çekilmesi gereken bu gerekliliklerdir*.

Söz konusu prensibin küreselleşmenin sonu olacağını düşünüyor olabilirsiniz. Pek değil. Bu kitabın sonunda, ulusal demokrasileri yeniden güçlendirmenin aslında dünya ekonomisini daha sağlıklı ve güvenli bir temele oturtacağına sizleri inandırmayı umut ediyorum. Tam burada da küreselleşmenin esas çelişkisi yatar. Ulusal hükümetlere hareket edecek kadar alan sağlayan ince bir uluslararası kurallar bütünü *daha iyi* bir küreselleşmedir. Küreselleşmenin yeterli ekonomik katkılarını korurken kötü yanlarıyla uğraşır. Maksimum değil, akıllı küreselleşmeye ihtiyacımız var.

Ekonomistler de İnsandır

Ekonomistler ve politika danışmanları ekonomik küreselleşmenin yarattığı gerilim ve zayıflıkları çok uzun zamandır görmezden gelmektedir. Yolumuza çıkan her engeli bilgisizliğe, daha da kötüsü her türlü korumacının kişisel çıkarlarına dayanan kulis faaliyetine bağladılar. Küreselleşmenin tek taraflı arayışının vurguladığı rekabet eden değerler ve fikirler arasındaki meşru çatışmaya yeterli ilgi göstermediler. İyi işleyen piyasalar ve kararlı devlet faaliyeti arasındaki ilişkiyi önemsemediler. Bu nedenle düsturları zaman zaman kazançtan çok zarara neden oldu. Ayrıca ticaret araçlarından daha etkin yararlanmak için sayısız fırsatı kaçırdılar.

Bahsedilen ihtiyaç nedeniyle bu kitapta ekonomistler ve kendileri ile diğerleri hakkında söyledikleri öykülere dair fikirleri yer almaktadır. Bu öykülerin dünyamızı nasıl şekillendirdiğini, bu dünyayı nasıl sonuna getirdiklerini ve ekonomi hakkındaki bu fikirlerin kaçının daha iyi bir küresel ekonomik sistem kurmak için kullanılabileceğini anlatır. Benim gibi bir ekonomistin fikirlerin, özellikle de ekonomistle-

rin fikirlerinin çok önemli olduğunu düşünmesi belki de doğaldır. Ancak çevremizdeki dünyayı anlayışımızı biçimlendirmede, politikacılarla karar alıcılar arasındaki iletişime yön vermede ve seçeneklerimizi hem kısıtlamada hem de genişletmede bu fikirlerin sahip olduğu etkiyi abartmak pek kolay değildir. Siyaset bilimciler, sosyologlar, tarihçiler ve diğerleri hiç şüphesiz kendi uzmanlık alanları için eşit itibar görmek ister. Politika tercihleri kesinlikle özel çıkarlar, siyasi organizasyonlar, derin sosyal eğilimler ve tarihi şartlarla sınırlandırılır. Ancak teknik yeteneği ve kesin görüntüsü sayesinde, ekonomi bilimi en azından 2. Dünya Savaşı'nın sonundan itibaren üste çıkmıştır. Kamu politikasını tartıştığımız dili sunmuş ve kolektif zihinsel haritamızın topolojisini şekillendirmiştir. Keynes'in de en bilinen sözlerinden birine göre, "en becerikli iş adamı bile genellikle belirli bir zaman önce vefat etmiş bir ekonomistin düşüncelerinin esiri olmuştur." Sanırım yine de durumu yeterince açıklayamamıştır. Son elli yılın politikalarını ortaya çıkaran fikirler (büyük çoğunlukla) yaşayan ekonomistlerden çıkmıştır.

Ekonomistler sık sık haksız yere cezalandırılırlar. Topluluklar, sosyal değerler veya etkinlik ve ekonomik büyüme dışındaki kamusal hedefleri çok az dikkate alan piyasa ilkelerine bağlı kişiler olarak görülürler. Etik normlar ve sosyal anlamda işbirlikçi yaklaşımdansa tüketimi, aç gözlülük ve bencilliği teşvik ederler. Pek çok insanın kafasındaki ekonomist imgesi, hiç durmaksızın serbest piyasaların faziletleri ile iskan, eğitim, sağlık, istihdam, ticaret ve diğer alanlara hükümet müdahalesinin tehlikelerinden bahseden Milton Friedman'dır. Bu aslında doğru bir tablo değildir. Ekonomistler, dünyayı analiz etmek için kiminin serbest piyasalar lehine olduğu, kiminin olmadığı çeşitli çerçeveler kullanır. Ekonomik araştırmaların pek çoğu aslında ekonomik performansı geliştirebilecek hükümet müdahalesinin türlerini anlamaya yöneliktir. Ekonomiyle ilgisi olmayan sebepler ve sosyal olarak işbirlikçi davranışlar gittikçe ekonomistlerin çalışma alanının bir parçası haline gelmektedir.

Sorun ekonomistlerin serbest piyasa tutuculuğunun en yüksek rütbeli din adamları olmaları değil, normal insanlar gibi aynı bulgusal önyargılara tabi olmalarıdır. Yaşanılan anın tercih ettikleri anlatısını destekleyen kanıtlara odaklanıp, desteklemeyenleri bir kenara bırakarak grup düşüncesi ve kendilerine aşırı güven sergileme eğilimindedirler. Farklı zamanlarda farklı fikirleri öne çıkararak gelip geçici hevesle-

ri ve modayı takip ederler. Yakın deneyime çok fazla ağırlık verirken uzak geçmişi hafife alırlar. Son krize yönelik çarelere odaklanırken, bir sonrakine neden olabilecek gerilimlere yeterince ilgi göstermezler. Altta yatan şartların değerlendirilmesinde asıl farklılıklardan ziyade bilgisizlik veya kişisel çıkarlara karşıt görüşlere atıfta bulunurlar. Meslektekilerle meslek dışındakiler (örneğin meslek kartı taşıyanlarla taşımayanlar) arasında büyük bir fark gözeterek birbirilerine sıkıca bağlılık gösterirler. Uzmanlık bilgisine sahip bütün kişilerde olduğu gibi, dışarıdan kendi alanlarına el uzatıldığında kibirli olurlar. Başka bir deyişle ekonomistler aynı zamanda insandır. İnsanlar gibi davranırlar, kendi modellerinin bazen üzerinde yükseldiği kurgusal, mantık üstü, sosyal refahı en üst seviyeye çıkaran planlamacılar gibi hareket etmezler.

Ancak, ekonomistler herhangi bir grup değildir. Ulusal ve uluslararası politikaların belirlendiği entelektüel çevrenin mimarlarıdır. Saygıyı hak ederler ve sözleri dinlenir; ironiktir ki ne kadar çok dinlenirlerse ekonomik durum o kadar kötüye gider. Ekonomistler yanlış iş yaptıklarında, ki zaman zaman yaparlar, ciddi zararlar verebilirler.

İşleri doğru yaptıklarında, insan refahına olan katkıları da büyük olur. Zamanımızın en büyük ekonomik başarılarının bazılarının arkasında, savaş sonrası dönemde küresel ticaretin yeniden kurulması veya Çin ve Hindistan'ın doğuşu, ekonomistlerin acımasızca kafalara soktuğu basit, ancak güçlü fikirler vardır: Ticaret, kendi kendine yetmeden daha iyidir; teşvikler önemlidir, piyasalar büyümenin lokomotifidir. Ekonomide kutlanması gereken veya kutlanabilen pek çok şey olduğunu da göstereceğim.

Yani bu konu iyi adamlarla kötü adamlar hakkındaki basit bir ahlak oyunu değildir. Ekonomistleri dünyanın çeşitli kötülüklerinden sorumlu tutan yazılı belgeler konusunda, Pazar köktencilerinin kendilerini kutlayan beyanları konusunda olduğu gibi çok az sabrım var. Ne ekonomistlerin fikirlerini yereceğim, ne de onların amigoluğunu yapacağım. Bunun yerine, farklı zamanlarda onların nasıl kullanıldığını ve nasıl kötüye kullanıldığını, farklı ulusların değerleri ve emellerine daha uygun, daha esnek ve daha iyi bir küreselleşme şekli oluşturmak için nasıl onlara dayanacağımızı göstereceğim. Bugüne kadar ekonomi, iki parça mucize ilaç ve bir parka yılan yağıydı. Umarım bu kitap okuyucunun aradaki farkı anlamasına yardımcı olacak.

Akıllı Küreselleşme

1

Tarihin Aynasından Devletlerin ve Piyasaların Küreselleşmesi

17 Kasım 1671'de, Londralı armatörlerin, borsacıların ve tüccarların uğrak yeri olan Garraway'in kahvehanesinin devamlı müşterileri eşine az rastlanır bir duyuru ile karşılaştı:

> Önümüzdeki Aralık'ın beşinde, bu Yerin Büyük Salonunda The Honourable, the Governour and Company of Merchants-Adventurers Trading into Hudson's Bay'e ait otuz parçadan oluşan 3000 ağırlığında Kunduz Kürkü Satılacaktır.

Bu kunduz kürkü satışı Garraway'deki müşteriler için geçici bir ilgiden fazlası demekti. 17. yüzyılda en kaliteli kürkün kaynağı olarak görülen kunduz postuna büyük talep vardı. Kunduza o kadar itibar ediliyordu ki 1638 yılında Kral I. Charles şapka yapımında kunduz kürkü dışında herhangi bir malzeme kullanılmasını yasaklamıştı.

Kürk ticaretinde Londra'nın tam bir durgun su olması şehrin tüccarlarını, bankerlerini ve soylularını çok şaşırtıyordu. Kunduz kürkünün büyük kısmı Rusya'dan geliyor; Baltık Denizi ve Karadeniz yoluyla Paris, Viyana ve Amsterdam gibi belli başlı Avrupa şehirlerindeki tüccarlara satılıyordu. Ayrıca, aşırı avlanma kunduz stoklarında ciddi bir düşüş ve fiyatlarda yükselişe neden olmuştu. Londralı zenginler Avrupa kıtasından sızan düşük kaliteli kürkle tatmin olmak zorundaydı veya bu materyali bahsettiğimiz şehirlerden çok yüksek fiyatlara satın

almaları gerekiyordu. Garraway'deki açık arttırma, çok sayıda, kaliteli kürk anlamına gelen yeni bir dönem başlattı.[1]

Kunduz kürkü Garraway'e nasıl ulaştı? "The Governour and Company of Merchants-Adventurers Trading into Hudson Bay" kim veya neydi? Burada başka bir yüzyıldan gelen bir küreselleşme öyküsü var.[2] Bu tabi ki farklı bir küreselleşme şekliydi. Ancak daha dikkatli bakarsanız küreselleşmeyi mümkün kılanlar veya onu sınırlayanlar hakkında pek çok şey öğrenirsiniz.

İmtiyazlı Ticaret Şirketlerinin Çağı

Kunduz kürklerini Garraways'e getiren olaylar dizisinde akla gelmeyecek üç başkahraman vardı. Kahramanlardan ikisi, renkli isimlere sahip Fransız kökenli bacanaklar Pierre-Esprit Radisson ve Médard Chouart, sieur des Groseilliers'di. Radisson ve des Groseilliers, *coureurs des bois,* bugünün Kanada'sında Kebek'in kuzey sınırlarında kürk ticareti yapan yetkisiz maceraperestlerdi. "Yeni Fransa" olarak adlandırılan bölgedeki Fransız koloni rejimi Amerikalı Kızılderililerden kunduz kürkü satın alımıyla ilgilenen bir işletme kurmuştu. Yerliler kolonicilerin kurduğu ticari merkezlere ellerindeki kaynakları getirir, karşılığında ateşli silahlar ve brendi alırlardı. O günün ekonomik felsefesi olan merkantalizme uygun olarak, Fransız kralının ve onun temsilcileri için maksimum kâr yaratmak için bir tekel şeklinde düzenlenmişti.

Hudson's Koyu kıyılarına daha yakın bölgenin kuzey ormanlarına akınları, Radisson ve des Groseilliers'in büyük oranda keşfedilmemiş Kızılderili topraklarına dalarak mevcut kunduz tedariklerini genişletebileceklerini düşünmelerini sağladı. Ancak Fransız koloni yönetimi, kendi yerleşik düzenine sıkı sıkıya bağlı olduğundan, buna karışmayacaktı. İki maceraperest lisanssız ticaretten para cezasına çarptırıldı ve des Groseilliers kısa bir süreliğine hapis yattı.

Kendi vatandaşlarınca engellenen iki bacanak patronlarını değiştirmeye karar verdi. Kendilerine alternatif sponsorlar ararlarken Kral II. Charles'ın huzuruna çıktıkları Londra'ya gittiler. En önemlisi, öykümüzün üçüncü başkahramanı Prens Rupert'in dikkatini çekmeyi başardılar. Bohemya doğumlu Prens Rupert II. Charles'in kuzeni ve farklı bir maceraperestti. İngiltere'de, Avrupa'da ve Karayipler'de

savaşmıştı; aynı zamanda amatör bir mucit ve sanatçıydı. Radisson ve des Groseilliers'in planı kuzey Atlantik'ten Hudson Boğazı yoluyla Hudson's Koyu'na geçerek İngiltere'den bir deniz yolu yaratmaktı. Böylece Fransız makamlarını saf dışı bırakabilecekler ve henüz Avrupalı hükümetlerin üstünde hak talep etmediği bir bölge olan kuzeyden doğruca Kızılderili kabilelerine ulaşabileceklerdir. Hem kraliyet desteğinin hem de mali kaynağın ihtiyaç duyulduğu riskli ve maliyetli bir plandı bu. Prens Rupert bunların ikisini de sağlayabilecek konumdaydı.

3 Haziran 1668 sabahında, des Groseilliers Prens Rupert ve çevresinin finanse ettiği bir yolculuğa çıktı. Kara içinde hareket kabiliyetine sahip olduğu için özellikle seçilen küçük bir gemi olan *Nonsuch*'la Londra'dan ayrıldı. Dört ay sonra Hudson's Koyu kıyılarına ulaşmıştı. (Radisson bulunduğu ikinci bir gemi ise yolda şiddetli fırtınalarla karşılaşıp İngiltere'ye geri dönmek zorunda kaldı.) Des Groseilliers ve mürettebatı kışı orada geçirdi, Cree Kızılderililleriyle iletişime geçti ve oldukça iyi bir kunduz tedarikiyle Nonsuch'la Ekim 1669'da İngiltere'ye geri döndü.[3]

Planlarının işe yaradığını kanıtladıktan sonra üç kahramanımız o sırada uzak mesafeli ticaretle uğraşan ve kafası çalışan herhangi birinin yapacağını yaptılar: İmtiyaz hakları için krala kulis çalışması yapmak. Prens Rupert II. Charles'ın ailesinden olduğundan, bu çok da zor değildi. 2 Mayıs 1670'te, kral Prens Rupert ve ortaklarına "the Governour and Company of Merchants-Adventurers Trading into Hudson's Bay"i kuran bir imtiyaz beratı verdi. Böylece kurulan şirket Hudson's Bay Company olarak bilinmeye başladı. Bu şirket günümüze, dünyanın en eski anonim şirketi olan en büyük genel toptancı HBC, Kanada olarak ulaşmıştır.

II. Charles'ın Hudson's Bay Company'ye verdiği imtiyaz beratı, şirkete muazzam yetkiler veren olağandışı bir belgedir. Kral, "sevgili kuzeni" Prens Rupert ve ortaklarına, "bizlere ve Krallığımıza büyük yararlar" sağlayacak "hatırı sayılır mallar" keşfettikleri, "masrafları kendileri karşılayarak" Hudson's Koyu'na seyahat ettikleri için methiyeler sunarak başlar. Başka "Hıristiyan prenslik ve ülkelere" ait olmayan yakın alanlar da dahil olmak üzere Hudson Boğazı'nın girişinde yer alan "genişlikleri ne olursa olsun denizler, boğazlar, koylar, nehirler; göller, dereler ve haliçlerde" tek başına ticaret yapma hakkı verir. Ancak im-

tiyaz beyanı bununla da kalmaz. II. Charles şirketi yukarıda belirtilen bütün bölgelerin "mutlak ve doğru sahipleri" kılar.[4]

Prens Rupert ve ortaklarının (girişim için sermayelerini ortaya koyan "tüccar-maceracılar") yaşadığı sıkıntılar takdir edilerek ve gelecekte krallık için büyük faydalar sağlayacağı beklentisiyle şirkete sadece tekel ticaret öncelikleri değil, ayrıca Hudson's Koyu bölgesinde tam mülkiyet hakkı tanındı. Koy'a dökülen bütün nehirleri kapsayan "Rupert's Land" şirketin mülkiyetine girdi. Bu bölge henüz tam olarak keşfedilmediğinden sınırları o sırada bilinmiyordu. Daha sonra anlaşıldı ki II. Charles bugünkü Kanada'nın neredeyse %40'lık bir kısmını; başka bir deyişle Fransa'nın altı katı büyüklüğünde bir alanı özel bir şirkete vermişti![5]

Kralın beratı Hudson's Bay Company'yi ismi dışında her şeyiyle bir hükümet yapmıştı; bu şirket geniş bir toprak parçasını yönetiyor ve konu hakkında seçim şansı olmayan yerel Kızılderilileri yönetiyordu. Şirket savaşlara girebilecek, kanunlar çıkarabilecek ve adalet dağıtabilecekti. Rupert's Land'deki kürk ticaretinde yerlilerle değiş tokuş şartlarını ve koşulları belirleyen tek söz sahibi olduğunu söylemeye gerek yok. On dokuzuncu yüzyılda, şirket kontrolü altındaki bölgede yasal fiyat teklifi haline gelen kendi parasını bile bastı. Şirketin bölgedeki kontrolü, iki yüz yıl kadar sürdü; 1870 yılında şirket Rupert's Land'in mülkiyetini 300.000 paunda (bugünün parasıyla 34 milyon dolar) Kanada'ya bıraktı.[6]

Kanada kürk ticareti nispeten azdı ve Hudson's Bay Company ise on yedinci ve on sekizinci yüzyılların uzak mesafeli geniş ticari sistemi içinde yalnızca bir dipnottan ibaretti. Önemli ticaret yolları başka bir yerdeydi. Şeker, pamuk ve tütün karşılığında (Avrupa-Afrika bacağı da önemli bir bağlantı sağlıyordu) Amerika'ya kölelerin taşındığı için adı kötüye çıkan Atlantik üçgen ticaret hattı vardı elbette. Vasco da Gama'nın 1497-98 yıllarında Ümit Burnunu keşfinden sonra Venedik ve Müslüman aracıları bertaraf edebilecek Hindistan ve Güneydoğu Asya ile yapılan önemli bir ticaret söz konusuydu. Kolombus ve Gama'nın keşiflerini izleyen üç yüzyılda, dünya uzak mesafeli ticarette hakiki bir patlama yaşadı. Bir tahmine göre, uluslararası ticaret bu dönemde dünya gelir oranının iki katından fazlasına çıktı.[7]

Bu ticareti mümkün kılan şirketler çoğunlukla Hudson's Bay Company'ye benzer şekilde örgütlenmiş imtiyazlı ticari tekellerdi. İn-

giliz East India Company ve Hollandalı East India Company gibi çok tanınmış isimleri olanlar vardı; pek çoğu tarihte önemli izler bıraktı.

Aralarındaki en meşhuru asıl ismi "Governor and Company of Merchants of London Trading into the East Indies," olan 1600 yılında imtiyaz verilmiş anonim şirket İngiliz East India Company idi. Tekeli, Hindistan ve Çin ile yapılan ticareti kapsıyordu (afyon ticareti dahil). Hudson Bay Company'nin gücü ise ticaretin ötesine geçti. Daimi bir ordusu vardı, savaş yapabiliyor, anlaşmalar imzalayabiliyor; para bastırabiliyor ve adaleti yönetebiliyordu. Hindistan üzerindeki kontrolünü Babür İmparatorluğu ile bir dizi silahlı çatışmalara girerek ve yerel yöneticilerle ittifaklar kurarak genişletti. The East India Company taşımacılık, sulama ve milli eğitime yatırımlar da dahil olmak üzere çok geniş kamusal hizmetlerde bulundu. Ticari kârlarını desteklemek için halktan arazi vergisi toplayarak sonunda bir vergi tahsildarı oldu. Şirket Hindistan'daki ticari tekelini 1813 yılında kaybetmiş olsa da birkaç on sene daha hüküm sürmeye devam etti. En sonunda, 1858 Hindistan ayaklanmasının bir sonucu olarak kapatıldı. O sırada Hindistan'ın kontrolü doğrudan Britanya Krallığına geçmişti.

Bu şirketlerin kendi bayrakları, orduları, hakimleri ve paraları vardı. Bu arada memleketlerindeki ortaklarına da kâr payı ödüyorlardı. Ticaret ve saltanatın bu kadar iç içe geçmiş olması modern gözlemcilere bir tarih hatası gibi gelebilir – uzun süredir ekonomi hakkındaki yanlış anlamaları doğru kabul edilmiş bir çağın garip özelliği. On yedinci yüzyılın baskın ekonomik felsefesi egemen ile ticari çıkarlar arasında yakın bir ittifakı destekleyen merkantilizmdi. Şimdi bakıldığında, merkantalistlerin ekonomik refahın gümüş ve diğer değerli madenleri toplamaktan kaynaklandığına dair görüş gibi gerçekten acayip fikirleri vardı. Serbest ticaretin sadece hammaddelerle sınırlı olması gerektiğini ve endüstrinin yüksek ithalat tarifeleri ile yerli üreticilere mahsus olması gerektiğini düşünüyorlardı. Ancak aynı zamanda onları çağdaşlarının yüzlerce ışık yılı ötesine götüren kapitalizm (şu anki adıyla) ve ihracata da inanıyorlardı. Hollandalılar ve İngilizler hammadde ve pazar bulabilmek için dünyanın öbür ucuna giderken, o sırada en güçlü topluluklar olan Osmanlılar ve Çinliler ise sonu kötü bitecek olan kendi kendine yetebilme arayışına girdiler.[8] Merkantalistlerin kapitalizm anlatısı, devlet ve ticari işletmenin birbirlerinin ihtiyaçlarına cevap vermesi gerektiği görüşü temelindeydi. Ekonomi

politikanın, politika da ekonominin bir aracıydı. Özellikle uluslararası ticaretin yabancı güçleri saf dışı bırakmak ve ülke çıkarlarını korumak için tekelleştirilmesi gerekliydi.

Bugün, ipuçlarımızı daha çok *Milletlerin Zenginliği* isimli kitabı (1776 yılında yayınlanmıştır) merkantalist düşünce ve uygulamaya karşı bir cephe saldırısı niteliğinde olan Adam Smith'ten alıyoruz. Kurucuları Smith olan ekonomik liberallerin farklı bir anlatısı vardır. Piyasaların devlet kontrolünden çıkmasıyla ekonomilerin gelişeceğine inanırlar. Tekelden ziyade rekabet ekonomik avantaj doğurur. İthalat tarifeleri ve yasaklar gibi ticarete getirilen korumacı engeller rekabeti durdurur ve kişinin kendi bacağını vurmasına benzer. Devlet - ticaret işbirliği, bozulmanın bir diğer adıdır. Adam Smith hükümete düşen görevler olduğunu reddetmez; onun devlet anlayışına göre devletin görevleri mili savunma, mülkiyet haklarının korunması ve adaletin sağlanması ile sınırlıdır. Smith'e göre, merkantalizm ve imtiyazlı tekeller ulusal ekonomilerin ve global ticaretin gelişmesinin önünde bir engeldi. Bu anlatıya göre, hızlı ekonomik büyüme ve gerçek küreselleşmenin, Adam Smith'in fikirlerinin haklı bulunduğu on dokuzuncu yüzyıla kadar beklemesi gerekecekti.

Piyasalar ile devlet arasındaki, ticaret ile hakimiyet arasındaki bu ikili yapı yanlıştır ve gösterdiğinden fazlasını gizler. Piyasa alış verişi, özellikle uzak mesafeli ticaret, başka bir yerden gelen hakimiyet olmadan var olamaz. Hudson's Bay Company'nin hikayesi bütün çıplaklığıyla güç ile ekonomik alış veriş arasındaki güçlü bağı yansıtır. Seninle ticaret yapmak istiyorum; benim kurallarıma göre oynasan iyi edersin! Diğer küreselleşme dönemlerinin devlet kurallarından ve gücünden biraz daha ayrılmış ve bu nedenle de daha saf olduğunu düşünebiliriz. Öte yandan bu düşünce oldukça yanlış olacaktır. Farklı olsa da ve daha az belirgin olsa da güç kullanıldı. Küreselleşmenin olduğu yerde kurallar vardır. Bunların neler olduğu, kimler tarafından uygulandığı ve nasıl uygulandığı gerçek sorulardır.

Bu piyasanın ve küreselleşmenin arkasında her zaman pusuya yatmış güçler olduğu anlamına gelmez. Daha iyi ve daha kötü kurallarımız olabilir. Ancak piyasaların kendi düzenlerine bırakıldıklarında en iyi şekilde işleyecekleri fikrinden kurtulmamız gerekir. Piyasalar işlem yapabilmek için piyasa dışı kurumlara ihtiyaç duyar. Nobel Ödüllü Doug North'un özlü tanımını kullanırsak, bu kurumlar piyasalar için

"oyunun kurallarını" sağlarlar. Bunun karşılığında varlıkları, nasıl oluşturuldukları ve kimin çıkarlarına hizmet ettikleri sorusunu gerektirir. Bu soruları savuşturmak yerine onlarla yüzleşirsek, piyasa destekleyici kurumların nasıl oluşturulması gerektiği konusunuda daha başarılı olabiliriz. Ekonomik küreselleşmenin sınırları konusunda rahatsız edici düşüncelere de yol açabilir.

Devlet benzeri güçlerin uzak mesafeli ticarette oynadığı rolü iyi anlayabilmek için imtiyazlı şirketlere geri dönelim.

Ticaretin Nimetlerinden Yararlanmak için Ne Gerekiyor?

Her çocuğun bildiği, üniversite ekonomi derslerinde de tekrar öğrendiği basit bir ilke vardır: Elinde benim senden daha değer verdiğim bir şey olduğunda ticaretten kazanılır. Dünyanın farklı bölgeleri arasındaki ticareti yeniden düzenlediğinizde, bu hemen karşılaştırmalı bir fayda hikayesine dönüşür. Bir ülkenin elinde çok olan bir şey, onda olmayan bir şeyle hemen değiştirilebilir. Hudson's Koyu civarındaki Cree Kızılderililerin çok miktarda kunduzu vardı. Ama beyaz insanlarla karşılaşmadan önce ihtiyaçları olduğunu bile bilmedikleri battaniyeleri, tencereleri ve tabi ki tüfekleri ve konyakları yoktu. Avrupa'daki kunduz kürküne yoğun talep düşünüldüğünde, kıtalararası ticaretin olası getirisi oldukça fazlaydı.

Metinlerdeki ticaret yorumlarında, bu hikayenin neredeyse sonu olacaktır. Gerçek hayatta ise, işler o kadar da basit değildir. Kahramanlarımız ve onların ortaklarının üçlü grubunun üstesinden gelmek zorunda kaldığı zorluklara bakın. Yeni bir deniz rotasından Kızılderililere ulaşmak için – hem cüzdana hem de hayata dair riskler taşıyan – tehlikeli bir maceraya atılmak zorunda kaldılar. Kötü hava koşullarında Hudson's Koyu boyunca ticari sömürgeler kurmaları ve adamlarla donatmaları gerekliydi. İç bölgelerde keşfe çıkmaları ve Kızılderililerle iletişime geçmeleri gerekliydi. İletişim kanalları kurmaları, sürdürmeleri, güven oluşturmaları ve Kızılderilileri barışçıl istekleri konusunda ikna etmeleri gerekiyordu. Kızılderililerin kürk karşılığında ne alacaklarını anlamak için piyasa araştırması yapmak zorundaydılar. Bunlardan önce de ticaretin gerçekleştirilmesi için güvenli bir çevre sağlamaları gerekliydi. Bu da (gerektiğinde) güçle desteklenen kurallar ve düzenlemeleri gerekli kılıyordu.

Başka bir deyişle ticaretin gerçekten gerçekleştirilebilmesinden önce ulaşım, lojistik, iletişim, güven, kanun ve düzen, sözleşme uygulanması gibi ticaretin alt yapısına yatırım yapmaları gerekliydi. Bizim "tüccar macera perestlerin" devlet işlevlerini gerçekleştirmeleri gerekliydi; çünkü onlarsız ticaret mümkün olamazdı.

Merkantalizm kapsamında bir egemenin özel şirketlerle yaptığı anlaşma esasen şöyleydi: Sen, şirket olarak kurumsal alt yapı için ödeme yapacaksın; ben de karşılığında senin yapılan ticaretten tekel kârı kazanmana izin vereceğim. Bu karşılıklı olma durumu oldukça iyi anlaşıldı ve bazen çok barizdi. 1468'lere bile geri döndüğünüzde, Portekiz'in Fernão Gomes'e "Her yıl kıyıdan güneye doğru yüz fersah (400 km'den biraz fazla) keşif yapmak" koşuluyla beş yıllığına Afrika ile ticaret yapma tekeli tanıdı.[9] 1680 yılında, Britanya'nın köle ticareti yapan Royal African Company'nin tekeline meydan okunmaya başlandığında, şirket yandaşları, işletmenin gerçekleştirdiği "kamu" görevleri hakkında oldukça açık bir şekilde şirketi savundular: Köle ticareti, özel tüccarların karşılayamayacağı kadar çok paraya mal olan Batı Afrika kıyıları boyunca kalelerin inşa edilmesini gerekli kılıyordu; ticaretin diğer ulusların saldırılarına karşı korunması gerekiyordu; kalelerin ve savaş gemilerinin bakımı ve onarımı için özel bir kontrol gerekliydi; özel tüccarlar "bütün ve çeşitli, hatta üst düzey zencileri" bile tutsak almaya çalışarak yerel yöneticileri üzüyordu vb.[10] Ne yazık ki şirket için bu argümanlar tekelin 1689 yılında feshedilmesini engelleyemedi. Köle ticareti o kadar kârlıydı ki, tek bir şirketin yegane imtiyazı altında kalamayacaktı.

Hudson's Bay Company rakipleri tarafından Amerikalı Kızılderililere kunduz postları için hak ettiklerinden azını vermekle suçlandığında, bu düşük fiyatların Kuzey Amerika vahşi hayatı düşünüldüğünde oldukça adil olduklarını savundu. Şirket Kızılderililerin İngiliz malları için yüksek fiyatlar öderken kürkler için az para aldıklarının doğru olduğunu söyledi. Ancak bu "cahil ve bağımlı kabilelerle iş yapan dünya genelindeki bütün medeni tüccarlar için" genel bir uygulamaydı. Nihayetinde "uzak bölgelerdeki yaşam riski ve mallar büyüktür; bunları karşılamak için büyük kârlar elde edilmeliydi."[11]

Eninde sonunda birinin ticareti mümkün kılan barış, güvenlik ve kanun ve düzenlemeler çerçevesi sorumluluğunu omuzlaması gerekir. Merkantalizmi kapitalizmin daha sonraki türlerinden ayıran, işin

büyük ölçüde özel şirketlere düşmüş olmasıdır. Özel şirketler güç kaybettiklerinden veya diğer uluslarla rekabet rantlarını baltaladığından, bu görevleri artık yerine getiremeyecek hale geldiklerinde, kraliyetin araya girmesi gerekti. 1857'de Avam Kamarası Hudson's Bay Company'nin özel imtiyazlarının kaldırılmasının olası sonuçlarını sorduğunda, önde gelen politikacılardan olan şirketin önceki yöneticisi kısaca şöyle cevap verdi: "Kanada [şirket tarafından devredilen alanı] yönetme, iyi bir polis gücü sağlama ve yapabildikleri kadar kürk ticaretinde rekabeti önleme maliyetine katlandığı" ölçüde herhangi bir sonucu olmayacaktır."[12] Şirket tekelin elinden alınmasına mutlu olmayacaktı; ancak iş yapma gereklilikleri Kanada devleti tarafından sağlandığı (ve ödendiği) takdirde, varlığını sürdürebilirdi.

1858 Hint İsyanının ardından East India Company'nin feshi ve yerine Londra'dan doğrudan sömürge yönetiminin getirilmesi başka bir mükemmel geçiş örneğidir. Özel şirket ve orduları artık görevi sürdüremediğinde, hükümdar kendi etkin ikna güçleri ile sahneye çıkmak zorundaydı.

İşlem Maliyetinin Üstesinden Gelmek

Günümüz ekonomistlerinden biri, Hudson's Bay Company, the East India Company ve diğer imtiyazlı ticari şirketlerin oynadığı rolün bir noktada ekonomik küreselleşmeyi sağlayan uluslararası ticaretteki "işlem maliyetini" düşürmek olduğunu söyleyerek bu argümanı özetler. Onu kısıtlayan veya derinleştiren küreselleşmenin anlaşılmasında kilit rol oynaması ve tartışmamızda yeniden tekrarlanacağı için bu kavram üzerinde biraz zaman ayırmaya değer.

Ekonomistler, Adam Smith'in çağrışımlarla dolu (ancak dikkatli)[13] ifadesindeki "değiş-tokuş, takas, mübadele" eğilimi insan doğasına öyle işlemiş bir faktördür ki "serbest ticareti" olağan düzen kılar. Hatta karşılıklı faydaya dayalı ticareti önleyen veya onu daha da zor kılan çeşitli ihtilaf türleri için genel bir terim oluşturdular: "işlem maliyetleri". İşlem maliyetleri gerçek dünyada aslında sınır tanımaz ve onları etrafımızda göremiyorsak, bunun tek nedeni onların üstesinden gelmek için modern ekonomilerin pek çok etkin kurumsal çözümler geliştirmiş olmasıdır.

Ticaretin gerçekleştirilmesi için kesinlikle gerekli olduklarını

umursamadığımız bütün şeyleri düşünün. İki tarafı bir işlemde bir araya getirmenin bir yolu -çarşı, pazar, fuar, elektronik değiş-tokuş- olmalıdır. Hayat ve özgürlük riski olmaksızın ya da hırsızlık endişesi taşımaksızın ticaret yapmaları için biraz barış ve güvenlik olmalıdır. Tarafların birbirlerini anlaması için ortak bir dil olmalıdır. Değiş tokuş dışında herhangi bir mübadele şeklinde güvenilen bir mübadele aracı olmalıdır (bir para birimi). Mübadele edilen mal veya hizmetlerin bütün ilgili özellikleri tamamen gözlemlenebilir olmalıdır (örneğin dayanıklılık ve kalite). İki taraf arasında yeterli bir güven oluşmalıdır. Satıcı, satılan mallara ilişkin mülkiyet haklarına sahip olmalı (ve bunu kanıtlayabilmeli) ve bu hakları satıcıya devretme kabiliyeti de olmalıdır. İki tarafın imzaladığı sözleşme bir mahkeme veya diğer düzenlemelerle uygulanabilir olmalıdır. Taraflar geleceğe ilişkin taahhütlerde bulunabilmelidir ("....'in tesliminde sana bu kadar ödeyeceğim.") ve bunu inanılır bir şekilde yapmalıdır. Mübadeleyi durdurmayı veya geciktirmeyi deneyen üçüncü taraflara karşı koruma sağlanmalıdır. Devam edebilirim, ama sanırım anlatmaya çalıştığım konu açık.

Bazen bu gereklilikler ticaret için önemli engeller ortaya çıkarmaz. Sizin iki kurabiyeniz, benim de iki bardak limonatam varsa, ikimizi de daha fazla memnun edecek bir pazarlığı kolaylıkla yapabiliriz. Bazı zamanlarda ticaret geniş bir kurumsal ön gereklilikler ağına dayanır. Çin'deki Apple ve taşeronlarının belirli taahhütlerin uzun bir listesini içeren iki taraflı sözleşmeler bakımından zengin bir ortamda çalışması gerekir. Citigroup gelişmekte olan bir devlette bir şirkete kredi verdiğinde, borçlunun itibarına, o devletin kanunlarının güçlü olmasına ve işlemi kabul etmek için ön şart olarak uluslararası yaptırım olasılığına güvenir. Bu ilişkilerde yanlış giden herhangi bir şey olduğunda, örneğin Çinli bir taşeron iPhone'un korunan tasarımını bir rakibe verdiğinde veya Citigroup'un borçlusu borç yükümlülüklerini yerine getirmeyi reddettiğinde, mağdur tarafların yapabileceği çok az şey vardır. Bu tür şeylerin ters gidebileceği ya da gideceği korkusu ilk başta işlemlere karşı önemli bir caydırıcı unsur olabilir. Ekonomist dilinde bunlar, olası büyük işlem maliyeti taşıyan ticari işlerdir.

Kurumlar - en azından piyasaları destekleyenler - bu işlem maliyetlerini azaltmak için oluşturulmuş sosyal düzenlemelerdir. Bu kurumlar üç şekilde karşımıza çıkar: Karşılıklılık ve güvene dayalı uzun süreli ilişkiler, inanç sistemleri ve üçüncü tarafların uygulamaları.

Bunlardan ilki zaman içerisinde tekrarlanan etkileşimden işbirliği yaratır. Örneğin, bir tedarikçi müşterisini kandırmaktan cayar; çünkü ileride işini kaybedeceğinden korkar. Bunun karşılığında müşteri tedarikçiyi dolandırmamayı tercih eder; çünkü tedarikçi değiştirmek ve yeni bir firmayla uzun süreli ilişki kurmak maliyetli olacaktır. İlişki kurulup güven arttıkça daha büyük teşebbüslere girmek mümkün hale gelir. Böylece kendi kendini destekleyen süreçler resmi yasal yapılara ve organizasyonel dayanaklara ihtiyaç duymaz. Bu tür yapıların zayıf olduğu gelişmekte olan uluslarda ön plana çıkarlar.

İkincisi, ticaret inanç sistemleriyle veya ideolojilerle desteklenebilir. Meyve satıcısı bir yolcuya çürümüş meyve satmaz, çünkü "bu yanlış olacaktır". Bir ülke gümrük tarifelerini arttırmamayı veya nakit akışını kısıtlamamayı tercih edebilir; çünkü "bu işler böyle yapılmaz". Belki de bu etmenler eylemlerinin nedenlerini doğru bir şekilde içselleştirir. Belki de iyi davranış kurallarına uymadıkları görüldüğü için toplumlarının – kabile, kast, dini grup, etnik grup veya "uluslar topluluğu" – kendilerini dışlayacaklarından korkarlar. Nereden gelirlerse gelsinler, farklı eylemlerin uygunluğu hakkındaki genel düşünceler tarafları bir mübadeleye getirebilir ve başka şekilde başarılması zor olabilecek bir dürüstlük ve yardımlaşma seviyesini destekleyebilir.

Tekrarlanan etkileşim ve toplum normları piyasalar çoğunlukla yerel ve küçük çaplıyken; insanların etrafta fazla dolaşmadığı, ticareti yapılan ürün ve hizmetlerin basit, standart olduğu ve çok uzak mesafeler kat etmediği zaman en iyi işler. Ekonomiler büyüdükçe ve coğrafi hareketlilik arttıkça kesin ve geniş kapsamlı kurallara duyulan ihtiyaç ve daha güvenilir uygulamalar üstün hale gelir. Kapitalizm çerçevesinde zengin olmayı başaran ülkeler, piyasaları yöneten pek çok *resmi* kurum oluşturmuş olanlardır: Milli savunma ve altyapı gibi kamu mallarının ödemesini yapan vergi sistemleri; mülkiyet haklarını kuran ve koruyan yasal rejimler; sözleşmelerin uygulanmasını sağlayan mahkemeler; kurallara uymayanlara yaptırım uygulayan polis güçleri; ekonomik düzenlemeleri tasarlayan ve yöneten bürokratlar; parasal ve finansal istikrar sağlayan merkez bankaları vs. Ekonomist dilinde, bu kuruluşlar üçüncü tarafların uygulamalarına ilişkin kuruluşlardır. Oyunun kuralları, resmi ve tipik bir devlet aracı ile yürütülür. Bir bakıma daha iyi yol ve okul istediğiniz için vergilerinizi ödersiniz; ancak vergi tahsildarı olmasa, çok daha az öderdiniz diye düşünüyorum.

Farklı toplumlardaki devlet büyüklüklerine baktığımızda, çok ilginç bir gerçekle karşılaşıyoruz. Birkaç istisnası olsa da bir ekonomi ne kadar gelişmişse, daha fazla kaynağı kamu kesimi tarafından tüketilir. Devletler, dünyanın en fakir ekonomilerinde değil, en gelişmiş ekonomilerinde daha büyük ve daha güçlüdür. Devlet büyüklüğü ile kişi başına gelir birbirine oldukça bağlıdır. Zengin ülkelerin fakir ülkelere göre daha iyi işleyen piyasaları ve daha büyük devletleri vardır. Bunların hepsi belki ilk bakışta şaşırtıcı gelebilir; ancak aşağıda yer alan tartışma neler olup bittiğini bize daha iyi anlatır. Piyasalar, güçlü devlet kurumlarıyla desteklendiklerinde daha fazla gelişir ve sermaye yaratmada daha etkin hale gelir. Piyasalar ve devletler basit tabirle birbirlerinin yerini tutmaz, ancak birbirlerini *tamamlarlar*.

Ticaret ve Hükümetler

Bu konuyu birkaç yıl önce oldukça beklenmedik bir şekilde anladım. Hükümet modern toplumda o kadar yaygın bir rol oynar ki benim de aralarında olduğum pek çok sosyal bilimci buna kafayı takmaktan kendini alamaz. Bir gün çalışma odamda oturmuş, Yale'den bir siyaset bilimcisi olan David Cameron'un makalesi karşımda, muhafazakar politikacıların "küçük hükümet" yaygarasına rağmen kamu sektörünün küçülmesinin neden bu kadar zor olduğunu düşünüyordum.[14]

Cameron şu soruyla ilgileniyordu: İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki on yıllar boyunca neden en önemli gelişmiş ekonomilerde kamu sektörü bu kadar hızlı gelişti? Cameron'un 1945 sonrası deneyimine odaklanmasına rağmen, bu aslında tarihte oldukça gerilere giden bir eğilimdi. 1870'lerde, bugünün gelişmiş ekonomilerinde hükümet harcamalarının payı ortalama %11'di. 1920'lere gelindiğinde bu pay neredeyse ikiye katlanarak %20'lere dayanmıştı. 1960'ta daha fazla yükselerek %28 oldu. Cameron'un çalışması sırasında %40'ların üstündeydi ve sonrasında da artış gösterdi.[15] Bu artış farklı ülkelerde aynı düzeyde seyretmedi. Bugün Amerika Birleşik Devletleri, Japonya ve Avustralya'da hükümet harcamalarının payı İsveç veya Hollanda'da olduğundan (%55 - 60) daha küçüktür (%35 altındaki harcama payıyla); diğer Avrupa ülkeleri ise bu aralıkta yer alır. Cameron bu farklılıkların kaynağını anlamak istemişti.

On sekiz gelişmiş ülkenin incelemesi temelinde onun çıkardığı so-

nuç, uluslararası ticarete açık olmanın önemli bir etken olduğuydu. Hükümet harcamalarının payı en çok uluslararası piyasalara en açık olan ekonomilerde büyümüştü. Bazı ülkeler, ya çok büyük olduklarından ya da en önemli ticari ortaklarından uzak olduklarından uluslararası rekabet güçlerinden doğal olarak en fazla korunurlar. Listemizdeki küçük kamu sektörünün olduğu ekonomilerde (Amerika Birleşik Devletleri, Japonya ve Avustralya) tam olarak bu durum geçerlidir. Aksine ticari ortaklarına yakın olan küçük ekonomiler daha fazla ticaretle uğraşırlar ve daha büyük kamu kesimine sahiptirler (İsveç ve Hollanda'da olduğu gibi).

Piyasaların sadece devletin müdahale etmediği durumlarda gelişebileceğini düşünüyorsanız, bu durum, bu sezgilere aykırı olacaktır. Daha gelişmiş ülkelerin daha büyük kamu sektörleri olduğunu elbette biliyordum; ama Cameron'un iddiası başkaydı: Aynı oranda zengin olan ülkeler arasında kamu sektörünün büyüklüğündeki değişikliğin onların ekonomilerinde ticarete verilen önemle açıklanabileceğini savunuyordu.

Cameron'un çıkardığı bu sonuçtan şüphe duyduğumu söylemem gerek: Ekonomistler özellikle başka sosyal bilimcilerin verdiği istatistiki çalışmalarla karşılaştıklarında şüpheci bir grup olma eğilimi taşırlar. Makaleye verdiğim ilk tepki "bu doğru olamaz" oldu. Örneklem oldukça sınırlıydı (sadece on sekiz ülke). Kendi içinde uluslararası ticarete maruz kalmaktan ziyade ülke tarafından bu etki yaratılıyordu. Analizin göz önünde bulundurmadığı pek çok başka kafa karıştırıcı etkiler vardı. Vesaire vesaire.

Bunu kendim kontrol etmeye karar verdim. Bazı veriler derledim ve ekonomik açıklık ile kamu sektörü büyüklüğü ilişkisine bakmaya başladım. İlk önce Cameron'un odaklandığı gelişmiş ülkeleri inceledim. Farklı zaman dilimlerinde farklı veri kaynakları kullandım; ancak Cameron'un sonuçlarının doğrulanması beni şaşırttı. Sonra gelişmekte olan ülkelere de aynı analizi uyguladım; hakkında veri bulunan yüzden fazla ülkeyi araştırdım. Yine aynı tablo karşıma çıktı. Son olarak ülke büyüklüğü, coğrafya, nüfus, gelir seviyesi, kentleşme ve düşünebildiğim başka pek çok faktörü kontrol ederek bu sonucu yok etmeye çalıştım. Veriyi ne şekilde ele alırsam alayım, hükümet büyüklüğü ile bir ulusun uluslararası ticarete maruz kalması arasında güçlü ve olumlu bir korelasyona ulaştım.

Bu korelasyon nereden geliyordu? Pek çok olası açıklama düşündüm; ancak hiçbiri testlerimden geçemedi. Sonunda kanıtlar güçlü bir biçimde sosyal sigorta unsuruna işaret eder göründü. İnsanlar, ekonomileri uluslararası ekonomik güçlere maruz kaldığında risk karşılığı talep eder ve hükümetler sosyal programlar ya da kamu istihdamı yoluyla (zayıf uluslarda buna daha sık rastlanır) daha geniş güvenlik ağları örerek bu talebe karşılık verirler. Bu tam olarak Cameron'un iddiasıyla aynıydı ve onun göz önünde bulundurduğu küçük zengin ülkeler grubunu da aşıyordu. Yüksek lisansta kimsenin bana söylemediği ekonominin en önemli gerçeklerinden birinde tökezlemiştim: Piyasaların genişlemesini istiyorsan hükümetlerinden genişlemesi gerekir.[16]

Bu büyüme ihtiyacı, sadece hükümetlerin barış ve güvenlik sağlaması, mülkiyet haklarını koruması, anlaşmaların uygulanmasını ve makroekonomiyi yönetmesi gerekliliğinden ileri gelmez. İnsanları risklerden ve piyasanın getirdiği güvensizliklerden koruyarak piyasaların meşruluğunu sürdürmeleri gerektiğinden de ileri gelir.

Son riskli ipotekli konut finansman krizi ve derin ekonomik bunalım buna iyi bir örnektir. Neden dünya ekonomisi 1930'ların Büyük Buhranında olduğu gibi aynı korumacı dağdan düşmedi? O zamandan bugüne modern sanayi toplumları, ekonomiyi büyük gümrük vergi duvarları arkasında korumak gibi daha somut koruma talebini azaltan işsizlik yardımı, ayarlama desteği ve diğer işgücü piyasası müdahaleleri ile geniş bir sosyal koruma yelpazesi oluşturmuştur. Refah devleti, açık ekonominin daha az popüler kısmıdır. Piyasalar ve devletler ise, çeşitli şekillerde birbirlerini tamamlarlar.

Küreselleşmeyle Devlet Arasındaki Sev ya da Nefret Et İlişkisi

Uluslararası ticaretin yerel ekonomik işlemlerden ne kadar farklı olduğunu artık takdir etmeye başlayabiliriz. Eğer ben ve siz aynı ülkenin vatandaşıysak, bir dizi aynı hukuk kuralları kapsamında hareket ederiz ve hükümetimizin sağladığı kamu mallarından faydalanırız. Eğer farklı ülkelerin vatandaşlarıysak, bunlardan hiçbiri ister istemez geçerli olmaz. Barış ve güvenliği temin eden, kanunları onaylayan ve uygulayan, kamu yararı için ödemelerde bulunan ve ekonomik istikrarla güvenliği sağlayan uluslararası bir kurum yoktur. Ulusları birbirinden ayıran uzaklık ve kültürel farklılıklar bakımından karşılılık ilkesi ve

normlar gibi resmi olmayan kurumlar da işbirliğini çok fazla teşvik etmez. Var olan piyasa destekçisi kurumlar yereldir ve uluslar arasında farklılık gösterir. Bunun sonucunda, *uluslararası ticaret ve finans yerel mübadelelerden daha yüksek işlem maliyeti içerir*.

Ancak bununla da kalmaz. Daha yüksek işlem maliyetinin tek nedeni gerekli uluslararası kurumların olmayışı değildir. Ulusal piyasaların gereksinimlerine göre oluşturulan yerel düzenlemeler sık sık küresel ticareti aksatır. Ulusal kurallar küreselleşmeyi engeller. En belirgin örnekler, uluslararası borç alma ve vermeyi kısıtlayan düzenlemeler veya hükümetin getirdiği gümrük tarifeleridir. Bu tür kısıtlamaların hizmet ettiği yerel amaç ne olursa olsun – sosyal ve siyasi istikrar, yerel girişimciliğin teşviki veya sadece adam kayırma – uluslararası değiş tokuşlarda uygulanacak kesin işlem maliyetleri tesis ederler. Sosyal güvenlik ağlarını ve diğer kamu yatırımlarını finanse eden vergiler de serbest çalışanların veya kapitalistlerin bunlardan kaçmalarını önlemek için uluslararası değiş tokuşa bazı kısıtlamalar getirilmesini zorunlu kılabilir.

Ayrıca, pek çok yurtiçi düzenleme ve standart, öncelikli olarak ticaretin önündeki engellerin arttırılmasına yönelik olmasa da, yurtdışı işlemlerin önüne geçer. Ulusal para birimlerinde, yasal uygulamalarda, bankacılık düzenlemelerinde, işgücü piyasası kurallarında, gıda güvenliği standartlarında ve pek çok başka alanlardaki farklılıklar uluslararası ticaretin gerçekleştirilme maliyetini arttırır. "Rekabet edebilir düzeyde kalabilmek için gelip geçici bireysel düzenleme rejimlerine uymak amacıyla her bir ürün ve süreci ayarlayıp değiştirmeye zorlayan bir düzenleme labirentinde yol alamayız,"[17] diye yakınıyordu 2005'te General Electric Genel Müdürü Jeffrey Immelt. Hükümetler ulusal sınırlar içindeki işlem maliyetlerinin düşürülmesine yardımcı olurlar, ancak uluslar *arasındaki* ticarette bir uyuşmazlık kaynağıdırlar.

Uluslararası piyasalar, egemen kurumların resmi kurumsal çerçevesi dışında hareket eder ve bu nedenle özel anlaşmalardan uzak durur ve bu çerçevelerin desteğinden yoksundur. Aynı derecede önemli olarak uluslararası piyasalar ülkeleri ve onların yargı alanlarını belirleyen kurumsal sınırlar arasında işlem yaparlar. Küresel piyasalar için genel bir kurumsal çerçevenin olmaması ve bu piyasaların yerel kurumlar arasında oluşturduğu gerilim ekonomik küreselleşmenin anlaşılmasında esastır. Küreselleşmenin zorluklarıyla başa çıkmanın

yollarını bulmamıza ve sınırlarını takdir etmemize yardımcı olurlar. Kitap boyunca onlara sık sık döneceğiz.

Böylece, Hudson's Bay Company ve çağdaşlarının uzak mesafeli ticaret yaparken karşı karşıya geldiği zorluklar on yedinci yüzyıla ya da kürk, baharat veya o zamanda rağbet gören diğer mallara özgü değildi. Uluslararası ticaret farklıdır ve özel kurumsal düzenlemeler gerektirir. Bütün yanlışlarına rağmen imtiyazlı ticaret tekeli, zamanın siyaset ve ekonomisiyle birleşmiş, kıtalararası ticarete özgü işlem maliyetlerinin pek çoğunun üstesinden gelmiş başarılı bir kurumsal yenilikti. Özel işletmelerin bilgi, güvenlik ve anlaşmaların uygulanmasına yatırım yapmasını ve böylece ticaretin sürdürülmesini teşvik etti.

Tabi ki ticaretteki bütün katılımcılar eşit olarak fayda sağlamadılar. Örneğin Cree Kızılderililerinin aldığı tutarlar adil olmayacak kadar düşüktü.[18] Köle ticareti bir iğrençlikti. Zamanla şirketler, ticaret ağı kurmaktan ziyade tekel kârlarını sürdürmekle daha fazla ilgilendiler. Devletler ile özel şirketler arasında gelişen bağımlılık uzun vadede ne yönetim ne de ekonomik performansı olumlu yönde etkiledi. Adam Smith imtiyazlı tekellerin sonunda ulusal bilançoyu olumlu yönde etkileyip etkilemediklerini sorgulamakta haklıydı. Smith'in fikirleri doğru çıktıkça, Britanya ve diğer başı çeken güçler tekellerini bozdular; ama esas problem kaldı: Uluslararası ticaret ve finans nasıl ucuz ve güvenli kılınabilir. Uluslararası ekonominin doğasında bulunan işlem maliyetleri tüccarların, finansçıların ve siyasetçilerin korkulu rüyası olmaya devam edecekti.

Küreselleşme Muamması

Piyasaların dikkat gerektiren ön koşulları vardır – küresel piyasaların ön koşulları ise çok daha fazladır. Örneğin temel gıda maddeleri piyasaları insanların birbirlerini tanıdığı ve sürekli olarak etkileşim halinde bulunduğu küçük topluluklarda çok güzel iş yapabilir. Küçük bir iş adamı ve finansçı grubu ortak bir inanç sistemine sahip olduklarında ticaret ve değiş tokuş yapabilir. Daha büyük, çeşitli ve sürdürülebilir olanlar ise daha geniş bir destekçi kurum grubu gerektirir: Mülkiyeti kurmak için mülkiyet kanunları, sözleşmelerin uygulanması için mahkemeler, satıcı ve alıcıyı korumak için ticari düzenlemeler, dolandırıcıları cezalandırmak için polis gücü, iş döngüsünü idare etmek ve kolay-

laştırmak için makro-politika çerçeveleri, finansal istikrar sağlamak için ihtiyatlı standartlar ve gözetim, finansal korkuları engellemek için nihai kredi mercii, kamusal normlara uyumun temini için sağlık, güvenlik, işgücü ve çevresel standartlar, zarar edenleri teskin etmek için tazmin planları (pek çok kez olduğu gibi piyasaların onları sokakta bıraktığı zaman), piyasa riskine karşı izolasyon sağlamak için sosyal sigorta ve bütün bu işlevleri finanse etmek için vergiler.

Kısaca, piyasalar kendi kendilerine üretmezler, kendi kendilerini düzenlemezler, kendilerini dengelemezler veya meşru kılmazlar. Çok iyi işleyen her piyasa ekonomisi devleti ve piyasayı, laissez-faire (bırakınız yapsınlar ilkesini) ve müdahaleyi birbirine karıştırır. Kusursuz karışım; her ulusun tercihine, uluslararası konumuna ve tarihsel yörüngesine göre değişir. Öte yandan hiçbir ülke kamu sektörüne önemli görevler yüklemeden gelişmenin yolunu bulabilmiş değildir.

Eğer devletler, ulusal piyasaların işlemleri için vazgeçilmezse, aynı zamanda küresel piyasaların kurulmasının önündeki esas engeldirler. Göreceğimiz gibi onların uygulamaları, küreselleşmenin aşması gereken işlem maliyetinin tam kaynağıdır. Bu küreselleşmenin esas muammasıdır: Devletle de, devletsiz de yapamıyorlar!

Bu nedenle küresel piyasalar iki kat daha fazla sorunludur: Ulusal piyasaların kurumsal desteklerinden yoksundurlar ve mevcut kurumsal sınırların *arasında* kalırlar. Bu ikili lanet ticaret ve sınır ötesi finansa ilişkin doğrudan kısıtlamaların yokluğunda bile ekonomik küreselleşmeyi kırılgan yaptığı gibi, işlem maliyetlerini had safhaya çıkarır. Mükemmel küreselleşme arayışını haybeye bir uğraş haline getirir.

Merkantalistlerin imtiyazlı ticari şirketleri bu ikilemlere bir çözüm önermişti. Devlet benzeri icra güçleri sayesinde, bu şirketler uzak diyarlardaki yabancı nüfuslar üzerinde kendi egemenliklerini kurdular. Ancak huzursuz yerel halkları idare edemedikleri için zamanla daha etkisiz hale geldiler ve merkantalist anlatı çekiciliğini yitirdi. On dokuzuncu yüzyılın - gerçek küreselleşmenin ilk çağı - farklı mekanizmalara dayanması gerekecekti.

2

İlk Büyük Küreselleşmenin Yükselişi ve Düşüşü

On yedinci ve on sekizinci yüzyılda, dünya ticareti her yıl yüzde bir civarında düzenli bir artış göstererek büyüdü ve çok olmasa da dünya gelirindeki artışı geride bıraktı. On dokuzuncu yüzyılın ilk başlarından itibaren dünya ticareti çok süratli bir şekilde büyümeye başladı; yüzyıl genelinde neredeyse yıllık yüzde 4 oranında daha önce hiç görülmemiş bir artış kaydetti.[1] Ulaşım ve haberleşme zorlukları, hükümet kısıtlamaları veya can ve mal riskleri nedeniyle uzak mesafeli ticareti aksatan işlem maliyetleri çok hızlı bir şekilde düşmeye başladı. Sermaye akışı canlandı ve dünya ekonomilerinin pek çoğu sonunda hiç olmadıkları kadar mali açıdan bütünleştiler. Bu çağ aynı zamanda Avrupalı işçi sınıfının kitleler halinde Amerika'ya ve son zamanların yerleşim alanlarına göç etmesiyle kıtalar arasında çok geniş bir insan akışına tanıklık etti. Bu nedenlerden ötürü, pek çok ekonomi tarihçisi 1914'ten önceki uzun yüzyılı küreselleşmenin ilk yılı olarak kabul eder. Aslında, pek çok önlemle birlikte dünya ekonomisi ancak son zamanlarda ticaret ve finans alanında 1913 yılında gelinen seviyeyi geçmeyi başarabilmiştir. İş gücü hareketliliği bakımından hala bu seviyenin gerisindedir.

On Dokuzuncu Yüzyılda Ticaret ve Kurumlar

Bu küreselleşme çağını mümkün kılan neydi? Olağan açıklamalar, bu dönemde üç önemli değişiklik tespit eder. Birincisi, vapur, demiryolu,

kanal ve telgraf gibi yeni teknolojiler uluslararası taşımacılık ve haberleşmede devrim yarattı ve on dokuzuncu yüzyılın ilk yarısından itibaren ticaret maliyetlerini büyük ölçüde azalttı. İkincisi, Adam Smith ve David Ricardo gibi serbest piyasa ekonomistlerinin görüşleri ilgi çektikçe ekonomik anlatı da değişti. Bu nedenle dünyanın önde gelen ekonomilerinin hükümetleri ithalat vergileri (gümrük vergileri) ve açık yasaklar şeklinde ticarete uyguladıkları kısıtlamaları büyük oranda kaldırdılar. 1870'lerin sonrasında, altın standardının genel kabul görmesi, para birimlerinin değerindeki keyfi değişiklik korkusu ve diğer mali duraksamalar olmadan sermayeye uluslararası alanda hareket etme kabiliyeti sağlamıştır.

Ancak bunlar hikayenin sonu olamaz. Son bölümde gördüğümüz gibi, işlem maliyetleri dünya ekonomisinde ulaşım, vergiler ve para istikrarsızlığı maliyetlerini aşar. Olağan açıklamalar on dokuzuncu yüzyıla özgü iki çok önemli kurumu gözden kaçırır. Bu kurumlar, bugüne kadar mümkün olandan daha derin bir küreselleşme sağlar ve daha önce karşılaştığımız piyasa destekçisi düzenlemeleri aksettirir.

Bunların ilki, dönemin önemli ekonomik karar alıcılarının inanç sistemlerindeki uyumdu. Ekonomik liberalizm ve altın standardı kuralları farklı uluslardaki politika yapıcılar arasında bağlantı kurdu ve işlem maliyetlerini ticaret ve finansta en aza indiren uygulamalar konusunda birleşmelerini sağladı. Anlatının hükmettiği yerde - Britanya ve bütün dönem boyunca dünyanın en önemli merkez bankalarında olduğu gibi - küreselleşme güvendeydi. Olmadığı veya zamanla çözüldüğü yerlerde - 1870'lerden sonra Kıta Avrupa'sındaki ticari politikada olduğu gibi - küreselleşme güç kaybetti.

İkinci kurum emperyalizmdi. Resmi veya gayri resmi olsun olmasın, emperyalizm gelişmiş ülkelerin hükümetlerinin icracı olduğu "üçüncü kişi icrası" türünde, ticaret dostu kurallar uygulama mekanizmasıydı. Emperyalist politikalar, mümkün olan her zaman belli başlı ülkelerin siyasi ve askeri gücünü kullanarak dünyanın geri kalan kısmını da aynı çizgiye taşımak amacındaydı. Böylece küreselleşmenin dünya ekonomisinin Latin Amerika, Asya ve Orta Doğu gibi periferal kesimlerinde raydan çıkmasını önleyen bir bariyer oluşturdular ve bu bölgelerin uluslararası ticaret ve finans için güvenli kılınmasında da kullanılabilirlerdi.

Bu bölüm, on dokuzuncu yüzyıl küreselleşmesinin nasıl ortaya çık-

tığını ve yerel politikaların nasıl onun çözülmesine neden olduğunu açıklar. Bundan sonra ticaret politikaları ile başlayacak ve altın standardı ile devam edeceğiz.

Serbest Ticaretin (Kısıtlı) Zaferi

Serbest ticarete yönelik güven, Adam Smith'in serbest ticaretin bu ticarette yer alan bütün ülkelere nasıl yararlı olduğunu göstermek amaçlı görüşlerinin üzerinde yükselen David Ricardo ve John Stuart Mill gibi ekonomistlerin çabaları sayesinde on dokuzuncu yüzyıl boyunca yükseldi. Bir sonraki bölümde göreceğimiz gibi, bu fikirler sade, güçlü idi ve mantıksal doğrulukla ifade edilebilirdi. Ancak etkisi ülkeden ülkeye ve zamana göre farklılık gösterdi. On dokuzuncu yüzyılı bir serbest ticaret yüzyılı olarak düşünsek de Britanya herhangi bir dönem için serbest ticaret politikalarını sürdürmüş tek büyük ekonomidir. Amerika Birleşik Devletleri İç Savaş sırasında sanayi ürünleri ithalatına çok yüksek gümrük vergileri koydu ve bütün yüzyıl boyunca yüksek kalmalarını sağladı. Avrupa'nın belli başlı güçleri 1860'larda ve 1870'lerde sadece kısa bir süreliğine serbest ticarete geçmekte tereddütsüz kaldı.

On dokuzuncu yüzyıl vergi geçmişindeki önemli tarih Britanya'nın Napolyon Savaşları sırasında hububat ithalatına getirdiği vergileri kaldırdığı 1846 yılıydı. Bu "Tahıl Yasaları" kırsal kesim çıkarlarını kent çıkarlarıyla karşı karşıya getirdiklerinden on dokuzuncu yüzyıl başlarındaki Britanya'da siyasi çekişmelerin merkezindeydi. Burada "tahıl", hububatla eş anlamlıdır ve söz konusu vergiler bütün yiyecek ve hububat ithalatını kapsar. Toprak sahipleri yiyecek fiyatlarını yüksek kılan ve gelirlerini arttıran yüksek vergileri istiyordu. Londra, Manchester ve diğer şehirlere sirayet eden Sanayi Devrimiyle birlikte gittikçe güçlenen kentli üreticilerse geçim masraflarını indirebilmek için vergilerin kaldırılmasından yanaydı. Karl Marx'ın da aralarında bulunduğu diğer kişilerin de belirteceği gibi geçim masraflarının azaltılması kapitalistlerin işçilere çok daha az ücret vermelerini sağlayacaktı. Bu tartışma, birkaç ithalat vergisi konusunda şiddetli bir savaş gibi görünen, ancak aslında Britanya'yı kimin yöneteceği ve gelecek yıllarda refaha kavuşacağını belirleyecek Tahıl Yasaları aleyhine ve lehine güçlerle Britanya toplumu ve politikasını tahrik etmişti. Tanınmış bir dergi olan *The Eco-*

nomist bu çağın bir ürünüdür; serbest ticaret görüşlerini yaymak ve halkın beğeneceği şekle sokmak için Tahıl Yasaları karşıtlarınca kurulmuştur ve bu rolünü bugün de sürdürmeye devam etmektedir. Sonunda, yükselen üretim çıkarları kazandı: Hem entelektüel argümanları vardı hem de Sanayi Devrimi güçleri onların yanındaydı.

Tahıl Yasaları o günün egemen ekonomik gücü olan Britanya'da kaldırıldığında, diğer Avrupa ülkelerine de aynı yolu izlemeleri için baskı yapıldı. Pek çokları bu yeniliği Britanya'da siyasi ve ekonomik bir başarı olarak kabul etti. Avrupa'daki ekonomi yorumcuları yasanın kaldırılmasından sonra Britanya'nın ticaretindeki ve sonuçlarındaki büyük artışa korku ve hayranlık ile karışık bir saygı duygusuyla işaret ettiler; oysaki bu başarının büyük bir kısmı Sanayi Devriminden ileri geliyordu. Britanya'nın bu açık başarısı başka ülkelerde ticari serbestleşmeyi kolaylaştırmadı. İmparator Louis-Napoléon Bonapart'ın Britanyalı Milletvekili ve serbest ticaret yandaşı Richard Cobden'e belirttiği gibi, "Benzer bir işi kendi ülkemde yapmak fikri çekici gelse de Fransa'da reform yapmak oldukça güçtür; biz Fransa'da devrim yaparız, reform değil."[2] Ancak serbest ticaret kafasında olan liderlerin her zaman başvurduğu siyasi bir çare vardı: Başka bir ülkenin aynısını yapması karşılığında ticari engelleri azalt ve sonra karşı tarafın pazarlarını açmasını sağlamak için gerekli bir imtiyaz olarak karşılığında serbestleşmeyi sun.

Sonuç, Fransa'nın Britanya'da üretilen mallara vergi uygulaması karşılığında Britanya'nın Fransız içkilerine uyguladığı vergileri indirmesini sağlayan 1860 tarihli Cobden-Chevalier anlaşmasıydı. Bunun sonrasında diğer Kıta Avrupa'sı ülkeleriyle bir dizi anlaşma imzalandı. Cobden-Chevalier anlaşmasındaki önemli bir yenilik de en çok gözetilen ulus ("MFN") hükmüydü. Bu hüküm uyarınca, imza sahibi tarafların üçüncü ülkelere tanıyacakları vergi indiriminden herhangi başka bir anlaşmaya gerek olmaksızın birbirlerine de tanırlar. Bu ticaret anlaşması ağı 1860'lar ve 1870'lerde Avrupa'da önemli bir vergi indirim aracı haline geldi. 1870'lerin ortalarında, ticaret üzerindeki pek çok yasak kalkmıştı ve üretim üzerindeki ortalama vergiler olduğundan oldukça düşük oranlarda; Britanya, Almanya, Hollanda, İsveç ve İsviçre'de düşük tek haneli rakamlardaydı; Fransa ve İtalya'da 10-14 civarındaydı.[3]

Serbest ticaret her yerde kazanmadı. Tahıl Yasaları konusundaki an-

laşmazlık, pek çok kez sözünü edeceğimiz bir konuyu betimler: Ticaret politikalarının gelir dağılımı üzerinde önemli sonuçları olduğundan, daha geniş siyasi mücadelelere karışırlar. Ekonomistler, hükümetin getirdiği ticaret engellerini yaratan işlem maliyetlerinin yapaylığını ve bu nedenle anlamsız oluşunu kınayabilir; ancak söz konusu argüman karşıt ekonomik argümanlar ve güçlü siyasi çıkarlar olduğu her zaman kazanamaz. Bu siyasi baskıların ve ekonomi argümanlarının her zaman kişisel çıkar ve gerici doktrinlerden ileri geldiği fikrindeyseniz - Tahıl Yasalarının kaldırılma hikayesi çoğu zaman ileri görüşün ve liberalizmin, geleneksel soyluluk ve otoriter kurumlara karşı zaferi olarak öne sürülür – Amerika Birleşik Devletlerinin deneyimini düşünün.

Amerika Birleşik Devletlerinin siyasi yapısı on dokuzuncu yüzyılın ilk yarısında Britanya'dan farklı olsa da iki ülkenin ortak bir tarafı vardı: Vergi ihtilafları ulusal siyasetin merkezindeydi. Kızgın bir Pensilvanyalı kanun koyucunun da daha sonra belirteceği gibi, "İnsan gümrük vergisi konuşmaları yapan bir hayvandır."[4] Ticaret politikaları Güney ve Kuzey arasında ülkedeki en önemli sosyal ve siyasi bölünmeleri doğrudan besledi. Kölelik sisteminin olduğu Güney; tütün ve pamuğa dayalı bir ihracat ekonomisi çevresinde örgütlenmişti. Kuzey'deki özgür devletler, üretim konusunda Britanya'nın gerisinde kalan ve daha ucuz ithalatlarla rekabet etmeye çalışan henüz olgunlaşmamış bir üretim temeline sahipti. Güney, zenginliğini uluslararası ticarete borçluydu. Kuzey, en azından ayak uydurana kadar ithalatlardan korunmak istiyordu.[5]

1861-1866 İç Savaşı, kölelik kadar Amerikan ticari politikasının geleceğiyle de ilgiliydi. Savaş başlar başlamaz, Abraham Lincoln Amerika Birleşik Devletleri'nin gümrük vergilerini yükseltti ve ticaret koruması Kuzey'in zaferinin ardından daha çok arttı. Mamul mallar üzerindeki ithalat gümrük vergileri 1866'dan sonraki on yıl içinde yüzde 45 civarındaydı ve 1. Dünya Savaşı'na kadar bu seviyenin altına inmedi. Bütün standartlara göre, Amerika Birleşik Devletleri on dokuzuncu yüzyıl sonunda oldukça korumacıydı. Tesadüfen veya değil, bu konuda tartışma sürmektedir, bu dönem Amerika'nın Britanya'ya yetiştiği ve onun endüstriyel yeteneğini aştığı dönemdir.

Ticaret politikası ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiye daha sonra döneceğiz. Şimdilik, Amerika Birleşik Devletleri deneyimi hakkında ilginç olan şey, serbest ticaretin "ilerici" siyasi amaçlara hizmet etme-

diği bir durumu ifade eder. Tanınmış siyaset bilimci Robert Keohane şöyle yazmıştır: "Piyasa mantığını takip etmenin uzun vadede trajik sonuçları vardı. Çeşitlendirme ve endüstrileşme olmaksızın büyümenin Güney üzerindeki ekonomik etkisi yeterince zararlıydı. Pamuğu kral yapmanın sosyal ve siyasi sonuçları çok daha ciddi oldu: Kölelik iyice yerleşti ve sivil savaş gittikçe olası bir hale geldi."[6] Diğer ekonomik sonuçları ne olursa olsun, on dokuzuncu yüzyıl Amerika'sında serbest ticaret, köleliği sosyal ve siyasi bir kurum olarak destekleyecek ve güçlendirecekti. Ülkenin siyasi kurumlarının gelişimine verdiği zarar sadece tahmin edilebilir; ancak manzara pek de iç açıcı olacağa benzemiyor.[7]

Alınan ders açıktır: Bir ülkenin dünya ekonomisinde nerede durduğuna ve ticari politikaların sosyal ve siyasi bölünmeyle nasıl uyumlu hale geldiğine bağlı olarak, serbest ticaret ilerici veya gerici bir güç olabilir. Britanya on dokuzuncu yüzyılda dünyanın endüstriyel elektrik santraliydi ve liberal ticaret politikaları üretim çıkarlarını ve orta sınıfı korudu. Amerika Birleşik Devletleri, liberal ticaret politikalarının baskıcı, tarımsal gelirlerden faydalanacağı kölelik temelli ekim faaliyetlerinde maliyet faydası olan endüstri anlamında rakiplerinden geri kalmış bir devletti. Serbest ticaret ve "iyi politika" her zaman bir arada yürümez.

Bu sırada, Avrupa Kıtasında, serbest ticaret hakkında sonradan akıllara başka düşüncelerin gelmesi gecikmedi. Çoğu zaman olduğu gibi önemli bir etken 1870'lerde başlayan ve özellikle çiftçileri vuran uzun süreli bir ekonomik durgunluktu. Taşımacılıktaki devrimler ve gümrük vergilerinde indirim Amerika'dan gelen tahıl akınına neden olduğu gibi, fiyatları da aniden düşürdü. Kıtadaki her yerde, tarımsal çıkarlar koruma istiyordu; bu da çoğu zaman daha gelişmiş Britanyalı üreticilerle (ve gittikçe artan sayıda Amerikalı ihracatçıyla) rekabet halinde olan sanayicilerle ortak bir gaye oluşturuyordu. Bu durum, Bismarck Almanya'sında, 1870'lerin sonlarından itibaren çok daha yüksek gümrük vergilerine yol açan, ziraatçılarla sanayiciler arasında bir koalisyon olan ünlü "demir ile çavdarın evliliğiyle" sonuçlandı. Her zaman bilinçli bir siyasi uzman olan Bismarck, Almanya'nın diğer ülkelerin fazlalık üretiminin çöplüğü haline geldiğinden yakınarak yeni politikayı temellendirdi. Fransa ve diğer Kıta güçleri kendi yüksek gümrük vergileriyle bu yolu takip ettiler ve ticaret kısıtlamalarının

arttırılmasına yönelik genel eğilim 1. Dünya Savaşı'nın başlamasına kadar devam etti. 1913 itibariyle Kıtada üretime uygulanan ortalama ithalat vergileri neredeyse iki katma çıkarak yüzde 20'leri bulmuştu.[8]

On dokuzuncu yüzyıl sonlarında Avrupa'da üretimde yaşanan bu artışa ilişkin liberal ekonomik anlatı bakımından çelişkili bir durum söz konusuydu. Ekonomi tarihçisi Paul Bairoch'ın da belirttiği gibi, 1890'dan sonra sadece ticaret hacminde değil, özellikle ticari engeller getiren ülkelerde gelirde de hızlı bir artış olmuştu.[9] İç savaş sonrası Amerika Birleşik Devletleri'nin de yaşadığı bu deneyim serbest ticaret politikaları ile ekonomik büyüme arasındaki basit ilişkiyi daha şüpheli hale getirir. Bu konuya Bretton Woods rejimini ve küreselleşmenin günümüzdeki gelişmekte olan ülkeler üzerindeki etkilerini tartışırken yeniden değineceğiz.

Avrupa'nın geri kalanında Britanya ihracatlarına uygulanan yüksek gümrük vergilerinin öcünü almak isteyen "serbest tüccarlardan" gelen baskılara rağmen sadece Britanya'da korumacı kaygan zemine 1. Dünya Savaşı öncesinde on yıllarca direnildi.[10] Serbest ticaret ideolojisi Britanya'da çok büyük ölçüde kamu söylemine hükmederken, "korumacılık" rakiplerinizi kaş çatarak korkutmak için aşağılayıcı bir terime dönüşmüştü. Britanya'nın üretimdeki güçlü ticari konumu gümrük vergilerini gereksiz ve anlamsız bir politika haline getirdi. Başbakan William Gladstone ticaret politikasına misilleme arayan kişilerle alay ettiğinde, her iki etkene de hitap etti. Allah aşkına bu "adil ticaret" ne anlama geliyor? diye sordu. "Pekala, beyler" diye cevapladı, bundan sonra serbest tüccarlar tarafından sürekli tekrarlanacak bir argümanı kullanarak, "Eski dostumuz Korumacılığa şüpheli bir benzerliği olduğunu söylemeliyim."[11] Bu düpedüz yeni bir isimle daha çekici görünmeye çalışan eski korumacılıktı.

Gladstone, mamul ithalatı ihracatına göre oldukça az olduğundan Britanya'nın misillemeden pek az kazanç sağladığına işaret etti. Böyle minik bir nedenle uygulanan gümrük vergilerinin cezalandırma gücü az olacaktı. Gladstone, Britanya'nın geniş ticaret fazlasının ülke açısından serbest ticareti daha elverişli bir politika yaptığını belirtti. Günümüz ekonomistlerinden biri sadece ticaret fazlası olan ülkelerin ticaretten faydalandığını öne süren Gladstone'un merkantalist argümanı karşısında sinecektir.[12] Her neyse. Britanya'nın üretimdeki hakimiyeti korumacı akından sakınmasını sağladı.

"Gelişmiş ülkeler arasında serbest ticaret, ortak ideoloji ile ülke içindeki siyasi çıkarların bütünü arasında zor ve hassas bir denge üzerine kurulmuşken, dünyanın geri kalanında bu, çoğunlukla dışarıdan dayatılırdı. Asya'da Avrupa emperyalizmi yabancı haklarının korunmasını, anlaşmaların uygulanmasını, anlaşmazlıkların Avrupa ülkelerinin kanunları kapsamında karar bağlanmasını, ihracatçı ve yatırımcıların iyi karşılanmasını, borçların ödenmesini, altyapı yatırımlarının yapılmasını, yerel halkın yatıştırılmasını, henüz olgunlaşmamış milliyetçi hedeflerin engellenmesini vs. temin etti; böylece uluslararası ticareti baltalayabilecek uzun işlem maliyetleri listesini etkisiz kıldı. East India Company'nin yerel ayaklanmayla başa çıkamadığı için yerine İngiliz Raj'ın geldiğini veya Hudson's Bay Company'nin polis güçlerinin nasıl Kanada'ya devredildiğini hatırlayın. Harvard'dan tarihçi Niall Ferguson Britanya Krallığının hukuk ve düzeni olmayan toplumlara hukuk ve düzen getirdiğini iddia eder: "Tarihte hiçbir düzenleme mal, sermaye ve işgücünün serbest hareketini on dokuzuncu yüzyılda ve yirminci yüzyıl başlarında Britanya Krallığı'nın desteklediğinden daha fazla desteklememiştir," der."[13]

Ferguson'un emperyalizmin ekonomik küreselleşme için oldukça güçlü bir etken olduğuna ilişkin teyidini kabul etmek için onun Britanya Krallığı hakkındaki övgü dolu değerlendirmesine aldanmak gerekmez. Son zamanlarda yapılan istatistikî bir çalışmada, bu tür bir nicel çalışmada gerçekleştirilebilecek ölçüde diğer tüm koşullarda süreklilik sağlandığında, aynı imparatorluğun üyesi olan iki ülkenin imparatorluk dışındaki ülkelerle yaptıkları ticaretin iki katını kendi aralarında gerçekleştirdikleri görülmüştür. Neden? "İmparatorluklar işlem maliyetlerini düşürerek ve imparatorluklar arasında ticareti geliştiren ticaret politikaları getirerek ticareti arttırdılar." Çalışmayı gerçekleştirenlerin sayıya dökebildikleri azaltılmış işlem maliyetine ilişkin belirgin durumlar ortak bir dil kullanılması, ortak bir para biriminin olması, son zamanlarda alınan sömürgelerde para basılması ve imtiyazlı ticaret anlaşmalarının olmasıdır.[14]

Bu tür etkilerin, metropolit güçlerin doğrudan imparatorluk kurallarını uyguladığı durumlarla sınırlı olduğunu düşünmek bir hata olacaktır. Emperyalizm hem resmi hem de gayri resmi şekillerde ortaya çıktı. Britanya, Fransa ve (en sonunda oyuna dahil olan) Amerika Birleşik Devletleri ve diğer güçlerin başka bölgeleri boyunduruklarına

almak için doğrudan hakimiyet kurmalarına her zaman gerek yoktu. Askeri güç tehdidi ve siyasi baskı çoğu zaman yeterli oldu. "Serbest Ticaret Emperyalizmi" başlıklı örnek teşkil eden makalelerinde John Gallagher ve Ronald Robinson, "gayri resmi etki ile resmi hüküm arasında bir süreklilik olduğunu, resmi hükmün sadece şartların çok yerleşik olmadığı ve yerel yöneticilerle istenen sonuçların ulaşılamadığı zamanlarda son çare olarak kullanıldığını gösterir.[15]

Gayri resmi etkinin başlıca aracı ticaret anlaşmasıydı. Yerel yöneticiler Smith ve Ricardo'nun fikirlerine yeterince rağbet göstermediklerinde, hazır bekleyen silah yüklü uçaklar onların yeterince ikna edilmesini her zaman sağlayabilirdi. Böylece Britanya, 1838 yılında Osmanlılarla, ülkede ithalat vergilerini en fazla yüzde 5'le sınırlandırmaya ve ithalat yasaklarını ve tekelleri kaldırmaya zorlayan bir anlaşma imzaladı. İngiliz İmparatorluğu, 1839-42 yılları arasında ihraç edecekleri afyon ve diğer mallara ülkeyi açması için Çin'le de "Afyon Savaşına" girdi. Tuğgeneral Matthew C. Perry 1854 yılında Amerika Birleşik Devletleri adına Japonya'yla ülkenin yabancı gemilere ve ticarete açılması için bir anlaşma imzaladı. Bu ve benzeri anlaşmalar, ithalat vergilerindeki üst sınırı etkileyecek (tabi ki tek taraflı), daha güçsüz ülkelerin ticaret politikalarını bağımsız yürütme kabiliyetlerini sınırlayacak, yabancı tüccarlara yasal öncelikler tanıyacak ve yabancıların limanlardan geçişini sağlayacaktı.

Bu bağlamda, ticaretteki açık patlamaya rağmen, on dokuzuncu yüzyıl küreselleşmesi çoğu zaman betimlendiği gibi serbest ticarete dayanmıyordu. Resmi olsun olmasın, imparatorluk politikaları kesinlikle ticareti geliştirdi; ancak bu politikalar sadece büyük ülkelerin üç kullanımına dayanıyordu ve kelimenin tam anlamıyla "serbest ticareti" temsil etmiyordu. Eğer İngiltere ayağını bir kenara bırakırsak, serbestleşme önemli ekonomilerin yerli ticaret politikalarında sayılı başarılara imza attı. Bazı ülkeler (Amerika Birleşik Devletleri gibi), gerçekten serbest ticaret politikalarını desteklemezken, diğerleri (Kıta Avrupa'sı güçleri gibi) birkaç on yıl sonra yüksek korumacılık düzeylerine geri döndüler. Ekonomik üstünlüğün ithalat rekabetinden nispeten bağışıklık sağladığı durumlar hariç olmak üzere, yerel politikalar uzun süreli olarak serbest ticarete yardımcı olmadı. Taşımacılık devrimi ve gelir artışı sayesinde son birkaç on yıl dışında muhtemelen tarihte benzerine rastlanmamış ölçüde bir küreselleşme vardı. Ancak bu kü-

reselleşme, tekrarlanması güç bir dizi ön koşul, hantal ve zayıf kurumsal ayaklar üzerinde duruyordu.

Altın Standardı ve Finansal Küreselleşme

Ticaret rejiminin doğrusu, on dokuzuncu yüzyıl küreselleşmesini yöneten mali rejim ve para rejimininkinden bile daha doğruydu: Altın standardı. Emperyalist uygulamalarla baskılanan disiplin bir kez daha serbest sermaye akışını sağlamak için önemliydi. Dahası altın standardını destekleyen ve 1870 ile 1914 arasında mali küreselleşmeyi idame ettiren düşünce sistemi Büyük Buhran'da aldığı ölümcül darbeler ve John Maynard Keynes'in tohumlarını attığı ekonomik düşüncedeki devrim sonrasında ayakta kalamayacaktı.

Altın standardı birkaç basit kurala dayanıyordu. Her ulusal para biriminin değerini altına kesin bir şekilde sabitleyen bir altın paritesi vardı. Örneğin İngiliz Sterlini 113 *gren* (yaklaşık 0,065 gr) saf altın olarak tanımlanırken Amerika Birleşik Devletleri doları 23.22 *gren'di*.[16] Her ulusun merkez bankası bu pariteler üzerinde ulusal paraları altına dönüştürmeye hazırdı. Buna göre, para birimleri arasındaki döviz kurları da geri dönüşü olmayan bir şekilde sabitti; bir İngiliz sterlini 113/23.22 veya 4.87 dolara eşitti. Para ülkeler arasında serbestçe dolaşabiliyordu ve altın pariteleri ile belirlenen sabit oranlardan mübadele edilebiliyordu.

Kurallara göre yerli para arzındaki değişiklikler oldukça sıkı bir şekilde altın rezervlerindeki değişikliklerle ilintiliydi. Dış ödemeler dengesinde açık olan bir ülke ticari ortakları karşısında altın kaybedecekti ve para arzında bir düşüş yaşayacaktı. Bu altın akışı, ekonomistlerin "otomatik ayarlama mekanizması" adını verdikleri ekonomik koşullarda düzeltmelerin yapılmasını tetikleyecekti. Açığı olan bir ülkede, yetersiz para, kredi faiz oranlarının yükselmesi ve yurtiçi fiyatların düşmesine neden olur. Bunun sonucunda harcamalar azalır; ticari rekabet artar; dış ödemelerde denge yeniden kurulur.

Altın standardı kuralları kapsamında, hükümetlerin kredi koşullarını değiştirmek için para politikasıyla oynama kabiliyetleri yoktu; çünkü yerli para arzı sadece ulusal sınırlardaki altın ve para akışıyla belirlenirdi. Esas itibariyle merkez bankalarının, kasalarındaki altın seviyesi dalgalandığından para basmak ve tedavülden kaldırmak dı-

şında yaptığı çok az şey vardı. Sistemin kesin, evrensel ve zorunlu kuralları vardı. Finansal rejim ulusal sınırlar arasındaki işlem maliyetlerini en aza indirdi. Finansçılar ve yatırımcıların sınırlardaki sürprizler ve kontrollerle uğraşması gerekmiyordu.

Uygulamada merkez bankalarının zaman zaman "oyunun kurallarından" sapabilecekleri ve manevra yapabilecekleri alanlar vardı. Özellikle ticaret açığı olan bir ülke yurtdışından ülkeye gelen özel sermaye akışını dengeleyen faiz oranları varsa, faiz oranlarındaki yükselmeyi geciktirebilir veya bundan kaçınabilirdi. Ancak bu "dengeleyici" sermaye akışının olması ciddi anlamda merkez bankalarının altın paritesi bağlılığına güvenine bağlıydı. Piyasalarda hükümetlerin nihayetinde pariteleri her ne pahasına olursa olsun savunacakları varsayımı vardı. Böyle varsaydılar, çünkü bu, merkez bankasının davranışını o sırada yöneten *düşünce sistemi*ydi. Altın standardının sürdürülmesi, para politikasının gidişatında mutlak öncelikliydi; çünkü sistem para istikrarının temeli olarak görülmeye başlanmıştı, hem de para politikasının gidişatında tam istihdam veya ekonomik büyüme gibi rakip hedefler yoktu. Her yerde olduğu gibi burada da fikirler önemliydi. Aktif para ve mali politikaların iş döngülerini sistematik olarak yatıştırabileceği veya para devalüasyonunun ticari dengesizlikleri ortadan kaldırabileceği fikri – bunların hepsi inanışlara tersti. Hükümetlerin talepleri, çıktıları veya istihdamı nasıl istikrara kavuşturabileceğine ilişkin büyük oranda inanılan ve tamamıyla ortaya konmuş bir anlayış söz konusu değildi.

Ticaret politikası yapıcıların aksine, merkez bankaları yerli politikanın gidiş gelişlerinden izole idi ve bağımsız iş yapabiliyordu. En zeki finansal küreselleşme tarihçilerinden biri olan Barry Eichengreen, konuyu çok güzel özetler: Ekonomik şoklar karşısında merkez bankalarının serbest sermaye akışını ve sabit döviz oranlarını sürdürme yetisi "altın konvertibilitesinin müdafaasına ters düşen diğer hedeflerin gerçekleştirilmesi için [onlara] yüklenebilecek siyasi baskı sınırına dayanıyordu".[17] İngiltere, Fransa ve pek çoklarını kapsayan önde gelen güçlerin merkez bankaları aslında özel mülkiyete aitti ve kanuni para çıkarmak dışında herhangi bir kamusal işlevi yoktu. Amerika Birleşik Devletleri, Merkez Bankası Kanunun bir Merkez Bankası sistemi yarattığı 1913 yılına kadar merkez bankası görevi gören bir kamu kuruluşuna sahip değildi. Farklı uluslardaki merkez bankaları finans dışında

başka dünyalardan gelen kardeşlerine kıyasla birbiriyle daha büyük bir yakınlık içinde olan kulüp üyeleri gibiydi.[18] Eichengreen'in sözleriyle altın standardı "sosyal olarak inşa edilmiş bir kurumdu." [19]

1. Dünya Savaşı'ndan yıllar önce dünya ekonomisinde yaşanan finansal küreselleşme tam anlamıyla olağanüstüydü. Küreselleşme ile ilgili hemen her kitapta tekrarlanan bir paragrafta, yüzyılın en etkili ekonomisti John Maynard Keynes, 1919 yılında bir Londra sakininin herhangi bir güçlük olmadan veya yatırımının meyvelerini alamayacağından korkmaksızın dünyanın herhangi bir yerine özgürce yatırım yapabildiğini hatırlar.[20] Bu dönem dünya finans piyasalarının en az işlem maliyetiyle çalıştığı dönemdi. Londra, New York ve Avrupa'nın diğer önemli finans merkezlerindeki faiz oranları tek bir piyasanın parçalarıymış gibi ortak hareket ediyordu. Sermaye çok bulunduğu yerlerden (özellikle İngiltere) özgürce ve büyük meblağlarla az bulunduğu yerlere (özellikle Yeni Dünya) ulaştı. Serbest ticaret durumunun aksine, 1870'lerde ve 1880'lerde altın standardından ayrılmak için çok yaygara kopmuş olsa da 1. Dünya Savaşı araya girene kadar altın ve sermaye akışından geri adım atılmadı. Finansal küreselleşmenin bu yükselişine son zamanlara kadar bir daha ulaşılamayacaktı.

Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri'nde altın kıtlığı nedeniyle altın standardı kurallarının gerektirdiği gibi, kredi koşullarının sertleştiği ve fiyatların düştüğü 1870'lerde kurumun dayanıklılığı şiddetli bir şekilde test edildi. En çok zarar görenler, düşen fiyatlar karşısında yüksek faiz oranlarının ezdiği çiftçiler oldu. Hükümetlerin gümüş para bastırmasını ve para arzını yükseltmesini sağlayacak çift metalli standarda dönüş için bir gürültü koptu. İsyan, üç kez Demokrat Parti başkan adayı seçilen William Jennings Bryan'ın 1896 Demokrat Parti Kongresinde ünlü "İnsanoğlunu altın bir çarmıha germemelisiniz" konuşmasını yaptığı Amerika Birleşik Devletleri'nde doruk noktasına ulaştı.[21] Merkez bankaları ödün vermedi ve altın standardı devam etti. Sonuçta altın standardını kurtaran şey muhtemelen 1886 yılından sonra Güney Amerika'daki altın keşiflerinin piyasa arzında artışa neden olmasıyla fiyatlarda yaşanan düşüştü.

Gördüğümüz gibi, günün önemli ekonomik güçleri arasında finansal küreselleşme bütün önemli kararları alan merkez bankalarının birbirine sıkıca bağlı olduğu kulüpteki çakışan görüşlerinin ürünüydü. Latin Amerika, Orta Doğu ve Asya'daki küresel ekonominin çevresin-

deki ülkeler arasında, pek çoğu altın standardına tam bir geçiş yapmış olmasa da parasal ortodoksi geçerliydi. Dünya ekonomisinde asıl ciddi olan problem, egemen varlıkların ve içlerindeki borçluların borçlarını ödemesinin nasıl sağlanacağıydı.

Bu daimi bir sorundur ve uluslararası finansın derdidir. Yerli bir borçlu borcunu ödemeyi reddederse, mağdur borç veren kişi mahkemeye gidebilir, borçlunun mallarına haciz koydurabilir ve kararın yetkili kurumlarca uygulanmasını bekler. Yabancı topraklarda bir borçlu ödeme yapmadığında, borç verenin çok az seçeneği vardır. Karar verecek uluslararası bir mahkeme veya kararı uygulatacak uluslararası bir polis kuvveti yoktur. Aslında borçlunun önündeki tek engel olası itibar kaybı ve belirli bir süreliğine uluslararası kredi piyasalarının kendisine kapatılmasına karşılık yükleneceği olası maliyettir.[22] İtibar kaybına rağmen, tarih bize borcunu ödemeyen kişilerin nihayetinde yeniden uluslararası finans piyasalarına yeniden girdiğini gösterir. Bazı sonuçlar ortaya çıkar. Öncelikle borçlu sadece *ödeyemediğinden* değil, daha düşük bir eşik olan ödemek *istemediğinden* uluslararası yükümlülüklerini yerine getirmiyor olabilir. İkincisi, bunu tahmin eden mantıklı ve ileri görüşlü bir banka veya senet sahibi bu tür uluslararası kredi işine girmez veya ancak yüksek bir prim karşılığı girer. Başka bir seçenek olarak, basiretsiz bir kredi ve sonrasında ödenmemesinden kaynaklanan patlama ve iflas döngüsü yaşanacaktır. Uluslararası finans piyasası, geri ödemeyi temin eden güvenilir mekanizmalar olmadıkça başarılı olamaz.

Ticaret anlaşmalarında olduğu gibi, borç sözleşmelerinin uygulanmasında gözdağları ve imparatorluk güçlerinin varlığı çok yardımcı oldu. Hindistan demiryollarına yatırım yapan İngiliz kapitalist, yatırımının güvenliğini temin etmek için İngiliz Raj'ının görev başında olduğunu biliyordu: Bir İngiliz yetkilisinin belirttiği gibi "Hindistan gelirlerinin yüzde beşi garantilendiği sürece, borç verdiği paraların Hoogly'ye atılıp atılmadığı veya kiremit ve harca dönüşüp dönüşmediği onun için önemli değildi."[23] Osmanlı İmparatorluğu 1875 yılında çoğunlukla İngiliz ve Fransız tahvil sahiplerine karşı yükümlülüklerini yerine getiremediğinde, Avrupalılar Osmanlı vergi gelirlerini tahsil etmek amacıyla gücü zayıflayan Sultanı sınır ötesi bir temsilcilik kurmalarına izin vermeye ikna ettiler. Osmanlı Düyun-u Umumiyesi (faaliyetlerine 1881 yılında başlamıştır) esas amacı yabancı borçların

ödenmesi olan, Osmanlı Devleti içinde kurulmuş büyük bir bürokrasi kurumu haline geldi. Mısır'daki ulusal çalkantı 1882 yılında İngiliz mali çıkarlarını tehdit ettiğinde, "siyasi istikrarı yeniden sağlamak" ve yabancı borçların ödenmeye devam etmesini temin etmek üzere İngilizler ülkeyi istila etti. O sırada başkan William Gladstone'un servetinin büyük kısmı Mısır'a verilen kredilere yatırılmıştı; bu bağlamda finansal küreselleşme ile askeri güç arasındaki bağlantı oldukça açıktı.[24] Aslında amaçları çok daha sınırlı olmasına rağmen, sonunda İngilizler Mısır'ı doğrudan yönetmeye başladılar.

Amerika Birleşik Devletleri'nin kendisi de on dokuzuncu yüzyılda pek çok eyaletinin borçlarını geç ödediği karışık bir borç ödeme geçmişine sahiptir; bu nedenle nihayetinde Amerika'nın batı yarımkürede borçların ödenmesini temin eden güç haline gelmesi ironiktir. 1904'te yaptığı konuşmada Theodore Roosevelt (Monroe Doktrininde "Roosevelt Gerekçesi" olarak isimlendirilir) Amerika Birleşik Devletleri'nin Latin Amerika ülkelerinin uluslararası borçlarını ödemelerini temin edeceğini açık bir dille belirtmiştir. 1905'te Santa Domingo'ya savaş gemileri göndererek, Dominik Cumhuriyeti'nin borçlarını geciktirmesi üzerine gümrük gelirlerinin tahsilini devralarak ticareti kastettiğini gösterdi; bu eylem onun yabancı borç verenlerin çıkarlarını koruma kararlılığına işaret ediyordu; Latin Amerika tahvillerinin fiyatları ise hızlıca arttı.[25] Amerika Birleşik Devletleri savaş gemilerinin ortaya çıkmasından önceki soru, borçların tahsil edilip edilmeyeceği değildi; bunu Avrupalıların mı Amerikalıların mı yapacağıydı. Avrupalıları saf dışı bırakan Roosevelt buranın Amerika'nın etki alanı olduğu konusunda bir kuşku kalsın istemiyordu.

Altın standardı ve finansal küreselleşme, serbest ticarette olduğu gibi, yerel politikalar, inanç sistemleri ve üçüncü taraf uygulamaların garip bir kombinasyonu ile olanaklı kılındı. Bu güçler kendisini ortaya koyan kitle politikasının bir sonucu olarak zayıfladığında, uluslararası finans da zayıfladı. 1930'larda altın standardının nihai çöküşü bu kombinasyonun zayıflığını apaçık ortaya koyar.

Altın Standardının Sonu

1. Dünya Savaşı dövizler üzerinde ağır bir devlet kontrolünün ve 1920'lerde arkasından gelen istikrarsızlığın yaşandığı bir döneme ze-

min hazırladı. İngiltere dahil bütün ülkeler savaş sırasında altın konvertibilitesini durdu ve milli paranın milli paranın yabancı paralar karşısında değişimini serbestçe belirlenmesini engelleyen kısıtlamalar (kambiyo kontrolü) getirdi. Savaşın sona ermesinin ardından bazı Avrupalı ülkelerde 1920'lerin başında hiper enflasyon yaşandı (Almanya, Avusturya, Polonya ve Macaristan). Bu karmaşık dönemde döviz kurları çok hareketliydi. Uluslararası finansta normal şartları yeniden oluşturmak için 1920'lerde yetkililer altına dönmenin kaçınılmaz olduğunu düşünüyordu. Ancak bunun zamanlaması ve dönüşün savaş öncesi paritesinden (1£ = 4.87$) veya daha değeri düşürülmüş bir orandan mı gerçekleştirileceği sorusu gündemdeydi. Sterlinin değerinin düşürülmesi argümanı kesindi ve arka planda doğruluğu kuşku götürmezdi: İngiltere'nin ekonomi yıldızının eski parlaklığı kalmamıştı ve devam etmesi için daha zayıf bir sterline gerek vardı.

II. Dünya Savaşı sırasındaki bütün devlet adamlığına rağmen Winston Churchill'in ekonomiye aklı ermediği gibi, konuya ilgisi de yoktu. Bu nedenle İngiltere'nin altın standardına dönüş arifesinde Maliye Bakanı olması oldukça büyük bir talihsizlikti. Maliye'deki astlarına danışırken derinlikten yoksun olduğunu zaten kabul ediyordu. "Asker veya general olsalardı, neden bahsettiklerini anlardım," diyordu. "Ama sanki Farsça konuşuyorlardı".[26]

İngiliz fiyatları savaş sırasında üç kattan fazla yükseldi ve savaş sonrasındaki deflasyona rağmen (yüzde 50), Amerika'dakinden daha yüksek seviyelerde kaldı. İngiltere'nin o anda dünya altın rezervlerinin büyük bir kısmına sahip Amerika Birleşik Devletleri'ne yüklü borcuda vardı. İngiliz hükümeti sermaye kaçışını önlemek için yüksek faiz oranları uygulamaya zorlanmıştı ve işsizlik %10'lardaydı. Sterlinin piyasa değeri, bu dönem boyunca savaş öncesi 4.87$ düzeyi altında kaldı. Savaş öncesi paritesine dönüşün bir felaket olacağını; çünkü İngiliz fiyatlarının nerede durduğu göze alınırsa bunun İngiliz ekonomisini sekteye uğratacağını; ciddi bir rekabet sorununa ve değeri şişirilmiş bir paraya neden olacağını düşünenler arasında Keynes başı çekiyordu. İngiliz sanayiciler ve medya patronu Lord Beaverbook da aynı fikirdeydi.

Churchill daha sonra büyük pişmanlık duyacağı bir şey yaparak finansçıları ve Merkez Bankası'nı dinledi. Bankanın Yönetim Kurulu ve Başkanı Montagú Norman, savaş öncesi paritesi dışında herhangi bir

oran üzerinden altın standardına dönüşün restorasyon amacına ihanet edeceğine onu ikna ettiler. Sistem güvenilirliğinin paritelerin sabitliğine dayandığını savundular: Onu bir kez değiştirdiklerinde piyasaları tekrar değiştirebileceklerini düşüneceklerdi. Ekonomiden ziyade etik bir sorun söz konusuydu. Püristlere göre, eski pariteye dönüş, "İngiliz halkının varlıklarını İngiltere ve onun parasına yatıran ve ona güvenen dünya çapındaki herkese karşı ahlaki bir sorumluluktu."[27] İngiliz iş gücü ve sanayisi rekabet dışı kalırsa ücret ve fiyatlardaki düşüş dönemine katlanılması gerekecekti. Bu durum tarihte bankaların diğerlerinin yutamayacağı sertlikte ilaç tavsiye ettiği ne ilk ne de son durumdu. Diğerlerinde olduğu gibi bu koşulda da kendileri açısından "sağlıklı ekonomi" olarak görülenden faydalandılar.

Devam eden fiyat düşüşüne rağmen İngiliz ekonomisi asla eski pariteye dönüşe ayak uyduramadı. Ücretler ve fiyatlar İngiliz ekonomisinin dışarıda rekabet edebilirliğini geri kazanmasının ve ticaret dengesizliğini düzeltebilmesinin önünde yüksek bir duvardı. Kömür, demir, gemi sanayi ve tekstil gibi ihracata yönelik sanayiler çok zarar gördü ve işsizlik sonunda yüzde 20'lere ulaştı. İş gücü çatışmaları ve işçi grevleri tehlikeli bir şekilde yayıldı. Ekonominin korkunç sıkıntılarla boğuşmasına rağmen, İngiliz Merkez Bankası, daha rekabetçi bir parite ile 1926 yılında altın standardına geri dönen Fransa gibi ülkelerle yarışarak geniş çaplı altın çıkışlarını önlemek için yüksek faiz oranları uygulamaya zorlanmıştı. Sterline erken mali destek veren Amerika Birleşik Devletleri daha fazla yardımcı olmadı. New York Merkez Bankası, 1928'lerin başında Wall Street'te aşırı spekülasyon olduğunu düşündüğü şeyi engellemek için gösterge faiz oranını yükseltti; ayrıca İngiltere gibi dış ödeme açığı olan ülkelere daha fazla baskı uyguladı. Amerika Birleşik Devletleri'ndeki yüksek faiz oranları bu ülkeleri eğilime uyarak faiz oranlarını yükseltmeye ya da daha fazla altın ve sermaye kaybına maruz kalmaya zorladı. Sonunda, 1931 Eylül'ünde, İngiltere bir kez daha altın standardını bıraktı. Bu altın standardı bayraktarı dışarı çıkarıldığı için, rejimin günleri artık sayılıydı. Parasal genişleme sağlamak için 1933 yılında Franklin Roosevelt Amerika Birleşik Devletleri'ni altından kopardı; ardından Fransa ve "altın bloğu ülkeleri" olarak bilinen ülkeler de 1936'da onu takip etti.

Altın standardı daha önce de barış zamanında, özellikle altın kıtlığının teşvik ettiği 1870'lerin deflasyona neden olan kısmında baskı

altına girdi. Bu kez farklı olan neydi? İlk başta ekonomi, daha sonra politika ve sonrasında bir kez daha ekonomi.

İlk turdaki ekonomik değişikliklerle başlayalım. Ders kitaplarındaki altın standardı ayarlama modeli; esnek ücretlerin olduğu, bireysel ve merkezi olmayan bir işgücü piyasası varsayar. Yerel endüstrilerin küresel olarak rekabet edebilirliğinin kalmaması halinde, ücretler ve diğer maliyetler de düşerek bu endüstrilerin pazar payını korumasını sağlar. Ucuz işgücü de işsizliği azaltır. Tabi ki gerçek ekonomiler bu şekilde işlemiyordu, ancak iş gücü örgütlendikçe ve sendikalar kendilerini gösterdikçe bu fantezi olmaktan öteye geçti. 1920'lerden önceki yirmi yıllık süreçte sendika üyeliğinde oldukça büyük bir artış gerçekleşti ve endüstriyel huzursuzluk yükselişe geçerek 1926 yılında İngiltere Genel Grevi'ne neden oldu. İş gücünün ücretleri koruyabilmesi, altın çıkışı (veya tehdidi) nedeniyle İngiltere'nin de yaşadığı gibi sürekli bir parasal küçülmenin sürekli işsizliğe neden olacağı anlamına geliyordu. Ekonomik politika açısından bütün sonuçları Keynes'in altın standardının modern ekonomilerde neden düzgün işlemediğini anlatan muhteşem çalışması *Genel Teori: İstihdam, Faiz ve Paranın Genel Teorisi* 1935-36 yıllarında yayınlanana kadar net olmayacaktı.

Bu noktada politika işin içine girer. Kendi içgüdülerini görmezden gelen merkez bankaları ve onların siyasi sahipleri 1930'larda ekonomik gerilemenin ve yüksek işsizliğin siyasi sonuçlarından daha fazla uzak kalamayacaklarını anladılar. İşçiler sendikalaşmakla kalmadılar, oy haklarını da aldılar. Oy verme hakkı İngiltere'de 1. Dünya Savaşı'ndan sonraki 10 yılda dört katma çıktı.[28] Gazete ve radyolar "kitle iletişim aracı" olma yolunda hızla ilerliyordu. İngiliz ulusal gazetelerinin 1930'larda günlük 10 milyon tirajı vardı.[29] Ekonomik politika demokratikleşiyordu. Mücadele edilmesi gereken ve büyüyen bir Sosyalist hareket vardı. Bütün bunlar, toplu işsizliğin siyasi sonuçlarına katlanmakla altın standardından vazgeçmek arasında bir tercih hakkı verildiği takdirde, demokratik yollardan seçilen bir hükümetin ikincisini tercih edeceği anlamına geliyordu. Demokrasi altın standardına mutlak öncelik verilmesiyle uyuşmuyordu.

Şimdi de son darbeyi vuran ikinci tur ekonomiye dönelim. Finansal piyasalar bir hükümetin altına bağlılığına karşı sabit bir pariteye bağlılığının güvenilirliğini sorgulamaya başladığında, istikrarsızlık için bir güç haline gelirler. Hükümetler, spekülatif saldırılar karşısında kolay

birer avdır. İşler biraz ters gitmeye başladığında, yatırımcılar yerli parayı satar, döviz alır ve sermayeyi ülkeden kaçırırlar. Parite sağlanırsa, işlemleri tersine çevirirler ve hiçbir şey kaybetmezler. Ancak para değer kaybederse, sermayelerini ülkeye getirirken ucuz bir fiyata yerli para alacaklarından tonlarca para kazanırlar. Sabit döviz kurunun varlığında da benzer bir sendrom yaşanır. Finansal piyasalar için bu durum şöyle açıklanabilir: "Ben kâr edeceğim, sen zarar." Yerli paranın satışı sırasında, spekülatörler tabi ki paranın değerini aşağıya çekecek ve paritenin çöküşünü hızlandıracaktır. Beklentileri kolaylıkla kendi kendini gerçekleştirir.

İki dünya savaşı arasındaki dönemde İngiltere'nin kaderi, altın standardında olduğu gibi katı parasal ve finansal kuralların modern ekonomi ve modern politikayla çok iyi örtüşmediğini gösterdi. Küresel finansın iyi işleyen ve kendi kendini düzenleyen sistemine ilişkin altın standardı anlatısı, demokrasinin yarattığı yeni siyasi gerçeklik karşısında inandırıcı olmaktan uzaktı. Bunun 1990'larda yeniden öğrenilmesi gerekecekti.

Savaş Arası Dönemde Korumacılık

İç politika, ticaret cephesinde 1990'larda aynı şekilde güçlü olduğunu kanıtladı. Bu on yıl, Büyük Buhran'ı daha da kötüleştiren herkesin katılabileceği bir rekabet ortamının ortaya çıkmasıyla ticaretteki uluslararası işbirliğinin geniş çapta çökmesine şahit oldu. Amerika Birleşik Devletleri en kabahatlilerden biriydi ve 1930'da en yüksek gümrük vergisi oranlarını uygulayarak korumacı çarkın dönmesini sağladı. Kötü üne sahip Smoot-Hawley Gümrük Vergisi, emtia fiyatlarındaki düşüşe ve ekonomik gerilemeye bir cevaptı ve her bir sanayiye Kongrede biraz ses vererek bunları yüksek korumacı duvarlar arkasına saklamak amacı taşıyordu. O zamandan itibaren kongredeki karşılıklı yardım ve yıkıcı korumacılıkla eş anlamlı oldu. Avrupa uluslarının da ticari engellere sığınmak için benzer ekonomik nedenleri vardı ve Amerika Birleşik Devletleri'nin hareketi hem bir bahane hem de bir dürtü teşkil etti. İngiltere bile çok sayıda ithalat malı üzerinde yüzde 10 oranında bir vergi tarifesi uygulayarak bu akıma katıldı.[30] İthalatlara uygulanan sayısal kısıtlamaların (kotalar) yayılması da oldukça zarar verdi; bunlar sonrasında daha şeffaf ithalat vergileri ile yer de-

ğiştirildi. 1933 yılında Hitler başa geçtiğinde, Almanya'nın Güneydoğu Avrupa'daki komşularından olabilecek en geniş faydayı sağlamak için ticaret politikalarını stratejik bir biçimde kullandı.[31] Korumacı eğilim Hindistan ve Latin Amerika gibi gelişmekte olan bölgelere de yayıldı; İngiliz Donanması çevrede serbest ticareti uygulamaktan ziyade başka sorunlarla ilgileniyordu ve çok zayıflamıştı. 1929 ile 1937 arasında, dünya ticaret hacmi yarıya indi.[32]

Bu korumacı cevabın en yakın sebebi, Büyük Buhran olarak bilinen ekonomik felaketti. Kredilerini ödeyemeyen çiftçiler, kapanan işletmeler ve daha önce hiç bu kadar yükselmemiş işsizlikle ithalattan korunma yolları aranması doğal bir dürtüydü. Ancak korumacılığın daha derin kökleri hükümetin toplumdaki değişen rolünün temelinde yatıyordu. Sanayileşme, demokratikleşme ve 1. Dünya Savaşı'nın ortak sonucu olarak siyasi bakımdan güçlenmiş ve aktif bir toplum çok olumsuz durumlar karşısında hükümetten çok daha fazla ekonomik koruma talep eder. Uluslararası rekabetin gerginliğini azaltmak ve çalışan insanları ticaretin sonuçlarından saklamak için hükümetler henüz yeterince geniş güvenlik ağları ve sosyal sigorta sağlamıyordu. Özellikle Fransa ve İsviçre gibi altın standardına daha uzun süre bağlı kalan ve bu nedenle kendi ekonomilerini canlandırma özgürlüğü kısıtlı olan ülkeler daha yüksek ticari engeller koyma eğilimindeydi.[33] Daha makul ve sağlıklı ekonomik koşullar altında dünyaya hizmet etmiş inanç sistemleri ve uluslararası işbirliği alışkanlıkları değişen ekonomik koşullarla, hükümetlerin sorumluluk taşıdığı paydaşların sayısındaki artışın etkisiyle çöktü.

Dünya ekonomisi klasik "liberal" ekonomik düzeni bir kenara bırakmıştı; ancak ortada tatmin edici bir alternatif yoktu. Harvard siyaset bilimcisi Jeffry Frieden "Klasik düzen destekçileri, uluslararası ekonomik bağlara öncelik vermenin sosyal reform, ulus yaratma ve kendini kanıtlama gibi konuların göz ardı edilmesini gerektirdiğini savundular," der. Argümanlar geçersiz olunca, dizginler bırakılır. Komünistler küresel ekonomi yerine sosyal reform tercih ettiler ve kendilerini dünya piyasalarına kapattılar. Faşistler ulus yaratmayı tercih ettiler ve Avrupa ile birlikte gelişmekte olan ülkelerde bir ekonomik milliyetçilik dalgası oluşturdular.[34]

Bu tür ekonomik ve siyasi çalkantılardan ileride kaçınmak için gelecekteki uluslararası ekonomik düzenin uluslararası ekonominin talep-

leri ile yerli sosyal grupların talepleri arasında daha iyi bir denge kurması gerekecekti. Bu uzlaşı, sonunda serbest ticaretin sosyal gerilime nasıl neden olduğunun daha iyi anlaşılmasını da sağlayacaktır.

3

Neden Herkes Serbest Ticaretin Yararlı Olduğuna İnanmaz?

Serbest ticaret, doğal düzen değildir. Sadece yıldızlar doğru dizildiğinde ve serbest ticaret arkasındaki çıkarlar hem siyasi hem de entelektüel olarak üste çıktığında serbest ticarete veya ona yakın bir şeye sahip oluruz. Peki neden böyle olmalı? Uzun vadede serbest ticaret bizi daha iyi yerlere getirmez mi? Serbest ticaretin başarılması zorsa, bunun nedeni kişisel çıkarlar, gericilik, siyasi başarısızlık veya bunların bir arada bulunması mıdır?

Serbest ticareti ekonomik ve siyasi ilerleme ile korumacılığı ise gericilik ve düşüşle ilişkilendirmek kolay olur. Önceki bölümde gördüğümüz gibi, bu yanıltıcı olacaktır. Ticaret konusu inceliklidir ve bu nedenle de büyük oranda gerçekleştiği koşullara dayanır. Serbest ticaretin sadece ekonomi ile ilgili kısmını değil onun kaynak dağılımı adaleti ve sosyal normlar açısından sonuçlarını da anlamamız gerekir.

Teknolojik Bir İlerleme Olarak Ticaret

1701'den ve Henry Martyn ile başlamaktan iyisi yok. On sekizinci yüzyıl başlarında İngiltere'de avukat ve Liberal Parti yandaşı olan Martyn şimdilerde tamamen unutuldu. Zamanının oldukça ilerisinde düşünen bir insan olarak Adam Smith'ten üç çeyrek yüzyıl ve David Ricardo'dan bir yüzyıl kadar önce bilinen en iyi serbest ticaret argümanını öne sürdü.[1]

Martyn, ekonomik politika düşüncesine yön veren merkantalistlerin ticareti geriye götürdüğünü ileri sürdü. Yaygın düşünceye göre İngiltere sadece işlenmemiş madde ithal etmeli, böylece üretim yerli üreticilerin elinde kalmalıydı. Hindistan'dan keten tekstil ürünleri ithal etmeye başlayan East India Company'ye karşı halk arasında büyük bir karşıtlık vardı. Ona göre Hindistan'dan ithal edilen mamuller İngiliz ulusu için zarardan çok kâr getiriyordu.

Martyn merkantalistleri düzeltmek istiyordu, ancak bir sorun vardı. Kendisinin aynı zamanda devlet daireleriyle ilişkisi vardı. 1715 yılında İthalat ve İhracat Baş Müfettişi oldu; bu makam, İngiltere'nin iç ve dış ticaretini dengelemesini gerektiren, merkantalistlerin hacim saplantısının bir sonucu olarak ortaya çıktı. Serbest ticaretle ilgili görüşlerini kamuya açıklaması siyasi emellerine zarar verecekti; o sıradaki korumacı düşüncenin gücü bu kadar fazlaydı. Böylece, 1701'de kulağa masum gelen ancak tahrik edici bir yazı olan *Considerations Upon the East-India Trade*'i (East-India Ticareti Üzerine Düşünceler) kaleme aldığında, bunu isimsiz yapmak zorunda kaldı.[2] Bu ünlü broşürde, Martyn serbest ticaretin yanında olan ekonomistlerin daha sonra öne süreceği pek çok argümanı tahmin etti. Daha da etkileyicisi günümüzdeki pek çok kitaptakinden çok daha büyük bir şevkle serbest ticaret için "katil argümanını" üretti.

Martyn'in argümanı uluslararası ticaret ile teknolojik gelişme arasındaki benzerliğe dayanır. Martyn bugünün okuyucularına da tanıdık gelecek teknolojik gelişmelere işaret eder. Bıçkıhaneyi ele alalım mesela, der. Bıçkıhaneler, yokluğunda otuz kişinin çalışmasını gerektirecek işi iki kişinin yapmasını sağlar. Bıçkıhanenin kullanımını reddedersek, bu otuz insanı istihdam edebiliriz; ancak bu gereğinden fazla olan yirmi sekiz kişi etmez mi ve bu nedenle bir ulusun kaynaklarının boşa harcanması anlamına gelmez mi? Ya da gemi seferine elverişli bir mavna düşünün. Mavnadaki beş kişi karadaki yüz kişi ve pek çok atın nakledebileceğinden fazlasını taşır. Nehri göz ardı edersek, bu kadar insan ve atı çalıştırabiliriz, ancak bu bir kez daha israf olmaz mı? Martyn bıçkıhane ve mavna gibi teknolojik gelişmelerden vazgeçmenin aptalca olacağının okurları tarafından anlaşılacağını farz etti. Aynı mantık çerçevesinde Martyn tartışmaya son noktayı koydu. Ürettikleri kumaş daha az insan çalıştırılarak Hindistan'dan sağlanabiliyorsa İngiltere'deki çalışanların istihdam edilmesi de israf sayılmaz mı?[3]

Yurtiçinde kumaş üretilebilir ya da aynı miktarda kumaşı karşılığında sattığımız başka bir emtia üreterek Hindistan'dan sağlayabiliriz. Eğer satın almak üretmekten daha az işgücü gerektiriyorsa, bu kumaş tedariki için gökten daha iyi bir teknolojinin inmesiyle aynı şey olur. Ulusumuzdan bıçkıhane, mavna veya diğer işgücü tasarrufu sağlayan yenilikleri sakınmayı düşünmeyiz. Aynı şekilde Hindistan'daki üreticilerden ithalat yapmayı reddetmek de aptalca olmaz mı?

Martyn'in serbest ticaret argümanı ticaretin başarısının özünü yakalar ve cevabı içinde saklı sorularla etkileyicidir: Gerçekten kim teknolojik gelişmelere karşı olabilir? Bu soruyu öğrencilerime yönelttiğimde, argümanın sorunlu kısımlarından birine değinmeleri pek zaman almaz. Bu argüman, yurtiçinde kumaş üretiminde artık istihdam edilmeyen işgücünün başka bir uğraşla ilgili iş bulacağını varsayar. Bunun yerine iş gücü işsiz kalırsa, kâr o kadar belirgin olmaz. Ancak Martyn'in benzetmesi bu görüşe en azından ilk turda dayanıklıdır. Teknolojik ilerleme de işgücünü yerinden ettiğinden ve geçişsel bir işsizlik yarattığından pek farklı sayılmaz. Eğer teknolojik gelişmenin yanındaysanız, serbest ticaretin de yanında olmanız gerekir!

Martyn'in argümanında bir boşluk vardır: Ticaretin neden İngiltere'nin yararına olduğunu açıklasa da neden Hindistan'ın da yararına olduğunu tam olarak gösteremez. Hindistan kumaşının üretilmesi daha fazla işgücü gerektirecekse ve satın almaktan daha pahalıya mal olacaksa İngiliz ürünleri karşılığında neden kumaş satmak istesin? Argümandaki boşluk, 1817'de İngiltere ile Portekiz arasındaki kumaş ve şarap örneğini veren David Ricardo'nun nihayetinde karşılaştırmalı fayda ilkesini ortaya koymasına kadar doldurulmadı. Hintli üreticilerin İngiltere'de hüküm sürenlere benzer koşullarla karşılaşması olası değildir. İngiltere ile kıyaslandığında, Hindistanlı üreticiler İngiliz üreticilerin ürettiği mallara kıyasla tekstil üretiminde daha iyilerse, Hindistan'da tekstil İngiliz mallarına kıyasla daha aza mal olacaktır. Her iki ülke de Martyn'in önerdiği gibi iş güçlerini ekonomik bir biçimde kullanarak, yurtdışında ucuz olup yurtiçinde pahalı olanları alacaklardır. Ticaret iki tarafa da fayda sağlar: Sonuç sıfır toplamlı *değildir*.

Hindistan her iki malı da İngiltere'den daha düşük verimlilikle (yüksek işgücü maliyeti) üretse bile, ticaretten her iki tarafın da kazancı olur. Hindistan'ın tek ihtiyacı, tekstilde diğer ürünlerde olduğundan daha iyi olmaktır. Karşılaştırmalı faydayı yaratan, mutlak ma-

liyetler değil, *karşılaştırmalı* maliyetler konusunda uluslar arasındaki farklılıklardır.

Bu güçlü bir argümandır ve serbest ticareti eleştirenlerin ele almadan önce tamamen vakıf olamadıkları bir konudur. Bir defasında Paul Samuelson, sosyal bilimlere çok az saygısı olan bir matematikçinin itirazına yanıt verdiği gibi, muhtemelen bu önerme zamanında doğru ve önemsiz olmayan tek önermedir. "Bunun mantıken doğru olması, bir matematikçi huzurunda tartışılmasını gerektirmez," dedi Samuelson: "Bu konunun önemsiz olmadığı, öğretiyi hiçbir zaman anlayamamış olan ve açıklansa dahi inanmamış olan binlerce önemli zeki insan tarafından doğrulanır."[4] Yanlış muhakeme çoğu zaman ticaret hakkında akıllı yorumlar yapmanın yerini alır. Abraham Lincoln'e ait olduğu iddia edilen ünlü ancak doğruluğu şüpheli bir alıntıda Büyük Özgürlükçü'nün şöyle söylediği rivayet edilir:

> Gümrük vergileri konusunda çok şey bilmiyorum; ama şunu biliyorum ki, mamulleri yurtdışından aldığımızda, mamulleri biz alıyoruz, parayı yabancılar. Mamulleri yurtiçinden aldığımızda, hem mamuller hem de para biz de kalıyor.[5]

Bu tam da Martyn'in (ondan sonra gelen Adam Smith, David Ricardo, ve Paul Samuelson'in da yapmaya çalıştığı gibi) çürütmeye çalıştığı türden bir merkantalist mantık hatasıydı. Bir malı tüketmenin doğru maliyeti, işlemi kolaylaştıran para değil, onu elde etmek için kullandığımız iş gücü ve diğer kısıtlı kaynaklardır.

Ticarete Karşı Duyulan Genel Kuşku

Bu tür mantık hataları, ekonomistleri serbest ticarete itirazlara karşı sabırsız kılar ve buna karışmaya çalışanlardan kurtulmaya iter. Pek çok ticaret karşıtı argümanı küçümsemek oldukça kolaydır; çünkü araştırmalar sonucunda pek bir şey ifade etmezler. Ancak halk arasındaki şüphecilik kolaylıkla silinemeyecek kadar yaygındır. Araştırmalar sonucunda, halkın büyük kesiminin iş ve ekonomiyi "korumak" adına ithalattaki kısıtlamaları desteklediği görülmüştür. Amerika Birleşik Devletleri de bunun dışında sayılmaz. Örneğin, 1990'ların sonlarında yapılan küresel bir ankette ticaretin korunmasının çok büyük oranda

desteklendiği ortaya çıktı: Ankete katılanların neredeyse %70'i ithalatın kısıtlanması taraftarıydı.[6]

Herhangi bir ülkede, yüksek eğitimli bireyler diğerlerine göre daha az korumacı olma eğilimindedir. Ancak pek çok ülkede ticaret bu gruplar arasında pek de gözde değildir. Örneğin Amerika Birleşik Devletleri'nde, ticaret karşıtı duygular, en yüksek eğitimli nüfusun üçte birindeki kişiler arasında ikide bir oranında yaygındır.[7]

Ticaretin artması nedeniyle gelir kaybı yaşaması olası bireyler doğal olarak korumacılığa kayarlar. Ancak ekonomik istekler oldukça kısıtlı bir etki yaratıyor olsa da ticaret konusundaki yaygın karşıtlıktan sadece kısmen sorumludurlar. Güçlü vatanseverlik duyguları ve -komşuları, bölgeleri veya uluslarına karşı toplumsal bağları kuvvetli olan kişiler de yaptıkları işler ve eğitim seviyeleri ne olursa olsun uluslararası ticaretten hoşlanmaz. Kadınlar ekonomik durumları ve istihdamları benzer olmasına rağmen sistematik olarak erkeklere göre ticarete daha az yakınlık duyarlar. Değerler, kimlikler ve bağlar önemlidir.[8] Ticaret karşıtı görüşleri sadece kişisel çıkara veya cehalete bağlamak çok yüzeysel olur.

Acaba sıradan insanların serbest ticaret konusunda farz ettiğimizden daha iyi bir sezgisel yönü olması ihtimali var mıdır? Aslında Henry Martyn, David Ricardo ve diğerlerinin bize sunduğu argümanlar ne kadar güçlü ve şık olursa olsun bütün hikayeyi anlatmaz. Öyle olsaydı ticaret ekonomisti olarak hayat oldukça sıkıcı geçerdi. Pekala, Mick Jagger olmak kadar eğlenceli olmayabilir, ama size bir yaşam tarzı olarak uluslararası ekonomiyle uğraşmanın günden güne karşılaştırmalı avantajların mucizelerini teyit etmekten çok daha fazlasına izin verdiğini temin edebilirim. Ticaret konusunda çalışan her öğrenci ticaretten kazanç hikayesinde pek çok ilgi çekici, dolambaçlı yollar olduğunu öğrenir. Serbest ticaretin bir toplumun genel refahını yükselttiğinden yeterince emin olmadan önce kesinleştirilmesi gereken uzun bir gereklilik listesi vardır. Bazen az ticaret, çok ticaretten daha iyi olabilir. Ekonomistlerle halk arasında neden bir uçurum olduğunu açıklaması açısından teknik ilerlemeyle yapılan kıyas yanıltıcı olabilir.

Ticaretin Yararına "Koşullu" İnanış

Martyn'in değindiği noktayı hatırlayın: İthalatlar kaynakların kullanımından tasarruf yapar. İthal edilen malların maliyetini karşılayacak ihracat mallarını üretmek, bu malları üretmek için kullanılacak iş gücünden daha azını gerekli kıldığı takdirde, ithalat yapmak mantıklıdır. Ancak farklı malların üretilmesiyle ilgili işgücü maliyetlerinin; sermaye, kalifiye elemanlar, arazi ve benzerine ilişkin diğer masrafların muhasebesini nasıl yaparız? Uygun ölçü nedir?

Henry Martyn ve Adam Smith gibi eski kuramcılar, gerçek üretim maliyetlerine ve istihdam edilen personel sayısına bakmanın yeterli olduğunu farz ettiklerinde kolay laf etmiş oldular. Bireysel tüketiciler ve üreticiler olarak karşı karşıya kaldığımız maliyetler bir bütün olarak ülkenin tümü için her zaman geçerli değildir.[9]

Bir faaliyette kullanılan iş gücünün (ve diğer kaynakların) topluma gerçek maliyeti işverenin doğrudan yüklendiği ve tüketicinin ödediği meblağdan daha az veya daha fazla olabilir. İlkine "sosyal" maliyetler, ikincisine de "özel" maliyetler diyelim. Üretimin çevre üzerinde zararlı etkileri olduğunda örneğin, sosyal maliyetler özel maliyetlerin üzerine çıkar. Üretimin değerli bilgiler ve ekonomi üzerinde herhangi bir yerde teknolojik yayılmalar yarattığında tersi olur. Bunlar, özel olarak kazançlı olanla sosyal olarak kazançlı olan arasında bir uçurum yaratan, ekonomistlerin "olumsuz" veya "olumlu dışsallıklar" olarak nitelendirdiği durumlara benzerdir.

Bu tür uçurumlar, toplumun eşitlik ve diğer sosyal konulara değer verdiği durumda da mevcuttur. Gelir dağılımının en altındaki insanları önemsediğimizde (ve onların gelirlerini doğrudan yükseltmek zor geldiğinde) fakirlerin ve mağdur kimselerin istihdam edilmesine ilişkin sosyal maliyetler özel maliyetlerden daha az olacaktır. Önceki bölümde anlatılan savaş öncesi Amerika Birleşik Devletleri'ni göz önünde bulundurun. Güneyli köle sahiplerinin ihracat sömürgelerinde yüklendikleri maliyetlerin köleliğin sosyal ve siyasi bir rejim olarak yıkıcı sosyal maliyetlerini karşılayamadığı aşikardır.

İktisatçıların dilinde (jargonunda), uluslararası değiş tokuşlarda kullanılan kaynaklar, cari piyasa fiyatlarından ziyade gerçek *sosyal fırsat maliyetleri* üzerinden değerlendirilmelidir. Bu iki muhasebe planı, piyasaların bütün sosyal maliyetleri içselleştirdiği, dağıtım sorunları-

nın ortadan kaldırılabildiği ve diğer sosyal ve siyasi hedeflerin tehlikede olmadığı durumda çakışır. Martyn'in işsizliği önemsemediğinden endişelen öğrenciler bir konuya değindi. Bütün sonuçları tam olarak değerlendirildiğinde, serbest ticaretin çok da çekici görünmediği, geçici işsizliğin de ötesine geçen bir takım durumlar vardır.

Ayrıca, Martyn'in teknolojiye karşı her zaman mesafeli bir yaklaşım takındığımızı ima etmesi yanlıştı. Bizler bazen çok inandığımız değerlerimizle çatıştıkları için insanlar üzerinde deneyler yapılması ve insanların klonlanması gibi belirli alanları bilimsel ve teknolojik gelişmelere kapatırız. Nükleer teknoloji ve genetik mühendisliği gibi alanlar pek çok ülkelerde oldukça kısıtlanmıştır. Yeni ilaçlar tüketicilere sunulmadan önce zorlu ve uzun bir onay sürecinden geçmelidir. Genetiği değiştirilmiş mahsuller, izin aldıkları takdirde bile ekim uygulamaları açısından çok detaylı kısıtlamalara tabidir. Otomobil, enerji ve telekomünikasyon gibi pek çok olgun endüstrideki teknolojiler de sağlık, güvenlik ve çevresel etkiler nedeniyle veya geniş bir erişim sağlamak için ağır düzenlemeler kapsamındadır. Emisyon, emniyet kemeri ve hava yastıklarına ilişkin yasal düzenlemeler örneğin, otomobil endüstrisindeki teknolojik değişimin arkasındaki itici güç olmuştur.

Diğer taraftan, ekonomiye büyük oranda olumlu bilgi birikimi kattıklarına inandığımız için pek çok araştırma ve geliştirme şekline mali destek sağlıyoruz. Hükümetler, yeniliği teşvik etmek için patent adı altında geçici tekeli kabul eder. Üniversite ve araştırma laboratuarlarına mali destek sağlarlar ve bilinçli olarak, örneğin çevre dostu teknolojileri diğerlerinden üstün tutarak teknolojik gelişmelerin yönünü etkilemeye çalışırlar. Teknoloji herkese serbestlik sağlanan bir alan değildir.[10]

Sonuçta Henry Martyn ve onu izleyen entelektüellerin kullandığı karşılaştırma yararlıdır: Serbest ticaret aslında teknik ilerlemeye çok benzer. Ancak konuşma sanatının sizi aldatmasına izin vermeyin. Teknolojik değişiklik sürecine o kadar derinden müdahale ettiğimiz gerçeği bize bir şey öğretmeli. Ekonomi bilimi sadece kâr maksimizasyonuyla ilgili olsaydı, sadece işletmenin başka bir adı olurdu. Ekonomi *sosyal bir bilimdir* ve toplumun piyasa fiyatlarının yanı sıra pek çok başka maliyet muhasebesi aracı vardır.

Ancak ticari politikanın uygulanması bakımında bu tam olarak ne anlama gelir? Ne tür kurallar koymalıyız ve kendimizi gem vurulma-

mış korumacılığa kaymaktan, Sanayi Devrimi sırasında yeni tekstil teknolojilerinin yaygınlaşmasına karşı çıkan ve mekanize dokuma tezgahlarını yok eden Ned Ludd'un takipçilerinin modern denkleri haline gelmekten, nasıl alıkoyarız? Bu soruları cevaplamak için ticaretin sosyal sonuçlarının biraz daha derinine inmemiz gerekir.

Ticaret ve Gelir Dağılımı

Üniversite öğrencileri ticaret gelirlerini Martyn, Smith veya Ricardo'dan değil, her ekonomiye giriş kitabının olmazsa olmazı bir şemadan öğrenir. Profesör arz ve tedarik eğrilerini çizer, gümrük vergili ve vergisiz piyasa fiyatlarının olduğu yere işaret eder ve sonrasında vergilerin kaldırılmasından ekonominin ne kadar kazanç sağlayacağını sorar. Toplumdaki farklı gruplar için kazanç ve kaybı temsil eden bölgeleri dikkatlice isimlendirir: A bölgesi yurt içinde rekabet eden üreticilerin kaybını gösterir; B bölgesi yerli tüketicilerin kazancını ve C bölgesi hükümet için gümrük vergisi gelirlerindeki kaybı. Ayrıca ekonominin "net" geliri? Bütün bu bölgeleri toplar ve çıkarır; işte oldu! Ekonominin ticaretten kazancını ya da aynı şekilde gümrük vergilerinin "ağır zararını" gösteren iki üçlü karşımıza çıkar. İşte gümrük vergilerinin neden kötü bir fikir olduğu ve onları ortadan kaldırarak ne kadar kazanacağımız ortadadır.

Bu pratik bir uygulamadır ama kabul etmeliyim ki bu faktörlerin ne zaman üzerinden geçsem, ben de zevk alırım; henüz bilgisi olmayanları aramıza katmanın zevki. "Net" kazancı hesaplamak için kullandığımız arz talep eğrilerinin aslında uygun olmadıklarını belirterek bu noktada öğrencilerin kafasını karıştırmaya gerek yoktur. Talep ve arz planları belirli bir piyasadaki tüketici ve üreticilerin her birinin sırasıyla "ödeme istekliliğini" ve "marjinal maliyetini" temsil eder. Özel ve sosyal değerlemeler birbirinden saptığında, bunların hiçbiri toplumun ne kadar ödemek istediğine ve toplumun yükleneceği maliyetlerin ne kadar olduğuna dair iyi birer kılavuz olmayacaktır. Ancak bu karışıklık olmaksızın, kara tahta iki önemli konuya dikkat çeker.

İlki, gelirin yeniden dağıtımı ticaret kazançlarının diğer tarafıdır. Eğer ticaret bazı faaliyetlerin daralmasına ve diğerlerinin genişlemesine neden oluyorsa —eğer ticaretten kazanılan bütün gelirler topla-

nacaksa böyle olmalıdır – ekonomik kaderleri daralan sektörlere bağlı gruplar da bundan nasibini alacaktır. Bu krediler geçici değildir. Giyim sektörüne özgü becerilerim varsa, işsizliği önlesem ve başka bir iş bulsam dahi gelirlerimde sürekli bir düşüş olacaktır. Bu gelir kayıplarının Amerika Birleşik Devletleri'nde iş kaybı öncesi gelirlerin yüzde 8 ile 25 arasında olması beklenir.[11] Geçici işsizlik veya kazançlarda uzun vadede seyreden seviyelerde bir iniş gibi, geçici düzenleme masrafları da bu zararlara ek olacaktır.

Bu noktada ticarete ilişkin kamuda süregelen tartışmada genel bir yanlış anlama mevcuttur. Serbest ticaret yanlıları bazı insanların kısa vadede zarar görebileceğini sık sık belirtir, ancak uzun vadede herkesin (en azından pek çok kişinin) daha iyi olacağını iddia etmeye devam edecektir. Aslında ekonomide bunu garanti eden hiçbir şey yoktur ve çoğu da aksini ifade eder. Wolfgang Stopler ve Paul Samuelson bazı grupların serbest ticaret kazancından uzun vadeli kayıplar yaşayacağını belirtir.[12] Amerika Birleşik Devletleri gibi zengin bir ülkede, muhtemelen ilgili gruplar liseden terk gibi vasıfsız işçiler olacaktır.[13] Bu, "ticaret kazançları" nosyonunu tamamen şüpheli kılar, çünkü bazı insanların kazandığı ve bazılarının kaybettiği zaman bir ülkenin tamamen düzlüğe çıkıp çıkmayacağı kesin değildir.

Devam eden bu dağıtım sonuçları da basitleştirilmiş kitap ifadesine özgü değildir. Ticaret ekonomistinin takım çantasında pek çoğu keskin dağıtım çatışması yaratan karmaşık ve gelişmiş ticaret modellerinden bir yelpaze yer alır.[14] Bütün bu yaklaşımların hepsi temel bir sezgiye dayanır: Ekonomik yeniden yapılanma ile etkinlikten kaynaklanan kazançlar yarattığından ve karşılaştırmalı faydası olan sektörler genişleyecek diğerleri küçülecek, yeniden dağıtım ticari kazançlar için gerekli bir yan amaçtır. Ticaretin çok büyük faydaları olduğunu, bunun karşılığında oldukça mütevazi dağıtım etkileri olduğunu savunanlar ya ticaretin gerçekte nasıl işlediğini bilmez ya da argümanlarının yarım yamalak tutarlı olması için her türlü hendekten atlamak zorunda kalır. Gerçeklik çok daha basittir: Emeksiz ekmek olmaz.

Sınıf sunumunun ikinci sonucu biraz daha inceliklidir ve profesörün buna değinmek gibi bir eğilimi yoktur. Ancak öğrenciler arasında daha ilgili olanlar ticaret gelirlerinin gelirin yeniden dağılımına kıyasla biraz daha önemsiz göründüğünü fark edecektir. Gümrük vergileri kaldırıldığında bazılarının kazanacağı ve bazılarının kaybedeceğinden

öte bir şey vardır. Yeniden dağıtımın büyüklüğü "net" kazancı bastırır. Bu, gerçekçi koşullar altında ticaret politikasının bir sonucudur.

Sözü çok uzatmadan anlatmak gerekirse, serbest ticaret konusunu ortaya koyduğumuzda ekonomistlerin standart varsayımlarının ardından bir keresinde yeniden dağıtımın verimlilik kazançlarına oranını hesapladım.[15] Ulaştığım rakamlar o kadar büyüktü ki bir yerde hata yapmadığımdan emin olmak için hesaplamayı bir kaç kez tekrar etmek zorunda kaldım. Örneğin, ortalama gümrük vergilerinin yüzde 5'in altında olduğu Amerika Birleşik Devletleri'ne benzer bir ekonomide, serbest ticareti tamamlamak için yapılan herhangi bir hareket, kazanılan her bir dolarlık verimlilik veya "net" gelir için farklı gruplar arasında 50 dolardan fazla gelirin yerini değiştirecektir![16] Son cümleyi çarçabuk okuduysanız bir kez daha okuyun: Toplam gelirin her 1 doları için 50 dolarlık yeni bir dağıtımdan bahsediyoruz. Adam'a 51 dolar verip, David'i 50 dolar fakirleştirmek gibi bir şeydir bu.

Yeniden dağıtımın verimlilik kazançlarına oranının çok yüksek olmasının önemli bir nedeni günümüz ekonomisinde gümrük vergilerinin başlangıç olarak çok düşük olmasıdır. Gümrük vergileri, söz gelimi yüzde 40'ta olsa, bu oran 6 civarında olurdu.[17] Ancak bu ikinci durumda dahi, David'den Adam'a yapılan yeniden dağıtım muazzamdır. Sürecin bizim dağıtım adaletimize uyacağına dair güvence olmadan diğer politika alanlarında böylesine büyük bir yeniden dağıtımı onaylamamız olası değildir.

Bu tür durumlarla karşılaştığımızda, çoğumuz daha fazlasını bilmek isteyecektir. David ve Adam tam olarak kimdir ve bu değişikliğe neden olacak ne yaptılar? Avid Adam'dan daha mı zengin yoksa daha mı fakirdir ve ne kadar daha zengin veya fakirdir? Söz konusu hareket onları ve ailelerini nasıl etkileyecektir? David'in güvenlik ağlarına ve diğer tazminat sağlayan transfer programlarına erişimi var mıdır? Bu sorulara verilen cevaplar ışığında bazı durumlar kolay olacaktır. David zengin, tembel veya herhangi bir nedenle zarara neden olan kötü kararlardan tamamen sorumlu ise, değişime sıcak bakarız. Ancak bunların hiçbiri doğru değilse ve Adam pek çoğumuzun ahlaksız olarak nitelendireceği şekilde davranmışsa?

Ticaretin neden olduğu büyük dağıtımsal değişiklikleri göz önünde bulundurduğumuzda aynı soruları sormalıyız. İki soru oldukça önemlidir. Kazançlar, güvenlik ağlarına pek müracaat etmeyen düşük gelirli

veya diğer mağdur grupların olası zararları bakımından çok az mıdır? Ayrıca yapılan ticaret, yurtiçinde gerçekleştirilen çocuk işçi çalıştırmak, işçi haklarını gasp etmek veya çevreye zararlı uygulamalarda bulunmak gibi genel kabul gören normları veya toplumsal sözleşmeyi ihlal eden eylemler içerir mi? Bu iki sorunun cevabı evet ise, ticaretin meşruluğu şüpheli olacaktır. Bu nedenle de ticarete az müdahaleden ziyade daha çok müdahale edilmesine yol açacak doğru önlemlerin alınması konusunda kamuda bir tartışma yaşanacaktır.

Önemli dağıtımsal etkileri olan sosyal değişiklikleri nasıl değerlendirdiğimize ilişkin bu düşünceler; teknik ilerleme kıyasının serbest ticaret lehine neden sağlam bir argüman sunamadığına ilişkin ek bir öngörü sağlar. Yeni teknoloji söz konusu olduğunda, bunun belirli kurallara göre hareket eden yenilikçiler ve firmalar tarafından üretildiklerini varsayarız. X firması yeni bir ürün veya süreçle Y firmasının önüne geçerse, bunun nedeni X firmasının Ar&Ge'ye daha fazla kaynak harcamış olması, daha iyi bir iş stratejisi geliştirmiş olması veya sadece şanslı olmasındandır; Y'nin daha farklı ve daha maliyetli kurallara tabi olmasından değildir. Bu varsayım, bizim teknik ilerleme lehine önyargımıza katkıda bulunur; çünkü bu önyargı oyun alanının kaybedenin aleyhine eğimli olduğu düşüncesini tamamen ortadan kaldırmasa bile en aza indirir.

Serbest ticaret farklıdır. Yurtdışında firmalar daha fazla üretken olduklarından ya da iş gücünün bolluğundan (ve bu nedenle ucuz olmasından) değil, işçilerin toplu sözleşmeye katılımlarını engelledikleriden, daha düşük sağlık ve güvenlik standartlarına uyma zorunluluklarından veya hükümetler tarafından sübvanse edildiklerinden rekabet avantajına sahip olabilirler. Bu ulusların kurumsal düzenlemelerindeki farklılıkların uluslararası ticarette karşıtlık ve ayrılık yaratmasının bir diğer önemli yoludur.

İkinci farklılık, yeni teknolojilerin olumsuz etkilerinin zamanla farklı grupları vurmasıdır; böylece bütün insanlar olmasa da çoğunun uzun vadede yararının sağlandığı mantıklı bir şekilde öne sürülebilir. Mum üreticisinin yerini ampul alırken, at arabası üreticilerinin yerini otomobil sanayisi alır. Öte yandan her biri bir diğer yenilikten kazanır. Bunları ve diğer bütün yenilikleri bir araya getirip zaman içinde birikmelerini sağlarsanız, herkesin bir şekilde fayda sağlama şansı vardır. Diğer taraftan ticaret aynı insanları tekrar tekrar etkiler. Eğer nite-

likleriniz azsa, eğitiminiz düşükse ve çok değişken değilse, hayatınız boyunca uluslararası ticaret size kötü haberler getirir. İşlerin zamanla herkes için bir dengeye oturacağını söylemek bu kez daha zordur.

Sonuçta, ticaret engellerinin düşük seviyelerde olması bir diğer konuyu gündeme taşır. Teknolojik değişiklik yeniden dağıtım yaratsa bile, kendini kısıtlamaz. Teknoloji Sanayi Devriminden beri insanlığın ekonomik ilerlemesinin kaynağı olmuştur ve gelecekte olmayacağından şüphelenmek için herhangi bir neden yoktur. Aksine, ticaret üzerindeki kısıtlamaların kaldırılmasından elde edilen kazançlar ticaret serbestleştikçe azalan kazançlara dönüşür ve dağıtıma ilişkin sonuçlar gittikçe büyümeye başlar. En son yapılan tahminlere göre, serbest ticarete yönelik bir adımın Amerika Birleşik Devletleri'ne gayrisafi yurtiçi hasılasının yüzde birinin onda biri oranında bir gelir sağlar.[18] Belirli ihracat kollarının daha fazla kazanacağına şüphe yok, ancak diğerlerinin zararları da büyük olacaktır. Bir ekonomi ne kadar açılırsa, yeniden dağılımın verimliliğe oranı o kadar kötüleşir. Ticari serbestleşmenin siyasi ve sosyal maliyet-kâr oranı gümrük vergilerinin yüzde 50 yerine yüzde 5 olduğu zaman çok farklı görünür. Pek çok yer değiştirmeye neden olurken çok az kazanç yaratan serbest ticarete gidiş yolunda son birkaç adımın özellikle zor olacağı ticaret ekonomisinin yapısı gereğidir. Teknik ilerleme gibi kendi kendini tüketen başka bir şey yoktur.

Ekonomistlerin üçgenleri ve teknik ilerleme benzetmesi sohbet bitirme değil, sohbet açma konularıdır. Adalet ve süreç doğruluğu düşünceleri basit (basite indirgeyen?) ticaret kazancı durumunu karmaşıklaştırabilir; ancak bize ticaretin neden bu kadar çekişmeli olduğunu anlamamıza yardım ederler. Serbest ticarete dirençte en azından her zaman sadece dar kapsamlı bir kişisel çıkar veya bilgisizlik söz konusu değildir.

Bu geniş perspektif de saf korumacılığı serbest ticarete meşru ve sağlam temellere dayalı karşıtlıktan ayırmamıza yardımcı olur. Serbest ticaret karşıtı değerli bir argüman aşağıda bahsedilen iki engelden en az birinin üstesinden gelmelidir: Serbest ticaretten elde edilen ekonomik kazanç dağıtım "maliyetlerine" kıyasla az olmalıdır; ticaret, yurt içinde yaygın norm ve sosyal sözleşmeleri ihlal eden uygulamalar barındırmalıdır. Geniş ve net kazançlar sağlayan ve genel kabul görmüş iş yapış biçimlerinden kırpmayan gelir dağılımı sorunsuz olabilir; bu testleri geçemeyen yeniden dağıtımlar daha büyük bir incelemeye

açıktır. Global ekonomik sistemin reformunun yapı taşları olarak bu ilkeleri kullanacağımızdan, aklınızın bir köşesinde olsunlar.

Ekonomistler Size Neyi Söylemez?

Bir gazete muhabirinin üstlenmesini istediğim ilginç bir deneyi anlatacağım. Diyelim ki bir ekonomiste telefon ediyor, kendisini gazeteci olarak tanıtıyor ve X ya da Z ülkesiyle serbest ticaretin iyi bir fikir olduğunu düşünüp düşünmediğini soruyor. Karşılığında alacağı cevabı kolaylıkla tahmin edebiliriz. Hemen "Ah, evet, serbest ticaret çok iyi bir fikir," diyecek ve devam edecektir: "Ayrıca buna karşı çıkanlar ya karşılaştırmalı fayda ilkesini anlamıyor ya da belirli zümrelerin bencil çıkarlarını temsil ediyor (sendikalar gibi)."

Diyelim ki bu gazeteci üniversitede ekonomi öğrencilerinin giydiği türden günlük giysiler sırtına geçirip önde gelen üniversitelerin birindeki uluslararası ticaret seminerine gidiyor. Aynı soruyu öğretim görevlisine sorsun: Serbest ticaret iyi midir? Bu kez sorunun önceki kadar çabuk ve öz bir şekilde cevaplanacağını sanmam. Öğretim görevlisi muhtemelen soru karşısında bir süre öylece kalacaktır. "İyi ile ne kastediyorsunuz?" diye sorabilir. "Kimin için iyi?" Muhabir / öğrenci şaşıracak olursa, şunu söyleyecektir: "Bu derste daha sonra göreceğiniz gibi pek çok modelimizde serbest ticaret bazı grupları sevindirirken bazılarını üzer." Bunun karşılığında yüzde bir hayal kırıklığı görürse, devam edecektir: "Ancak bazı koşullar altında ve faydalananları vergilendirebileceğimiz ve zarar görenlerin zararlarının tazmin edileceği düşünerek, serbest ticaretin herkesin refahını arttırma *potansiyeli* olduğu söylenebilir."

İşte şimdi ekonomist konuya ısınmaya başladı. Sözlerine şöyle devam edecektir: "Ne söylediğime dikkat edin; bazı koşullar altında dedim. Bu koşulları sizden sıralamanızı istesem iyi bir sınav sorusu olurdu; bu yüzden koşullardan bahsederken iyi dinleyin". Hayatınız boyunca istediğiniz ekonomi doktoru olmak değilse, sonrakilerden pek de keyif almazsınız (hiçbir aydınlanma da olmaz). Ancak ben ekonomi profesörünün cevabının tamamını vermeliyim; o nedenle bunu gerçekten küçük yazılarla yazacağım. Profesörün ön koşullarının listesi aşağıdaki gibi olacaktır:

İthalatın serbestleştirilmesi, bütün mallar ve ticari ortaklar dahil olmak üzere tamamlanmalıdır; veya ithalat kısıtlamalarının kaldırılması, kısıtlama getirilen ticari emtialarda ikame edilebilirlik ve bütünleyiciliğin olası karmaşık yapısını da dikkate almalıdır. (Diğer bir deyişle bir ya da birkaç ticari ortağın arasında ticari anlaşma yapılması gerekliliği karşılamayacaktır.) Söz konusu ticari kısıtlamalar dışında herhangi bir mikroekonomik piyasa kusuru olmamalıdır; varsa da gerekli olan ikinci en iyi etkileşimler çok olumsuz olmamalıdır. Yurt içi ekonomisi dünya piyasalarında "küçük" olmalıdır ya da liberalleşme ekonomiyi "optimum gümrük vergisinin" yanlış tarafına koymamalıdır. Ekonomi mümkün olduğunca tam istihdamlı olmalı; değilse parasal ve mali otoritelerin elinde talep yönetimine ilişkin etkin araçlar olmalıdır. Liberalleşmenin gelirin yeniden dağıtılmasına ilişkin etkileri toplum tarafından istenmeyen şeklinde algılanmamalıdır veya öylelerse, oldukça düşük bir aşım yükü getiren tazmin edici vergi-transferi planları olmalıdır. Mali bilanço üzerinde olumsuz etkiler bırakmamalıdır; olsa bile kaybedilen mali gelirleri telafi edecek alternatif ve uygun yollar olmalıdır. Serbestleşme siyasi olarak sürdürülebilir ve güvenilir olmalıdır; böylece ekonomiye ilişkin karar alanlar değişimden korkmamalı ve bir tersine dönüş beklememelidir.

Şu ana kadar profesör gerçekten kendini beğenmiş görünüyor; çünkü öğrencilerine sadece ekonomiyle ilgili basit görünen bir sorunun ne kadar karmaşık olabileceğini göstermekle kalmadı, ekonomi biliminin bu sorulara nasıl ışık tutabildiğini (eğer bu söylem uygunsa!) gösterdi.

Muhabir / üniversite öğrencisi bundan pek bir şey anlamayacaktır; ancak en azından bir cevap aldı. "Yani, bu koşullar sağlandığı takdirde, serbest ticaretin ekonomimizin performansını geliştireceğinden ve büyüme oranını arttıracağından emin olabiliriz?" diye umutla sorabilir. "Ah, hayır!" diye cevaplar profesör. "Kim büyümenin lafını etti ki? Bunlar sadece toplam reel gelir *seviyesinde* bir artış için gerekli olanlar. Büyüme hakkında kesin bir şey söylemek çok daha zordur." Yüzünde kendinden memnun bir gülümseme ile açıklamalarına şöyle devam edebilir:

Sistem dışı teknolojik değişiklik ve üretimin yeniden üretilebilir faktörlerine dönüşün azalmasını içeren standart modellerimizde (örneğin neoklasik büyüme modeli), uzun vadeli (denge durumu) çıktı büyümesi oranında ticari bir kısıtlamanın herhangi bir etkisi yoktur. Bu piyasa eksikliklerinin olup olmamasından bağımsız bir şekilde doğrudur. Ancak denge durumuna geçiş sırasında büyüme üzerinde etkileri olabilir. (Bu geçici etkiler uzun vadede çıktı seviyesinin ticari kısıtlamalardan ne kadar etkilendiğine bağlı olarak olumlu veya olumsuz yönde olabilir.) Üretimde kullanılan ve yeniden üretilebilen girdilere dönüş veya yaparak öğrenme ya da diğer içsel teknolojik gelişmelerin yarattığı içsel büyüme modellerinde, daha düşük ticaret kısıtlamalarının bir bütün olarak dünya ekonomisindeki çıktı büyümesini arttırdığı varsayılır. Ancak bir takım ülkeler birincil faktör donanımlarına ve teknolojik gelişim seviyelerine bağlı olarak azalan bir büyüme yaşayabilir. Bütün bunlar, karşılaştırmalı üstünlük güçlerinin kaynakları büyüme yaratan sektör ve faaliyetlere çekip çekmediğine bağlıdır.

Öğrencinin yüz ifadesini gören profesör yardım etmek amacıyla "Sanırım bunlar için odamda bulunduğum saatlerde yanıma gelmelisin," der.

Yukarıda minik harflerle yazılmış metni okumak zorunda değilsiniz, ancak seminerdeki cevabın telefonda verilen cevaptan oldukça farklı olduğu sonucuna vardıysanız, haklısınız. Ticaretin şüphe götürmez yararı hakkındaki doğrudan ve kesin yargı eğer ve amalarla süslü bir ifadeye dönüşmüştür. Ancak profesörün büyük bir isteklilikle ve gururla öğrencileriyle paylaştığı bilgi, halk için çok fazla tehlikeli görülebilir. Halkı "yoldan çıkaracağı" kaygısıyla seminer şartları unutulur.

Bu bağlantı kesikliği beni her zaman rahatsız etmiştir. Kendi araştırma kariyerimde hiçbir zaman, yani neredeyse hiçbir zaman, iktidar partisi tarafında durmaya zorlanmış veya sansürlenmiş hissetmedim. Akademisyen ekonomistler farklı düşünüş tarzları ve yenilikçi olmaları nedeniyle ödüllendirilmiştir. Piyasaların başarısız olma nedenlerinin belirlenmesi ve ekonomiye devlet müdahalesinin işleri nasıl iyileştirebileceğine dair piyasaların yeni argümanlar yaratılması da bu kapsamdadır.[19] Ancak kendiniz bir doktora yapmış ekonomist ol-

madıkça, bu türden bir zenginlik ve çeşitlilik yaşamanız olası değildir. Halk arasında ekonomistlerden serbest ticaret lehine hep aynı, bilindik övgü sözleri söylemeleri beklenir.

Öğrettikleriyle söyledikleri arasındaki farkla karşılaştıklarında, ekonomistler bir takım argümanların arkasına sığınırlar. Duyabileceklerinizin oldukça kapsamlı bir listesi aşağıda yer almaktadır:

1. Uygulamada, teknolojik ilerlemede olduğu gibi serbest ticaret uzun vadede pek çok insanın yararına olacaktır.
2. Ticaret karmaşıklıklar yaratsa da bunlarla başa çıkmanın en iyi yolu ticari kısıtlamalar değil, diğer politikalardır.
3. Bazıları kaybetse de onların zararlarını tazmin etmek ve sonunda herkesi bir adım ileri götürmek mümkün olmalıdır.
4. Serbest ticaret konusu ekonomiyi aşar: İnsanların kiminle iş yapacaklarını seçme özgürlükleriyle ilgili ahlaki bir konudur.
5. Ticaret karşıtı görüşler yeterince yaygındır; bizim işimiz diğer tarafı temsil etmektir.
6. Uyarılar, onları kendi amaçları doğrultusunda kullanacak korumacılar tarafından saptırılacaktır.
7. Ayrıca, nüanslar sadece insanların kafasını karıştıracaktır.

Ancak bu argümanların hiçbiri standart ticaret teoremlerinin kanıtlanmasındaki katılık seviyesine yaklaşan herhangi bir hisle düşünülmemiştir. Hiçbiri inandırıcı değildir.

Vanderbilt Üniversitesi'nde ekonomist olan Robert Driskill ekonomi mesleğinin bu başarısızlığını "Serbest Ticaret Argümanının Yapısal Çözümlemesi" isimli sürükleyici eserinde eleştirir. Ekonomistlerin serbest ticaretin "ulusun iyiliğine" olduğuna kanaat getirirken bu tür yargılarda bulunmadan önce etik ve felsefi zorluklara değinmedikleri önde gelen kitaplar ve rağbet gören makalelerden pek çok örnekler verir. Alaycı bir dille bu yazılarda ekonomistlerin bir şekilde "toplumdaki bazı bireylerin zarar görmesine rağmen toplum için iyi olanı bilmenin sorunlu doğasını çözdüklerinin" ifade edildiğini söyler.[20] "Ekonomi bu soru hakkında eleştirel düşünmeyi bıraktı," diye yazar, "ve bu nedenle de görüş birliğini haklı çıkaran niteliksiz argümanlar geliştirir." Ticaretin kazançları hakkında ekonomistlerce üretilen pek çok yazı "artı ve eksilerin eleştirel değerlendirmesine veya kanıtına dengeli bir şekilde

ağırlık vermez." Bunun yerine, "hevesli bir savcının yandaşlığına" benzer. Okuyucunun bilgiye dayalı bir karar varmasını sağlayacak bilgiler vermek yerine ikna etmeyi amaçlar.[21] Driskill'in ortaya koyduğu gibi, ekonomistler bilimsel araştırma sonuçları olarak kendi değer yargılarını aşılamak yerine ödünleşmeyi sunan bir uğraşla meşgul olmalıdır.

Ekonomistlerin analitik zekaları gerçek dünyadaki ticaret politikası hakkında konuştuklarında neden boş lafa döner? Bir kısmı mesleğin krallık mücevheratı olan karşılaştırmalı üstünlük fikriyle ilgilidir. Ona kıymak çok zordur. Bir kısmının nedeni de "barbarlar kapıda" sendromudur. Ekonomistler; serbest ticaretin faydaları hakkında halk arasında açıkladıkları şüphelerin ince fikirlerle değil kendi kontrol veya müdahale gündemleriyle ilgilenen "barbarları" güçlendirmeye yarayacağından endişelenir. Kiminin ideolojiyle ilgili olduğuna şüphe yok. Bazı ekonomistler kendilerini siyasi olarak tutucu görmeseler de, görüşleri müdahalecilerden ziyade serbest piyasa meraklılarıyla paralel olma eğilimindedir.

Ekonomistlerin serbest ticaret hakkında sergiledikleri ağızbirliği ekonomik politikanın diğer alanları için geçerli değildir. Ekonomistler sağlık, eğitim veya vergiler gibi yerel politikanın önemli alanları söz konusu olduğunda çok seslidir. Ancak küreselleşme konusunda, son zamanlara kadar belli başlı üniversitelerde görev alıp standart cevaptan ayrılan bir akademisyen bulmak pek de kolay olmaz. Driskill makalesini yayınlanması için mesleki dergilere verdiğinde, bir dizi retle karşılaştı. Editörler, Driskill'in argümanlarının ekonomi literatürüne veya araştırmasına önemli bir katkı yapmadığını düşünmüştü. Tabi ki haklılardı. Ticaret konusundaki muğlaklığa ilişkin görüşleri (ve benimkiler) ekonomi dünyasında çok iyi bilinir. Sorun, ekonomistlerin bunu devlet sırrı gibi saklaması ve sıradan insanlarla bunu paylaşanlara dönek gibi bakmasıdır.

Ekonomistler küreselleşmeyi bitmemiş bir durum gibi göstererek övdüklerinde, sadece halkı eğitmek için bir fırsat kaçırmış olmazlar; aynı zamanda güvenilirliklerini de kaybederler. Tek ilgilendiği şey uluslararası işlemlerinin önündeki engelleri kaldırmak olan "tabiiyetsiz elitler" için birer yandaş veya kiralık adam gibi algılanmaya başlarlar. Ekonomi çok fazla şey sunmadığında, bu çok da kötü bir durum olmaz. Dengeli miktarda sağduyu ile uygulansaydı, ekonomi küreselleşmede yaşadığımız hatalara karşı bizi hazırlıklı kılacaktı. Ayrıca,

uygun bir şekilde kullanılırsa, ekonomik analiz düzeltmeler için bize doğru yolu gösterebilir. Devletler ve piyasalar arasında daha iyi bir dengenin oluşturulması, daha iyi bir küreselleşme; genel ekonomiyi tehlikeye attığımız anlamına gelmez. Ona daha fazla dikkat etmemizi gerektirir. İhtiyacımız olan ekonomi, pratik kurallar şeklindeki değil, "seminer odası" türündekidir. Sınırların ve ihtarların farkında olan ve doğru mesajın bağlamla ilintili olduğunu bilen bir ekonomidir. Küçük harflerle yazılanlar; ekonomistlerin katkı yapması gerekendir. Umarım okuyucum da bu kitabın sonunda böyle bir ekonominin mümkün olduğu konusunda hemfikirdir ve ekonomi konusunda (ekonomistler hakkında olmasa da) daha olumlu düşünür.

4

Bretton Woods, Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması ve Dünya Ticaret Örgütü

Politize Olmuş Dünyada Ticaret

Ticaret politikası yurtiçinde önemli gelir dağılımı sonuçlarına neden olduğundan ve farklı uluslardaki değerler ve kurumlar arasında çatışmalar yarattığından siyasi olarak ihtilaflıdır. Ticaret politikası ulusal siyasetten tecrit edilir ve teknokrasinin alanı olarak kalırsa bunların hiçbir önemi kalmaz; bu serbest ticaret ekonomistinin hayalidir. Yaşadığımız dünya hiç böyle olmadı; yakın bir gelecekte de kendimizi böyle bulma ihtimalimiz çok az. Merkantalizm kapsamında ticaret politikası ve devletçilik gördüğümüz gibi tek ve birdir. On dokuzuncu yüzyılda ekonomik serbestleşmenin yükselişinde bile, ticaret politikasının siyasi tecridi kısıtlı kaldı ve tarım ürünleri fiyatları düştüğünde korumacılık hemen ortaya çıktı. Ticaret politikasının siyasileştirilmesi savaş arası dönemde de arttı. Hükümetlerin açık ekonomi bağlamında yerli işletmelerin, işçilerin ve çiftçilerin mağduriyetine cevap verememesi Büyük Buhran'a katkıda bulundu.

2. Dünya Savaşı sona ererken, John Maynard Keynes ve Harry Dexter White zoru başarmanın yollarını arıyordu. İç politikanın hüküm sürdüğü bir dünyada açık bir küresel ekonomi nasıl kurulabilirdi? İngiliz öğretim üyesi Keynes zaten kendi neslinin en tanınmış ekonomisti ve güncel politika ve siyasetçiler hakkında sivri dilli bir eleştirmen olarak ön plana çıkmıştı. White ise Amerika Birleşik Devletleri hakkındaki bilgilerini İkinci Dünya Savaşı sırasında ve öncesinde Sovyetlere verdiği öğrenilecek olan ve çok beğenilen bir Amerika Birleşik Devlet-

leri Hazine çalışanıydı. Her ikisi de savaş arasındaki dönemde yanlışlar yapmaktan kaçınmaya kararlıydı. Özellikle de Amerika'nın ekonomik üstünlüğünü düşünen White dünya ekonomisini iki savaş arasındaki dönemde uygulanan ve savaş sırasında çok daha sertleştirilen yaygın kısıtlamalar ve kontrollerden kurtarmaya can atıyordu. Ancak bu iki değerli insan aynı zamanda gerçekçiydi ve uluslararası ticaret kurallarının (bir sonraki bölümde tekrar döneceğimiz uluslararası paranın da) değiştirilmesi gerektiğini biliyordu. Ekonomik serbestliği ve sonrasında yerli politikanın bir şekilde uyum sağlamasını öngörmek artık, hiç yaradı mı bilinmez ama işe yaramayacaktı.

Keynes 1933'te Büyük Buhran en yüksek noktaya ulaştığında serbest ticarete ilişkin düşüncesinin değiştiğine ve yeni tercihinin bir miktar "ulusal kendi kendine yetebilirlikten" yana olduğunu anlatan önemli bir makale yazmıştı. Pek çok İngiliz gibi Keynes de serbest ticaret doktrinine neredeyse ahlaki bir bağlılığı olduğunu yazmıştı. "Serbest ticaretten sırasal ayrılışları aynı zamanda aptallık ve hakaret olarak gördüm." Ancak 1920'lerdeki serbest ticaret yandaşlığına baktığında, aynı kendinden eminliği hissetmiyordu. Yönelimi değişmişti ve 1930'larda pek çoklarının açıkladığı ticarete ilişkin daha şüpheci görüşleri paylaşıyordu. Serbest ticarete niteliksiz bağlılık sadece tek bir tür kapitalizme inanan dar teknokrasilerle yönetilen toplumlarda gerçekleştirilebilirdi. Ulusların siyasi ekonominin farklı yönlerini denediği bir dünyada pratik ve hatta istenebilir olmaktan uzaktı.[1]

Tarihsel deneyimler, yerel ihtiyaçların küresel ekonominin gerekliliklerıyle çakıştığı zamanlarda, yerel ihtiyaçların sonunda galip geleceğini göstermiştir. Keynes ve White bunu kabul etmenin, yok sayıp tamamen çöküşü göze almaktansa sistemde emniyet supabı bulundurmanın daha doğru olacağını fark etti.

Bretton Woods Modeli

Ustalıkla inşa ettikleri sistem, yeni kuralları tasarlamak için Temmuz 1944'te kırk dört ulustan Keynes, White ve diğer yetkililerin bir konferansta bir araya geldiği New Hampshire kentinden esinlenilerek Bretton Woods rejimi olarak adlandırıldı. Bretton Woods anlaşması kurumsal mühendisliğin şaşırtıcı bir parçasıdır. Üç hafta içinde Keynes ve White dünya ekonomisine yeni bir ekonomik felsefe kazandırdı

ve iki yeni uluslararası örgüt yarattı: Uluslararası Para Fonu ve Dünya Bankası. Bretton Woods'da yapılan anlaşma İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki otuz yıl boyunca dünya ekonomisini yönlendirdi. Rejimin 1970'ler ve 1980'lerde çözülmesinden çok sonraları, "Bretton Woods" terimi küresel düzeyde toplu müzakere olasılıklarının özlemli bir hatırlatıcısı olarak kalacaktı.

Keynes de, White da sadece kozmopolit düşüncelerden etkilenmemişti; yerel siyasi etkenler de akıllarında büyük yer etmişti. Keynes Britanya'nın ekonomik düşüşünden ve Amerika Birleşik Devletleri'ne bağımlılığından haberdardır ve bu sınırlamalar içinde Britanya'nın çıkarları için elinden geleni yaptı. White Amerika ticaretinin ve yatırımının hedeflerini yükseltti ve yeni uluslararası örgütlerde Amerika'nın gücünü arttırmak için çalıştı. Bir noktada, White tek taraflı olarak önde gelen güçlerin (Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere, Sovyetler Birliği ve Çin) oy haklarına karar verdi ve bu hakları üretecek ekonomik formül ve gerekçe üzerinde çalışması için bir ekonomisti görevlendirdi.[2] Ancak Bretton Woods'da ortaya çıkan anlaşma ulusal çıkarların ötesine geçti ve Amerikan ekonomik hegomanyasına destek olmaktan fazlasını yaptı.

Narin bir uzlaşma yeni rejimi canlandırdı: Güçlü bir dünya ekonomisini temin etmek için ticari serbestleşmeye yönelik uluslararası bir disiplin ve ilerleme sağladı, ancak yurtiçindeki sosyal ve ekonomik ihtiyaçlara cevap vermeleri için hükümetlere yeterince olanak verildi.[3] Uluslararası ekonomi politikası tam istihdam, ekonomik büyüme, eşitlik, sosyal sigorta ve refah devleti gibi yerli politika hedeflerine boyun eğmek zorunda kalacaktı; tersi söz konusu değildi. Hedef ise hiperküreselleşme değil, ılımlı küreselleşme olacaktı.

Savaş sonrası uluslararası ekonomik sisteme Amerika'nın en önemli katkısı *çok taraflılıktı* – temel taşı ayrımcılık yapmama ilkesi esasında uluslararası örgütler yoluyla kural koymaktı. Bu kısmen Amerika'nın geçici ilişkiler yerine meşruluğu tercih etmesinde ortaya çıktı; "Yeni Düzen" devletinin dış tasarısı ve Franklin Delano Roosevelt'in Amerika ve onun çıkarlarını uluslararası örgütlere bağlayan yerli tecrit politikası taraftarlarına karşı durmak arzusuydu.[4] Aynı şekilde önemli olan başka bir şey de White'ın çok taraflılık ve ayrımcılık yapmama ilkesini dayatması, Amerikan ticaretinin büyümesini engelleyen Britanya'nın kolonilerle yaptığı imtiyazlı anlaşmalarını hedef aldı. Tahmin edilebi-

leceği gibi, Keynes bu tercihlerin kaldırılmasına direndi, ancak sonunda Amerika Birleşik Devletleri kontrolü ele aldı.

Çok taraflılık sadece güç politikası veya imparatorluktan ziyade, kuralların uygulanmasının ve inanç sistemlerinin Uluslararası Para Fonu, Dünya Bankası ve Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT) gibi uluslararası kurumlarla çalışması anlamına geliyordu. Bu çok önemli bir yenilikti. Amerika Birleşik Devletleri'nin etkisi inkar edilemez olsa da çok taraflılık bu kurumlara onları destekleyen Amerikan gücünden bağımsız, belirli bir meşruluk sağladı. Bu kurumlar hiçbir zaman Amerika Birleşik Devletleri'nden veya diğer önemli ekonomik güçlerden tamamen bağımsız olmamıştır; ancak bütünüyle bu güçlerin bir uzantısı da olmadılar. Çok önemli kurallar koyma, uygulama ve meşrulaştırma rolleri oynadılar. Çok taraflılık; daha küçük ve yoksul uluslara daha önce hiç olmadığı kadar söz hakkı vermiş ve onların çıkarlarını korumuştur. Bu nedenle onların öncesinde gelen İngilizlerin aksine Amerikalılar, karşı gelinmeyen hegomanyalarından daha fazla sürecek, uluslararası ekonomileri için kurumsal bir altyapı yarattılar.

Bretton Woods Konferansının ardından gelen elli yıl boyunca ticarette çok uluslu luğun kuruluş olarak vücuda gelmiş şekli Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması'ydı (GATT). GATT, aslında sadece daha azimli bir örgüt olması planlanan Uluslararası Ticaret Örgütünün (ITO) bir parçasıydı. Önerildiği gibi ITO; emtia fiyatlarının istikrarı, uluslararası tekelcilik karşıtı ve eşit çalışma koşullarına ilişkin anlaşmaları kapsıyordu, ancak Amerikan iç politikası içerisinde bocaladı. Kongre, yerli imtiyazlara çok fazla tecavüz etmesinden endişeleniyordu. Her ne kadar GATT, IMF ve Dünya Bankası gibi resmi olarak geniş kapsamlı bir örgüt olarak kurulmamış olsa da Cenevre'deki küçük bir sekretarya tarafından idare ediliyordu. Böylece küresel ticari serbestleşmeyi denetleyen, gerçekte çok uluslu bir foruma dönüştü.

Ne kadar da büyük bir başarıydı! Yavaş bir başlangıç olsa da birbirini izleyen çok uluslu ticari görüşmeler (1947 ile 1995 arasında sekiz) 1930'lardan itibaren uygulanan ithalat kısıtlamalarının önemli bir kısmını bertaraf etmeyi ve savaş sonrası yükselen gümrük vergilerini düşürmeyi başardı.[5] En çok gözetilen ülke kuralı, görüşmelere ne kadar aktif katılmış olduklarına bakılmaksızın, GATT'a imza atan bütün tarafların kısıtlamaların hafifletilmesinden yararlanmasını temin etti.

Yerli ticaret politikaları ulusal politikalarda pek dikkat çekmese de tabi ki ihtilaflı kaldı. Bu durumu en iyi sayılar açıklar. Dünya ticaret hacmi, 1948 ile 1990 yılları arasında ortalama neredeyse yüzde 7'lik bir yıllık oranda arttı; bu o güne kadar görülen en hızlı yükselişti. Ticaretteki bu hızlı yükselişin bir nedeni ve aynı zamanda etkisi olarak üretimde de zengin ve fakir ülkelerde benzer şekilde hiç olmadığı kadar hızlı bir artış yaşandı. Ekonomik gelişme enine boyuna düşünüldüğünde, Bretton Woods rejimi on dokuzuncu yüzyılda altın standardı ve serbest ticaret çağı da dahil olmak üzere bütün önceki dönemleri bastırdı. Küreselleşmenin bir altın çağı olduysa, bu dönem o altın çağdı.

Tek bir garip şey hariç: GATT politikaları doğrudan küreselleşmeyi hedef almıyordu. Gördüğümüz gibi, küreselleşme sınır ötesi ticaret ve finansa ilişkin işlem maliyetlerinde önemli bir azalma gerektirir. Bu bazı alanlarda gerçekleşti. Sanayi ülkeleri arasında pek çok ürünün ticareti önemli ve belirli sınırlar dahilinde (bakınız aşağıda) sürekli olarak, oldukça serbestleşmişti. Taşımacılık masrafları azalmaya devam etti. Ancak politika yapıcılar, Bretton Woods kapsamında serbestleşmeyi desteklemek konusunda kararlaştırılmış bir isteksizlik sergilediler. Dünya ticaretinin büyük kısmı ya tamamen çok taraflı anlaşmalar dışında kaldı ya da mevcut anlaşmalarda cömert istisnalarla korundu. Amaç hepsinde değil, bazı alanlarda daha serbest ticarete ulaşmaktı.

Bunun yerine küreselleşmeyi destekleyenler Bretton Woods uzlaşısının ortaya çıkmasına yardım ettiği ekonomik büyüme, eşitlik, güvenlik ve istikrar altyapısıydı. Geniş tabanlı büyüme küreselleşmeyi kolaylaştırdı; çünkü ticaretin dağıtımsal etkilerini törpüledi. Sürekli yükselen ekonomik fırsat dalgası bütün gemileri yukarı kaldırdığında, suların çırpıntısı daha az fark edilir oldu. Böylece ulusal politikalar, küreselleşmeyi çoğunlukla büyük ölçüde paylaşılan ekonomik büyümenin bir yan ürünü olarak teşvik ettiler. Bretton Woods çağının başarısı, ticaret kontrollerinin varlığında bile sağlıklı ulusal ekonomilerin hareketli bir dünya ekonomisi temin ettiğini gösterir.[6]

Serbestleşmenin neredeyse hiç dokunmadığı bölgelerin uzun listesini düşünün. Tarım, GATT müzakerelerinin dışında tutuldu ve gümrük vergileri ile yerli fiyatları ihraç eden ülkelerinkinden çok daha yüksek seviyelerde tutmayı amaçlayan çeşitli ithalat kotaları gibi vergiler dışındaki engellerle bir muamma olarak kaldı. Ticarete en müsait hizmetler (sigorta, bankacılık, inşaat, altyapı hizmetleri ve benzeri) de

serbestleşmeden kaçtı. Serbestleşen, ancak daha düşük maliyet/yüksek üretim sunan ihracatçılar karşısında önemli bir rekabet tehlikesine maruz kalmaya başlayan üretim sektörleri kaderleriyle baş başa bırakılmak yerine koruma altına alındı. Böylece gelişmiş ülkelerin tekstil ve kumaş sanayiler; gelişmekte olan ülkelerden yapılan ihracatlar üzerine iki taraflı olarak üzerinde anlaşılan bir dizi kota getiren Çok Elyaflılar Anlaşması (MFA) ile 1974'ten itibaren korundu. 1980'lerde Japon otomobil, çelik ve diğer sanayi ürünleri ihracatçılarının kendi ihracat ürünlerinin belirli kotalara tabi tutulmasını kabul ettiği gönüllü ihracat kısıtlamaları yayıldı.

Bu arada, gelişmekte olan ülkeler de kendi ticaret politikalarından memnun olduklarından istediklerini yapmakta serbestti. MFA düzenlemesiyle diğer gümrük vergisi indirimlerinden yararlanmalarına rağmen GATT müzakerelerinde gümrük vergisi "indirimleri" sağlamaları zorunlu tutulmadı. Sürekli olarak ithalatlara kısıtlama koymalarına izin veren çeşitli GATT hükümlerine başvurabiliyorlardı.

Sanayi ülkelerinde bile kurallarda fillerin bile geçebileceği büyüklükte boşluklar vardı. Bordrosunda iyi bir hukuk firması bulunan herhangi bir işletme, GATT'ın Anti-Damping veya Tedbirlerinden korunma satın alabilirdi. Özellikle Anti-Damping düzenlemesi serbest ticaret açısından sevilmezdi. Bir ihracatçının "normal değerinden daha az" bir fiyata ürünlerini sattığı ve yurt içindeki rakiplerine zarar verdiği tespit edildiği sürece, ithalat yapan ülke gümrük vergileri uygulayabilirdi. Yerel makamlar "normal değerinden daha az" kavramını kolaylıkla kendi çıkarları için kullanabilirdi. Söz konusu davranış, konjonktürün en altında tam maliyetin aşağısında satış gibi normal ticari uygulamaları içerse dahi ya da bu suçu işleyen yurt içi piyasayı tekelleştirme yeteneğinden yoksun olsa bile, cezai vergiler uygulanabilirdi. Bu kurallar, ısmarlama koruma elde etmek isteyen yerli şirketler tarafından geniş ölçüde ve beklendiği biçimde istismar edildi.

Son olarak, GATT'ın icra gücü şakadan ibaretti. Bir hükümet diğerinin kuralları çiğnediğini düşünüyorsa, GATT jürisinin karar vermesini isteyebilirdi. Jüri davacı lehine karar verirse ve jüri raporu GATT üyeleri tarafından onaylanırsa, suçlu tarafın söz konucu politikasını değiştirmesi veya tazminat ödemesi gerekirdi. Tek kaçış yolu jüri raporunun onaylanmasına oybirliği ile karar verilmesi gerekliliği idi. Kuralları çiğneyen hükümet de dahil olmak üzere her bir GATT üyesinin

onaylaması gerekiyordu. Jüride bir davalı taraf varsa, bu tarafın aleyhine bir karar vermeyeceği kesindir.

Böylece, GATT kuralları dünya ticaretinin bütün segmentlerini açıkta bıraktı; uyguladıkları yerlerde zayıftılar ve açık bir şekilde uygulanamazlardı. Bu özellikler, söz konusu kurumu kesin bir biçimde eksik kıldı ve 1995'te işi devralan Dünya Ticaret Örgütü serbest ticaret bakımından daha çekici hale geldi. Ancak serbest ticareti gerçekleştirmekte pek de başarılı olamadığı için GATT'ın hatalı olduğunu söylemek GATT'ı uygunsuz bir açıdan değerlendirmek olacaktır. GATT belki de, iki savaş arasında Keynes'in de kısmen paylaştığı bir hedef olan uluslar arasındaki ekonomik karışıklıkları en aza indirmeye odaklanmamıştı. Öte yandan, uluslararası işbirliği çerçevesi belirsiz olmasına rağmen dış kısıtlamalardan nispeten daha arınmış bir şekilde sosyal ve ekonomik hedeflerini izlemesi için ticaret yapan her bir ulusa olanak tanımak üzere tasarlandığı kesindi. Ticaret yurt içi dağıtım pazarlığını tehdit ettiğinde, yoldan çekilirdi. Bretton Woods çağının ünlü analisti John Ruggie bu mekanizmayı "yerleşik serbestleşme uzlaşısı" olarak adlandırır. "Otuzların ekonomik milliyetçiliğinin aksine rejim, doğası bakımından çok taraflı olacaktı; altın standardı liberalizmi ve serbest ticaretin aksine, çok taraflılığı yurt içi müdahaleciliğe dayanacaktı."[7]

Bu ticaret kurallarının sunduğu hareket kabiliyeti, gelişmiş ulusların kurumsal yönetim, iş gücü piyasası, vergi rejimleri, ticaret-hükümet ilişkileri ve refah devleti düzenlemelerine yönelik farklı yaklaşımlara göre kapitalizmi şekillendirmelerine izin verdi. Siyaset bilimciler Peter Hall ve David Soskice tarafından deyimleştirildiği biçimde, "kapitalizm çeşitleri" ortaya çıktı."[8] Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere, Fransa, Almanya veya İsveç ekonomileri piyasa tabanlıydı; ancak onların piyasalarını destekleyen kurumlar büyük ölçüde farklıydı ve açık bir şekilde ulusal bir karakter taşıyordu. Sadece Kıta Avrupası'nda en az üç farklı kapitalizm türü vardı: Sosyal piyasa ekonomisinin Alman modeli, İskandinav refah devleti ve "yol gösterici planlama" ve kapsamlı düzenlemelere dayalı Fransız sistemi. Japonya da çok yüksek düzeyde regüle edilmiş ve korunmuş bir geleneksel ekonominin yanı sıra hiper rekabetçi bir ihracat sektörü meydana getirerek kendi yolunu çizdi. Amerika Birleşik Devletleri, ekonomik serbestleşmenin 1980'lerde kazanacağı azme sahip olmamasına rağmen, serbest piyasa ekonomisinin önde gelen bir modeli haline geldi.

Ulusal çabaların sanayileşme ve ekonomik büyümeyi teşvik etmeye yönelik olduğu gelişmekte olan ülkelerde de durum hemen hemen aynıydı. Hem iç hem de dışa dönük gelişmekte olan ülkeler, dış disiplin yokluğunda ekonomilerini dönüştürmek ve ulusal kaynakları ve varlıklarına bağımlılıklarını azaltmak için çok çeşitli sanayi politikalarını uygulamakta serbestti. Böylece pek çoğu, üretimin arkasından büyüme yaşadı.

GATT'ın amacı hiçbir zaman serbest ticareti en yüksek düzeye ulaştırmak olmadı. Kendi usulünce iş yapan farklı uluslara uygun en yüksek ticaret hacmini yakalamaktı. Bu bakımdan, söz konusu kurum oldukça başarılı oldu.

Yukarıdakiler ışığında, Bretton Woods'un önemli bir özelliğini değerlendirmeye başlıyoruz: Püristlerin serbest ticaret ilkesinden "sapma" olarak gördükleri şey aslında rejimi sürdürme çabalarıydı. Antidamping gümrük vergileri, Çok Elyaflılar Anlaşması ve Gönüllü İhracat Kısıtlamaları ekonomik liberalizmle çok da uyumlu değildi. GATT'ın başka pek çok özelliği de uyumlu değildi. Tarım ve hizmetlerin ticari müzakerelerden tamamen hariç tutulması veya serbest ticaret bakış açısından çok daha fazla merak uyandıran bir ülkenin ithalat engellerini kaldırmasının ticari ortaklarına verdiği bir imtiyaz olduğuna dair genel ilke standart ekonomik doktrin çerçevesinde bir anlam ifade etmiyordu. Aslında ticaret yerel kurumlara, dağıtımsal tercihlere veya değerlere çok az ters düştüğü zaman serbest oldu (ve serbest kaldı). Benzer gelir düzeyindeki gelişmiş ülkeler arasında gerçekleştirilen üretimin ticaretinin büyük kısmı, daha önce karşılaştığımız birkaç dağıtımsal adalet sorununu ortaya çıkardı. Tarımda veya gelişmekte olan ülkelerde diğer ticaret türleri faklıydı; çünkü, yerel grupları çok sert bir şekilde birbirine düşürdü. Çok keskin gelir kayıpları yaşayan çiftçileri, tekstil üreticilerini ve niteliksiz işçileri tehdit etti. Bu nedenle söz konusu ticaret türleri büyük ölçüde sınırlandı. GATT kapsamında yerel politika gündemine bağlı kalan öncelikler hem onun başarılı olmasına hem de serbest ticaret mantığından sürekli sapmasına neden oldu.

Dünya Ticaret Örgütü Rejimi: Yoğun Entegrasyon Çabaları

Sekiz yıl süren görüşmelerden sonra ve "Uruguay Round" olarak bilinen oturumun (GATT çatısı altında son) sonucu olarak 1995 yılında

Dünya Ticaret Örgütünün kurulması çok daha farklı bir anlayış getirdi. 1990'larda finansal küreselleşmenin başlamasıyla birlikte, Dünya Ticaret Örgütü, Bretton Woods önceliklerini tersine çeviren yeni bir tür küreselleşmenin başlangıç noktasını oluşturdu: Hiper küreselleşme. Yerel ekonomi yönetimi; uluslararası ticarete ve finansa boyun eğmek zorundaydı. Ekonomik küreselleşmenin peşinde olduğu piyasaların mal ve sermaye bakımından (iş gücü değil) uluslararası entegrasyonu yerel gündemi gölgede bırakarak kendi içinde bir amaç oldu.

Politika görüşmelerinin esası bu değişikliği zaman geçtikçe daha fazla yansıttı. 1980'lerden itibaren bir şey lehine veya aleyhine tartışmak istediğinizde, "ülkemizin uluslararası alanda rekabet edebilirliği için bu gereklidir" sözleriyle savunmanızı süslemekten daha iyisi yoktur. Küreselleşme, bütün ulusların düşük kurumsal vergilendirme, sıkı mali politika, kısıtlayıcı şartların kaldırılması ve sendikaların güçlerinin azaltılmasına yönelik genel bir stratejiyi takip etmelerini gerektiren bir zorunluluğa dönüştü.[9]

Bu geçişin arkasında yatan neydi? Kısmen GATT kendi başarısının kurbanı olmuştu. Ticaret politikası seçkinleri ve teknokratlar savaş sonrası zenginliği çok taraflı ticari serbestleşmeye bağlıyordu. Dünya Ticaret Örgütü, önceki bölümde bahsedilen bozuklukların ve eksikliklerin pek çoğunu ortadan kaldırarak "daha iyisini" yapma isteklerini ortaya koyuyordu. Çok uluslu şirketler, uluslararası faaliyetlerini kolaylaştıracak daha kapsamlı küresel kurallar talep ettiler. Gelişmekte olan ülkeler ihracat platformlarına dönüşmek arzusundaydı ve yabancı yatırımı çekmek için kendiliklerinden bu kurallara uymak konusunda daha fazla istekli olmaya başladılar.

Bu değişikliklerle birlikte önemli bir ideolojik dönüşüm yaşandı. 1980'ler Reagan-Thatcher yeniliklerinin dönemiydi. Serbest piyasa ekonomisi, Washington Konsensüsü, piyasada tutuculuk veya neoliberalizmi yaratarak yükselişe geçti. İsmi ne olursa olsun bu düşünce sistemi, hükümetlerin sosyal olarak istenilen düzeyde hareket etme kabiliyeti hakkında oldukça kasvetli olan bakış açısıyla piyasaların başarabilecekleri konusundaki aşırı iyimserliği bir araya getirdi. Hükümetler piyasalar için vazgeçilmez olmak yerine onların önünde engel teşkil etti; bu nedenle de zayıflatılmaları gerekiyordu. Bu yeni bakış açısı, olması gereken nitelikli açıklamanın yerine ekonomi profesörünün gazetecilere sunduğu basit açıklamayı getirdi. Serbest ticaretin

önündeki herhangi bir engeli bütün uyarılara rağmen kaldırılması gereken bir nefret kaynağı olarak kabul ediyordu.

Buna ilişkin olarak, Dünya Ticaret Örgütü ekonomik küreselleşme bakımından arzuların önemli ölçüde harekete geçeceğini ve ulus devletlerin yerli ve uluslararası sorumluluklarının yeniden dengeleneceğini öngördü. Ticari müzakereler tamamlandığında Uruguay Round'u GATT çatısı altında daha önce gerçekleştirilemeyen çok geniş kapsamlı etkileyici bir anlaşmayla noktalandı. Geçmişte ticari müzakerelerden paçayı kurtaran iki alan olan tarım ve belirli hizmetler de artık liberalizm dönemecine gelmişti. Hizmetler konusunda ülkelerin serbestleştirmek istediği alanların belirlenmesi gerekliydi ve serbestleşmenin boyutu bankacılık ve telekomünikasyon gibi sektörler ve ülkeler bazında değişiklilik gösterdi. Tarımda, ithalat kotalarının kaldırılması; gümrük vergisi ve diğer vergilere dönüştürülmesi gerekecekti. Tarım kotaları, gümrük vergileri ve diğer vergilerin kaldırılmasına yönelik baskı bu nedenle önem kazanacaktı. Tekstil ve giyim ticaretini düzenleyen Çok Elyaflılar Anlaşması'nın kota rejimi de on yıl içinde kaldırılacaktı. Bütün bu bölgelerdeki ilk liberalleşme kısıtla kalsa da önemli bir eşik aşılmış oldu.

Ayrıca, gelişmekte olan ülkelerin düzenlemelerini zengin ülkelere göre uyarlamalarını gerektiren patent ve telif hakkına ilişkin yeni kurallar vardı. Uluslararası olarak düzenlenmemiş yerel sağlık ve güvenlik kuralları Dünya Ticaret Örgütü incelemesine tabi oldu ve "bilimsel gerekçesi" olmayanlar veya ticareti mümkün olan en az olumsuz düzeyden daha fazla etkileyecek biçimde kullanılanlar yasadışı ilan edilebilirdi. Devlet sübvansiyonlarının kullanımına da daha sert kısıtlamalar getirildi. Firmaların yerel içerik kullanmaları veya ihracatlara göre ithalatlarını kısıtlamalarını zorunlu kılan hükümet düzenlemelerine ilişkin yasaklar da vardı. İlk kez, içlerindeki en fakiri dışında gelişmekte olan ülkelerin sanayi politikasının bazı önemli alanlarını kısıtlayan kurallara uyması öngörüldü.

Belki de Uruguay Round'unun en açık başarısı ve Dünya Ticaret Örgütünün en belirgin özelliği anlaşmazlıkların giderilmesine yönelik yeni bir süreç sunmasıydı. Jüri kararına göre kaybeden tarafta olan ülkeler yeni bir temyiz mahkemesine başvurabiliyordu. Ancak temyiz mercisinin kararı davalı veya davacıdan yana olması fark etmeksizin, *örgütün her bir üyesi tarafından toplu olarak reddedilmedikçe* nihai ola-

caktı. Ticaret rejimine ilişkin hakem kararından kaçmak GATT çatısı altında çocuk oyuncağıydı; ancak şimdi gerçekten imkansız olmuştu. Daha sonraki uygulamaların da gösterdiği üzere, süreç uzun olabiliyordu ve geciktirme taktiklerine açıktı. Ancak yeni anlaşmazlık çözme sisteminin önemi görmezden gelinemezdi. Çok taraflılığı yeni boyutlara taşıdı. Hukuk bilginleri Susan Esserman ve Robert Howse'un da belirttiği gibi,

> Başka hiçbir yerde hakemler tarafından uluslararası anlaşmazlıkların karara bağlanması bu kadar zorla ortaya çıkmadı veya bu kadar hızlı gelişmedi. Yerel bir mahkemede olduğu gibi—pek çok uluslararası kuruluşun aksine—Dünya Ticaret Örgütünün anlaşmazlık çözümü zorunlu ve bağlayıcıdır. Üye devletlerin ona boyun eğmekten başka çaresi yoktur ve Dünya Ticaret Örgütü kararlarının sonuçlarını kabul etmek zorundalardır.[10]

Davayı kaybeden ülkeler kurallara aykırı politikalarını uygulamadan kaldırmak ve davacıya tazminat ödemek zorundadır. Küçük ülkeler için olduğu gibi, büyük ve güçlü ülkeler için de bu geçerlidir. Dünya Ticaret Örgütü, Amerika Birleşik Devletleri'ni politikalarını değiştirmeye zorlamayı başarmış tek uluslararası kurumdur; Amerika Birleşik Devletleri'nin vergileri ve çevre politikalarına ilişkin konularda bunu başarmıştır.

Dünya Ticaret Örgütü davaları ne hakkındadır? GATT ticaret politikaları bağlamında, davalar genellikle gümrük vergileri ve kotalarıyla ilgiliydi. Kotalar kaldırıldığından ve vergiler düşürüldüğünden, Dünya Ticaret Örgütü ulusal düzenlemeler ve standartlardaki farklılıklar dahil olmak üzere uluslararası ticarete ket vuran bütün işlem maliyetlerine karşı bir araç haline geldi. Dünya Ticaret Örgütü çatısı altında, ticaret anlaşmazlıkları daha önce dış baskılara karşı bağışıklığı olan yerel alanlara da sıçramaya başladı. Vergi sistemleri, gıda güvenlik kuralları, çevresel düzenlemeler ve sanayi gelişim politikaları ticaret ortaklarından gelecek güçlüklere açıktı.

Dünya Ticaret Örgütünün önüne gelen en çok konuşulan konulardan biri, ticaretteki uluslararası disiplinin hızlı yükselişini çok güzel gösteren, Avrupa'daki hormonlu sığır yasağıydı. Yıllarca tüketicilerden gelen yoğun baskılar ardından 1989'da yürürlüğe giren Avrupa Birliği

direktifi Amerika Birleşik Devletleri'nin Avrupa'ya sığır ihracını etkin bir şekilde durdurdu. Amerika Birleşik Devletleri Avrupa'nın bu yasağını önlemek için uluslararası kurumlardan destek bekledi; ancak hiçbiri bunu yapmaya istekli değildi. Amerika Birleşik Devletleri ilk olarak hormonlara bakmayı reddeden Dünya Hayvan Sağlığı Örgütü'ne başvurdu. Dünya Ticaret Örgütü'nün kurulmasından önceki günlerde olduğu için Amerika'nın GATT'a yaptığı şikayet de Avrupalılar tarafından kolayca durduruldu. Gıda Kodeks Komisyonu (BM Gıda ve Tarım Örgütünün ve Dünya Sağlık Örgütünün yardımcı kuruluşudur) da aynı şekilde etkisiz kaldı: Sığır üretiminde kullanılan hormonların dördünün güvenliği konusunda küresel bir standart kurmak için Amerika Birleşik Devletleri orada bir oy kaybetti. Dünya Ticaret Örgütünün bir parçası olarak Sağlık ve Bitki Sağlığı Önlemleri Anlaşması'nın müzakeresiyle birlikte büyük bir değişiklik oldu. Sonunda bir dizi küresel kural ve yerel düzenlemelere kadar ulaşan uluslararası bir forum ortaya çıktı. En iyi bilinen kararlarından birinde Dünya Ticaret Örgütü Temyiz Organı 1998'de Avrupa Birliği'nin hormonlu sığır yasağının uluslararası ticaret kurallarını ihlal ettiğine, çünkü yeterince bilimsel risk değerlendirmesine dayanmadığına hükmetti.[11] Kararın siyasi yan etkileri gecikmedi. Avrupa Birliği'nin gıda güvenliği konusundaki temkinli yaklaşımına anlayış göstermediği için bu karar; Dünya Ticaret Örgütü karşıtları için önemli bir dava olarak kalmıştır. Günümüze kadar Avrupa Birliği Amerika Birleşik Devletleri'nin misillemesini göze alarak Dünya Ticaret Örgütü düzenlemelerine uygunluk göstermemiştir.

Dünya Ticaret Örgütünün erişebildiği alanlara ilişkin başka örnekler de oldukça boldur. Dünya Ticaret Örgütü'nün yeni kurulduğu zamanlarda yapılan şikayetlerden birinde, Amerika Birleşik Devletleri yakıt emisyonu standartlarının, ithal edilen benzin aleyhine ayrımcılık yaptığı tespit edildi. Japonya'nın vergi rejimi, ithal edilen votka, viski veya brendiden daha düşük oranda vergilendirilen damıtılmış likör *shochu* nedeniyle kusurlu bulundu. Genetiği değiştirilmiş ürünlere ilişkin AB durdurma kararı, hormonlu sığır durumuna benzer sebepler öne sürülerek başarılı bir şekilde bertaraf edildi. Yine çok iyi bilinen bir örnek olarak, kaplumbağaları ayıran bir araç kullanılmadan karides yakalanmasını yasaklayan Amerika Birleşik Devletleri düzenlemesi Asyalı ihracatçılara karşı "keyfi ve haksız" bir ayırımcılık olarak değerlendirildi. Hindistan, Endonezya ve Çin'deki otomotiv endüstri-

sinin desteklenmesine yönelik programlar; Hindistan'da ilaç ve zirai kimyasal ürünlere ilişkin patent kuralları ve Brezilya'daki havacılık endüstrisine ilişkin kredi sübvansiyonlarının hepsi Dünya Ticaret Örgütü düzenlemelerine aykırı bulundu (Hala çözüm bekleyen hormonlu sığır örneği dışında, bütün diğer durumlar söz konusu politikaların değiştirilmesine neden oldu.).

Bu tür kararlar, küreselleşme karşıtlarının öfkesini arttırdı ve Dünya Ticaret Örgütü ismini pek çok çevrede bir hakarete dönüştürdü. Bu eleştirmenlerin iddia ettiği gibi ticaret rejimi Cenevre'deki hakimlerin yerel mevzuatı geçersiz kılmalarına izin vererek demokrasiye zarar veriyor mu? Ya da korumacı grupların kendi ufak çıkarları doğrultusunda yerel siyasi süreci yönlendirmelerini engelleyerek ulusların daha iyi sonuçlar almalarına yardımcı mı oluyor? Her ikisinde de bir doğruluk payı var. Temyiz organının kararları, pek çok eleştirmenin söylediği kadar kaba değil. Kararlar, değerler ve standartlardaki ulusal farklılıklara saygı gösterme gerekliliğinin farkında. Öte yandan yerel öncelikler ve dış sorumlulukların nerede başlayıp nerede bittiğine ilişkin kesin bir çizginin olmayışı önemli bir kırılma neden oluyor. Aslında, ticaret rejiminin büyüyen meşruluk krizinin çıkışı bu temel muğlaklığa bağlanabilir.

Dünya Ticaret Örgütü'nün sıkıntıları, Kasım 1999'da, "tear-gas ministerial" (göz yaşartıcı gaz bakanlığı) olarak adlandırılan Seattle'deki ticaret organı toplantıları sırasında zirveye ulaştı. İşçiler ve tüketici hakları savunucularından öğrencilere ve anarşistlere kadar pek çok gösterici konferans alanının dışında karışıklık çıkardı; içeride ise bakanlar başarısız bir şekilde Uruguay Round'ından beri ilk ticari müzakere oturumunu açmaya çalışıyordu. Görüşmelerin başarısızlığının nedeni gösteriler olduğu kadar hükümetlerin uyuşmazlıklarıydı. Çatışmanın iki ana ekseni vardı. İlki, gelişmekte olan ülkeler Uruguay Round'unun sonuçlarıyla kandırıldıklarını düşünüyordu; zengin ülkelerin istediği gibi, yatırım, çevre, çalışma şartları, rekabet politikası ve hükümet tedarikinde şeffaflık gibi ek alanlarda açık görüşmeler ve düzeltmeler istiyorlardı. İkincisi, Amerika Birleşik Devletleri tarım sübvansiyonlarının ve engellerin kaldırılması için Avrupa Birliği (ve Japonya) ile tartıştı.

İki yıl sonra, Orta Doğu'da bir emirlik olan Doha, Katar'da buluştuklarında ticaret bakanlarının şansı daha iyiydi. "Kalkınma Round"u

olarak isimlendirilen yeni bir müzakereler turuna başlayabileceklerdi. Doha'nın olası göstericiler için nispeten daha az misafirperver olduğu gerçeği bir yana, dikkate değer bir parça pazarlama yeni yaklaşıma hız kazandırdı. Brezilya, Arjantin ve Tayland gibi birkaç büyük gelişmekte olan tarım ihracatçısının tarımın serbestleştirilmesinden mühim çıkarları vardı. Bu WTO Genel Başkanı Mike Moore'un tarım merkezli oturumu gelişmekte olan ülkelerin ihtiyaçlarına odaklanan ve Avrupa Birliğinin izole edilmesine yardımcı olan bir oturummuş gibi göstermesini sağladı. "Tarımı bir kalkınma konusu *yaparak*," diye yazıyordu Moore, belki de istediğinden daha fazlasını ifşa ederek, "Afrika, Asya ve Latin Amerika'nın büyük bir bölümünü ortak bir gündemde bir araya getirdik"[12] (vurgu bana aittir). Avrupa kalkınma davasına sırtını dönmüş görünmeden uzaklaşamazdı ve gelişmekte olan ulusların kendi çıkarlarını öne ve merkeze almış görünen bir duyuruları vardı. Amerikalılar Avrupa'yı tarım sübvansiyonları konusunda dövmek için bir sopaları olduğundan artık mutluydular; ancak tarım gündeminin onları avlamak için geri döneceğinden tam olarak haberdar değillerdi.

Sonraki gelişmeler, müzakerelerin başlamasının büyük kayıplarla elde edilen bir başarı olduğunu gösterdi. Görüşmeler 2001'den beri birkaç kez ertelendi ve hala sonuçlanması beklenmektedir. Zaman geçtikçe, tarımsal serbestleşmenin gelişmekte olan ülkeler için hem iyi hem de kötü olduğu kesinlik kazandı. Akademik çalışmalar en başında bariz olan şeyin üstünde durdu: Avrupa sübvansiyonlarının kaldırılması aslında Mısır veya Etiyopya gibi gıda ithalatı yapan gelişmekte olan ülkelere ödemeleri gereken fiyatları yükselterek zarar verecekti. Pamuk, dünyadaki fakir ülkelere kesin kazanç sağlayan sayılı şeylerden biriydi. Yiyecek dışında bir ürün olan pamuğun dünya genelindeki fiyatı arttığında, başka yerlerdeki fakir insanlar zarar görmeden Batı Afrika'daki çiftçiler kazanç sağlayacaktı. Bu nedenle pamuk; sivil toplum kuruluşları ve gelişmekte olan ülkelerin diğer savunucuları için sürekli afişlerde kullanılan çocuklara döndü. Ancak ciddi tarımsal serbestleşme zengin uluslarda oldukça ağır yaşandı ve diğerlerinin gerçekte kazancı çok az oldu ve ulaşılması hedeflenen anlaşma bakımından oldukça dar bir çerçevesi vardı.[13] Müzakereleri tamamlamak için yapılan son ciddi girişim de 2008 yazında başarısız oldu. Amerika Birleşik Devletleri, Hindistan ve Çin'in ani bir tarım ithalatı dalgasına karşı fakir çiftçileri koruyacak özel bir güvenlik mekanizması oluşturulması talebini reddetti.[14]

Bu gerginlikler, Bretton Woods konsensüsünün yerine geçen ve Ruggie'nin "yerleşik liberalizm uzlaşısını" yerle bir eden hiper globalizasyona yönelik agresif yönelmenin doğasında vardır. Ticaret görevlileri ve teknokratlar, küreselleşme uğraşı kendi kendine gelişirken diğer ekonomik ve sosyal hedeflere kulaklarını tıkarlar. Harvard'dan meslektaşım Robert Lawrence küresel entegrasyonun "yüzeysel" ve "derin" şekilleri arasında faydalı bir ayrım yapar.[15] Bretton Woods'da olduğu gibi, yüzeysel entegrasyonda, ticaret rejimi nispeten daha az yerel politika gerektirir. Buna karşın derin entegrasyonda, yerel politika ile ticaret politikası arasındaki ayrım kaybolur; yerel düzenlemelerin keyfi kullanımı uluslararası ticarete bir engel ve işlem maliyeti getirecek şekilde kurgulanabilir. Uygulanan küresel düzenlemeler yerel kurallar halini alır.

Derin entegrasyonun önceki örnekleri, bugün düşünülmesi mümkün olmayan kurumlara dayanıyordu. Ticaretin merkantalizm veya on dokuzuncu yüzyıl emperyalizmi altında nasıl geliştiğini hatırlayın. İşlem maliyetlerini kontrol altında tutan, ister ticari şirket ister metropolit bir güç olsun, güçlü bir dış uygulayıcı tarafından uygulanan kurallardı. Günümüzdeki eş değeri, Dünya Ticaret Örgütü merkezli çok taraflı bir rejim olacaktı. Bu hiç şüphesiz daha çok tercih edilir, yine de bizi zor sorularla karşı karşıya getirir. Dünya Ticaret Örgütü'nün kurallarının kaynağı nedir? Birkaçının değil de genelin çıkarlarına yönelik tasarlandıklarından nasıl emin olabiliriz? Farklı uluslar, farklı kurallar istediğinde veya farklı kurallara ihtiyaç duyduğunda ne olur? Demokratik politikalar ulusal hatlar paralelinde şekillendirildiğinde *herhangi bir* derin entegrasyon modelinin yeterli olma ihtimali var mıdır?

Gerçek Dünyada Ticaret ve Ücretler

Ekonomistler, kendilerini kötü hissetmeden, çok sık fikir değiştirirler. Pek çok konuda olduğu gibi bu konuda da Keynes bir istisnaydı. "Gerçekler değiştiğinde, düşüncem değişir; peki ya sizin bayım?" bir eleştirmen onu tutarsızlıkla suçladığında bu cevabı verdiği söylenir. Keynes'in 1930'larda serbest ticaret konusunda bir anda 180 derece döndüğünü gördük. Benzer şekilde pek çok çağdaş ekonomist gibi yanlışları kabul etmeye gönüllü olmayan Paul Krugman 2008 yılında korkutucu bir ifadeyle şöyle yazdı: "Bu makale suçlu bir bilincin beya-

nıdır".[16] Bu yazı, Krugman'ın sözlerinin daha fazla yayılmasına neden olan Nobel Ekonomi ödülünü almasından birkaç ay önce yayınlanmıştı.

Krugman hangi konuda kendini suçlu hissediyordu? Küreselleşmenin gelir eşitsizliğine etkileri konusunda düşüncesi değişmişti ve bu kayıtsızlığının ticaretin neden olduğu önemli gerilimlerin göz ardı edilmesine katkı sağlamış olabileceğinden endişeleniyordu. Krugman, doksanlarda küreselleşmenin yerel gelir dağılımına etkisini önemsiz gösteren bir akademik çalışma dalgasının en ön sırasında yer almıştı. Evet, Amerika Birleşik Devletleri'ndeki eşitsizliğin artışı yadsınamazdı; ancak o sırada kanıtlar diğer tahrik edici faktörlere işaret ediyordu. Özellikle pek çok ekonomist asıl suçlunun "vasıf eğilimli teknolojik değişiklik" olduğunu düşünüyordu. Bilgi ve komünikasyon teknolojileri daha az eğitimli çalışanlara talebi düşürerek, eğitimli ve daha kalifiye çalışanlara talebi arttırmıştı. Gelir farklılıkları, artan küreselleşmenin değil, teknolojik gelişmelerin bir sonucuydu.[17] Krugman'ın bu görüş değişikliği, küreselleşmenin yerli sermaye üzerindeki olumsuz etkilerinin kolaylıkla göz ardı edilemeyeceğini gösteriyordu.

Neden 2008'de Krugman'ın aklına başka düşünceler gelmişti? Krugman 1990'ların ortalarından itibaren genişleyen eşitsizliğin arkasındaki güç olarak ticaretin rolünü arttırdığını hissettiği iki değişiklikten bahsetti. Birincisi, gelişmekte olan ülkelerden yapılan Amerika Birleşik Devletleri ithalatı, Amerika ekonomisinin büyüklüğüyle kıyaslandığında 1990'lardan beri ikiye katlanmıştı. İkincisi, Amerika Birleşik Devletleri'nden üreticilerin şimdi rekabet ettiği gelişmekte olan ülkelerin, daha önceki on yıllık dönemler sırasında gelişmekte olan ülke ihracatçılarına kıyasla ücretleri daha düşüktü. Başka bir deyişle Çin bu farklılığı yaratmıştı. Çin Amerika pazarının büyük bir kısmına girmişti ve Çin'de ücretler Amerika Birleşik Devletleri'ninkine göre çok küçüktü (Krugman yüzde 3'lük bir oran belirtir). Bu gerçekler, ticaretin özellikle gelir dağılımının en düşük tarafında yer alan işçiler için teknolojik değişikliğin yanı sıra Amerika Birleşik Devletleri ücretleri üzerinde de büyük ölçüde azalma baskısı yaptığını gösterir.

Çıkarılan bu sonuçlar ekonomistler arasında tartışmalıdır ve Krugman bile bütün kanıtların bunlar olmadığını kabul etmek zorunda kalmıştır. Dağılım ve ticaretteki eğilimlere daha detaylı bakıldığında, bazı bilmecelerle karşılaşılır. Bazı ölçümlere göre, dış kaynak kullanımının

hızlı bir şekilde artmasına rağmen Amerika Birleşik Devletleri'nde gelir eşitsizliğinin büyümesi durmuştur (veya 1990'ların sonlarından beri düşüştedir).[18] Çin'in ihracatlarından pek çoğu, niteliksiz çalışanların ücretleri için belirli bir tehdit oluşturmayan, bilgisayar gibi teknolojik olarak gelişmiş ve beceri isteyen sektörlerdedir. O zaman Çin'in fakir ailelerin geçim masraflarını azaltarak sorunları çözmüş olabilmesi mümkündür: Çin, fakir ailelerin tüketiminin büyük bir kısmını oluşturan mallar ihraç etme eğilimindedir.[19] Bu nedenle pek çok ekonomist, küreselleşmenin 1970'lerden beri Amerika Birleşik Devletleri eşitsizliğindeki artışın en fazla yüzde 10 veya 15 oranındaki sadece küçük bir kısmından sorumlu olduğunu düşünmeye devam eder.[20]

Genel ekonomik sonuçları az olsa da ithalatlar yüzünden işini kaybeden ve ücretinde belirli bir miktar düşüşle başka bir işe başlamak zorunda kalan çalışan için bu pek de rahatlatıcı değildir. Amerika Birleşik Devletleri'ndeki bir ayakkabı makinesi operatörünü düşünün. 1983 ile 2002 arasında bu çalışanın karşılaştığı ithalat rekabeti neredeyse iki katına çıktı.[21] Bu değişikliğin onun ücretinde önemli bir etkisi olmayacağı düşünülemez. Aslında, bir tahmine göre ticaret bu dönemde ortalama bir ayakkabı makinesi operatörünün kazancında yüzde 11'lik bir düşüşe neden olmuştur. Benzer sonuçlar tekstil ve giyim endüstrisinde başka meslekler için de geçerlidir.[22]

Krugman, aklına farklı düşünceler gelen tek tanınmış ekonomist değildir. Obama yönetimine Ulusal Ekonomi Konseyi direktörü olarak katılmadan önce, son zamanlara kadar sağlam bir serbest ticaret taraftarı olan Larry Summers küreselleşmenin çalışan insanlar için artık faydalı olmadığına ilişkin endişelerini yansıttığı önemli makaleler yazdı.[23] Küreselleşe karşıtlığının "küresel ekonomi ve onun şampiyonları için iyi olan bir şeyin kendileri için iyi olması gerekmediğini" olduğunu belirtti. Bu görüş için "makul sebepler" olduğunu kabul etti. Daha fazla küresel entegrasyon "bireysel ekonomi üzerinde daha rekabetçi bir baskı kurar ve çalışanlar da oransız olarak bu baskının asıl yükünü taşıyacaktır." Bir popülistmiş gibi, "yerleşik bulundukları ulusların çıkarlarından ziyade küresel ekonomik başarı ve kendi refahına sadık olan devletsiz elitler" hakkında şikayet eder. Bu şirketlerin "kendi ülkelerindeki iş gücü ve alt yapının kalitesinden" elde edecek menfaatleri azdır ve imtiyaz alabilmek için bir kaldıraç olarak yeniden yerleştirme tehdidini kullanabilirler". Sözlerine şöyle devam etti:

> Küreselleşmenin eşitsizlik ve güvensizliği arttırmasına rağmen, olumsuz etkilerini ortadan kaldıran kademeli vergilendirmenin finansal kapasitesine, sendikalara destek, güçlü düzenleme ve yeterli kamu yararının sağlanmasına karşı sürekli olarak ve sıklıkla kanunen bir argüman olarak ortaya konulur.[24]

Uluslararası dış kaynak kullanımı ekonominin büyük bir kısmını uluslararası rekabete maruz bırakan, geleneksel olarak yerel karşılanan hizmetlere kadar uzandığından bu konular dikkat çeker. Çok tartışılan bir makalesinde Princeton profesörü ve önceki Milli Banka Başkanı olan Alan Blinder "bir sonraki Sanayi Devrimi" olarak adlandırdığı şeyin "yıkıcı etkisine" karşı uyarıda bulundu.[25] Yeni bilgi ve komünikasyon teknolojisi sayesinde, örneğin belirli medikal, eğitim hizmetleri ve finansal hizmetler gibi daha önce "güvenli" olduğu düşünülen işler artık gittikçe hizmetlerin daha ucuza gerçekleştirilebileceği başka ülkelere kaymaya başladı. "Böylece, zengin ülkelerde sadece bir kısım çalışan için endişe kaynağı olan yabancı rekabetle mücadele pek çoğu için önemli bir husus olacaktır."[26] Blinder, dış kaynak kullanılabilecek olası hizmet sektörü meslek sayısının, şu anki üretim mesleklerinin sayısının iki üç katı olduğunu hesap eder. Onun da dikkat çekmeye çalıştığı gibi, buradaki sorun işsizlik değildir; işsiz kalan çalışanlar elbette daha önceki sanayi devriminde olduğu gibi iş bulacaklardır. Sorun, bundan etkilenen çalışanların karşılaşacağı işsizliğin büyüklüğü ve gelir kaybıdır.

Blinder'ın argümanı, daha önce ticaret kazançlarının öteki yüzü olan yeniden dağıtım hakkında belirttiğim hususu hatırlatır. Blinder'ın sözünü ettiği yeni sanayi devrimi, ekonominin daha büyük parçaları karşılaştırmalı üstünlük paralelinde yeniden düzenlendikçe daha büyük ekonomik kazançlar sağlamayı vaat eder. Bu yeniden yapılanmanın gerekli bir sonucu olarak çalışanlar ekonomik güvensizlik yaşayacaktır. Pek çoğu ücretlerinin sürekli olarak düştüğünü görecektir. Bir kez daha: Emek olmadan yemek olmaz. Bu baskılar, işleri yurtiçinde tutmaya çalışmanın bedeli olarak ücret ve standartları aşağı çekme pazarlığı yapabilecek konumda olan Summers'ın devletsiz elitleri ve başıboş kurumları tarafından büyütülecektir. Geniş temelli ekonomik büyüme gerilimi azaltmaya yardımcı olabilir, ancak bu hedef Bretton Woods kapsamında yerel olarak düzenlenmiş stratejiler ve yerel ha-

reket alanı gerektirecektir. Blinder'ın da belirttiği gibi, bu yeni küreselleşme dalgasının olası ekonomik getirilerinin birkaç kişiden ziyade pek çok kişiye ulaşacağı gerçeğini göz ardı edemeyiz.

Serbest ticarete sıkı sıkıya bağlı olanlar için bu argümanların hiçbiri ticaretin serbestleşmesi davasını zayıflatmaz. Kolombiya Üniversitesi ekonomisti ve ünlü bir serbest ticaret yanlısı olan Jagdish Bhagwati'yi ele alın. Bhagwati'ye göre Krugman, Summers, Blinder ve diğer şüpheciler düşük gelirli ülkelerle ticaretin meydana getirdiği eşitsizlik ve işsizliği abartır. Ancak esasında, bu yazarların yanlış politika dersi çıkardıklarını düşünür. Eğer ticaret insanların durumunu kötüleştirip eşitsizliği arttırıyorsa, doğru cevap sosyal güvenlik ağlarının geliştirilmesi ve yeni şartlara uyum konusunda yardım edilmesi olacaktır. Ticaretin yarattığı sorunlar korumacılıkla değil, kaybedenlerin kayıplarını telafi eden yerel politikalarla çözülmelidir.[27] Prensip olarak güzel. Ancak kaybedenlerin, son yıllarda da sürekli olarak yaptıkları gibi, tazminat ve yeni şartlara uyum konusunda yardım vaatlerinin yeterli olmadığında neler olacağını sorma hakları vardır.[28] Uygun telafinin gerçekleşmiş olması durumunda düzlüğe çıkacaklarını söyleyerek çalışanların temin edilmesi, serbest ticareti satmanın garip bir yoludur.

Gerçek şu ki, küreselleşmenin bozukluklarını idare etmek için gerekli yerel ve küresel stratejilerimiz yoktur. Bu nedenle ticaretin sosyal maliyetinin dar çaplı ekonomik kazançlardan ağır basması ve daha kötü bir küreselleşme tepkisini ateşlemesi riskiyle karşı karşıyayız.

5

Finansal Küreselleşme Budalalıkları

Uluslararası Para Fonu'nun yıllık toplantıları, dünyanın önde gelen ekonomi politikası saptayıcıları ve bankacılar için ilk sırada gelen sosyal toplantılardır. Bu toplantılar, iş ve politika dünyasının önde gelenlerinin buluşma noktası olan Davos'taki Dünya Ekonomik Forumu'na benzemez: Bu foruma girmenizi sağlayan kurumsal sponsorluktan ziyade bir devlet bağlantısıdır; kayak yapma şansınız yoktur ve tartışılan konular ekonomik ve finansal konuların dışına pek çıkmadığı gibi, kravat takmak da bir zorunluluktur. Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa'dan gelen en üst düzey yetkililer için birbirlerinin ve medyanın odak noktası olarak eğlence zamanıdır. Bu arada gelişmekte olan ülkelerin maliye bakanları ve merkez bankaları da dünyanın geri kalan kısmının kendilerine biraz ilgi gösterdiğini düşünerek kolaylıkla kendilerini kandırabilirler.[1] Sıkıcı konuşmalar, küresel çıkar konuları üzerine paneller ve tabi ki pek çok eğlence vardır. Bu tür resmi toplantılarda hep olduğu gibi, karar alma ve genelge yayınlama işi daha önce gerçekleştirilir; kalan müzakereler de genellikle ayrı olarak sürdürülür.

Küresel Sermayeyi Serbestleştirme Hareketi

Öte yandan Eylül 1997'de yapılan Hong Kong IMF toplantısının üzerinde durması gereken önemli konular vardı. IMF'nin yönetici direktörü Michel Camdessus, kurumun sermaye akışının liberalleştirilmesi üzerindeki yetkisinin arttırılması için kuruldan resmi onay alarak mesleki yaşamını taçlandırmayı ümit ediyordu. 1980'lerin sonlarından itiba-

ren IMF sermaye piyasalarının serbestleştirilmesinden yana bir tutum sergiledi. Etkisi altına giren ülkelere verdiği tavsiye bu tercihi yansıtıyordu. Bretton Woods rejiminin dağılmasından sonra gelişmiş ülkelerin de yaptığı gibi pek çok gelişmekte olan ülke sınır ötesi borçlanma işlemleri üzerinde kurduğu kontrolleri kaldırmaya başlamıştı.

Geleneksel olarak, bu ülkelerin mukimlerinin yabancı borsalara yatırım yapmak veya yurt dışında mali varlık almak için ülke dışına para çıkarmaları yasalar uyarınca yasaktı. Benzer şekilde, yerel bankalar veya firmaların yurtdışından kredi alma kabiliyetleri de katı limitlere bağlanmıştı. Hükümetler, paranın ülke içine veya dışına hareketini bir karabasana dönüştüren vergiler, lisans gereklilikleri ve kesin yasaklar gibi incelikli düzenlemeler getirdi. Pek çok ülke çok uluslu işletmeleri ve uzun vadeli yabancı yatırımcıları ülkesine kabul ederken, kısa vadeli borçlanma veya portföy akışlarını (bilinen adıyla "sıcak para") ekonomik büyümeden ziyade finansal istikrarsızlığın bir kaynağı olarak değerlendiriliyordu.

Ülkelerin artık IMF açısından doğru yöne gitmelerine rağmen, hala bir sorun vardı. Cari hesap ödemelerindeki kısıtlamaların aksine, IMF kuralları, uluslararası finans ödemelerini veya sermaye işlemlerini düzenleyen politikaları kapsamıyordu. Fiilen IMF'nin sermaye akışı üzerinde yasal bir yetkisi yoktu; ülkeler istediklerini yapmakta serbestti. Eğer IMF gerçek anlamda küresel sermaye piyasalarının özgürleştirilmesini idare edecekse, kurumun esas Kuruluş Sözleşmesini değiştirmesi gerekecekti.

Camdessus önerilen değişiklik lehine heyecanlı bir iddia öne sürdü. "Özgürlüğün de kendi riskleri vardır," diyordu, "ancak gelişme ve refah için daha verimli bir alan var mı?"[2] Bütün işaretler onun argümanının kazandığını gösteriyordu. Pek çok gelişmekte olan ülkenin direnmesine rağmen, bir IMF geçici kurulu "Bretton Woods anlaşmasına yeni bir bölümün eklenmesinin zamanının geldiğini" açıkladı. Özel sermaye akışı küresel ekonomi için önem kazanmıştı ve kurul "daha açık ve liberal sistemin dünya ekonomisine oldukça faydalı olduğu" görüşünü açıkladı. Sermaye hareketleri, küresel tasarrufları en verimli kullanım alanlarına yönlendirerek yatırım, büyüme ve refahı arttıracaktı. Tabi ki hükümetlerin "düzgün bir biçimde" ilerlemesi gerekecekti; ulusal ve uluslararası düzeydeki politikaların her şeyin planlandığı gibi gitmesini temin etmesi gerekecekti. Kurulun görüşüne göre, doğru yol

konusunda hiçbir şüphe yoktu: "Sermaye akışının serbestleşmesi, bu küreselleşme çağında etkin bir uluslararası para sisteminin vazgeçilmez bir parçasıdır".[3]

Camdessus'un yardımcısı ve IMF'ye 1994 yılında katılan önemli bir ekonomi akademisyeni olan Stanley Fischer da serbest sermaye dolaşımı için entelektüel bir gerekçe oluşturmakla meşguldü. O da risklerin varlığını kabul etti, ancak ülkelerin sermayelerini liberalleştirmeyi reddetmeleri gerektiği argümanını üstüne basa basa reddetti. Serbest sermaye akışının yararları kesinlikle maliyetlerinin üzerindeydi. Sermaye hareketliliği küresel tasarrufların daha etkin bir şekilde dağıtılmasını sağlayacaktı; kaynakları en verimli kullanım alanlarına yönlendirecek ve ekonomik büyümeyi arttıracaktı. Bunun yanı sıra, "gelişim yolunda kaçınılamaz bir adımdı". Kaçınılmazlığın önemini belirtmek için bütün gelişmiş ülkeler sermaye piyasalarını serbest bırakmıştı.[4] Daha sonrasında Fischer sermaye hareketine açıklığın varsayılan yararlarının uygulamada gerçekleşeceğine ilişkin çok az kanıt olduğunu kabul edecekti. Bununla birlikte, teorik beklentiler o kadar güçlüydü ki, ticaretin liberalleşmenin faydalarına ilişkin kanıtların önceki dönemlerde açığa çıkması gibi sermaye hareketliliği lehine kanıtların da zamanla ortaya çıkacağından emindi.[5]

Hong Kong toplantıları sırasında düşünce sistemlerindeki değişikliği, Fischer'ın MIT'den arkadaşı ve yine tanınmış bir ekonomist olan müteveffa Rudi Dornbusch'un yüz seksen derecelik değişiminden başka bir şey daha iyi anlatamaz. 1996'da Dornbusch "Finansal İşlem Vergisinin Zamanı Geldi" başlıklı bir makale yayınladı; bu makale hala sınır ötesi finansal akışın önüne engel koyma arzusu hakkında en doğru düzgün ve inandırıcı açıklamalardan biridir. Bundan iki yıl sonra, 1998'de, Dornbusch sermaye kontrollerinin "zamanı geçmiş bir fikir" olduğunu beyan edecekti. "Sermaye hareketliliği sorusuna en doğru yanıt, sınırlandırılmaması gerektiğidir," diye yazacaktı.[6]

Şaşırtıcı olan, bu tartışmanın küresel mali piyasaların etkileyici başarısızlığı herkesin gözünün önünde gerçekleşirken bu tartışmanın devam etmesiydi. Mali piyasaların ve çok uluslu kuruluşların göz bebeği olan Doğu ve Güneydoğu Asya'nın en başarılı ekonomilerinden bazıları hiç kimsenin beklemediği bir mali tsunami ile aniden vuruldu. 1996'da bu ekonomilerin beşine (Endonezya, Malezya, Filipinler, Güney Kore ve Tayland) 93 milyar dolarlık net özel sermaye girişi oldu.

1997'de, toplam Gayri Safi Yurtiçi Hasılalarının yüzde 10'undan fazlasına tekabül eden, tek bir yılda 105 milyar dolarlık bir kârlılık artışıyla 12 milyar dolarlık bir sermaye çıkışı yaşadılar.[7] Bu büyüklük en güçlü ekonomilerde bile karmaşıklık yaratacaktı; bu nedenle bu ülkelerin kendilerini yıllarca yaşadıkları en kötü ekonomik krizin pençesinde bulmaları şaşırtıcı değildi. Kriz sonunda diğer bölgelerdeki ülkelere de yayıldı. Global mali piyasalardan önemli miktarda borç alan Rusya (1998'de) ve Arjantin (1999-2000'de) çok sarsıldı.

Yüksek mali ve cari açık vererek ve enflasyonist finansa bulaşarak ekonomilerini yanlış yöneten hükümetlerin, mali piyasaların onlara güveni kalmadığında şikayet etme hakları yoktur.

Yatırımcılar sürüler halinde kaçarak yanlış davranış sergileyen ülkeleri cezalandırdıklarında, işlerini doğru yaptıkları için mali piyasaları alkışlamalıyız. Asya finansal krizi bu kalıba uymuyor. Mali piyasaların onlar için sakladığı kaderi hak etmek için bu ekonomilerin ne yaptığını açıklamak zordu. IMF birkaç ay önce onların "sağlıklı ilkelerini" ve "sürekli büyüme" olanaklarını övmüştü.[8]

O sırada pek çok gözlemci, hükümet ile dev şirketler arasındaki yozlaşmış ilişkilerin, kısaca, Asya tarzı siyasi kayırmacılığın aşırı borçlanma ve verimsiz yatırımlara neden olduğunu iddia etti. Ancak bu hesapta bazı sorunlar vardı. Yozlaşma bu kadar fazlaysa, bu ülkeler nasıl bu kadar olağanüstü oranlarda ekonomik büyüme kaydetmişlerdi? 1997'ye kadar yabancı alacaklılar bu başarısızlıkları fark etmemiş miydi? Bu noktada hepsi birlikte bu ülkelere verilen borçların yararsız olduğu düşüncesinde buluşmuş gibiler. Mali şartların istikrara kavuştuğu 1998'den sonra Güney Kore, Tayland ve Malezya'nın çabuk toparlanması, bu ülkelerin ekonomilerinde esasen yanlış giden çok ufak şeyler olduğunu gösteriyor. Sadece birkaç yıl önce, 1992'de İsveç benzer çapta bir finansal kriz yaşamıştı. Ancak "yozlaşma" ve "kayırmacılık" terimleri bu ülke düşünüldüğünde insanın aklına gelmiyor.[9] Krizlerin Asya hükümeti tarafından işlenen rezil günahlardan ziyade mali piyasalardaki kendine özgü bir şeye işaret ettiği açıktır.

Aslında çok daha mantıklı bir açıklamaya göre Tayland, Güney Kore, Endonezya ve diğerleri mali piyasaların kronik patolojilerinden birine yenik düşmüştü: Bankaların eski usule göre yönetilmesi. Söz konusu "bankalar" tabi ki bütün ülkelerdi; aksi takdirde pek az farklılık vardı.

Ticari bir bankanın nasıl çalıştığını düşünün. Uzun vadeli yatırım-

ların finansmanı için mevduat sahiplerinden kısa dönemli borç alır. Eğer bütün mevduat sahipleri aynı anda kapıda belirir ve mevduatlarını çekmek isterse, bankanın nakdi çabucak biter. Bu olasılık mevduat sahiplerini çok tedirgin eder, en ufak bir sorun hissettiklerinde en önde olmak isterler. Bir banka, toplu taleple karşılaşacağına ilişkin halk arasında bir korku oluşması dışında başka bir sebep nedeniyle toplu taleple karşılaşmaz. Modern ekonomiler, bu patolojiye karşı güçlü silahlar geliştirmiştir. Merkez bankaları nihai kredi mercii olup, sorunlu bankaları istikrara kavuşturmak ve olası paniği önlemek için gerekli likiditeyi sağlar. Ayrıca, banka mevduatları, pek çok ülkede belirli oranlara kadar sigortalıdır. Bu devlet garantisi sayesinde, alışılagelmiş toplu talepler geçmişte kalmıştır.

Uluslararası finans hariç. Doğu Asya ülkeleri geleneksel ticari bankaların yaptığını yapıyordu. Yerli yatırımları finanse etmek için uluslararası mali piyasalardan kısa vadeli borçlar alıyorlardı (Kısa vadeli borç tercih ediliyordu; çünkü hem daha ucuzdu hem de borç verenler kısa vadeli krediler verdiklerinde mevcut sermaye yeterliliği standardına göre daha az sermaye ayırmak zorundaydı.) Ancak uluslararası bir nihai kredi mercii yoktur; kısa vadeli borcu da garanti altına alan uluslararası bir mercii olmadığı gibi. Birkaç borç veren kredi limitini yenilemeyi iki kez düşünmeye başladığında, *bütün* kredi verenler için krediyi geri çekmek mantıklıdır. Ünlü ekonomist Jeffrey Sachs'ın (önce Harward'da, daha sonra Columbia'da) IMF ve Amerika Birleşik Devletleri Hazinesi'nin görüşlerinin aksini doğru ve sert bir şekilde savunduğu gibi, kriz büyük ölçüde ekonomik ilkeler ve iç zayıflıklarla ilişkisi olmayan bir finansal panikti.[10] Asya; canlılık ve kriz döngüsünün kriz aşamasından geçiyordu. Bankalar kriz öncesinde çok fazla kredi vermişti ve bunları geri çekerken fazla tepki gösteriyorlardı. Bu mali piyasaların yaramazlık yaptığı ilk durum değildi, kesinlikle son da olmayacaktı.

IMF'nin sermaye hareketlerini özgürleştirmek için yeni yetki arayışı Asya finansal krizinin ve bu krizin yayılma etkilerinin (özellikle 1998'deki Rusya krizi) büyüklüğü nedeniyle son buldu. Ancak bu arayış gelişmiş ülkelerdeki bürokrasi arasında dikkate değer, yeni bir uzlaşıyı yansıttı. Uluslararası mali piyasalar üzerindeki devlet kontrolünün kaldırılması geniş ölçüde kabul edilmişti. Değişikliğin onaylatılamamasına rağmen IMF ve Amerika Birleşik Devletleri Hazinesi

2008'de vuran riskli krize kadar sermayenin liberalleştirilmesinin savunucuları olarak kaldı. IMF ilgilendiği ülkelerin uluslararası finans üzerindeki yerel engelleri kaldırmaları için onları desteklemeye devam etti; Amerika Birleşik Devletleri ticari anlaşmalar yaptığı tarafları sermaye kontrollerini kaldırmaları için zorladı. Bu, politika inançlarında çok ciddi bir dönüşüme işaret eder. Tam olarak Bretton Woods Anlaşmasının önemini kavrayabilmemiz için asıl Bretton Woods anlaşmasına dönmemiz gerekir.

Sermaye Kontrolleri Konusunda Bretton Woods Konsensüsü

İkinci Dünya Savaşı'nın hemen sonrasında sermaye kontrolleri lehine oluşan konsensüsün gücünü önemsememek zordur. Amerikalı bir ekonomistin 1946 yılında belirttiği gibi, "Özellikle 'sıcak para' türleri olmak üzere özel sermaye hareketlerinin belirli bir seviyede doğrudan kontrolünün sadece önümüzdeki yıllarda değil, uzun vadede de pek çok ülke açısından istenebileceği, hem akademik hem de bankacılık alanında oldukça saygı gösterilen bir doktrin olmuştur."[11] Bretton Woods düzenlemeleri tamamen bu konsensüsü yansıttı. Keynes'in de açıklayacağı gibi, bu anlaşma her ülkeye düzenli olarak "açık bir şekilde bütün sermaye hareketlerini kontrol etme hakkı" verdi. "Önceden aykırı kabul edilen şimdi doğru bulunuyor," diyordu.[12]

O zamanın ekonomistleri ve politika yapıcıları arasında sermaye kontrolleri ihtiyacına ilişkin tam bir görüş birliği vardı. Bu görüş birliğinin serbest finansın yararları konusundaki altın standardı-çağı anlatısından önemli bir sapma olduğu çok iyi bilinir. Bunun yanı sıra, sermaye kontrolleri mali piyasaların istikrar sağlayıp normale dönmelerinden sonra kaldırılacak geçici bir çare olarak düşünülmüyordu. Keynes ve diğerlerinin de vurguladığı gibi, "daima bir anlaşma" olması amaçlanmıştı.

Bu görüş değişikliğinin kökleri, iki savaş arası dönemde küresel finansta yaşanan çalkantıya kadar uzanır. İkinci bölümde de gördüğümüz gibi, özel sermaye akışları 1920'ler ve 1930'larda denge bozucu bir rol oynadı. Altına geri dönen ülkeler para birimlerinin dalgalandığını ve altta yatan ekonomik gelişmelere her zaman paralel olmayan yönlere kaydığını fark ettiler. Altın kullanan ülkeler, en ufak bir sıkıntı

hissedildiğinde hızlı sermaye çıkışları yaşadı; bu da yüksek faiz oranları gerektirdiği gibi, ülkelerin sabit pariteye olaşabilme yeteneklerini tehlikeye attı. Dövizde istikrar, tam istihdam hedefiyle çatıştı. Bu mali piyasa baskıları, sonunda İngilizlerin altın standardına geri dönüşünü başarısız kılacaktı. Piyasa dinamikleri yerel politikalarla karıştığı zaman düzgün işleyen, kendi kendini dengeleyen bir finans dünyasına ulaşabilme hayalleri uzakta kaldı.

Keynes daha farklı ve daha önemli bir sorunu tespit etti. Kontrolsüz sermaye akışları, sadece mali istikrarı değil, aynı zamanda makroekonomik dengeyi, tam istihdam ve ücret istikrarını tehlikeye sokar. Makroekonominin yerel mali ve para politikalarının yardımı olmadan kendini düzelteceği düşüncesi Büyük Buhran ve 1930'ların karmaşasının yaşanmasından sonra rafa kaldırıldı. Nispeten daha sakin dönemlerde, sabit döviz kurlarının sermaye hareketliliğiyle birleşmesi, ülkenin ekonomi yönetimini diğer ülkelerin para politikalarına tutsak etti. Diğerlerinin para sıkıntısı ve yüksek faiz oranları varsa, onları takip etmekten başka seçeneğiniz yoktu. Faiz oranlarınızı düşürmeye çalıştıysanız, çok büyük bir özel sermaye çıkışı yaşarsınız. Öte yandan, diğer ülkelere göre daha kısıtlı kredi isterseniz, ülke içindeki yüksek faiz oranları, geniş bir yabancı para akışını tetikleyecek; ekonominizin kredilerle dolmasına ve kendi politikalarınızın sonuçlarının ortadan kalkmasına neden olacaktır. Keynes, farklı ülkelerin aynı para politikalarına sahip olmaları için bir neden olmadığını ileri sürdü. Artan işsizlikle karşılaşan bazı ülkeler, yerli talebi arttırmak isterken, diğerleri enflasyonu daha büyük bir tehdit olarak algılayabilir. Altın standardı kuralları bu tür farklılıklar için bir boşluk bırakmaz ve her ülkedeki ekonomi yönetiminin başka yerlerde takip edilen politikaların en azından bir kısmını yansıtmaya zorlayabilir. Bu küresel politika düzenlemesi, Keynes'in yerel ekonomi ve sosyal hedefleri küresel ekonominin önüne geçirme isteği (Bretton Woods rejiminin diğer mimarları da aynı görüşü paylaşır) açısından kabul edilemezdi.

Sermaye kontrollerinin bir alternatifi vardı. Ülkeler bunun yerine dalgalı kur tercih edebilirdi; böylece yerel para politikası bağımsız ve tecrit edilmiş kalırken döviz kurları özel sermaye akışına göre hareket edecekti. Eğer paranızın değer kaybetmesine izin vermek istiyorsanız, başka hiçbir yerde olmayan düşük faiz oranlarınız olabilirdi. Bu her halükarda dalgalanmaya bırakılmış paranın nasıl hareket edeceğine

ilişkin teoriydi. Söz konusu teori, 1970'lerden sonra gelişmiş ülkeler arasında egemen bir paradigmaya dönüştü; ancak Keynes ve çağdaşları bu opsiyonu iki nedenle reddetti. İlki, yukarıda da belirtildiği gibi, mali piyasaların geçirdiği iyimserlik ve kötümserlik nöbetlerinin yol açtığı aşırı değişken para birimlerine neden olacağıdır. İkincisi, para birimi istikrarsızlığı ve uluslararası ticaretin belirsizliğinin etkileri hakkında endişelenmeleriydi. Bu anlatı istihdam ve üretim dünyasıyla finans dünyası arasında belirgin bir hat çiziyordu. Finans dünyasını, ekonomik refahın bir faktörü olarak değil, bir kumarhane olarak düşündüler. Kısa vadeli finansın değil, ticaretin desteklenmeye ihtiyacı vardı. İkilem işte burada: Ticarette düşürülen işlem maliyetleri uluslararası finansta daha yüksek işlem maliyeti başka bir deyişle sermaye kontrolleri gerektirdi. Serbest sermaye dolaşımı gittiğinde, sermaye kontrolleri geldi.

Bretton Woods rejimi, ulusal ekonomilerin tam istihdam ve yeterli büyüme temin etmek için yönetime ihtiyacı olduğu ilkesini benimsedi. Karşılığında para ve mali politikalarını gerçekleştirmek için yeterli "politika alanına" sahip olmalarını gerektirdi. Sermaye kontrollerinin yanı sıra, bu alanı sağlamaya yönelik olarak sistemin sunduğu iki özellik vardı. Bunlardan ilki, ülkelerin geçici döviz kıtlıklarını ve dış ödemelerdeki sıkıntılarını idare etmelerine yardım etmek amacıyla IMF'den verilen kısa vadeli finansmandı. Öncesinde, bu tür finansman bir defaya mahsus olmak üzere düzenlenmişti ve paraları sökülme isteksizliğinde olan özel kredi verenlerin uygunluğuna bağlıydı. IMF'nin borç verme kapasitesi, Keynes'in istediği kadar büyük olmayacaktı, ama önemli bir ilkeyi getirdi: Kısa vadeli ödemeler dengesi finansmanı ülkeler arasında resmi bir sorumluluk haline geldi. Bu, uluslararası finans sistemini çok taraflılaştırmada önemli bir faktördü.

İkincisi, ülkelerden para birimlerini sabit paritelerde tutmaları beklenmesine rağmen, bu pariteler "esas dengesizlik" durumunda değiştirilebilirdi. IMF anlaşması, esas eşitsizliği neyin oluşturduğunu belirtmedi, ancak bu güvenlik vanasının eklenmesi önemli bir emsal oluşturdu. Bir ülkenin büyüme ve istihdam beklentileri, sermaye kontrolleri ve IMF finansmanından sonra bile dış ödemeleriyle çakışırsa, yerel ekonominin sıkıntı çekmesi yerine, kuru düzelterek uyumsuzluk giderilecekti. "Sabit, ancak düzeltilebilir" döviz kuru politikasında yeni bir kavramdı. Bu, yerel istihdam ve büyümeye zarar verme pahasına

değil, ancak uluslararası ticarette istikrar sağlamak için tasarlanmış bir uzlaşıydı.

Ticaret sistemi konusunda olduğu gibi, uluslararası finans rejimi, yerel ekonomik gereksinimlerin küresel ekonominin gerekliliklerinden baskın çıkacağı (ve çıkması gerektiği) inancı temelinde oluşturuldu. Eğer bu öncelik yüksek uluslararası işlem maliyetlerine neden olduysa, bırakın olsun. Yerel ve uluslararası politikalar gelecek çeyrek yüzyılda tamamen bu görüş birliğini yansıttı. Avrupa ülkeleri, 1950'lerin sonlarında uluslararası ticaret için pek çok döviz ödeme kısıtlamasını kaldırmış olsa da finansal işlemler için bu kısıtlamaları sürdürdüler. Harvard Business School'dan Profesör Rawi Abdelal'in de belirttiği gibi, 1957'de Avrupa Ekonomik Topluluğunu kuran Roma Antlaşması sermaye akışına tamamen ikinci sınıf vatandaş muamelesi yaptı.[13] Avrupa'daki pek çok ülke 1980'lere kadar sermaye kontrollerini sürdürdü. Almanya'nın sermaye akışına büyük bir açıklık göstermiş olmasına rağmen Fransa ve diğerlerinin karşıtlığı bu yönde herhangi bir adımı boşa çıkardı. Amerika Birleşik Devletleri, 1960'ların başlarına kadar sermaye kontrolleri yapmadı; ancak diğer ülkeleri de kaldırmaya zorlamadı. 1963'te bir sermaye çıkışı yaşayan Amerika Birleşik Devletleri, 1974 yılına kadar sürdürdüğü bir önlem olarak yabancı mevduattan elde edilen faiz gelirlerine özel bir vergi getirdi. Tabi ki gelişmekte olan ülkelerde, az istisna olmak kaydıyla bu uygulama çok yaygındı. Sermaye kontrolleri 1960'lar boyunca etkili oldu ve Bretton Woods rejiminin mimarlarının da tahmin ettikleri gibi yerel makroekonomik yönetim için alan yarattılar.[14]

Bretton Woods Rejiminin en zayıf yönü, uluslararası ekonomi bakımından temel bir çözümsüzlüğe değinmemesiydi: Sistemde uluslararası para rolünü ne oynayacaktı? Küresel ekonominin sürdürülmesi, küresel bir işlem aracını ve bir değer haznesini gerektirir; yani "parayı". Bu para gerekli olduğunda bol miktarda ulaşılabilir olmalı ve gerçek mal veya varlıklar karşılığında güvenilir bir biçimde itfa edilebilir olmalıdır. Altın standardında altın bu rolü oynadı; bunun 1870'lerde (küresel bir altın kıtlığı fiyat deflasyonuna yol açtığında) ve daha ciddi bir biçimde 1930'larda neden olduğu sorunları gördük. Bretton Woods'da, Amerika Birleşik Devletleri doları etkin bir biçimde "küresel para birimi" haline geldi; dünya genelindeki merkez bankaları için bir yedek aktif seçeneği olarak kullanıldı. Dolara güven, doların

ons başına 35 dolarlık sabit bir değerle altına kanca atmasıyla pekişti. Esasen bütün diğer ülkeler kendi para birimlerinin değerini düşürebilecekken, sistem bunu asla yapmayan Amerika Birleşik Devletleri'ne güvendi. Bretton Woods rejimi, "dolar-kambiyo standardı" olarak bilinen şeye dayanıyordu.

Amerika Birleşik Devletleri kendi yerel gereklilikleri ile dış dengeler arasında bir çatışma yaşasaydı ne olurdu? Yabancı işlemlere ilişkin ödemeler dengesi 1950'lerin sonlarına kadar Amerika Birleşik Devletleri'nden politika yapıcıları için büyük oranda önemsizdi. Amerika Birleşik Devletleri dünyadaki egemen ekonomiydi ve en önemli uluslararası kredi kaynağıydı. Ancak Vietnam Savaşı ve Avrupa ile Asya'daki hızlı ekonomik büyüme nedeniyle 1960'larda Amerika Birleşik Devletleri açık vermeye başladı; dış ödemeleri önemli bir sorun haline geldi.[15] Dünyanın geri kalanı küresel para arzının bir parçası olarak ABD doları almaktan mutlu olduğu sürece sorun yoktu. Ancak devam eden Amerika Birleşik Devletleri ödemeler dengesi açıkları altın karşısında sabit bir pariteden dolar itfasına ilişkin Amerika Birleşik Devletleri teminatı üzerinde şüpheler yaratacaktı. Yerel bağlamda, ulusal para birimine güven hükümetin para birimi değerini desteklemek için kendi vatandaşlarından aldığı gelirleri yükseltme kabiliyeti ve istekliliğine bağlıdır. Uluslararası olarak eşdeğeri, Amerika Birleşik Devletleri hükümetinin *yabancılara* ödemek üzere vergileri arttırmaya ve yurtiçi giderleri kısmaya hazır olmasıydı. Herkesin Amerika Birleşik Devletleri'nin oyuna devam etmeyeceğini anlaması dışında, altın standartları geri dönmüştü.

1971'de, dolar aktiflerini altına çevirmek için yabancı ülkelerden gelen ve gittikçe büyüyen taleplerle karşılaştığında, Başkan Richard Nixon ve Maliye Bakanı John Connolly bir tercih yapmak zorunda kaldı: Yerel ekonomi politikaları sıkılaştırılacaktı ya da doların sabit oran üzerinden altına çevrilmesi durdurulacaktı. Doğal olarak ikincisini tercih ettiler.[16] Nixon ve Connolly, avare bir şekilde öylece durup diğer ülkelerin kendi rekabetçi para birimlerinden faydalanmalarına ve Amerika Birleşik Devletleri'yle büyük ticaret fazlası elde etmelerine izin vermeyeceklerini göstermek için iyi bir önlem olarak ithalatlarına yüzde 10'luk bir vergi zammı yaptılar. 15 Ağustos 1971'de alınan bu karar Bretton Woods rejiminin parasal anlamdaki dönüm noktası olan küresel sabit döviz kuru rejiminin kaderini belirledi. Bir kez daha yerel

ekonomi küresel ekonominin ihtiyaçlarının önüne geçmişti. Sonraki yıllarda, yeni kambiyo paritesini kurmak için çeşitli adımlar atılacaktı; ancak hiçbiri kalıcı olmayacaktı. Dalgalı kura yönelme 1973 yılında resmen kabul edildi.

Bretton Woods Konsensüsünün Dağılması

Bretton Woods rejiminin başarısı kendi kuyusunu kazdı. Dünya ticareti ve finans genişledikçe, mevcut kontrollerin sağladığı "politika alanı" daraldı ve dış kısıtlar daha büyük bir rol oynamaya başladı. Kredilendirme kapasitesini desteklemek için tasarlanan yapay yedek varlıkların oluşturulmasına rağmen (Özel Fon Çekme Hakkı veya SDR), IMF ve kaynaklarının yetersiz olduğu ortaya çıktı. Sistemin ortasında yer alan Amerika Birleşik Devletleri 1960'ların sonunda saldırıya maruz kaldığında, sabit kur rejimi daha fazla sürdürülemedi. Ayrıca, sermaye kontrollerini destekleyen düşünce sistemi 1970'lerde dağılmaya başladı ve serbestleşmenin kaçınılmazlığını ve sermaye hareketliliğinin yararlarını vurgulayan alternatif bir anlatı sonraki yıllarda bunun yerini aldı. Ticarette olduğu gibi, serbest sermaye hareketliliğine odaklı derin entegrasyon gündemi Bretton Woods uzlaşısının yerine geçecekti.

1960'lar ekonomi yönetimi konusundaki Keynes fikirlerinin en parlak çağıydı. Gelişmiş ekonomileri işsizlik ve enflasyonla karşı karşıya getiren krizleri ve stagflasyon talep yönetimine odaklanan Keynes'in dikkatini ekonominin tedarik tarafına çevirdi. Geleneksel Keynes modelinde, işsizlik yerel ürünler için az talebin bir sonucuydu; ancak enflasyondaki eş zamanlı artış bu açıklamayı çürüttü. Keynes'in serbest para ve mali politikası ekonomistler ve teknokratlar tarafından istikrardan ziyade bir istikrarsızlık gücü olarak değerlendirilmeye başladı. Müdahaleci düşünceler ekonomide piyasa odaklı fikirlerin yayılmasının ardından gerekçesini kaybetti. Ticaretin gelişmesi, ticaret akışını değiştirerek sermaye akışları saklanabildiğinden, hükümetler için sermaye kontrollerinin yönetimini zorlaştırdı.[17] Keynes sermaye kontrollerinin bütün uluslararası işlemlerde kapsamlı bir inceleme gerektireceğini doğru bir şekilde tahmin etmişti; ancak hükümetler dünya görüşünü değiştirmek için gerekli kontrolleri düzenlemek konusunda daha tereddütlüydü.

Ulusal ekonomik çıkarlar da rol oynuyordu. Amerika Birleşik Devletleri ve İngiltere önemli finans merkezleriydi ve küresel finansal serbestleşmeden kazanç sağlamak istiyorlardı. Sermaye kontrollerinin kaldırılması Wall Street ve Londra'nın verdiği hizmetlere olan talebi arttıracaktı.[18] İngiltere, Avro-dolar piyasasının (genellikle Londra'da tutulan Amerika Birleşik Devletleri doları cinsinden mevduat) büyümesini etkin bir biçimde destekledi; resmi Amerikan politikası sermaye çıkışının önüne geçmek olsa da Amerika Birleşik Devletleri bunu görmezden geldi. Finansal serbestleşmeye yönelik Amerikan tavrı, daha açık bir uluslararası mali sistemin Amerika Birleşik Devletleri açıklarını finanse etmeye yeteceği beklentisiyle de şekillendi[19] (Bir süreliğine finanse edecekti; ancak sonunda dolardan kaçışı da kolaylaştıracaktı.). İki savaş arası döneminin istikrarsızlık anıları unutuldukça, mali çıkarlar ekonomi politikasının şekillenmesinde daha ağır basmaya başladı. Avrupalılar ve Japonlar 1973'ten sonra sermaye kontrollerinin döviz piyasalarına biraz istikrar getireceğini düşünmek istiyorlardı; ancak bu talepleri Amerika Birleşik Devletleri tarafından engellendi.[20] Amerika Birleşik Devletleri ve İngiltere'deki politika yapıcıları küresel mali fiyat serbestisini desteklemeye başladı; sonunda pek de olası olmayan, ancak oldukça önemli bir yandaş edindiler: Fransa.

Fransa'nın fikir değiştirmesinin ardındaki etken, Sosyalist Başkan Francois Mitterrand'ın 1981'de uygulamaya koyduğu, "bir ülkede sosyalizm denemesi" olarak bilinen reflasyon programının başarısızlığıydı.[21] Mali Piyasalar Mitterrand'a sürüler halinde kaçarak ve Fransa faiz oranlarının yükselmesini sağlayarak karşılık verdi. Mitterrand hükümeti bunun üzerine önce sermaye kontrollerini arttırdı; öyle ki ulusal sınırların dışına çıkan Fransız yolculardan döviz alımlarının kaydını tutmaları için yanlarında küçük bir broşür şeklindeki "*carnet de change*" belgesini taşımaları istendi. Yolcuların bu sıkıntısı Mitterrand'ın popülerliğini arttırmadı. Her halükarda sermaye çıkışının önüne geçilemedi; Avrupa ticaretinin güçlü ağı da sermaye akışını destekledi. Nihayetinde Mitterrand ve danışmanları sermaye kontrollerinin geri teptiği sonucuna ulaştı: Zenginler İsviçre ve diğer vergi cennetlerindeki banka hesaplarına kolaylıkla erişebiliyorken, sermaye kontrollerinin getirdiği yükü çoğunlukla sıradan Fransızlar omuzluyordu.

Sosyalist hükümet, 1983 ilkbaharında, reflasyon programından vazgeçerek, sermaye kontrollerini gevşeterek ve yerel finansal ser-

bestleşme gündemi oluşturarak tavır değiştirdi. "Tutucu bir hükümetin yapmaktan korktuğu şeyi, sosyalist bir hükümet gerçekleştirdi," diyordu bir gözlemci.[22] Daha da önemlisi, Fransa sermaye hareketliliğini destekleyen yeni uluslararası kanunların sıkı savunucularından biri haline geldi. Mitterrand hükümetinin Maliye Bakanı Jacques Delors, 1985'te Avrupa Topluluğu Komisyonu'na başkan seçildi ve "Tek Avrupa" hedefinin bir parçası olarak sermayenin liberalleştirilmesini destekledi. Aslında Delors'un komisyonu Avrupa'ya akış konusunda liberalleşmeyi kısıtlamayı düşünmüş olsa da Almanya üye olmayan ülkeleri de kapsama almayı başardı. 1980'lerin sonlarında, sermaye kontrolleri bütün önemli Avrupa ülkelerinde kaldırılmıştı; bu nedenle bölge mali anlamda dünyaya açılmıştı. Sonrasında serbest sermaye dolaşımı, bütün AB üyelerinin uymak zorunda olduğu *acquis communitaire* olarak anılan Avrupa yasalarının ayrılmaz parçasına, bir Avrupa normuna dönüştü. 1992'de imzalanan Maastricht Anlaşması, yeni normu kanun haline getirerek Avrupa sermaye kontrollerini maziye gömdü.

Fransızların fikir değiştirmesi, yeni normun bir başka önemli uluslararası foruma, Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütüne (OECD) taşınmasına da olanak tanıdı. OECD resmi yaptırımlar uygulamasa da büyük gündem oluşturma ve meşrulaştırma gücü olan, 1961'de kurulmuş bir zengin ülkeler kulübüdür.[23] 1980'lerin sonunda, OECD kısa vadeli sermaye ("sıcak para") ile uzun vadeli yatırımlar arasında daha önce var olan farklılıkları ortadan kaldırdı. Ayrıca, Sermaye Hareketlerinin Serbestleştirilmesi Sözleşmesinin bir parçası olarak tam sermaye hareketliliği hedefini belirlemiştir; böylece OECD'ye üyelik için sermaye kontrollerinin kaldırılması etkin bir şekilde şart koşulmuştur. 1994 ile 2000 yılları arasında, altı gelişmekte olan ve geçiş ülkesi OECD üyesi oldu ve hepsi kısa sürede sermaye değerlerini serbestleştirme taahhüdünde bulunmak zorundaydı. Bu ülkelerden ikisi, Meksika ve Güney Kore, bu kulübe katıldıktan kısa bir süre sonra çok ciddi finansal krizlere girecekti.[24]

1997'de Michel Camdessus örgütün küresel olarak sermaye hareketliğine serbestlik için baskı kurmasına izin veren bir değişiklik önerisiyle IMF Kuruluna gittiğinde, argümanı gelişmiş ülkelerdeki ekonomistler ve politika yapıcılar tarafından büyük ölçüde kabul edildi. Sermaye kontrolleri artık onaylanmıyordu. Önceden aykırı bulunup sonradan doğru olduğu düşünülen şey yine aykırı olmuştu.

Mali Piyasalar Yanlış Hareket Ettiğinde

Sabit döviz kurları ve sermaye kontrolleri gittiğinde, Bretton Woods Konsensüsünün iki önemli dayanak noktası rafa kaldırıldı. İzleyen yıllarda, uluslararası mali piyasalar ekonomi politikasının uygulanmasında önemli etkiye sahip olacaktı. O sırada, pek çok ekonomist ve politika yapıcısı bu geçişin kusurlarını şuna benzer bir hikayeyle ört bas etmeye meyilliydi: İlk olarak, sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesi hem kaçınılmaz hem de istenilendi. Serbest ticaret gibi serbest sermaye hareketleri kaynakların küresel dağılımının iyileştirilmesine yardım edecek ve daha iyi mali ve para politikalarının izlenmesi için devletleri teşvik edecekti. İkincisi, piyasanın belirlediği kur oranları tam bir armağandı. Bu kur oranları ülkelerin kendi para politikalarını bağımsız bir şekilde uygulamalarına izin verirken para kurunun yanlış ayarlanmasını önleyecekti. Bir devlet diğerlerinden daha yayılmacı bir politika izlemek isterse, parasının değerini düşürerek de bunu yapabilirdi. İç politikada altın standardına benzer bir boğucu hakimiyet olmayacaktı.

Bu hikaye, mali piyasaların doğru sinyaller gönderme yeteneğine güveni suiistimal etti. Mali piyasa etkinliğini teyit eden teoriler o günün baskın entelektüel doktrini haline geldi. Bu teoriler, spekülatörlerin ve yatırımcıların nasıl davrandığı; nasıl mantıklı ve ileri görüşlü olduğu ve faaliyetlerinin ekonomik gelişmeye ne kadar katkıda bulunduğu hakkındaki inanılmaz varsayımlara dayanıyordu. Bunun yanı sıra, yeni konsensüs yerel ve uluslararası finans arasındaki farklılıkları pek anlayamadı. Küresel finansın gerektirdiği, küresel düzenlemeler, standartlar, denetim, icra, nihai kredi merci gibi kurumsal destekler gerçekte olmasına rağmen bu hikayede yer almıyordu. Yargı alanları ve denetim sınırları arasında işleyen ve gözetimden kaçan finansın tehlikeli yanları araştırılmamıştır. Piyasaların istekli katılımcılar dışında pek az şeye ihtiyaç duyduğu düşünülür. Finansal açılım birbiri ardına hayal kırıklıkları ürettiğinde, kimse şaşırmamalıydı. Ne yazık ki şaşırdılar. Serbest finans problemleri daha görünür oldukça, eksik parçalar da resme eklenecekti. İki savaş arası dönemde öğrenilen sancılı derslerin tekrar edilmesi gerekecekti.

Özellikle paranın serbest dalgalanması pek çok ekonomistin o zaman beklediğinden çok farklı bir şekilde işledi. 1980'lerde "aşırı vola-

tilite" ve "yanlış kur ayarlaması" dalgalı kur oranının sembolü haline geldi. Ekonomi dilinin bu sözcüklerinin de yansıttığı gibi, iki problem vardı: Döviz değerleri günlük bazda çok fazla dalgalandı; yurtiçinde ve ticari ortaklar açısından zorluklara neden olan oldukça uzun değerin altında ve üstünde değerleme dönemleri vardı.

İngiliz sterlininin çektiği sancıları düşünün. 1791'e kadar İngiliz sterlininin ABD doları karşısındaki değerine ilişkin tarihi verilere sahibiz; bu veriler para istikrarsızlığının uzun tarihi perspektifini yansıtıyor. Bu 200 yıllık süreçte pek az dönem 1973'teki dalgalanmaya geçişten sonraki yıllar kadar büyük bir istikrarsızlık göstermez. Aslında, benzer karışıklıkların yaşandığı diğer dönemler belirli askeri çatışmaları ve sonu hüsran olan sterlinin altın standardına dönme çabasının olduğu iki savaş arası dönemi içerir. Sterlin; Napolyon Savaşları ve özellikle Amerika Birleşik Devletleri İç Savaşı sırasında bazı aşırı hareketlenmeler görmüştür. Ancak, bu dönemler dışında, sterlin sabit kalma eğilimindeydi. 1945 ile 1973 tarihleri (1949 ve 1967'de) arasında İngiltere'de iki önemli devalüasyon oldu; ancak bunlar, Bretton Woods rejiminde "Temel Dengesizlik" olarak isimlendirilen şeyi ortadan kaldırmayı hedefliyordu ve sonrasında döviz piyasalarında istikrar dönemleri yaşandı. 1973 sonrası dalgalanma deneyimi, çok az ritim izleyen bir tahterevalli gibi, sterlin değerinde yıllık %10-15 oranında değişiklikleri kapsayan başka bir şeye benzer.

İstikrarsızlığın büyük kısmı, doların kendi aşırı güvensizliğinden kaynaklanıyordu. 1973'ten sonra doların değerinin yükselip düştüğü üç önemli döngü yaşandı. Ardından sterline özgü iniş çıkışlar oldu. Çok fazla tarih bilgisi olmayan birine bu, 1973'ten sonra bir dizi siyasi ve askeri felaketlerle dünyanın sallandığını düşündürür. Dalgalı kur, uluslararası ekonomi sistemi için bir güvenlik vanasından ziyade istikrarsızlık kaynağı haline gelmişti.

Ekonomistler ve politika yapıcıları döviz değerlerinin esas ekonomik koşulları yansıtıp yansıtmadığını veya balonlar, mantıksızlıklar, uzağı göremeyen beklentiler ve kısa vadeli ticaret stratejileri gibi sadece döviz piyasalarındaki bozulmaları yansıtıp yansıtmadığını 1980'lerde ve 1990'larda tartışıp duracaklardı. Yirmilerinde ve otuzlarında, çoğu erkek olan, devasa bilgisayar ekranlarının önünde oturup bir tuşa basarak dünya üzerindeki yüz milyonlarca doları hareket ettirerek ulusların paralarının kaderini belirleyen bütün bu insanlar

aslında ne yapıyor? Piyasadaki verimsizlikleri ortadan kaldırıp paraların değerlerini gerçek ekonomik değerlerine çekmeye mi hizmet ediyorlar? Yoksa bir sürü gibi hayali kâr peşinde koşarak piyasadaki iniş çıkışları mı büyütüyorlar?

Bu tartışma, döviz kurundaki dalgalanmaların sonuçlarına katlanmak zorunda olanların pek de işine yaramadı. 1980'lerin ilk yarısında dolar yüzde 40 oranında değer kazandığında, sanki Amerika Birleşik Devletleri'ndeki her üretici ihracatlarına eşit orandan bir vergi konmuş gibi etkilenirken, Amerika piyasasındaki yabancı rakiplerin hepsi aynı oranda desteklendi. Bu dönemde korumacılıktaki artış çok sürpriz değildir; asıl şaşırtıcı olan daha ileriye gitmemiş olmasıdır. Mali piyasalardaki sorunun kökeni ne olursa olsun rekabet veya piyasa likiditesi eksikliği değildi. 2007 itibariyle, döviz işlemlerinin *günlük* hacmi, ticaret hacminin kat be kat fazlasına (aynı yılda 38 milyar günlük ortalama ile)[25], 3.2. trilyon dolara yükselmişti. Finans gerçek ekonomiyi batağa sürüklemişti.

Dalgalanma da bize önemli bir ders verdi. Sermaye bir kez serbest bırakıldığında, dövizin sabitlenmesi veya dalgalanmaya bırakılması pek farklılık yaratmıyordu. Zaten 1978'de Yale'den Nobel Barış ödülü adayı olacak Keynesci ekonomist James Tobin bu esas soruna parmak bastı. "[Kur] rejimi konusundaki tartışma esas sorundan kaçar ve onu gizler," diye yazdı. Esas sorun, özel mali sermayenin "aşırı" hareketliliğiydi. "Ulusal ekonomiler ve ulusal devletler; istihdam, üretim ve enflasyon bakımından ulusal ekonomik politika hedeflerinden ödünler vermeden ve gerçek zorluklar yaşamadan fonların dövizler arası geniş çaplı hareketlerine kendilerini uyduramazlar," argümanı esasen Keynes'inkiyle aynıydı; ancak onunki dalgalı kur dünyasına hitap ediyordu. Sermaye hareketliliğinin ulusların diğer ekonomilerde uygulanandan farklı para ve mali politikalar arayışını engellediğini; bu nedenle yerel ekonomiye uygun politikaların uygulanmasını zorlaştırdığını belirtti. Uluslararası finans piyasalarında ticaretin uluslar arasındaki geniş fon hareketlerine ve döviz kurlarında büyük değişikliklere neden olduğu göz önünde bulundurulmaksızın, "ciddi ve çoğu zaman sıkıntılı gerçek iç ekonomik sonuçları" olduğundan şikayet etti.

Tobin, dünya ekonomisinin iki yoldan birini tercih edebileceğini dile getirdi. Tek bir dünya para birimi kabul edebilir ve küresel olarak yerel anlamda doğru olana benzemeye çalışabilirdik. Bütün ulusların

tek bir para politikasına tabi kalması pahasına, ulusal para birimlerindeki farklılıkların yarattığı bütün zorlukları ve bozulmaları ortadan kaldırabilirdi. Bu senaryonun siyasi anlamda imkansız olduğuna karar verdiğinden, alternatif bir çözüm sundu. İhtiyacımız olan, çok bilindik sözleriyle anlattığı gibi "Aşırı etkin işleyen uluslararası para piyasalarının tekerleğine biraz kum atmaktır". Belirgin önerisi, "Tobin vergisi" olarak bilinen uluslararası kabul gören para işlemlerine vergi konulmasıdır.

Tobin özel bir azınlık içindeydi; ancak iddiası Bretton Woods sonrası dünya görüşü bağlamında dikkate alınmadı. Küresel sermayenin etkinliğine ve kaçınılmazlığına yönelik inanç güçlü kaldı. Tobin'in görüşleri önde gelen ekonomistler ve düzenleyiciler tarafından sempati ile karşılanmadan önce dünya ekonomisinin daha fazla zarar görmesi gerecekti.[27]

Kendilerini uluslararası sermaye piyasalarının merhametine bırakan ülkeleri vuran finansal kriz dalgaları aslında çok ağır hasarlar bıraktı. İlki, 1980'lerde zayıf ekonomi yönetiminin kötüleştirdiği, bölge ülkelerini de içine alan ve ekonomik durgunluğun yaşandığı "kayıp on yıla" neden olan Latin Amerika borç kriziydi. 1990'ların başında sıra Avrupa'ya geldi; döviz ticareti yapanlar, bazı Avrupa ülkelerinin (İngiltere, İtalya ve İsveç gibi) merkez bankaları hakkında spekülasyon yaptı ve başarılı oldu. Bu ülkeler, paralarını Alman markına bağlayarak para hareketini kısıtlamaya çalıştı; ancak mali piyasalar devalüasyon istedi. 1990'ların ortalarında başka finansal krizler çıktı; bunların en ağırı sermaye akışında ani bir ters dönüşün neden olduğu Meksika'daki "tekila kriziydi" (1994). 1997- 1998 yıllarında yaşanan Asya finansal krizi ise ardından Rusya (1998), Brezilya (1999), Arjantin (2000) ve son olarak da Türkiye'yi (2001) etkiledi. Bunlar sadece daha çok bilinen durumlardır. İncelememizde 1970 ile 2008 arasında 124 bankacılık krizi, 208 döviz krizi ve 63 dış borç krizi tespit ettik.[28] Yeni milenyumun ilk yıllarındaki sessizliğin ardından, Amerika Birleşik Devletleri'nde ortaya çıkan ipotekli konut finansmanı krizi çok güçlü artçı sarsıntılar oluşturdu ve finansal olarak açık ekonomileri ani bir yabancı finanskıtlığı ve birkaçında iflasla (İzlanda, Litvanya) karşı karşıya getirdi.

Bu durumların pek çoğu aynı büyüme ve çöküş modelini izler. İlk önce, önemli meblağlarda yabancı kredi alan bir ülke nispeten mutlu

bir dönem geçirir. Bu dönem mali piyasalarda parlak bir gelecek üzerinde duran hikayelerle yüceltilir. Ülke politikalarını yenilemiştir ve bir üretim patlaması yaşaması an meselesidir. Edinilecek gelir yüksek olacağından ve kredileri geri ödemek için yeterli kaynağa sahip olunacağından biriken borçlar hakkında endişelenmeye gerek yoktur. Borçlular hükümet, özel bankalar veya kurumlar olabilir. Sonunda pek fark etmiyormuş gibi görünür. Sonra, yurt içinden veya dışından gelen birkaç kötü haber, tanınmış finansal kriz analisti Guillermo Calvo'nun "ani durma" olarak adlandırdığı şeyi başlatır.[29] Mali piyasalarda ülkenin hikayesi tamamen değişir: Ülke aşırı borçlandı, hükümet sorumsuzca davrandı ve ekonomi riskli görünüyor. Yabancı finansman suyunu çeker ve bu duruma uyum sağlamak için kısa bir süre içinde ekonominin çok sıkıntılı bir yoldan geçmesi gerekir. Faiz oranları yukarı fırlar, para değeri düşer, firmalar kredi sıkışıklığıyla karşılaşır ve yerel talep azalır; "piyasa güvenini" yeniden kurmaya yönelik sıkı mali politikalarsa genel olarak durumu daha fazla kötüleştirir. Her şey bittiğinde, ekonomi gayrisafi yurtiçi hasılanın ortalama yüzde 20'si kadarından mahrum kalır.[30]

Bunların hiçbiri gerçekten sürpriz olmamalıdır. Sermaye dünyada hareket serbestliği kazandığında, ekonomi tarihçisi Charles Kindleberger'in kolayca hatırlanan sözcükleriyle "taşkınlık, panik ve feci düşüş" yaşanır.[31] Carmen Reinhart ve Ken Rogoff'un yaptığı son araştırma, çok uzun zamandır ekonomi tarihçilerinin bildiği bir şeyi sayıya döktü. Bu iki ekonomist 1800'den beri her bir önemli bankacılık krizini belirlemek için tarihi kayıtları inceledi. Sonuçları tarihi sermaye hareketliliği rotasına eklediklerinde, neredeyse mükemmel bir şekilde aynı hizada olan iki dizi buldular. Onların sözleriyle, "Yüksek uluslararası sermaye hareketliliğinin yaşandığı dönemler, sadece bilinen 1990'larda değil, tarih boyunca uluslararası bankacılık krizlerine neden olmuştur".[32]

Belki de artan volatilite ve krizler dünya ekonomisinin gelişen mali disiplin için ödediği bedeldir. Bazı savunucular bu hayal kırıklıklarına rağmen dünyanın sermaye hareketliliğinden fayda gördüğünü belirtir. Serbest finansın küresel kaynak tahsisini iyileştirdiğine dair argümanı henüz tam olarak geçersiz değildir. Yabancı sermaye önündeki engelleri kaldıran ülkelerin diğerlerinden daha fazla büyüyüp büyümediğine ilişkin akademik tartışma hala devam etmektedir. Bu akademik an-

lamda kılı kırk yarmaktır. Sermaye hareketliliğine dair tarihi kayıtlar oldukça açıktır.

Bu kayıtların üstünkörü incelenmesi üç önemli keşfe neden olur. İlkine göre, 2. Dünya Savaşı'ndan beri dünya ekonomisi benzeri görülmemiş bir büyüme yakalamıştır. Tarihte hiçbir şey, Sanayi Devrimi veya on dokuzuncu yüzyıl küreselleşme çağı bile yanına yaklaşamamıştır. İkincisi, 2. Dünya Savaşı'nın ardından ilk çeyrek yüzyılda yakalanan büyüme oranlarına henüz ulaşılamamıştır. Dünya ekonomisi 1950 ile 1973 yılları arasında kişi başına yıllık ortalama yüzde 3'lük bir büyüme yakalamıştır; bu oran 1930'lardan önceki oranın neredeyse üç katı, 1970'lerin sonlarından itibaren oranın iki katıdır. 1990 sonrası ekonomi performansı tarihi açıdan iyi bir görüntü çizer, ancak hala Bretton Woods standartlarına erişememiştir. Dünya ekonomisi, Bretton Woods zamanında gösterdiği gelişimle kıyaslandığında mali küreselleşme çağında da çok başarılı olamamıştır.

Üçüncüsü, hemen savaş sonrası yıllarda olduğu gibi son otuz yılın büyüme şampiyonu küreselleşme oyununu derin entegrasyon kurallarından ziyade Bretton Woods kurallarına göre oynayan Çin gibi ülkelerdir. Sermaye kontrollerini sağladılar, yabancı sermayeyi uzakta tuttular ve politika alanlarını yerel ekonomi yönetimi için kullandılar (Yedinci Bölümde göreceğimiz gibi). Kaçınılmaz sonuç, mali küreselleşmenin bizi hayal kırıklığına uğrattığıdır. Kendilerini uluslararası sermaye piyasalarına açan ülkeler, daha büyük risklerle karşılaşmış; ancak bu riskler daha fazla ekonomik büyüme şeklinde kazançlarla telafi edilmemiştir.[33]

6

Finansın Kirpi ile Tilkileri

Önceki bölümün sonunda ulaştığımız sonuç şaşırtıcıydı. Bireyler ve şirketlerin uluslararası sınırlar arasında serbestçe para alıp verebildiğinde ekonominin daha iyi olması gerekmez mi? Finansın serbestleşmesi bir avantajdan başka ne olabilir?

Doğru şartlar altında sermaye akışı ekonomiye bir iyilik *olabilir*. Pek çok yatırım olanağı ve tasarruf kıtlığı olan ülkelerde, sermaye akışı firmaların başka bir şekilde üstlenemeyecekleri projeleri üstlenmelerini sağlar. Özellikle teknoloji, piyasa bilgisi ve diğer becerilerle birleştiğinde, uzun vadeli yabancı doğrudan yatırım ekonomik büyümenin önemli bir bileşenidir. Ancak uluslararası finansalın diğer türleri neden bu kadar sık ters sonuçlar doğurur?

Ticaretten elde edilen kazançları tartıştığımızda değindiğim bir noktayı hatırlayalım. Bir satıcı ile alıcı arasındaki kârlı değiş tokuş, ücretler sadece bu değişimle ilgili bütün sosyal (fırsat) maliyetleri yansıttığında toplum için bir bütün olarak arzu edilebilir. Bu ilke mali piyasalar için de aynı şekilde geçerlidir. Dünyanın başka bir ucundaki bir işletme tarafından çıkarılan bir kağıt parçasına, bu kağıt parçası bir borçlanma senedi, tahvil veya türev olabilir, yatırım yaptığımda, aldığım riskleri tam olarak anlamış olur muyum? Vaat edilen getiri bu riskleri yansıtır mı? Kredi aldığımda faiz oranı diğerlerinin karşılaşacağı maliyetleri ya da borçlarımı ödeyemediğimde beni kurtaracak mali giderleri yansıtır mı? Yepyeni bir menkul değer oluşturduğumda, şirketin uzun vadeli kâr hanesi üzerindeki olumlu hedefleri (tazminat paketimdeki etkilerinin ötesinde) göz önünde bulundurur muyum? Bu soruların ve benzer pek çok soruların cevabı kesin bir evet değilse,

mali piyasalar başarısız olacaktır. Ne yazık ki, onların ürettikleri mali piyasaların patolojisine bu kadar alışkın olmamızın nedeni bu başarısızlıklar ordusudur.

Ekonomistler bu sorunların farkındadır. Ekonomi edebiyatı; asimetrik bilgi, sınırlı sorumluluk, sübjektif risk, temsilcilik maliyetleri, çoklu dengeler, sistemik risk, kesin garanti gibi isimlerle bir arada kullanılan bu başarısızlıkların analizleriyle doludur. Bu olayların her biri, incelikli matematiksel muhakeme ve deneysel açıklamalarla sonuna kadar araştırılmıştır. Şu ana kadar çoğu ekonomist bu sorunların küresel ekonomide yeterince değinilmediğini anlar. Yerel finans, ortak standartlar, mevduat sigortası, iflas kuralları, mahkemelerce icra ettirilen sözleşmeler, nihai kredi merci, mali engel ve A'dan Z'ye düzenleme ve denetleme kurumları ile desteklenir. Bunların hiçbiri küresel olarak var olmamıştır. Bu nedenle küresel düzenlemeler ve standartlar verimsiz bir yamadır ve kriz tepkisi geçici kalır.

Bildiklerimiz düşünülürse, küresel piyasalar neden bu kadar kötü yönetiliyor? Sorunun nedeni, ekonomistlerin ve politika yapıcılarının mali serbestleşmeyi uğursuz belirtilerin üstünü örterek, bu başarısızlıkların sonuçlarını gerçek bir politika uygulamasında önemsiz gösterme eğilimlerinin olmasıdır. Mali piyasaların başarısız olmaması değil, başarısız olmamışlar gibi devam etmemiz sorundur. Bu belirli mesleki deformasyonun nasıl yürüdüğünü anlamak için ekonomi ormanındaki tilki ve kirpilerin arasındaki farkların ayrımına varmamız gerekir.

Tilki ile Kirpi

Tolstoy üzerine ünlü makalesinde liberal düşünür Sir Isaiah Berlin Yunan lirik şairi Archilochus'un (M.Ö 7. yy) deyişinden esinle iki çeşit düşünür tespit etti: "Tilki pek çok şeyi bilir, fakat kirpi bir büyük şeyi." Kirpilerin tek bir merkezi fikri vardır ve dünyayı sadece bu fikir prizmasından görürler. Karmaşıklıkları ve istisnaları gözden kaçırır ya da onları kendi dünya görüşlerine uydurmak için biçimlendirirler. Her zaman bütün koşullara uyan tek bir doğru cevap vardır. Berlin'in daha fazla yakınlık duyduğu tilkiler, onları tek bir büyük slogan söylemekten alıkoyan alacalı bir dünya anlayışı vardır. Dünyanın karmaşıklığının genellemeleri engellediğini hissettiklerinden büyük teoriler konu-

sunda şüphecidirler. Berlin, Dante'nin bir kirpi, Shakespeare'in ise bir tilki olduğunu düşünür.[1]

Bu ayrım, ekonomide piyasaları serbestleştirmenin her zaman doğru çözüm ("büyük fikir") olduğunu düşünen kirpilerle şeytanın ayrıntılarda gizli olduğuna inanan tilkiler arasındaki farklılıkları güzel bir şekilde ortaya koyar.[2] Tilkiler de piyasaya inanır; sonuçta onlar da ekonomistlerdir. Ancak onlar gerçek dünyanın karmaşıklığının ortama duyarlı ve daha tedbirli bir yaklaşım gerektirdiğine inanırlar. Bu karmaşıklıkları dikkate aldıkları ölçüde, kirpiler bunları yoldaki engeller olarak değil piyasa serbestliğini güçlendiren faktörler olarak görürler.

Bir ekonomistin, politik bir konuya verdiği cevabın doğasına göre ne tür bir ekonomist olduğu anlaşılabilir. Tamamen içgüdüsel olarak bir kirpi ekonomist elindeki soruna en basit ders kitabı analizini uygulayacaktır. Piyasalar verimliliği en üst seviyeye çıkarır; piyasa ne kadar serbest olursa, o kadar iyidir. Bu dünyada her verginin bir etkinlik maliyeti vardır; her birey davranışının kısıtlanması ekonomi pastasını küçültür. Eşitlik ve etkinlik sorunları birbirinden düzgün bir biçimde ayrılabilir. Aksi kanıtlanmadıkça piyasa başarısızlıklarının olmadığı farz edilir; eğer varsa sadece doğrudan hedeflenmiş çarelerle müdahale edilir. İnsanlar mantıklı ve ileri görüşlüdür. Talep eğrileri her zaman aşağı iner (ve arz eğrileri yukarı çıkar). Ekonomi genelindeki etkileşim kısmi analiz mantığını geçersiz kılmaz. Adam Smith ve takipçileri başıboş piyasaların daha iyi çalıştığını göstermiştir. Bu ekonomistlerin araştırmalarının ne kadar teknik, karmaşık ve sürprizlerle dolu olduğuna bakılmaksızın, o günün sorunlarını anlayışlarının temelinde dümdüz ve neredeyse tepkisel bir mantık yatar: Devlet müdahalesini veya engellerini kaldırın; ekonomik performans iyileşecektir.

Ekonomistler arasındaki tilkilerin piyasa güçlerine ilişkin daha sağlıklı bir bakış açısı vardır; fakat onlar ders kitabı cevaplarını eksik bırakan her türlü karmaşıklığı görme eğilimindedir. Onların dünyasında, ekonomi piyasa kusurlarıyla doludur; eşitlik ve verimlilik düzgün bir biçimde ayrılamaz, insanlar her zaman mantıklı davranmaz; bazı istenmeyen politika müdahaleleri olumlu sonuçlar verebilir ve ekonomi genelindeki etkileşimden kaynaklanan karmaşıklıklar dogmatik analizleri şüpheli kılar. Adam Smith'in takipçileri, başıboş piyasaların sosyal refahı arttırdığı ilkesinin istisnalarından uzun bir liste yapmıştır. Hükümet müdahalesi piyasa sonuçlarını pek çok şekilde iyileştirebilir.

Tilkiler, ekonomiyi yapı itibariyle ikinci en iyi olarak görürler; kirpilerin ideal politikalarının her zaman doğru olamayacağı kadar çok bulanıktır.

Bazı farklılıklar her bir grubun piyasa başarısızlıklarının varlığını algılama şeklinden çıkar. Kirpiler, bu başarısızlıkların tilkilerin düşündüğü kadar yaygın olmadığını düşünme eğilimindedir. Ancak bu iki grup arasındaki daha önemli farklılık, onların piyasa başarısızlıklarına verdikleri *karşılıkta* saklıdır.

Bir kirpi, piyasalar tökezlediğinde çözümün onları kısıtlamak, devlet yardımı beklemek değil, sadece piyasaların daha iyi çalışmasını sağlamak olduğunu savunacaktır. Tilkiyi endişelendiren karmaşıklıklar, onlara neden olan bozukluklar ortadan kaldırılarak doğrudan ele alınmalıdır. Eğer tilki bankalar içinde aşırı risk alınmasından endişeliyse, doğru yaklaşım riskli davranışı dizginlemek için teşvikleri düzenlemek olacaktır. Eğer fazla devlet borcu mali zayıflık yaratıyorsa, düzeltilmesi gereken devletin mali politikasıdır. Her sorun kendi özel çözümünü gerektirir; liberalleşmeyi ertelemek veya tamamen bırakmak için birer sebep değildir. Bu "politika hedeflemesi ilkesi" olarak adlandırılır; sorunun kökenine politikayla müdahale amaçlanır. Olabildiğince duyarlıdır. Ancak bütün ilgili karmaşıklıkların en uygun şekilde ele alınması gerektiğini ve alınabileceğini düşünen kirpi ekonomistlerin ellerinde bu ilke, olumsuz etkiler hakkında endişelenmeksizin görünürdeki her şeyin serbestleştirilmesi için güçlü bir araç olarak kullanılır. Sonuçta, bu olumsuz etkiler doğrudan ve ayrı ayrı ele alınabilir. Aslında bu durum, ekonomistlerin dünyanın kendi tavsiyelerine uyum sağlayacağını umut etmelerine izin verir.

Aslında, belirli bir sorunun esas kaynağı hakkında çoğu zaman belirsiz bir fikrimiz vardır. Bu sorun konusunda iyileştirmeler de yapmış olsak idari ve siyasi zorluklar onun doğrudan ele alınmasının önünde durabilir. Serbestleşme girişimleri, gerekli önlemler alınmadığından geri teper. Kirpilerin ticaret kısıtlamalarının kaldırılması ve telafi edici önlemlerle olumsuz dağılım sonuçlarının ortadan kaldırılmasına ilişkin önerisini de benzer bir kader bekler. Serbestleşme gerçekleşir ve ekonomistler mutlu bir şekilde yollarına devam ederler. Bu sırada tazminatın düzenlenmesinin göründüğü kadar kolay olmadığı ortaya çıkar. Ani tepki (veya finansal kriz) ortaya çıktığında, ekonomist başka bir yerde serbestleşmeyi savunmakla meşguldür.

Kirpi ekonomist, piyasa çözümlerinin hükümet müdahaleleriyle kıyaslandığında daha az tehlikeli olduğunu savunarak kendi davasını destekler. Bu aşamada tartışma açık bir şekilde ideolojik savaşa dönüşür. Piyasaların başarısız olma eğilimi dahi olsa, kirpi hükümetlerin işi daha berbat edeceğini ifade edecektir. Doğru şeyleri yapmak için bürokratların elinde gerekli bilgiler yoktur; düzenlemeleri gereken faizler onları tutsak etmiştir ve yolsuzluğa eğimlidirler. Bu nedenlerin biri veya birkaçı yüzünden, uluslararası finans üzerindeki devlet kısıtlamalarının hastalıktan daha kötü bir çare olacağı iddia edilir. Bu argümanın hükümetlerin bırakın piyasa başarısızlıklarının kaynağına yönelik ince hesaplanmış müdahalelerde bulunmayı, en basit bir şeyi bile düzgün yapma yeteneğinin olmadığını kabul ederek politika hedeflendirmesi argümanının tamamen zıddı olduğuna dikkatinizi çekmek isterim. Çok şükür, bu argüman, Birinci Bölümde gördüğümüz gibi, modern piyasa ekonomilerinin pek çoğu devlet tarafından sağlanan çok çeşitli destek kuruluşlarına ihtiyaç duyması nedeniyle tamamen doğru olamaz. Kirpiler haklı olsaydı, modern piyasa ekonomileri gelişemezdi; işlevsiz kalırlardı.

Bu argümanlar serbest sermaye akışı lehine oldukça fazla kullanılır. Stanley Fischer IMF'nin 1997 yılı toplantıları sırasında sermaye hareketliliğini savunurken, sunumunun önemli bir kısmını ülkelerin sermaye hareketliliğine "iyi hazırlanmaları" için gerekli düzenlemelere ayırdı. Onun sözleriyle "ekonomik politikalar ve kuruluşların, özellikle de mali sistemin, serbestleştirilmiş sermaye piyasaları dünyasında çalışabilmesi için uyumlaştırılması gerekir". Yapılması gerekenlerin bir kısmının zaten yapıldığını söyledi. Makroekonomik politikaların "sağlam" olması gerekirken, yerel mali sistemin "güçlendirilmesi gerekir"; sermaye kontrollerinin kaldırılması "uygun bir biçimde" aşamalandırılmalıdır. Ancak hakkında daha az bilgi veya görüş birliği olan konular da vardı. Merkez bankaları ve diğer devlet kuruluşları kendi politikaları hakkında ne kadar bilgiyi mali piyasalarla paylaşmalıdır? IMF ve diğer çok uluslu temsilcilikler "gözetimlerini", mali piyasa eğilimlerinin ve risklerinin takibini nasıl geliştirebilirler? Kredi verenlere ve alanlara sınırsız garanti sağlamadan krizdeki ülkelere mali desteği nasıl arttırabilirler?[3] Fischer için ne gerekli düzeltmeler ne de açık uçlu sorular serbestleşmenin ertelenmesi için inandırıcı argümanlardı. Reformlar, sermaye hareketliliğinden kazançların riskler söz konusuyken elde edilmesini temin edecekti.

Kolombiya Üniversitesinde tanınmış bir ekonomist ve bir süre Amerikan Merkez Bankası Kurulu üyesi olan Frederic Mishkin, kirpi düşünüş tarzına güncel bir örnek teşkil eder. Küresel finansal krizin patlamak üzere olduğu 2006 yılında yayınlanan kitabı, *The Next Globalization: How Disadvantaged Nations Can Harness Their Financial Systems to Get Rich*,[4] son yıllarda küreselleşme hakkında mutlu sonla biten kitaplardan biridir. Pek çok küreselleşme savunucusunun, daha önce belirtilen sebepler nedeniyle mali küreselleşme konusunda kararsız olmasına karşın, Mishkin sıkı bir savunucu olarak kalmıştır.[5] Mali küreselleşmenin işlerliğini neyin sağlayacağı konusunda yanılsamaların etkisi altında değildir. Gelişmekte olan piyasa ekonomilerinin, "hukukun üstünlüğü, devlet kamulaştırmasında kısıtlamalar ve yolsuzluğun olmaması gibi" mülkiyet haklarını ilerleten "iyi kuruluşlara" ihtiyacı vardır. "Şeffaflığı teşvik etmek için mali düzenlemeler, iyi kurumsal yönetim, aşırı risk alınmasını önlemek için ihtiyatlı bir denetim ve mali sözleşmelerin usulüne uygun gerçekleştirilmesi" gibi etkin mali sistemi destekleyecek kuruluşlara da ihtiyaçları vardır. Bu reformlar, karşılığında sistemdeki yetkililerin etkisinin azaltılması ve sistemin rekabete açılması için geniş yasal ve siyasi dönüşümleri gerekli kılar.[6]

Bunlar gibi argümanlarda çarpıcı olan şey, ön koşul listesinin aynı anda nasıl kapsamlı ve muğlak olabildiğidir. Pek çok ekonomist finans konusunda başarılı açılımın kurumsal gerekliliklerini sanki bazı politikaların devreye sokulup bazılarının kaldırılmasından ibaretlermiş gibi tanımlar. Kurumları düzelt. Kanunları koy. Yozlaşmayı ortadan kaldır. Aşırı mali risk alımından kurtul. Ve siyasi reformlar yapmayı unutma. Yaptın mı? İyi. Mali küreselleşmenin senin için sakladığı ekonomik patlama için şimdi hazır ol.

Bu türden reformların uzun ve karmaşık listesi, gelişmekte olan ülkelerin bugünün gelişmiş ülkelerinin başarması yüzyıllar alan değişiklikleri gerçekleştirmek için ellerinde sihirli değnekler olduğunu varsayar. Daha kötüsü, emlak krizinin de gösterdiği gibi, dünyadaki en gelişmiş ülkelerinin bile aşırı risk alımının nasıl idare edileceğine veya yeterli şeffaflığın nasıl teşvik edileceğine ilişkin iyi bir çözümü yoktur. Ama sorun değil. Ön koşul listesinin sadece uzunluk olarak büyüyeceğinden emin olabiliriz. Dahası, ülkelerin başı mali piyasalarla derde girdiğinde, listede her zaman doğru yapmadıkları bir şeyler olacaktır

ve krizin suçlusu olarak bunlar gösterilecektir. Bu tür bir savunmada kendine hizmet eden bir şey vardır; işler ne kadar kötü sonuçlanırsa sonuçlansın, kirpi ekonomist asla haksız olamaz.

1990'lardaki Arjantin'i düşünün. Finans, ticaret, mali politika ve yönetimdeki kapsamlı reformlarla birlikte doksanların başında bu ülke sermaye hareketliliğini şevkle kucakladı. Mali düzenleme ve gözetime ilişkin kuralları birinci sınıftı ve pek çok gelişmiş ülkeye nazaran daha iyi oldukları düşünülüyordu. Reformlar Arjantin'i IMF'nin en parlak yıldızlarından birine dönüştürdü. 1996 yılında Arjantin'e bir ziyaretinde IMF Başkanı Michel Camdessus hayranlığını şöyle ifade ediyordu: "Arjantin'e geldiğimde, artık krizin ağır sonuçlarını değil, pek çok açıdan bir başarı modeli görüyorum."[7] Üç yıl sonra Arjantin 1999 Brezilya devalüasyonunun tetiklediği sermaye akışında ani bir duraksama ile ağır yara aldı.

Mishkin kitabında, Arjantin'in mali piyasalarını ve düzenlemelerini iyileştirmek için çok yol kat ettiğini söyler. Ancak pişmanlıkla ekler, "Ne yazık ki, bu çabalar başarıyı temin etmek için yeterli değildi." Finansal kriz "Arjantin ekonomisindeki yapısal sorunlar, mali sorunlarla baş edememe ve biraz da kötü şans" yüzündendi.[8] Başka bir deyişle bir ülke ne kadar çabalarla çabalasın, pek nadiren bu yeterli olur. Mali piyasalar daha fazlasını ister.

Mali hınzırlıkların en iyi anlatıcılarından biri olan Michael Lewis, 1986 tarihli ilk ipotekli konut finansman türevini yaratan bir arkadaşıyla arasında geçen konuşmayı aktarır. Arkadaşı der ki: "Sorun araçlarda değil. Sorun araçları kullananlarda. Türevler silahlar gibidir."[9] Benzerlik aydınlatıcıdır. Aslında finansal serbestleşmenin kirpi savunucuları silahlar konusundaki kısıtlamaların kaldırılmasını savunanlar gibidir. Bu savunmacıların savaş sloganları şöyledir: "İnsanları öldürenler silahlar değildir; insanları öldürenler insanlardır." Burada söylenmeye çalışılan, silahların suçluların eline geçmesini önlerken ve kötüye kullanılmamaları için sert yaptırımlar uygularken, silahların serbest dolaşımına izin vermemiz gerektiğidir. Birkaç şeye inanıyorsanız, bu oldukça iyi bir argümandır: Gelecekteki suçluları belirleyebilir, suç işleyenleri yakalama işini başarabiliriz; bugünün cezaları suçları oldukça iyi bir şekilde engeller. Aksi takdirde, bireysel özgürlüğün topluma maliyeti çok ağır olur. Daha kör, ancak daha etkin bir araç gereklidir: Silahlara erişimin kısıtlanması.

Tilkinin finansal serbestliğe bakış açısı da buna paraleldir. Mükemmel bir dünyada, sermaye akışı üzerinde doğrudan kontrollere başvurmayarak uygun düzenlemelerle serbest sermaye hareketliliğinin olumsuz yan etkilerini en aza indirebiliriz. Mükemmel bir dünyada yaşamıyoruz ve mali piyasaları başıboş bırakmayarak tedbiri elden bırakmamalıyız.

Ekonominin kuruluşunda sermaye kontrollerinin en erken Bretton Woods sonrası savunucularından olan James Tobin'e geri dönelim. Uluslararası para işlemlerinin vergilendirilmesi önerisini sunmadan önce Tobin, kirpilerin ideal çözümünü dikkatli bir şekilde irdeledi. "Tek dünya idealine saygılarımızı sunmamıza izin verin," diye yazdı. Bir ulus, örneğin Amerika içindeki gibi bütünleşik ve tek bir dünya mali piyasası kurmak için ne gerekecekti?

Sermaye Amerika içinde özgürce dolaşır ve bu kesinlikle önemli ekonomik faydalar getirir. "Ulus genelindeki ürün ve iş gücü piyasası ile," diye açıkladı Tobin, "emtia ve işgücü. . . yüksek talep olan bölgelere akar ve bu hareketlilik kaçınılmaz bir şekilde ortaya çıkan bölgesel buhran ve eskime sorunlarına temel bir çözümdür." Bu şartlar altında, bölgesel düzeyde makroekonomik politikalar fuzulidir ve her halükarda gerçekleştirilemez. Ortak bir para birimi, tam bütünleşik ulusal ve sermaye piyasaları ve ulus genelinde uygulanan para politikası, faiz oranlarındaki farklılıkların veya döviz kurlarındaki değişikliklerin kullanılmasına yönelik spekülatif sermaye hareketleri istikrarsızlaştırıcı bir güç ortaya koyamaz.

Bir kirpi yaklaşımı, ulusal olarak var olan ekonomi gibi küresel bir ekonominin oluşturulmasını gerektirir. Fakat Tobin şöyle diyordu, "Amerika Birleşik Devletleri piyasalarının nasıl çalıştığını anlatmak, onun dünya genelinde ön koşullarını yerine getirmenin ne kadar zor olacağını bize hatırlatır." Gerçekte, "özel mali piyasalar, diğer ekonomik ve siyasi kuruluşlardan daha hızlı ve bütün bir şekilde uluslararası alana yayılır." Bunun ışığında Tobin, kendini bir tilkininkine benzer bir çare önermeye zorunlu hissetti: Uluslararası para piyasalarını bölmek için bir vergi.[10] Çok düşük bir oranda belirlense bile uluslararası mali işlemlere bu tür bir verginin konması çok kısa vadede kâr arayışında olan tüccarları aşırı döviz ve diğer mali varlık alım satımına girmekten uzaklaştırır.[11]

Keynes elbette bunu onaylayacaktı. Spekülatif aşırılıkların temel

nedenlerine değinmeyi de tercih edebilirdi. Keynes bunları düzenleme zayıflıkları ve siyasi parçalanmaya ek olarak insanın zayıf tarafları ve sürü etkisi olarak açıklayacaktı. Ancak Keynes gerçek dünyada aşılabilecek sınırlar konusunda keskin bir önsezisi olan bir tilkiydi. Bu nedenle sermaye kontrollerini istikrarlı uluslararası finans sisteminin ayrılmaz bir parçası olarak gördü.

Bugünün ekonomistleri arasında belki de en mükemmel tilki Joe Stiglitz'dir; onun araştırması, piyasaların başarısız olabileceği neredeyse sonsuz türde yol ortaya koyar. Stiglitz, çok farklı piyasalarda "asimetrik bilginin" girişimleri nasıl bozduğunu gösteren teorik çalışması nedeniyle 2001 yılında Nobel Ödülü kazandı (George Akerlof ve Mike Spence ile birlikte). Kullanılmış araban, iş gücün veya borcun olabilir, bana sattığın şeyin değerini senden daha iyi biliyorsam, zorlu bir ilişki içindeyiz demektir. Bu tür işlemlerde ücretler yanlış işaret verme eğilimindedir. Olmaması gereken pek çok iş olur; olması gerekenlerse olmaz. Canlılık ve kriz döngüleri, finansal panik, kredi alabilecek kişilere kredi erişiminin olmaması gibi mali piyasaların pek çok patolojisi bu tür bilgi asimetriklikleri (çoğu zaman diğer piyasa çarpıklıkları ile bütünleşerek) ile açıklanabilir. Piyasa başarısızlıkları konusunda daha önce çalışma yapanların aksine, Stiglitz aslında bu araştırmanın sonuçlarını ciddi bir şekilde ele alır. Sermaye akışının serbestleştirilmesine karşıdır ve IMF'yi de en sıkı eleştirenlerden biridir.[12]

Sermaye piyasası şüphecileri grubunun en ilginç üyesi Kolombiya Üniversitesi ekonomisti Jagdish Bhagwati'dir. 1998 yılında "The Capital Myth: The Difference Between Trade in Widgets and Dollars" başlıklı makalesini yayınladığında Asya finansal krizi sırasında dikkate değer bir yankı buldu.[13] Bhagwati, dünyadaki en tutkulu serbest ticaret savunucularından biridir. Bu nedenle serbest sermaye piyasası savunucularının ekonomiden ziyade ideoloji ve kısıtlı kişisel çıkardan (buna "Wall Street-Hazine kompleksi" ismini verir) keyif aldıklarını yazdığında, kulaklar dikilmişti. Bhagwati, uluslararası sermaye piyasalarıyla yaşanan benzer sorunlara dikkat çekti: Kısa vadeli spekülasyon, panik eğilimi ve akış yönünün değişmesinin neden olduğu maliyetli düzeltmeler. Bu riskler göz önüne alındığında, ülkeleri sermaye akışı üzerindeki kontrollerini kaldırmaya zorlamanın iyi bir nedeni yoktu.

Bhagwati'nin duruşunu özel kılan, malların serbest ticaretini desteklerken serbest sermaye dolaşımına karşı olması değildir. Sonuçta,

piyasa başarısızlıklarının "dolar" piyasasında "başka şeyler" piyasasına kıyasla daha yaygın olduğu iddia edilebilir. Başka türlü bir farklılık göze çarpar. Bhagwati ticaret konusunda bir kirpi, finans konusunda ise bir tilkidir. Özel ve sosyal değerler arasındaki sapmalar olan piyasa kusurlarının ticarette beklenmedik sonuçlara neden olabileceğini göstererek akademik itibarını oluşturan Bhagwati bu kusurların gerçek dünyada var olma olasılığını asla yalanlamayacaktır. Onun serbest ticaret görüşü kirpinin politika hedeflemesi ilkesine dayanır. Serbest ticaretin "kötü taraflarını" kabul eder, ancak onlarla yerel ve uluslararası tazminat mekanizmaları ve sorunun kökenine odaklı diğer müdahaleler gibi "bir dizi karışık yeni politika ve kurumlarla" mücadele ettiğimizi ortaya koyar.[14] Bu argüman tam da Fischer, Mishkin ve diğer serbest sermaye hareketliliği savunucularının öne sürdüğü argümandır. Sermaye hareketliliğini kısıtlama, doğrudan altta yatan sorunlarla ilgilen. Bhagwati bu yaklaşımı finans söz konusu olduğunda reddeder; çünkü muhtemelen bunu elverişsiz bulur. Bunu yapmakta da oldukça haklıdır.

İkincil Faydalar mı, İkincil Zararlar mı?

Serbest sermaye hareketliliğinden yana olan son nesil argüman, mali küreselleşmenin dolaylı ve çözücü rolünü vurgulayarak farklı bir yol izler. IMF'nin baş ekonomisti olarak görev yapan Harvard ekonomisti Ken Rogoff'un yazıları bu düşünce çizgisinin en iyi temsilcisidir.

Rogoff ve iş arkadaşları, mevcut kanıtların, serbest sermaye akışının daha fazla yatırım ve daha hızlı büyüme gibi önemli faydalarını görmeyi bekleyenler için pek de lütufkar olmadığını kabul eder. Ancak hayal kırıklığı varsa, bunun tek nedeninin yanlış yere bakan insanlar olduğunu öne sürer. Gerçek faydalar başka yerde yatar. Onların düşüncesine göre, mali küreselleşme yerel mali sektörleri destekler, makroekonomik politikaların uygulanmasını düzenler, yerel firmaları yabancı rekabete sokar ve daha iyi kamu ve kurumsal yönetim için baskı oluşturur. Başka bir deyişle mali küreselleşme daha önemli "ikincil" faydalar sağlar.[15]

Rogoff'un argümanının belirli bir çekiciliği vardır. Pek çok gelişmekte olan ülke bunların nasıl ortaya çıktığına aldırış etmeksizin daha iyi bir makroekonomik disiplin ve kurumsal ilerlemeden faydalanabi-

lir. Ancak aynı şekilde ve kolaylıkla mali küreselleşmenin makroekonomik disiplini zayıflattığını (güçlendirmekten ziyade) ve kurumsal gelişmeyi duraksattığını (teşvik etmekten ziyade) iddia edebiliriz.

Açıkçası, uluslararası finansa erişim müsrif hükümetlerin sadece yerel alacaklılara dayandıkları durumla kıyaslandığında, daha uzun bir süre çok daha fazla açık vererek devam etmelerini sağlar. 2001'de yıkıcı bir finansal kriz yaşayan Türkiye'yi ele alalım. 1980'lerin sonlarında sermaye akışı üzerindeki kontrollerini kaldıran Türk hükümeti zayıf makroekonomik yönetime rağmen ucuz bir finans kaynağı buldu. Kamu borcu tehlikeli bir yoldaydı ve enflasyon yüksek seviyelerde kaldı. Bununla birlikte, yerel ticari bankalar yurtdışından kredi alıyor ve bu parayı faiz marjından kâr elde etmek için devlet tahvili satın alıyordu. Sermaye girişinde "ani duraksamanın" öngördüğü nihai düzeltmeye sıra geldiğinde, ekonomi son zamanların en kötü günlerini yaşadı. Mali küreselleşme olmadan Türkiye mali durumunu 2001'den daha önce düzene koymak zorunda kalacak ve bunun ülkeye külfeti daha az olacaktı.

Ya da Avrupa Birliği'nin sorunlu müsrif çocuğu Yunanistan'ı düşünün. Bu ülke, yıllarca bütçe istatistikleriyle oynayarak Brüksel'in devlet bütçe açığı tavan limitlerine uymadı. Bu istatistiki hokkabazlığı gerçekleştirmesinde Yunan hükümetinin hazır suç ortakları vardı. Yüzlerce milyon dolar ücret karşılığında, Goldman Sachs gibi Wall Street firmaları Yunanistan'ın bütçe sıkıntılarını saklamaya yardımcı finansal türev ürünler geliştirdiler.[16] Devletin iflasının tam büyüklüğü 2010 başlarında ortaya çıktığında, sadece Yunanistan'ı değil, bütün avro bölgesini krize soktu. Almanya ve Fransa zalim bir seçim yapmak zorunda kaldı; ya Yunanistan'ı kefaletle serbest bırakacaklardı; böylece yanlış davranışlar ve AB kurallarına itaatsizlik ödüllendirilecekti ya da para birliğine ölümcül bir darbe indirerek Yunanistan (ve muhtemelen diğer zayıf uluslar da) avrodan çıkarılacaktı.

Dış finans iyi gün dostudur: En az ihtiyaç duyulduğunda oradadır; faydalı olabileceği zamansa ortalıkta gözükmez. Bu yeni bir haber değil. 1930'larda yabancı finansın ödünç alınmasına izin verilen, ancak yağmur yağmaya başlar başlamaz iade edilmesi gereken bir şemsiyeye benzediğine dair ortaklıkta dolaşan bir şaka vardı.[17] Mali küreselleşme, gelişmekte olan piyasa ekonomilerindeki ekonomik döngüleri, ekonomi faaliyetlerindeki alçalma ve yükselmeleri, yumuşatmak ye-

rine kötüleştirir.[18] Bunun mali disipline ne kadar katkısının olduğunu anlamak zordur.

Yönetimin geliştirilmesine ilişkin argüman da şüphelidir. Mali küreselleşme hükümetleri bankacıların isteklerine daha fazla dikkat etmeye zorlar; ancak finans ve bankacılık, kendi özel çıkarları olan iş kollarından sadece biridir. Neden onun talepleri sürekli veya hatta çoğu zaman bir ülkenin ihtiyaçlarına paralel olmalıdır?

Gelişmekte olan bir ekonomideki tipik çatışmayı düşünün: Yabancı bankacılar yüksek faiz oranlarını tercih ederken, yerli ihracatçılar düşük faiz oranı ve ucuz para birimi tercih eder. Parasal ve mali kurumlar bu iki sonuçtan hangisini üretmek için oluşturulmalıdır? Çoğunlukla ihracatçıların tercihleri bir bütün olarak ekonomi için iyi şeyler ortaya çıkaracaktır; bu nedenle, finansın siyasal üstünlüğe sahip olmadığı ekonomiler zenginleşecektir.

Daha genel olarak, ekonominin geri kalan kısmı üzerindeki sonuçlarına bakılmaksızın bankacılık çıkarları çok hafif düzenlemeleri tercih eder. Diğerleri karşısına çıkmadıkça politika ve kurumlar üzerinde yıkıcı etkisi olabilir. Aslında, "ikincil faydalar" argümanına ölümcül darbeyi ipotekli konut finansman sisteminin çöküşü vurdu; bu finansın yönetimi nasıl zayıflatabildiğini, bunu dünyanın en zengin ve eski demokratik sisteminde nasıl başarabildiğini gösterdi. Bunun arkasından banka faizlerinin kurumları iyileştirdiğini savunmak oldukça zordur.

Mali Yeniliğin Baştan Çıkarıcı Yanları

İpotekli konut finansmanının çöküşünün sonrasında bir finans şüphecisi olmak için ter dökmeye gerek yoktur. Ancak kirpi ekonomistlerine hak ettiklerini vermek gerekir. Pek çoğumuz için krize neden olan mali yenilik anlatıları ilk duyduğumuzda oldukça zorlu görünüyordu.

Herkes kredi piyasalarının ev sahibi olma amacına hizmet etmesini istiyordu; bu nedenle ipotekli konut finansman kredisi işine gerçek rekabeti sokmaya başladık. Bir banka gibi faaliyet gösteren ancak bütün bankacılık hizmetlerini vermeyen mali kuruluşların kredi vermesine, geleneksel borç verenlerin iyi hizmet vermediği olası ev sahiplerine yaratıcı ve daha makul oranlardan ipotekli konut finansman kredisi sunmalarına izin verdik. Sonrasında, bu kredilerin toplanıp yatırım-

cılara satılabilen menkul kıymetlere bağlanmasına izin verdik; bu süreçteki riski azaltacaktı. Sonra bu ev kredisi ödemelerini, değişik riskli tahvil parçalarına böldük; yüksek faiz oranlı daha riskli parçalara sahip olanlar dengelendi. Ardından kredi değerlendirme kuruluşlarının, bu ipotekli konut finansman kredisine dayalı menkul değerlerin en az risklilerinin emeklilik fonu ve sigorta şirketlerinin yatırımı için yeterince güvenli olduğunu onaylamalarını istedik. Yine de herhangi birinin sinirli olması olasılığını düşünerek, bu menkul kıymetleri verenlerin yükümlülüklerini yerine getirmemelerine karşı yatırımcıların sigorta satın almasına izin veren türevler oluşturduk.

Mali yeniliğin faydalarını sergilemek isteseydik, bundan daha iyi bir düzenleme yapamazdık. Bunlar sayesinde milyonlarca fakir ve dışlanmış aile ev sahibi oldu, yatırımcılar büyük gelir elde etti ve mali aracılar komisyon ve ücretleri cebe indirdi. Bir rüya gibi devam edebilirdi; kriz vurana kadar da pek çok finansçı, ekonomist ve politika yapıcısı böyle devam ettiğini düşündü. Bel bağladıkları anlatı çekiciydi. Finansal yenilik, insanların daha önce ulaşamadıkları yollardan, riski birleştirerek ve riski en iyi kaldırabilecek durumda olanlara bunu paslayarak krediye ulaşmalarını sağlar. Eğer bazı insanlar ve kurumlar hata yapar ve süreçte fazla gerilirlerse, bunun bedelini ödeyecektirler. Finansal piyasalar kendilerini koruyacak ve disiplin sağlayacaklardır. Buna kim karşı çıkabilir?

2007'de mali piyasaları bozguna uğratan kriz, Wall Street'i gömdü ve Amerika Birleşik Devletleri'nin gururunu kırdı. ABD Hazinesinin ve Merkez Bankası'nın üstlenmek zorunda kaldığı trilyonluk sıkıntıdaki mali kuruluşları kurtarma planı gelişmekte olan piyasa krizleriyle kıyaslandığında bu krizleri dipnot gibi gösterir. Peki mali yeniliğin faydaları? Yıkıntılar arasında bunları görmek zordu. Daha sonra Paul Volcker'ın da bütün ciddiyetiyle söyleyeceği gibi, otomatik para çekme makinesi pek çok insana varlığa dayalı tahvillerden daha fazla kazanç sağlamıştı.[19] Ya da Ben Bernanke'nin daha resmi bir biçimde belirttiği gibi, "Kişi, mali yeniliğin beklenen faydalarının pek de övüldüğü gibi olmadığı sonucuna ulaştığı için bağışlanacaktı."[20]

Tam olarak hata neredeydi? İpotekli konut finansmanı krizi bir kez daha hem bütün modern ekonomilerin hayat çizgisi hem de onların istikrarının en büyük tehdidi olan finansı evcilleştirmenin ne kadar zor olduğunu gösterdi. Gelişmekte olan piyasa ekonomileri için bu yeni bir

haber değildir. Gelişmiş ekonomilerde, bu zorluk mali istikrarın yarım yüzyıl süren ninnisinin etkisinde kaldı. Büyük Buhran'dan önce, Amerika Birleşik Devletleri her on beş ya da yirmi yılda bir kez önemli bir bankacılık krizine girdi. Sonraki elli yılda, 1980'lerin tasarruf ve kredi krizine kadar mukayese edilebilir herhangi bir şey olmadı.[21]

Bu mali istikrar dönemi, uzun yüzyıllar boyunca süren deneyimden sonra varlığını Main Street ile Wall Street arasında, yani gerçek ile mali sektör arasındaki rahatsız konuma borçludur. Karşılığı oldukça basit bir şekil aldı: İş yapma özgürlüğü karşılığında kanunlar. Hükümetler, mevduat sigortası ve nihai kredi mercii işlevlerini sağlamak karşılığında ticari bankaları bir dizi ağır ihtiyatlı kanun altına almıştır. Ayrıca sermaye piyasaları gelişmeden önce geniş ifşa ve şeffaflık gereklilikleri ile engellendi.

1980'lerin mali serbestisi anlaşmayı baş aşağı etti ve bizi yeni, keşfedilmemiş topraklara sürükledi. Liberalleşme yanlıları; denetim ve düzenlemenin mali yeniliği engelleyeceğini ve her halükarda devlet dairelerinin teknolojik değişikliklere ayak uyduramayacağını ileri sürdü. Kendi kendini denetleme de izlenmesi gereken yoldu. En gelişmiş piyasa oyuncularının bile haberdar olmadığı bir takım risk özellikleri ve garip kısaltmalarla birlikte yeni bir mali araçlar yığını ortaya çıktı.

Mali küreselleşme, yeni serbestleştirilen sistemin kırılganlığını büyük ölçüde arttırdı. Bankaların, firmaların ve devletlerin kısa vadeli borçlanmalarını teşvik ederken sistem genelinde kaldıraci yükseltti. Ulusal sınırlar arasında daha güçlü bir etki yarattı; bir ülkedeki mali sıkıntılar diğer ülkelerdeki bankaların bilançolarını da çabucak ele geçirdi. 1980'lerin sonlarına kadar, Amerika Birleşik Devletleri kredilerde kendi kendine yetebiliyordu. ABD bankaları başka ülkelerden borç aldı, ancak bu doğrudan yatırım olarak uzun vadeli yurtdışından borçlanmayla dengelendi ve muhasebe defterinin iki tarafı da eşit kaldı. Sonrasında yabancı borçlanma yurtiçindeki kredi büyümesinin yarıdan fazlasını finanse etti.[22] Kendisi de on yıl önceki Asya finansal krizine bir cevap olan, Asya tasarruf oranında 1990'ların sonlarında görülen artışın da önemli bir katkısı oldu. Amerika Birleşik Devletleri'ndeki ve Avrupa'daki reel faiz oranlarını düşürdü; bankaları ele geçmeyecek bir kârın peşinde sürükleyerek ve bilançolarını şişirerek kredi patlamasının fitilini ateşledi.

Serbest sermaye hareketliliği, Avrupa ve diğer bölgelerdeki yatı-

rımcıların Amerika Birleşik Devletleri'nden ihraç edilen bir dizi zehirli ipotekli konut finansmanı varlığının üzerine oturmasını sağladı. İzlanda gibi ülkeler, marjlardaki ufak farklılıklardan yararlanabilmek için kendilerini uluslararası finans piyasalarının ucunda dengeleyerek hedge fonlara döndü. Finansa daha fazla düzenleme getirme çağrılarıyla, bankaların ayağa kalkıp daha az düzenlenmiş alanlara yöneleceğine işaret edilerek susturuldu.[23]

2008 finansal krizinin en doğrudan nedenleri sonradan bakıldığında kolaylıkla tespit edilebilir: Konut fiyatlarının yükselmeye devam edeceğini öngören ipotekli konut finansman kredisi verenleri (ve kredi alıcıları); küresel tasarruf fazlalığının şişirdiği konut balonu ve bu balonu söndürmek istemeyen Alan Greenspan'ın Merkez Bankası, aşırı kaldıraca bağımlı mali kuruluşlar, iş üzerinde uyuyakalan kredi derecelendirme kuruluşları ve tabi ki krizin ilk işaretleri belirmeye başladığında birlikte hareket edemeyen politika yapıcıları. Bu düzenleme eksiklikleri olmaksızın, küresel finanstaki bolluk tehlikeli olmayacaktı; daha yüksek yatırıma izin verdikleri sürece düşük faiz oranları *iyi* bir şeydir. Bankaların bilançolarının küresel kaynaşması olmadan, yetersiz düzenleme sonuçları zarar verici olmayacaktı; banka başarısızlıkları ve sonuçları yerel olacaktı.

Daha derin bir sorununsa uzun vadede ele alınması gerekecekti: Düzensizlik ve hiper küreselleşmenin izlenmesi mali piyasaların erişebileceği alanla yönetimlerinin kapsamı arasında büyük bir uçurum olmasına izin vermiştir. Yerel olarak düzenleme ve denetlemenin elini sürmediği sistemik riskin geniş rezervleri meydana geldi. Uluslararası olarak sonuç kararsız, değişken ve kriz eğilimli sermaye akışıydı: En az ihtiyaç duyulduğunda oradadır; faydalı olabileceği zamansa ortalıkta gözükmez. Neredeyse bütün gözlemciler, düzenleme sisteminin tamamının hem yerel hem de ulusal anlamda yeniden düşünülmesi gerektiği konusunda hemfikirdir.

Uluslararası finans akışı için kusursuz bir küresel düzenleme sistemi oluşturabileceğimiz fikri başlı başına bir peri masalıdır. Bir tilki; piyasalar ve düzenlemelerin kusursuz kalmaya mahkum olduğunu anlar. Geliştirdiğimiz sistemler her iki türden zayıflıkları da öngörmelidir. Doğru dengeyi yakalamak için pek çok deneyim ve tecrübe gerekecektir. Mali serbestlik ve yeniliğin büyüleyici şarkısına "Teşekkürler, hayır teşekkürler," demek zor olabilir; ancak mükemmel olmayan bir

düzenleme ve bölünmüş egemenlik dünyasında bu çoğu zaman tek güvenli seçenek olacaktır.

Uluslararası finans mimarimiz finans üzerinde daha katı kontroller isteyen ülkelere olduğu gibi, mali yeniliğe karşı daha yumuşak bir yaklaşım izleyen ülkelere de yer vermelidir. Diğer bir deyişle aşırı kaldıracı cezalandırmak için başka şeyler yanında daha genişletilmiş uluslararası düzenleme standartlarının yanı sıra, ulusal politika yapıcılarının uyguladığı sermaye kontrolleri ve mali işlem vergilerine de imkan tanınmalıdır. Bretton Woods rejimine geri dönemeyiz, ancak bu deneyimden fazlasını öğrenebiliriz. 2. Dünya Savaşı sonrasında dünya ekonomisini harekete geçiren uzlaşının bu arada büyük bir değişim geçiren dünya için yeniden biçimlendirilmesi gereklidir.

Bunlar Ekonomistler, Aptal!

Popülistlere neden finans endüstrisinin kontrol edilmediğini ve bu kadar tahribata neden olmasına izin verildiğini sorarsanız, muhtemelen siyasi güç hakkında bir hikaye dinlemek zorunda kalırsınız. Endüstri Amerika Birleşik Devletleri'nde öyle güçlü oldu ki, diye devam eder argüman, ülke politikacıların Wall Street çıkarlarına dikkat ettiği bir muz cumhuriyetine dönüştü. Konut finansman sistemindeki krizden sonra, müttefik olması pek olası olmayan bir grup bu popülistlere katıldı: Ana akım ekonomistler. En güçlü yaylım ateşi, sağlam bir altyapıdan gelen ekonomist Simon Johnson tarafından *The Atlantic*'in Mayıs 2009 sayısındaki sert makalesinde ateşlendi. Johnson kriz öncesinde IMF'nin baş ekonomistiydi; bu da sözlerine artı bir güvenilirlik duyulmasını sağladı.

Johnson krizin suçunu tamamen Amerika Birleşik Devletleri'ndeki Rus ve Asya tarzı kayırmacılığa attı. Wall Street o kadar güçlenmişti ki, Washington'dan istediğini aldı. Gevşek düzen, tedbirsiz düzeylerde konut sahipliğinin teşvik edilmesi, düşük faiz oranları, kırılgan ABD-Çin mali ilişkileri; krizi hızlandıran her şey mali endüstri tarafından desteklenmişti. Bankaların emrinde silahlar ve ordular olmayabilir, diyordu Johnson, ancak aynı tesirde başka araçları vardı: Kampanya katkıları, Wall Street ve Washington arasında döner kapı ve kendi çıkarlarını destekleyen bir inanç sistemini besleyebilme gücü. "Politika

yapıcılarının bütün nesli Wall Street tarafından büyülenmişti," diye yazdı.

Sonuç, "geriye dönüp bakıldığında şaşırtıcı olan bir serbestleşme politikaları nehriydi". Johnson sermayenin sınırlar arasında serbest dolaşımını, ticari ve yatırım bankacılığını birbirinden ayıran düzenlemelerin kaldırılmasını ve yatırım bankalarına tanınan kaldıraçta önemli artışları örnek olarak saydı.[24]

Bankacılık endüstrisinin ekonomik politikanın yönlenmesinde genel olarak kötü bir etkisi olduğu görüşüne hak vermemek zordu, ancak Johnson'un makalesinin yine kendisinin şikayet ettiği "serbestçi politikalar nehrine" yol açan inanç sisteminin kurulmasında ekonomistlerin ve onların fikirlerinin oynadığı role çok az önem verdiğini düşündüm. Suçu finans endüstrisinin üzerine atan makalesi ekonomistleri temize çıkarır gibi görünüyordu. Hepsinden daha şaşırtıcısı, Johnson'ın kendisinin küresel ekonomide aktif bir finansal liberalleşme destekçisi olmasıydı ve 2007'nin sonlarına kadar düzenlemelerin sıkılaştırılmasının değeri konusunda kararsız kalmıştı.[25] Sermaye piyasası şüphecilerinin krizden önce önerdiği hiçbir şey, Johnson'ın *Atlantic* makalesinde kabul edeceği ve bankaların gücünü bölmek için derin bir operasyon içeren çözüm kadar radikal olmadı.

Sonrasında yapılan bir röportajda Johnson düşüncesinin ne zaman ve nasıl değiştiğini açıklayacaktı. IMF'deki ilk günlerinde gelişmekte olan ülkelere finansal serbestleşmeyi öneren raporlara ne kadar da mutlu bir şekilde imza attığını hatırladı. "Güçlü kuruluşlarınız ve iyi işleyen bir düzenleme yapınız varsa, sermaye piyasası serbestliğine doğru hareket edebilirsiniz ve etmelisiniz," diye düşünüyordu o sırada. Finansal krizin tepe noktasına ulaştığı Eylül 2008 yılında bir anda bir aydınlanma yaşadı. Finansal serbestliği artık o kadar kolay affetmeyecektim dedi. "Geri dönmeli ve her şeye bakmalıyız," diye ekledi, "ve liberalleştiğinizde olanlara dayanabilecek düzenleme yapısı olan var mı diye merak etmeliyiz".[26] Gerçekle yüzleştiğinde Johnson bir tilkiye dönüşmüştü.

Johnson fikir değişikliğini bu kadar samimi anlattığı için saygıyı hak ediyor. Yeni rolünde kendisi mali aşırılığın tehlikeleri konusunda en keskin görüşlü seslerden biri oldu. Aynı zamanda kendisi *Atlantic* argümanının yarım kaldığına inanmak için güçlü bir neden. Bankaların politik olarak Amerika'da güçlü olduğundan kimse şüphe edemez;

ancak politika yapıcıları kendi tekliflerini sunarken ekonomistlerden oldukça yoğun bir yardım aldılar. Ekonomistlerin anlatısı, finansın serbestleştirilmesi için entelektüel bir kılıf uydurdu ve politikacıları, Wall Street için iyi olanın aynı zamanda Main Street için de iyi olacağına inandırdılar. Amerika Birleşik Devletleri dışında, ekonomistler gördüğümüz gibi mali serbestliğe yönelik *küresel* bir kıvılcımı ateşledi. Fransız Sosyalistler mali serbestliği, Wall Street'in etkisiyle değil, kendi teknokratlarının sunduğu başka alternatif olmadığından kabul etti. IMF'nin serbest sermaye akışını teşvik etmesi ekonomi mesleğinin parlak zekaları tarafından desteklendi.

Simon Johnson ile etkisi olan ve politik makamlarda bulunan diğer ekonomistler aktif bir şekilde süreci teşvik etti. Onların bankacılık sektörünün kiralık katilleri olduğuna inanmak benim için oldukça zor. Eğer IMF'nin baş ekonomisti mali küreselleşmenin riskleri konusunda durumdan memnunsa, bunun nedeni endüstrinin kendisini avucunda tutması değildi. Johnson'ın anlattığı hikayeye inanmayı yeğlerim; görüşleri değişti, çünkü gerçekleri anlayış biçimi değişti. Ekonomistler, mali piyasaların nasıl işlediğine ve bunu politika yapıcılarına nasıl pazarladıklarına ilişkin belirli (ve yanıltıcı) bir hikaye üzerinde birleşti. Ekonomistlerin fikirleri ve Wall Street'in çıkarları birbirini tamamladı.[27]

Ekonomistler Neden Yanlış Fikirdedir?

Ekonomistlere ilişkin ortak bir şikayet; dar ve gerçekçi olmayan varsayımlara dayalı tek bir ekonomi modeline sahip olmalarıdır. Bu sorunun asıl kaynağının fark edilmemesine neden olur. Gördüğümüz gibi, küresel finansın kısıtlanmasını tercih eden Keynes, Tobin ve diğer ekonomistlerin kafasında finans heveslilerini canlandıran modellerden çok farklı modeller vardı. Simon Johnson gibi bir ekonomist modelini değiştirdiğinde, bu onu daha az ekonomist yapmaz. Bir ekonomist olarak mesleki eğitim, her biri farklı bir sonuç yaratan çeşitli modellere aşina olmayı gerektirir. Ekonomistler dünyanın karmaşıklığını anlarlar; bu nedenle böylesine çok sayıda modelleri vardır. Bir ekonomistin gerçek parolası şudur: "Bana varsayımlarınızı söyleyin, size piyasanın nasıl işleyeceğini söyleyeyim."

Sonrasında ekonomistler politika önerilerinde nasıl bulunurlar? Uygulamalı iktisatçının *marifeti* gerçekçilik ile yumuşak başlılık arasında doğru dengeyi kurmaktan geçer: Farklı politikaların sonuçları konusunda anlamlı bir şeyler söyleyebilirken, altta yatan gerçekliğe en az zarar verecek varsayımlar seçmek. Modeller ilgili bağlamda, tedbirli bir şekilde uygulandıklarında yararlı olurlar. Ekonomistler genellikle bu marifeti uygularken yanılırlar. Aralarındaki kirpiler, geri kalanları bir kenara bırakıp tek bir modele çok fazla odaklanma tuzağına düşmüştür. Aşırı güven sergileyip, yanlış teşhis (ya elimizdeki yanlış modelse?) risklerini önemsemeyerek, kendilerini ve politika yapıcıları yanlış yönlendirirler.

Akademik ekonominin neden modayı ve gelip geçici hevesleri izlediğine dair geçerli sosyolojik nedenler vardır. Yeni modeller ve fikirler ekonomi bölümlerini doğal olarak ele geçirirler ve bilim araştırmalarını o veya bu yöne alıp götürürler. Ancak ekonomi politikası "bilimi", her bir fikir neslinin bir önceki neslin yerini doldurduğu fizik bilimine benzemez. En iyi ihtimalle her yeni araştırma dalgasıyla birlikte dünyanın karmaşasıyla nasıl birazcık daha iyi mücadele edebileceğimizi öğreniriz.

1970'lerden sonra oluşan ve finansal serbestliğin altında yatan yeni düşünce, Keynes ve Tobin'in kavrayışını daha az alakalı kılmadı. Bireylerin ekonominin geleceği hakkında sistematik tahmin hataları yapmadığı önermesinde bulunan "mantıklı beklentiler" devrimi ekonomik sonuçların şekillenmesinde firmaların, çalışanların ve tüketicilerin üstlendiği ileriye yönelik, öngörüşlü davranışlarının oynadığı rolü daha iyi değerlendirebilmemizi sağladı. Mantıklı beklentiler ve ihtilafsız piyasaların ortak varsayımı üzerinde yükselen "etkin piyasa hipotezi" mali piyasaların işlem maliyetlerinin yokluğunda verebileceği faydaları bize göstermiştir. Bu fikirler ekonomi ve ekonomi politikasına büyük katkılar yaptı. Ancak bildiğimiz her şeyi tersine çevirmediler. Farklı durumların ekonomik sonuçlarını tahmin etmemizi sağlayacak ek araçlar sundular.

Dürüst bir akademik ekonomi uygulayıcısı çalışmasının sonuçlarının politika için neler olduğu sorulduğunda, boş bir bakışla karşılık vermelidir. "Bu pek çok başka şeye bağlıdır," doğru cevap olacaktır. Öğrenci ve gazeteci için belki asap bozucu olabilir, yine de doğrudur. Ekonomistler akademik modayı gerçekle karıştırdığında, oldukça bü-

yük bir zarara neden olurlar. Kirpilerin yapay modelleri büyük bir anlatının temeli haline geldiğinde, dünyanın da saklanmak için kaçması gerekir.

Bu eğilimlerin çaresi, günün ekonomi modasını dizginlemek için sağlıklı bir şüphecilik edinmeyi, tarihin verdiği dersleri unutmamayı ve ekonomik teori yanında yerel ve deneysel bilgilere güvenmeyi gerekli kılar. Bağlama bakmaksızın tek bir büyük fikri destekleyen tek kollu ekonomistlerden ziyade, akıllarında pek çok fikri tutabilen sinkretik ekonomistler ve politika yapıcılar dünyaya daha fazla faydalı olurlar.[28]

7

Zengin Dünyada Fakir Ülkeler

Harvard'daki ekonomik kalkınma öğrencilerime ilk dersimde şu soruyu sorarım: Fakir bir ülkede zengin olmayı mı, yoksa zengin bir ülkede fakir olmayı mı tercih edersiniz?

Soru genellikle öğrenciler arasında huzursuz bir kımıldanmaya ve şaşkın bakışlara neden olur. O yüzden soruyu netleştiririm. Sadece kendi tüketimlerini düşünmelerini, seçtikleri toplumdaki insanların refahını göz önünde bulundurmamalarını isterim. Daha sonra "zengin" ve "fakirin" ne anlama geldiğini kodlarım. Onlara zengin bir kişi olarak ülkenin gelir dağılımında ilk %10'da bulunan birini, fakir olarak da en dipteki %10'da yer alan birini düşünmelerini söylerim. Benzer şekilde, zengin ülke kişi başına ortalama gelir bakımından bütün ülkeler içinde ilk ondalıkta yer alan ülke, fakir ülke ise son ondalıkta yer alan ülkedir. Ondan sonra artık soruyu cevaplamaya hazır olduklarını söylerim. Hangisini seçerdiniz?

Öğrenciler yüksek lisans öğrencileridir ve hepsi daha önce gelişmekte olan ülkelerde bulunmuştur; bu nedenle akıllarına hemen varlıklıların sürdüğü gösterişli arabalar ve yaşadıkları malikaneler gelir. Fakir bir ülkede zengin olmak isteyecekleri cevabını verirken pek azı tereddüt eder.

Bu yanlış cevaptır. Doğru cevap "Zengin bir ülkede fakir" olmalıdır. Benim ölçütlerime göre zengin bir ülkede yaşayan ortalama fakir biri, fakir ülkedeki ortalama zenginin kazandığının üç katından fazlasını kazanır (Ülkeler arasında alım gücü farklılıkları düzeltildiğinde 9,400$'a karşılık 3,000$).[1] Bebek ölüm oranı gibi diğer refah göstergelerindeki

farklılıklar da aynı şekildedir. Zengin bir ülkedeki fakir, fakir bir ülkedeki zenginin sahip olduklarından çok daha fazlasına sahiptir.

Öğrenciler yanlış sonuca ulaşır, çünkü BMW süren oldukça zengin kişilerin toplumun ne kadar küçük bir bölümünü, belki toplam nüfusun yüzde birinin yüzde birini oluşturduklarını fark etmezler. Rakamları tipik bir zayıf ülkenin ilk yüzde 10'una dönüştürdüğümüzde, pek çok fakir insanın zengin ülkelerde kazandığının sadece bir parçası olan gelir seviyelerine ulaşırız. Bu yapılması kolay bir hatadır. Bu soruyu sorduğum bir gün, dinleyiciler arasında ekonomik kalkınma konusunda dünyanın en önde gelen uzmanlarından biri vardı ve o da yanlış cevabı vermişti!

Fakir bir ülkede zengin olmaktansa, zengin bir ülkede fakir olmanın daha iyi olması gerçeği bize günümüz küresel ekonomisi konusunda çok önemli bir şeye işaret eder. Gelir düzeyinde farklılıklar (sağlık ve diğer refah unsurları gibi), uluslar arasında bir ulus içinde olduğundan çok daha belirgindir. Doğduğunuz ülke büyük ölçüde sizin yaşam olanaklarınızı belirler.

Bu her zaman böyle değildi. Sanayi Devriminin başlangıcında, dünyanın en zengin ve en fakir bölgelerindeki fark 2:1 oranındaydı. Bugün aynı oran 20:1'dir.[2] En zengin ile en fakir ülke arasındaki fark 80:1 civarına yükselmiştir. Zamanla dünyanın bazı bölgeleri, Doğu Avrupa, Amerika ve sonrasında Doğu Asya hızlanırken geri kalanı çok yavaş büyüdü; çok hızlı büyüme kat ettikten sonra ise bu ülkeler çoğu zaman hızla geriledi. Harvard'dan arkadaşım Lant Pritchett'in sözleriyle küresel ekonomi "bir sapma, büyük bir zaman" yaşadı.[3]

Yirminci yüzyıl ortalarına gelindiğinde, dünya zengin ülkelerden oluşan çok küçük bir grup ile çeşitli yoksulluk sınırlarında yaşam mücadelesi veren çok sayıda ülke arasında bölünmüştü. Sonraki altmış yılda küresel olarak olağandışı bir büyüme yaşandı. Pek çoğu Asya'da olan bir avuç ülke dışında, çok az fakir ülke sürdürülebilir bir şekilde gelişmiş ülkelerle arasındaki açığı kapatabildi. Neyse ki, başarılı olan ülkeler (özellikle Çin) milyonlarca fakir insanın eviydi; bu nedenle son birkaç on yılın kalkınma rakamları oldukça etkileyiciydi. Diğer ülkeler bu performansı yoklayamadı, bu da zengin ve fakir ülkeler arasındaki derin ayrılığın daha önce hiç olmadığı kadar derinleşmesini yol açtı.

Bolluk içinde bu kadar yoksulluk neden? "Büyük ayrılıkta" küreselleşme nasıl bir rol oynadı? Ülkeler yoksulluğu dengelemek için neler

yapabilir? Bu bölüm ile gelecek bölümün üzerinde duracağı sorular bunlardır.

Küreselleşme ve Büyük Ayrılık

Yoksulluğun en yakın nedeni düşük verimliliktir. Fakir insanlar fakirdir, çünkü işgüçleri, bırakın sağlık ve eğitim gibi diğer ihtiyaçları, kendilerini yeterince doyurmak ve barındırmak için çok az üretmelerine olanak tanır. Bunun karşılığında düşük verimliliğin çeşitli ve çok fazla sayıda nedeni olur. Üreticileri; çıktılarını ve böylece gelirlerini arttıracak yatırımlar yapmaktan alıkoyan kredi yokluğu bir neden olabilir. Yeni ve daha iyi teknolojilere erişimin olmaması nedenlerden biri olabilir. Beceri, bilgi ve iş fırsatlarının olmaması da düşük verimliliğe yol açabilir. Yeni ekipman ve teknoloji alımının kârlılığını zayıflatan küçük piyasa hacminin bir sonucu da olabilir. Hatta genellikle hükümetle iş birliği yaparak, ekonomik şartlarda kendi güçlerini tehdit edecek herhangi bir değişimi engelleyen sömürücü elit kesim de bir neden olabilir. Yoksulluğun asıl sebepleri bir ya da birden fazla nedene bağlanabilir.

Küreselleşme herkese piyasalara, sermaye ve teknolojilere erişim ve iyi yönetim desteği vaat eder. Diğer bir deyişle küreselleşme yoksulluğu yaratan ve idame ettiren bütün eksiklikleri ortadan kaldırma potansiyeline sahiptir. Hal böyleyken, küreselleşme dünyanın geri kalan bölgelerinde ekonomik anlamda arayı kapatmak için güçlü bir araç olmalıdır. Ancak son iki küreselleşme yüzyılı, küresel anlamda büyük bir ekonomik ayrılığa şahit oldu. Bu nasıl mümkün olabilir?

Bu soru ekonomistleri ve politika yapıcılarını uzun bir süre uğraştırdı. Ürettikleri cevaplar iki karşıt anlatıda birleşti. Bir görüş sorunun "çok az küreselleşme" olduğunu, diğeri "çok fazla küreselleşme" olduğunu söylüyor. Geçmişte farklı zamanlarda bu anlatıların yandaşları oldu ve dünyanın farklı bölgelerinde değişik şekillerde kullanıldı. Ancak küreselleşme ve kalkınma hakkındaki tartışma her zaman bu birbiriyle yarışan anlatılar çerçevesinde bir muammaya dönüştü: Ekonomik büyümeyi arttırmak istiyorsak, dünya ekonomisinden kaynaklanan güçlere kendimizi açmalı mıyız, yoksa kendimizi onlardan korumalı mıyız?

Ne yazık ki bu anlatılardan hiçbiri bazı ülkelerin neden diğerlerin-

den daha iyi bir performans sergilediğini açıklamada yardımcı olamaz ve bu nedenle ikisi de politika için iyi birer kılavuz değildir. Gerçek pek de rahat olmayan bir yerde, ortadadır. Küreselleşme ekonomik büyüme potansiyelini oldukça geliştirir, ancak ondan en iyi faydalanma yolu tam bir bütünleşmeyi engelleyen işlem maliyetlerini olabildiğince ortadan kaldırmak değildir. Küreselleşmenin "ince" bir şekli olan Bretton Woods en iyi işi çıkarmış gibi görünüyor. Çinli bir öğrenciden duyduğum benzetmeyi düşünelim: Pencereleri açık bırakın, ama sinekliği unutmayın. Böylece temiz hava içeri girer ve böceklerden de uzak durmuş olursunuz.

On Dokuzuncu Yüzyılda Küreselleşmenin Düzensiz Etkisi

Sanayi Devrimi, İngiltere'den Avrupa Kıtasına, bazı yeni yerleşim yerlerine (Kuzey Amerika, Avustralya ve Yeni Zelanda) yayıldı, ancak çok uzaklara erişemedi. Dünya ekonomisi sonunda gittikçe artan bir sanayi merkezi ile geniş bir hammadde üreten çevre arasında bölündü. Küreselleşme burada Dr. Jekyll ile Mr. Hyde'ın rolünü oynadı. Bu yeni teknolojilerin gerekli ön koşulları olan bölgelerde yayılmasını sağladı, fakat aynı zamanda merkez ile çevre arasında uzun vadeli bir ayrımı sağlamlaştırdı ve açığa çıkardı.

Sanayi Devrimi güçlerine açık olan kısımlar iki avantajı paylaştı. Yeni fabrikaları doldurabilecek ve işletebilecek kadar yeterli sayıda, eğitimli ve nitelikli işgücü stokuna sahiptiler. Özel yatırım ve piyasa büyümesi için inisiyatif yaratabilecek, düzgün işleyen hukuk sistemi, istikrarlı politika ve devlet tarafından kamulaştırma konusunda getirilen kısıtlar gibi, iyi kurumları da vardı. Bu ön koşullarla Kıta Avrupası'nın büyük kısmı İngiltere'de geliştirilen ve uygulanan yeni üretim tekniklerini almaya hazırdı. Küreselleşme için bir neden daha.

Başka yerlerde sanayileşme yeteneklerin ve kurumların "ithaline" dayanıyordu. Kıtalar arası işgücü hareketliliği burada çok müthiş bir avantajdı. Avrupalılar kitle halinde yerleştiğinde, kendi çıkarları yanında ekonomik faaliyeti de geliştirecek temsil gücü daha yüksek, piyasa dostu kurumlar oluşturmak için isteklilik ve beceri de getirdiler. Bunun sonuçları, Avrupalıların saldırıları ve mikropları yüzünden telef olan yerel halklar için yıkıcıydı. Ancak ekonomi tarihçisi Angus Maddison'un "Batı sürgünleri"[4] olarak bahsettiği Amerika Birleşik

Devletleri, Kanada, Avustralya ve Yeni Zelanda bölgeleri geniş göçler sayesinde gerekli ön koşulları sağladı. Avrupa'dan büyük miktarda gelen sermaye akışıyla da desteklenen bu ekonomiler sonunda sanayi "merkezi"nin bir parçası haline geldi. Küreselleşme için ikinci neden.

Sömürgeciliğin dünyanın diğer bölgelerindeki etkisi oldukça farklıydı. Avrupalılar, büyük sayılar halinde yerleşmelerini önleyen misafirperver olmayan şartlarla karşılaştıklarında veya işçi orduları gerektiren doğal kaynakları yer altından çıkarmaya başladıklarında, Batı sürgünlerinden çok daha farklı kurumlar oluşturdular. Bu tamamen "yer altından maden çıkarmaya dayalı" kurumlar, hammaddeleri merkeze olabildiğince ucuza götürmek üzere tasarlanmıştı. Çok sayıda yerli veya köleye hükmeden genellikle beyaz ve Avrupalı küçük bir elit kesim sayesinde, varlık ve güç olarak geniş çaplı eşitsizlikleri kabul ettirdiler. Maden çıkarmaya dayalı model üzerine kurulu koloniler genel mülkiyet haklarını korumak, piyasa gelişimini desteklemek veya başka türlü ekonomik faaliyeti teşvik etmek için çok az uğraş verdi. Karayipler'deki ekime dayalı ekonomi ve Afrika'nın maden ekonomisi tipik örneklerdi. Ekonomistler ve ekonomi tarihçilerinin gerçekleştirdiği çalışmalar, bu ilk kurumsal gelişim deneyiminin veya bu deneyimin olmamasının bugün Afrika ve Latin Amerika'da ekonomide hala hissedilen bir zayıflatma etkisi yarattığını göstermiştir.[5] Küreselleşme *karşıtı* birinci neden.

Avrupa sömürgeciliğinden kaçan bölgeler küreselleşmenin olumsuz etkilerinden tamamen korunmuş sayılmazdı. Avrupalı güçlerin çevre bölgelere dayattığı serbest ticaret anlaşmaları onların hammadde konusundaki karşılaştırmalı üstünlüklerini durdurdu. Düşük gümrük vergileriyle birleşen taşıma maliyetlerindeki düşüş tekstil ürünlerini ve henüz olgunlaşmamış diğer sanayi faaliyetlerini İngiltere'nin rekabetine açık hale getirdi ve onların büyük bölümünü yok etti. Örneğin Osmanlı İmparatorluğunda, 1820'lerde sadece yüzde 3 olan tekstil ithalatları 1870'lere gelindiğinde yurtiçi piyasasının neredeyse %75'ine ulaştı.[6]

Sanayileşen ve emtia-üreten ülkeler arasında kesin bir çizgi çizildiğinde, bu çizgiyi güçlendiren önemli ekonomik dinamikler söz konusuydu. Uluslararası iş gücü ayrımını derinleştiren küreselleşme, bu konuda çok önemli bir rol üstlendi. Emtiaya dayalı ekonomiler çeşitlenmek için çok az bir destek veya fırsatla karşılaştı. On dokuzuncu

yüzyılda nakliye masrafları düştükçe ve sanayi merkezindeki büyüme talebi besledikçe, bu ekonomiler emtia patlamaları yaşadı. Bu durum, bu tür emtiaları üreten maden ocakları ve tarlaların sağladığı beklenmedik kazançları elde eden az sayıda insan için çok iyi bir şeydi; ancak bu durum nedeniyle sıkışan imalat sanayi için pek de iyi olmadı.[7] Uluslararası ticaret ders kitaplarında anlatıldığı gibi işledi: Karşılaştırmalı üstünlüğü olan ülkelerdeki ekonomik faaliyetlerden elde edilen kâr yükselişe geçti, diğer yerlerdekiler düştü.

Uluslararası ticaret, sanayi ülkelerini beceri, teknoloji ve diğer ekonomik büyümeyi destekleyen unsurlara yatırım yapmaya devam etmeleri için teşvik etti. Aileleri de modern üretim sanayisinin getirdiği becerilerin iyi kazandırmasını göz önünde bulundurarak daha az, daha iyi eğitimli çocuklar yetiştirmek için yüreklendirdi. Bu etkiler, çevredeki gelişmekte olan ülkeler için tam tersine çevrilmişti. Hammaddelerde uzmanlaşma beceri geliştirmeyi teşvik etmediği gibi, doğurganlık ve nüfus büyümesinin azaltılmasını geciktirdi. On dokuzuncu yüzyılda doğurganlıkta çok keskin bir düşüş yaşayan sanayileşmiş ülkelerin aksine, yirminci yüzyılda gelişmekte olan ülkelerde doğum oranları hala çok yüksekti. Ekonomist Oded Galor ile Andrew Mountford'un sözleriyle emtia ihraç eden ülkeler nüfus karşılığında üretkenlikten vazgeçti.[8]

Çevrede olan ülkeler sadece sanayileşememekle kalmadı, aslında sahip oldukları sanayiyi de kaybetti. Sanayiden tamamen *uzaklaştılar*. Sanayi Devriminin başında, Asya ve Latin Amerika'nın sanayi faaliyetleri aşağı yukarı Avrupa'nınkiyle aynıydı. Avrupa 1750 ile 1913 yılları arasında neredeyse altı katı bir büyüme yaşadı. Asya ve Latin Amerika ise, başlangıçtaki seviyelerinin üçte biri kadar bir düşüş yaşadı.[9] 1900'de, gelişmekte olan ülkeler 1830'da ürettikleri mal miktarının sadece yarısı kadarını üretiyordu. Bu tahminlerin kaynağı ekonomi tarihçisi Paul Bairoch'un yazdığı gibi, "Hiç şüphesiz Üçüncü Dünya ülkelerindeki sanayiden uzaklaşmanın nedeni, tekstil başta olmak üzere Avrupa'da üretilen malların bu ülkelerin piyasalarına akın etmesidir."[10] Küreselleşme *karşıtı* ikinci neden.

1914 öncesi uluslararası iş bölümü, emtia ihraç eden ülkelerde zenginlik yarattı. Ancak bugünün petrol zengini ülkelerinde olduğu gibi, bu zenginlik genelde bir noktada toplanmıştı; sonunda kurumsal ve üretimsel gelişmeyi bastırdı. Bağımsızlığın ulaşmadığı yerlerde met-

ropolit güçler devreye girdi. Ulaştığı yerlerde, bir avuç yerel elite kaydı.

Başlıca örnek olarak Arjantin'i ele alalım. Arjantin *pampas* adını verdiği verimli alçak araziler sayesinde dünyanın en zengin ekonomilerinden biri haline geldi. Şık bulvarları, polo kulüpleri, büyük opera binası, Eton mezunu çocukları ve rafine aristokrasisi ile Buenos Aires önemli Avrupa başkentlerini geride bıraktı. Bu varlık, gelecekteki ekonomik gelişmeyi kötürüm bırakmak pahasına geldi. Hububat ve hayvancılık ihracatıyla birlikte gelen İngiliz sermayesi, ekonomiyi çeşitlendirmek veya daha iyi piyasayı destekleyen kurumlar oluşturmak konusunda pek de ilgili olmayan büyük toprak sahiplerinin işine yaradı. Amerika Birleşik Devletleri'yle oluşturduğu tezatlık oldukça öğreticidir. Orada Kuzeyli sanayiciler ve Batılı çiftçiler, Güneyli çiftlik sahipleri üzerinde güç sahibi oldu ve kısmen yüksek ithalat vergileri sayesinde geniş kapsamlı kuruluşları ve sanayiyi güçlendirdi.[11]

Japonya İstisnası

Coğrafya ve doğal kaynaklar küreselleşmenin ilk döneminde ulusların ekonomik kaderlerini büyük oranda belirledi. Bu kuralın tek önemli istisnası, laneti üzerlerinden atmak isteyen emtia bağımlısı ülkeler için bir ilham kaynağı haline gelecekti. İstisna, 1914'ten önce sanayileşen tek Batılı olmayan toplum olan Japonya'ydı.

Japonya, çevre ekonomilerin pek çok özelliğini taşıyordu. Sanayi ürünleri karşılığında işlenmemiş ipek, iplik, çay ve balık gibi hammaddeler ihraç ediyordu ve bu ticaret 1854 yılında Commodore Perry tarafından dayatılan serbest ticarete açılmanın ardından parladı. Kendi imkanlarıyla baş başa bırakıldığında ekonomi, çevredeki diğer ekonomilerle aynı yolu izleme eğiliminde olacaktır. Ancak Japonya, iyi eğitimli ve vatansever iş adamlarından ve tüccarlardan oluşan bir yerli halka sahipti; daha da önemlisi 1868 Meiji Restorasyonunun ardından kararlı biçimde ekonomik (ve siyasi) modernleşmeye odaklanmış bir hükümet yönetimdeydi. Bu hükümet, o sırada Batılı politika elitleri arasında yayılan serbest piyasa fikirlerinden biraz etkilenmişti. Dünyanın ilk kalkınma planı olarak adlandırılan bir belgede, Japon yetkililer, eylemleri "Bireysel özgürlük ve spekülatörlerin kazançlarına müdahale edebilecek" olsa da devletin ekonomiyi kalkındırmada önemli bir rolü olduğunun altını çizdi.[12]

Meiji bürokratlarının getirdiği pek çok reformun amacı, modern bir ulusal ekonomi altyapısı oluşturmaktı: Ortak para birimi, demir yolları, milli eğitim, bankacılık kanunu ve diğer düzenlemeler. Günümüzde "sanayi politikası" olarak adlandırılan, yeni sanayilerin teşvik edilmesine yönelik devlet desteği konusunda da oldukça yoğun çabalar gösterildi. Japon hükümeti; pamuk tekstili ve gemi inşaatı da dahil olmak üzere çok çeşitli alanda devlet tesisleri kurdu ve işletti. Bu işletmelerin çoğu sonunda başarısız olsa da birer örnek teşkil etti ve sonrasında özel kuruluşlarda kendi ticaretini yapacak olan kalifiye zanaatçı ve yöneticiler eğitti. Bu işletmeler, devlet tarafından kurulan temeller üzerinde özel sektörünün yükselmesini sağlayarak özelleştirildi. İmalat sanayi de yabancı teknikerler ve teknoloji kullanmak için de harcamalar yaptı; Japon öğrencilerin yurtdışında eğitim almaları için para yardımında bulundu. Ayrıca, Japonya uluslararası anlaşmalardan gümrük vergisi özerkliğini geri kazandıkça, yerli üretimi teşvik etmek amacıyla pek çok sanayi ürünü için ithalat vergisi oranını arttırdı. Bu çabalar, Japonya'nın İngiliz ihracatını yalnızca Japon piyasalarından değil, yakın Asya piyasalarından da uzaklaştırabilen dünya çağında bir sanayi kurduğu 1914 yılında pamuk tekstilinde de çok önemli sonuçlar verdi.[13]

2. Dünya Savaşı öncesinde Japonya'nın militarist ve genişleme politikaları bu başarıları katranladı; ancak ekonomi cephesindeki başarıları, başka bir yolun mümkün olduğunu gösterdi. Ekonomiyi doğal hammadde uzmanlaşmasından uzaklaştırmak mümkündü. Kararlı bir devletin çabalarıyla canlı bir özel sektörün enerjisini bir araya getirdiğinizde, ülke uluslararası iş bölümünün yanlış tarafında yer alsa bile ekonomik büyüme mümkündü. Anahtar, daha fazla veya daha az küreselleşme değil, doğru küreselleşme tarzıydı.

Bu dersler, 2. Dünya Savaşı'nı izleyen on yıllarda yeniden öğrenilecekti.

Doğu Asya "Mucizesi"

Meiji bürokratlarının ilk kalkınma planlarını geliştirmelerinden yüz yıl sonra, Japonya küresel kurumlarda söz sahibi olan büyük bir ekonomik güçtü.[14] Dünya Bankası yönetimini kendi görüşlerini daha fazla dikkate almaya zorlayan, bu kurumun ikinci en büyük hissedarı olmuştu.

Japonya'nın Dünya Bankasındaki yönetim kurulu üyesi ve kurumun faaliyetlerini denetleyen yirmi dört ülke temsilcisinden biri olan Masaki Shiratori, Bankanın gelişmekte olan ülkelere verdiği politika tavsiyelerinden gittikçe rahatsız oluyordu. Kendisi ve Japonya'nın güçlü Maliye Bakanlığındaki arkadaşları, bu tavsiyenin daha çok Amerika'nın tercih ettiği serbest ticaret modeline dayandığını ve devletin sanayileşme ve kalkınmadaki rolünü küçümsediğini hissediyordu. Onların düşüncesine göre, Dünya Bankası Japonya'nın kendi kalkınma deneyiminden çıkardığı derslere yeterince önem vermiyordu.[15]

Japon hükümeti, Bankanın "Asya mucizesine" ilişkin bir çalışma hazırlamasını temin etti; bu çalışmanın bütün maliyetini de üstlendi. Söz konusu mucize, sadece Japon deneyimine değil, 1960'ların başından itibaren çok hızlı bir büyüme gerçekleştirmiş olan diğer yedi Doğu ve Güneydoğu Asya ekonomisine de – Güney Kore, Tayvan, Hong Kong, Singapur, Malezya, Tayland ve Endonezya – hitap ediyordu. Bu ülkelerin hepsi ihracattan, dolaylı olarak da küreselleşmeden çok büyük fayda sağlamıştı. Ancak sadece İngiliz sömürgesi olan Hong Kong dışında hiçbiri bir serbest piyasa ekonomisi olma yolunda ilerlememişti. Devlet hepsinde önemli bir kılavuzluk ve koordinasyon rolü üstlenmişti.

Dünya Bankası raporu, 1993 yılında "*Doğu Asya Mucizesi: Ekonomik Büyüme ve Kamu Politikası*" başlığıyla yayınlandı. Çok geniş bir ekonomist ve danışman ekibiyle hazırlanan, neredeyse 400 sayfalık metin, tablo ve istatistiki analiz ile 40 genel analiz içeren bu belgenin konu hakkındaki en geçerli analiz olduğu iddia edilebilirdi. Ancak her şeyden önce söz konusu rapor, Dünya Bankasının Asya uluslarının nasıl bu kadar hızlı büyüyebildiğini tutarlı bir biçimde açıklayamadığını ortaya çıkardı. Asya'da çok fazla devlet müdahalesi vardı; banka devlet müdahalesinin işe yaradığını söylemek istemiyordu. Piyasalar ile devlet müdahalesi arasında kesin bir ayrım olduğuna takılan Banka bu ikisinin nasıl olup da birbirini güçlendirdiğini anlayamıyordu. Çıkan rapor şizofren bir tavırla ilerliyordu ve çok çelişkili bir argüman sunuyordu.

Finansal serbestlik konusundaki şüpheci görüşleriyle tanınan Joe Stiglitz tarafından hazırlanan serbest piyasalar analizi, Japon ve Güney Kore hükümetlerinin faiz oranlarının üst sınırı, yeni sanayi kollarına kredi yardımı ve uluslararası sermaye akışının sınırlandırılması gibi kontrolleri hakkında olumlu bir tablo çiziyordu. Raporun bu bölümü, sanayiye verilen devlet destekli kredilerin sanayileşme ve büyüme-

yi hızlandırmada olumlu bir etki yaptığına ilişkin Japon argümanını kabul etti. Ancak diğer bölümlerde, sanayi politikaların – belirli sanayilerin devlet teşvikiyle desteklenmesi – işe yaramadığı ve diğer gelişmekte olan ülkeler için savunulmaması gerektiği düşüncesi baskındı. Hangi bölümü okuduğunuza bağlı olarak, yeni sanayiler devlet tarafından desteklendiği için mi, yoksa bu desteklere rağmen mi Asya devletlerinin başarılı olduğu konusunda farklı bir düşünceyle karşılaşıyordunuz.[16]

Asya'nın ekonomik deneyimi klişeleri yıkar ve herkes için bir şey önerir. Aslında gözlemcinin önyargısını yansıtır. Ekonomik kalkınmayı desteklemenin en iyi yolunun piyasaları serbest bırakmak olduğunu düşünüyorsanız, bunun için pek çok kanıt bulursunuz. Piyasaların devletin hakim gücüne ihtiyacı olduğunu düşünüyorsanız, pekala buna dair kanıtlar da bulabilirsiniz. Küreselleşme büyümenin motoru mudur? Doğu Asya ülkeleri istisnadır. Küreselleşmenin evcilleştirilmesi gerekir mi? Aynen. Ancak bu bayat argümanları bir kenara bırakır ve bölgenin başarısından çıkan gerçek mesajı dinlerseniz, işe yarayanın devlet ve piyasanın bütünlüğü olduğunu göreceksiniz. Küreselleşme ancak onu kendi aleyhinize değil, lehinize ehlileştirirseniz müthiş olumlu bir güç olur.

Bölgenin en önemli iki ülkesini düşünün: Güney Kore ve Tayvan. 1950'lerin sonlarında, iki ekonomi de Sahraaltı Afrika ülkelerinden daha zengin değildi. Güney Kore siyasi istikrarsızlığa batmıştı ve neredeyse hiç sanayisi yoktu, sahip olduğu her şey Kuzey Kore'ye gitmişti. Başlıca ihraç ürünleri şeker ve pirinç olan Tayvan'da da büyük ölçüde tarım ekonomisi vardı. İki ekonominin 1960'ların başlarında geçirdiği değişim onları önemli sanayi güçlerine dönüştürecek bir yola sokmuştu.

Stratejileri pek çok açıdan Japonya'nınkini yansıtıyordu. Öncelikle sadece ekonomik büyümeye odaklanmış bir hükümet gerekiyordu. İki ülkedeki önceki toprak reformu hükümetlerin toprak sahibi soylulardan bağımsız hareket etmesi için biraz boşluk yaratmıştı. İki ülkenin de kapsamlı jeopolitik amacı vardı. Kuzey Kore'nin olası tehditlerine cevap verebilmesi için Güney Kore'nin büyümesi gerekiyordu. Çin'in yeniden fethi fikrinden vazgeçen Tayvan Komünistlerden gelebilecek herhangi bir saldırıyı önlemek istiyordu. Dünyanın pek çok kısmında, bölgesel düşmanlıklar ekonomi uğruna güçlü devlet kurmak için bir

bahane olmuştu. Örneğin Orta Doğu'yu düşünün. Ancak Güney Kore ve Tayvan'daki hükümetler, siyasi ve askeri hedeflerini gerçekleştirmek için hızlı bir büyüme gerektiğini anladılar. Özellikle sanayi kapasitenin geliştirilmesi ve güçlü bir üretim ihraç tabanı, her iki ülke politikasının öncelikli hedefi haline geldi.

Bu hedef, özel işletmelerin enerjileri açığa çıkarılarak gerçekleştirildi. Her iki ülkenin de 1960'larda yoğunlukla kamu işletmelerine yatırım yapmış olmasına rağmen, bu yatırım örneğin ucuz girdiler sağlayarak özel işletmelerin ayağını kaydırmaktan ziyade, onları desteklemeye yönelik olarak tasarlandı. Stratejinin bir ayağı, pek çok diğer düşük gelirli ülkeyi boğan özel yatırımların önündeki engellerin kaldırılmasıydı: Aşırı vergilendirme, aşırı bürokrasi ve bürokratik yozlaşma, yetersiz altyapı, yüksek enflasyon. Bunlar günümüzde "yatırım ortamı" olarak adlandırılan iyileştirmelerdi.

Aynı derecede önemli olan başka bir şey de modern üretimde yatırımları canlandırmak için kullanılan devlet teşvikleri olarak nitelendirilebilecek müdahaleci politikalardı. İki hükümet de bu tür sektörleri "öncelikli sektörler" olarak belirledi ve işletmelere cömert yardımlarda bulundu. Güney Kore'de bunlar bankacılık sektörü tarafından yönetilen sübvansiyonlu krediler şeklini aldı. Tayvan'da belirlenen sektörlerdeki yatırımlar için vergi teşvikleri olarak önümüze geldi. Her iki ülkede de bürokratlar yeni sanayiler açısından çoğunlukla ebe rolünü aldı: Özel şirketlerin yatırımlarını koordine ettiler, girdileri tedarik ettiler, gerekli olduğunda baskı kurdular ve ihtiyaç duyulduğunda da teşvik sağladılar. Pek çok berbat ithalat kısıtlamalarını kaldırmış olmalarına rağmen, iki ülke de 1980'lere kadar henüz olgunlaşmamış sanayilerini ithalat rekabetine sokmadılar. Yerli piyasa, "yavru" sanayilerin yeterli kazanç elde etmesini sağlamak için korundu. Güney Kore de çok uluslu işletmelerin ülke içine girmesini teşvik etmedi; böylece yerel firmaların teknolojiyi öğrenmek için yeterince fırsatı oldu.

Ulusal rekabetten korunmanın tadını çıkaran bu yavru sanayiler neredeyse ilk günden itibaren ihracat yapmaya yönlendirildiler. Bu, açık ihracat yardımları ile ihracat hedeflerinin gerçekleştirilmesini temin etmek için bürokratların yoğun baskıları sonucu başarıldı. Aslında özel işletmelerden bir karşılık istendi. İhracat yaptıkları sürece ve ihracat yaparken meblağı yükselttikleri sürece devletin cömertliğinden faydalanacaklardı. Eğer uluslararası piyasalarda tutunmak için

ilk başta zararına fiyatlar koymak gerekirse, bunlar yurtiçi piyasalardan elde edilen kârlar ve mali teşviklerle telafi edilebilirdi. Ancak daha önemlisi, bu politikalar firmalara verimliliklerini arttırmak için güçlü teşvikler sundu; böylece yurtdışındaki köklü rakiplerine karşı sağlam durabileceklerdi.[17]

Bu büyüme stratejisinin bütün zevklere hitap edecek bir şeyler sunduğunu görebiliyoruz. Bir makroekonomist, düşük enflasyon şeklindeki makroekonomik istikrarın anahtar olduğu sonucuna ulaşabilir. Bir çalışma ekonomisti eğitimli iş gücünün önemine işaret edebilir. Bir ticaret ekonomisti yüksek koruma oranlarını fark edecek, ancak ticareti engelleyen etkilerin başka bir kapıyı zorlayan ihracat teşvikleriyle sınırlandığı gerçeğiyle rahatlayacaktır. Bir politik ekonomist ise güçlü devlet rolünü ve onun zenginlerden "özerkliğini" vurgulayacaktır. Dünya Bankası özel yatırım ve ihracatların oynadığı önemli rolün üstünde durabilir. Müdahaleci ise özel yatırımı yönlendirmede devletin demir elini vurgulayabilir.

Hepsi de büyük resmi kaçıracaktır. Ekonomik büyüme, özel sektörü canlandırmak için ne gerekiyorsa yapmaya hazır pragmatik bir devlet gerektirir. Yerli ekonomiyi doğal kaynaklardan bağımsız olarak çeşitlendirmek için piyasaların ve küreselleşmenin stratejik bir biçimde kullanılması gereklidir. Bunu başarmak için ihtiyaç duyulan belli başlı araçlar değişebilir ve çoğunlukla ortama bağlı olacaktır. Özel başarı reçeteleri fazla dolaşmaz. Onların arkasındaki geniş bakış açısının anlaşılması gerekir.

Bu dersler, dünyanın gördüğü en şaşırtıcı kalkınma başarısında en iyi şekilde uygulamaya konuldu.

Kendi Yolunda Yürümek: Çin ve Küreselleşme

Çin ekonomisinin gösterdiği başarıyı, gözlerimizin önünde gerçekleşmeseydi, hayal etmemiz bile zor olurdu. 1978'den beri Çin'de kişi başına gelir yıllık 8.3 oranında arttı; bu oran her dokuz yılda bir kez gelirin ikiye katlanması anlamına gelir. Bu hızlı ekonomik büyüme sayesinde, yarım milyar insan yoksulluktan kurtarıldı.[18] Aynı dönemde Çin neredeyse bağımsız ekonomi politikasından uzaklaşarak dünya piyasalarında en korkulan rakibe dönüştü. Bunun özel mülkiyet haklarından

tamamen yoksun (son zamanlara kadar) ve komünist bir parti ile yönetilen bir ülkede olması gizemi daha da arttırır.

Çin'in deneyimi, küreselleşmenin fakir uluslar için büyük bir nimet olabileceğine dair güçlü kanıtlar sunar. Öte yandan mali küreselleşme ve DTÖ yoluyla derin entegrasyonu vurgulayan küreselleşmedeki günümüz gidişatına karşı da güçlü bir argüman oluşturur. Çin'in küresel ekonomiden kendini koruyabilme yeteneği, dünya piyasalarında dengelenecek modern bir sanayi temeli oluşturma çabaları için oldukça önemliydi.

Çin'in büyük atılımı, merkezi planlama yerine piyasalara güvenen Deng Xiaoping ve sonrasında gelen diğer Mao liderleri zamanında oldu. Asıl dehaları, o sırada çoğunun yokluğu fazlasıyla hissedilen piyasa destekçisi kurumların, özellikle Çin özellikleri taşıması gerektiğini kavramalarında yatıyordu. Batılı ekonomistler sözleşmelerin uygulanmasını, mülkiyet haklarının korunmasını, piyasaların ve ticaretin serbestleştirilmesini temin etmek için Avrupa veya Amerika tarzı düzenlemeler önerirdi. Bu fikirler uygulamada büyük zorluklarla karşılaştı ve çoğu durumda resmi Parti doktrinini ihlal etti (özel mülkiyet durumunda olduğu gibi). Bunun yerine Çinli liderler alternatif kurumsal düzenlemeleri denediler. 1980'lerin başlarından ortasına kadar Çin'deki ulusal düzenlemelerin yarısından fazlası deneme aşamasındaydı.[19] Bu denemelerle Çinli politika yapıcıları onların kısıtlarını ortadan kaldıracak ve yerel koşullara uyumu sağlayacak çözümler bulmaya çalıştılar. Çin'in kurumsal yenilikleri oldukça başarılıydı. Kurumsal zayıflıkları etkin bir biçimde birer avantaja dönüştürdüler.

Çin ekonomisi 1978 yılında ağırlıklı olarak kırsaldı. Deng'in ilk başlarda karşılaştığı önemli bir problem; fiyat ve miktarın hala merkezi planlama ile belirlendiği bir çevrede çiftçileri nasıl harekete geçireceğiydi. Devlet bütün ücretleri sabitledi ve köylülerin plana uygun olarak belirlenen miktarda hububatı devlete vermelerini talep etti. Çiftçiler komünler halinde örgütlendi ve özel piyasalarda kendi ürünlerini satmaları yasaklandı. Devletin bu şekilde kırsal kesimden elde ettiği yiyecekler şehirlerdeki çalışanlara vesika karşılığı dağıtıldı. Sistem, işlerin devlet bütçesine herhangi bir maliyet olmaksızın beslenmesini temin etti. Bunun dezavantajı, çiftçilerin üretimi arttırmak veya topraktan daha etkin faydalanmak için çok az teşvik edilmesiydi.

Batı eğitimli bir ekonomist, planın tamamen bırakılmasını ve bütün ücret kontrollerinin kaldırılmasını önerirdi. Ancak kotalar olmaksızın,

şehirli işçiler ucuz erzaktan, devlet ise önemli bir gelir kaynağından mahrum kalacaktı. Şehirlerde yüzlerce küskün çalışan olacak ve hükümet hiperenflasyonu göze alarak para basımına gitmek zorunda kalacaktı. İçinden çıkılmaz bu duruma karşı Çin'in çözümü, planın *başına* bir piyasa sistemini getirmekti. Komünler kaldırıldı ve aile çiftlikleri yeniden kuruldu; ancak topraklar devlet malı olarak kaldı. Kontrol edilen fiyatlardan zorunlu hububat alımı uygulamasına devam edildi; ama çiftçiler devlet kotasını tamamladıklarında, ellerinde kalan malları piyasada belirlenen fiyatlar üzerinden satmakta serbesttiler. Bu ikili rejim, çiftçilere piyasa temelli teşvikler sundu ve devleti gelirinden, şehirli işçileri de ucuz yemekten mahrum bırakmadı.[20] Tarımsal verimlilik 1978 sonrasında Çin'in ilk büyüme basamağını oluşturarak hızlı bir şekilde arttı.

Bir diğer sorun, devlet bütün mülkiyetin nihai sahibi olarak kalırken mülkiyet haklarının bir benzerinin nasıl sağlanacağıydı. Özelleştirme geleneksel yöntemdi; ancak bu yöntem Çin Komünist Partisinin ideolojisine tersti. Yine bir yenilik yardımcı oldu. Kasaba ve köy işletmeleri (TVE) yerel özel yatırımı teşvik etmede büyük başarılar elde etti. Özel işletmeler veya merkezi devlet değil, yerel devletler (kasaba ve köyler) bunların sahibiydi. TVE'ler tüketici mallarından sermaye mallarına her türlü ürünü yetiştirdi ve 1980'lerin ortalarından 1990'ların ortalarına kadar Çin'in ekonomik büyümesine öncülük etti.

Başarılarının anahtarı yerel hükümetlerin TVE'lerin refahını temin etme konusunda çok dikkatli olmalarıydı; çünkü sermaye payları onlar için önemli bir gelir kaynağıydı. Yerel yönetim özel girişimcilere oldukça geniş bir özgürlük tanıdı ve onları yerel Parti şefleri başta olmak üzere pek çok sorundan korudu. Bu, girişimcilere resmi özel mülkiyet haklarına sahip olmaktan ve zayıf ve yozlaşmış yerel mahkemelerin ihtilaf olması durumunda bu hakları uygulamasını ummaktan daha fazlasını sağladı. Önceki pek çok Sosyalist ekonomi, yerel mahkemelerin yeni kuralları uygulamada çok zayıf kalması yüzünden mülkiyet hakları reformunun genellikle bocaladığını acı bir şekilde öğrendi. Berkeley ekonomisti Yingyi Qian'ın da vurguladığı gibi, mülkiyet hakları, belirli bir özel mülkiyet hakları rejimi kapsamında olduklarında, yerel hükümetle birlikte ortaklıklarla desteklendikleri durumdan daha az güven içindedir.[21]

Çin'in ekonomisini dünyaya açma stratejisi de teoriden olduk-

ça farklıydı. Bu hedefi yakalamaya çalışan ülkeler için genel öneriler listesinde ithalatlar üzerindeki miktar kısıtlamalarının kaldırılması, ithalat vergilerinin indirilmesi ve dağıtılması ile ticaret işlemleri için para kambiyosunu sağlanması vardır. Bu ilkeler düşünüldüğünde, Çin'in politikaları, dünya piyasalarında yenilmesi güç bir rakip tehdidi olmaktan ziyade elindeki fırsatları kaçırmış bir ülke izlenimi yaratır. Kısacası, Çin çok yavaş bir şekilde ekonomisini açtı ve önemli reformlar en azından on yıldan fazla bir süre büyümenin (ihracat ve genel gelir bakımından) arkasından geldi. Devlet ticaret tekelleri nispeten daha erken çözülse de (1970'lerin sonlarından itibaren), onların yerini karmaşık ve oldukça kısıtlayıcı bir dizi gümrük vergisi, vergi dışında engeller ve ithalatı kısıtlayan lisanslar aldı. Bunlar 1990'ların başlarına kadar pek de gevşetilmedi.

Çinli liderler, ticaretin önündeki engellerin kaldırılmasının pek çok devlet işletmesini sanayi faaliyetlere yeni yatırımlar yapmaya teşvik etmekten ziyade kapanmaya zorlayacağı için ekonomilerini açarken geleneksel önerilere direndiler. İstihdam ve ekonomik büyüme zarar görecek ve sosyal istikrarı tehdit edecekti. Çinliler mevcut sanayi yapılarını çok fazla zorlamayacak alternatif mekanizmaları denemeye karar verdiler. Özellikle ihracat yaratmak ve yabancı yatırımı çekmek için Özel Ekonomik Bölgelere (SEZ) dayandılar. Bu bölgelerdeki işletmeler ülkenin geri kalanında uygulanan düzenlemelerden farklı bir takım düzenlemelere tabiydi; daha iyi altyapı imkanlarına sahiptiler ve girdileri gümrük vergisiz ithal edebiliyorlardı. SEZ'ler devlet teşebbüslerinin ayağını kaydırmadan ihracat odaklı yatırımlar için teşvikler üretti.

Bu kurumsal yeniliklerle birlikte Çin'in büyümesini ateşleyen başka bir etken de çarpıcı bir üretim dönüşümü idi. Çin ekonomisi, hiç kimsenin Çin gibi fakir ve işgücü bolluğu olan bir ülkenin ihraç etmeyi bırakın üreteceğini dahi düşünmeyeceği gelişmiş, yüksek verimli ürünlere geçti. 1990'ların sonunda Çin'in ihracat portföyü, kişi başına gelir düzeyi *en az Çin'in üç katından fazla* olan bir ülkeninkine benziyordu.[22]

Bu, doğal, piyasanın getirdiği bir sürecin değil, Çin devletinin kararlı teşvikinin bir sonucuydu. Düşük iş gücü maliyetleri Çin'in ihracat emeline yardımcı oldu; ancak bütün hikaye bundan ibaret değil. Tüketici elektroniği ve otomobil parçaları alanlarında Çin muazzam verimlilik artışı yakalayarak gelir düzeyi daha yüksek olan ülkeleri yakaladı. Ayrıca, Çin istikrarlı bir biçimde sadece aksam montajcısı ol-

maktan uzaklaştı. Üretim gittikçe geriye doğru bütünleşmeye başladı ve tedarik zinciri zengin ülkelerden montajın üstlenildiği Çin'e kaydı.

Yabancı yatırımcılar Çin sanayisinin evriminde önemli bir rol oynadı. Onlar şirketler arasında en üretkeniydi; teknolojinin kaynağıydı ve ihracata yön verdiler. Yabancı üreticilerin iyi bir altyapı ve en az seviyede mücadele ile iş yapabildiği SEZ'ler övgüyü hak ediyor. Ancak Çin yabancı şirketleri kabul ettiğinde, amacı yerel kapasiteyi arttırmaktı.

Teknoloji transferinin gerçekleşmesini ve güçlü yerel oyuncuların ortaya çıkmasını temin etmek amacıyla Çin devleti bir takım politikalar kullandı. İlk başlarda genel olarak devlete ait ulusal şampiyonlara dayanıyordu. Sonra hükümet çok çeşitli teşvikler ve engelleyici yöntemler kullandı. Cep telefonu ve bilgisayar üretiminde, yabancı yatırımcıların yerli firmalarla ortak teşebbüs kurması zorunluydu. Otomobilde, kısa sürede Çin payını arttırmak için yabancı araç üreticilerinin yerel piyasaya yatırım yapmasını istedi (üç yılda yüzde 70).[23] Böylece yabancı şirketlerin teknoloji ve kalitelerinin yeterli olmasını temin etmek için yerel tedarikçilerle yakın çalışma içine girmeye zorlandı. Yerel piyasalar maliyetten tasarruf etmek isteyenlerin yanı sıra, geniş tüketici tabanı arayan yatırımcıları kendilerine çekmek için korundu. Fikri mülkiyet haklarının korunmasına ilişkin yasaların uygulanmasındaki zayıflık yerli üreticilerin tutuklanma korkusu olmadan tersine mühendislik yaparak yabancı teknolojileri taklit etmelerini sağladı. Şehirler ve ilçelere kendi teşvik ve yardım politikalarını belirleme özgürlüğü verildi; bunun sonucunda Şangay, Shenzhen ve Hangzhou gibi sanayi grupları oluştu.[24]

Devlet çabasıyla kurulan Çin şirketlerinin çoğu başarısız oldu. Çin'in sanayi politikasına dair açıklamalarda Çin politikalarının birer özelliği olarak düşük verimlilik, pek çok devlet teşebbüsünün teknolojiyi yeterince kullanamaması ve koordinasyon eksikliklerinden (ulusal bakanlıklar arasında ve çeşitli devlet daireleri arasında) bahsedilir.[25] Ancak yüzyıl önce Japonya'da olduğu gibi, çalışanların ve yöneticilerin eğitiminde ve örnek teşkil etmesi açısından devletin çabaları önemli bir rol oynadı. Çin devlet desteği ve mali destek olmadan 2004 yılında IBM'in bilgisayar birimini satın alabilecek kadar büyüyen ve kârı artan Lenovo gibi bir şirketi ortaya çıkabilir miydi?

Ayrıca, diğer politika alanlarında olduğu gibi, devlet yaklaşımı faydacıydı ve eksi yaklaşımlar başarısız olduğunda yenilerini denemeye

açıktı. Çok bilinen bir örnek 1980'lerde yüksek maliyet ile kısa üretim serileri üzerinden çalışan yüzden fazla şirketin dahil olduğu renkli TV sektörünün ilk kalkınma zamanıdır. 1990'ların başında yabancı firmalarla birleşmeleri ve ortaklıkları zorunlu kılan yerel yönetimler ve ulusal yönetimin çabaları sayesinde sektör birleştirildi. Bu politika değişikliği, çok hızlı bir biçimde kârlı, ihracat odaklı bir sektörün ortaya çıkmasını sağladı.[26]

Bu ilk politikaların pek çoğu, Çin eğer DTÖ'nun bir üyesi olmuş olsaydı, ihracat teşviklerini yasaklayan ve yerel firmalar lehine ayrımcılığı engelleyen DTÖ kurallarına aykırı olacaktı. Çinli politika yapıcıları ticaret ve sanayi politikalarının uygulanmasında dış düzenlemelerle kısıtlanmamıştı ve sanayileşmeyi desteklemek için özgür bir şekilde hareket edebiliyorlardı. Çin 2001 yılında DTÖ'ya katıldığında, büyük oranda koruma ve desteklenmeye ihtiyaç duymayan güçlü bir sanayi temeli oluşturmuştu. 1990'ların başlarındaki yüksek gümrük vergisi oranlarını (ortalama yüzde 40 civarında) DTÖ üyeliğine hazırlık aşamasında 2001'deki tek haneli rakamlara indirdi. Diğer pek çok sanayi politikası da kademeli olarak kaldırıldı.

Ancak Çin kendi sektörlerinin kaderinin küresel piyasaların iniş çıkışlarıyla belirlenmesine henüz hazır değildi. Bu sektörleri desteklemek için daha çok rekabetçi döviz kurunu kullanmaya başladı. Döviz piyasasına müdahale ederek kısa vadeli sermaye akışını dışarıda tutan devlet Çin'in hızlı ekonomik büyümesinin doğal sonucu olacak parasının (renminbi) değer kazanmasını engelledi. Açık sanayi politikaları, para politikası ile uygulanan gizli sanayi politikalarına yol açtı. Renminbi, son yıllarda yüzde 25 civarında değerinin altında kaldı; bunun anlamı ihracat odaklı sanayilerin (ve ithalatla mücadele eden firmaların) aynı miktarda etkin bir biçimde desteklenmesiydi.[27] Bir kez daha Çin küreselleşmenin kurallarını kendi gereksinimlerine göre şekillendirdi. Dalgalanmaya bırakılmış para ve serbest sermaye akışı ekonomik kalkınmasına yardımcı olmayacağından, Çin bunlar olmadan yoluna devam etti. Bu "kuralların" ihlal edilmesi, sonunda Amerika ile olan ilişkilerinde önemli bir ihtilaf kaynağı haline gelecekti. Bu ihtilafa 12. Bölümde değineceğim; çünkü dünya ekonomisinde Çin'in büyüyen önemi onun yabancı ekonomi politikasını dünyanın önümüzdeki yıllarda karşı karşıya geleceği en belalı konulardan biri kılıyor.

Özetle, Çinli politika yapıcılar manevra alanlarını kurdular ve onu

başarılı bir şekilde kullandılar. Piyasa ve özel teşebbüslere daha fazla rol yüklediler, ancak bunu yaparken yerel ekonomi gerçekliklerini göz önünde bulundurarak siyasi ve ideolojik kısıtlara saygı gösterdiler. Uluslararası düzenlemeler kendi ihtiyaçlarına uygun değildi, o yüzden reformları standartları izlemeyen özellikler gösterdi. Uluslararası disiplinlere direndiler ve yalnızca ekonomileri yeterince güçlü hale geldiğinde onlara boyun eğdiler. Aksi takdirde, ziraat ve diğer geleneksel ürünlerden çeşitlilik elde etmeleri çok zor olacaktı. Çin (ondan önceki Güney Kore ve Tayvan gibi) küreselleşme oyununu 1990 sonrası derin entegrasyon kurallarından ziyade Bretton Woods kurallarına göre oynadı.

Çeşitlenme Zorunluluğu

Ne üretirseniz o olursunuz. Bu ulusların kaçınılmaz kaderidir. Emtia ve hammadde alanında uzmanlaşırsanız, dünya ekonomisinin çevresinde sıkışıp kalırsınız. Belirli bir zengin tabakanın yönetimi altında ezilir; dünya fiyatlarındaki dalgalanmalara rehin olursunuz. Yolunuzu üretim ve diğer modern ticaret ürünlerine çevirirseniz, dünyanın en zengin ülkeleriyle birleşebileceğiniz bir noktaya belki varabilirsiniz. Dünya piyasasındaki dalgalanmalara dayanma kabiliyetiniz artacaktır ve zengin tabakanın, arkasına gizlenmek için ihtiyacı olan baskıcı kurumlar yerine, büyüyen orta sınıfın talep ettiği geniş tabanlı, halkı temsil eden kurumlar kazanırsınız.

Küreselleşme bu ikilemi vurgular; çünkü ülkelerin emtia tuzağına düşmesini kolaylaştırır. Uluslararası iş bölümü emtia yanında çok az şey üretmenizi mümkün kılar, eğer bunu istiyorsanız. Diğer şeyleri her zaman zengin ülkelerden ithal edebilirsiniz. Aynı zamanda Japonya, Güney Kore, Tayvan ve Çin örneklerinin de açık bir şekilde gösterdiği gibi, küreselleşme alternatif stratejilerin karşılıklarını önemli ölçüde arttırır. Ekonomik çeşitliliğe odaklanmış ve özel sektörünü harekete geçirebilen devlet, küreselleşmenin elinin değmediği bir dünyada düşünülmesi mümkün olmayan büyüme oranları yaratabilir.

Esasen, iyi çalışan hem yerel hem de küresel piyasalar devletin teşviki olmadan ülkelerin merdivende emtiadan yeni sektör basamağına geçmesine yardımcı olmalıdır. Çoğu ekonomist geçiş için piyasaların kendi işlerini temin etmekten başka bir yardıma ihtiyacı olmadığına

inanır. Ancak uygulamada, yanlış gidebilecek pek çok şey vardır. Yeni teknolojilerin öğrenilmesi ve yeni ürünlere yatırım yapılması, ülkenin herhangi bir yatkınlığı yoksa pek çok köklü sorunlar içeren zor bir süreçtir.

Özellikle sanayileşme önemli ekonomik yayılmaya tabi sosyal yeteneklerin geliştirilmesini, yerel şartların yabancı teknolojilere adapte edilmesini, beceriler edinilmesini, üretim için özelleştirilmiş girdiler üretmenizi ve çeşitli alanlarda birbirini tamamlayan yatırımların koordine edilmesini gerektirir. Bütün bu durumlarda, sosyal faydalar tek başına ilgili özel faktörlerin elde edeceği kazançları aşar; bu durum ekonomistler tarafından "olumlu dışsallıklar" olarak adlandırılır. Piyasalar kısa vadeli özel kârlılık dışında sinyal göndermede pek iyi değildir. Kendi hallerine bırakıldıklarında verimli iyileştirme için gerekli teşvikleri yeterince tedarik etmezler. Bu nedenle Harvard Business School yenilik uzmanı Josh Lerner'in sözleriyle "günümüz dünyasında zirvedeki teşebbüs faaliyetlerinin her bir merkezinin kökleri proaktif devlet müdahalesine gider."[28]

Küreselleşmenin faydaları, yerel sosyal yetkinliklere yatırım yapanlara ulaşır. Buna karşılık, söz konusu yatırımlar yerel firmalar için belirli bir düzeyde destek gerektirir: Korumacı gümrük vergileri, teşvikler, olması gereken düzeyin altında değerlenen para birimi, ucuz finansman ve ekonomiyi dış dünyaya kapatmaksızın yeni iş kollarına girmenin avantajlarını arttıran diğer devlet yardımı türleri. Eğer dünyanın geri kalanı, çalışanlarınız için çok verimli işler yaratmıyorsa, bu işleri kendi başınıza yaratmaktan başka seçeneğiniz yoktur. Küreselleşmenin bu derin entegrasyon modeli bu zorunluluğu gözden kaçırır. Daha serbest ticaret adına, ulusal ekonomilerin yeniden yapılandırılması ve çeşitlendirilmesi için gerekli sanayi politikalarının kapsamı kısıtlanarak küreselleşmenin kalkınma konusundaki olumlu gücü baltalanır.

Küreselleşmenin nimetlerinden yararlanmak için uluslararası işlem maliyetlerinin düşürülmesi değil yükseltilmesi gerektiği asıl ikilem gibi gözükse de aslında ikilem gerçekte olduğundan daha açıktır. Karmaşık bir dünya tilki politikaları gerektirir. Açık bir pencereye sineklik koyduğumuzda karmaşıklık kalmaz; mükemmel bir dünyada ise sinekler olmayacağından, sinekliğe de gerek olmayacaktır.

Neden daha fazla ülke Doğu Asya örneklerini izlemedi? Neden on-

ların stratejilerini uygulamak bu kadar zor? Neden Afrika'daki ve diğer yerlerdeki pek çok ülke modern sanayi ve hizmetlere geçiş yapamıyor ve yoksulluğa batmış bir şekilde kalıyor? Ne yazık ki, bu ülkelerin pek çoğunun hükümetleri gerçek kalkınmayla pek ilgilenmiyor. Hükümetleri, ellerindeki gücü tehdit eden ekonomik değişiklikleri ortadan kaldıramıyorlar.

Politika, bu cevabın sadece bir kısmıdır. Ekonomistlere haklarını vermeden önce dünyanın geri kalan kısmının hayal kırıklıklarını anlayamayız. Ekonomistler kalkınma başarılarını ve başarısızlıklarını yorumlayan, dünyanın pek çok kısmındaki politikaları yönlendiren anlatılardan sorumludur. Ekonomistler, bu anlatıların nasıl şekilleneceği, nasıl yaşayacağı ve yayılacağının nihai hakemleridir. Gelecek bölümde de göreceğimiz gibi, her zaman doğruyu bulamıyorlar.

8

Tropiklerde Ticari Köktencilik

Cambridge'de öğretim üyesi ve uluslararası ekonomi alanındaki araştırması nedeniyle ileride Nobel Ödülü alacak olan James Meade 1960 Mart'ında küçük bir ekonomist grubuyla birlikte İngiliz sömürgesi Mauritius'a gitti. Ada, 1968 yılında kazanacağı bağımsızlık için hazırlanıyordu. İngilizler, ülkenin Londra desteği olmaksızın özerkliğini kazanması ihtimali konusunda endişeliydi. Sol eğilimli bir ekonomist ve Keynes hayranı olan Meade ekonomiyi araştırması ve gelecek kalkınma için önerilerde bulunması için adanın İngiliz valisi tarafından davet edilmişti.

Meade pratik ve sağduyulu bir ekonomiden yanaydı; nihai tavsiyeleri de bu yararcılığı yansıtacaktı. Ancak, onun Mauritius'a ziyaretinden otuz yıl sonra, kalkınma ekonomisi büyük bir dönüşüm geçirmişti; serbest piyasaları ve serbest ticareti her şeyin üstünde tutan bir görüş hakim olmuştu. Meade'nin ve çağdaşlarının reformların yerel şartlara göre düzenlemesi ve yapısal dönüşümleri desteklemek için proaktif devlet politikalarının gerekli olduğuna ilişkin öngörüleri bir kenara bırakıldı. Sadece son zamanlarda, bu eski öngörüler yeniden canlandı ve kalkınma stratejisi düşüncesine yeniden ekleniyorlar. Bu bölüm, sağduyunun kaybedilmesi ve (kısmen) yeniden kazanılmasının garip öyküsünü anlatır.

Malthusiyanizm Kabusunun Yok Oluşu?

Afrika kıyılarına yakın bir ada olan Mauritius, Madagaskar'ın yaklaşık 900 km doğusunda yer alır. Halkı, Afrika (Creoles), Hindistan (Indo-

Mauritians), Fransa (Franco-Mauritians) ve Çin (Sino-Mauritians) kökenlidir; yataktan hangi tarafınızdan kalktığınıza bağlı olarak "canlı" ya da "patlayıcı" olarak nitelendirilebilecek bir köken, dil ve din karışımı söz konusudur. Meade'nin ziyareti sırasında ülke çok fakirdi. Ekonomi tamamen şeker ekimine bağlıydı; iş gücünün üçte birinden fazlasına istihdam sağlıyordu ve ülkenin tek ihraç kaynağıydı.

Ayrıca, ada nüfus patlaması tehlikesiyle karşı karşıyaydı. Sömürgeci kamu sağlığı politikaları kapsamında sıtmanın büyük oranda ortadan kaldırılması sayesinde, nüfus artış oranı 2. Dünya Savaşı'nın hemen sonrasında yıllık yüzde 0.5'ten Meade'nin ziyareti sırasında yüzde 3'e yaklaşmıştı. Adanın nüfusunun yirminci yüzyıl sonunda 600,000'den 3 milyona çıkacağı tahmin ediliyordu. "Bu, gerçekten korkutucu bir tahmin," diye yazmıştı o sırada Meade.[1]

Meade'nin de gördüğü sorun artan nüfusun kısıtlı ekilebilir alanlara baskı yapacağı ve yaşam standartlarını aşağı çekeceğiydi. Şeker ve diğer ekilebilir ürünler artan işgücünü hiçbir zaman eritemeyecekti. Dışarıya göç kısmi bir çözümdü ve yerli yatırım kısıtlı yerel tasarruf nedeniyle sınırlıydı. Adanın etnik ve sosyal anlamdaki farklılıkları zaten zor olan bir sorunu neredeyse çözümsüz bırakıyordu. "Mauritius'taki mevcut tutumlar nedeniyle bir mühendisin yaratıcı bir fikrini (Avrupa kökenli) kullanmak amacıyla sermaye sağlayan zengin bir kişi (Hindistanlı) adına bir firma idare eden, iş zekasına sahip bir kişiyi (Çinli) hayal etmek zor olacaktır," diyordu Meade.[2]

Kötümser olmasına rağmen Meade vazgeçmedi. Çözüm, çok iş gücü gerektiren hafif sanayide büyük miktarlarda istihdam fırsatı yaratmaktı. Önerdiği stratejinin bir ayağı, bu tür sektörlerin kurulmasını engelleyen herhangi bir etken olmamasını temin etmek için maaş artışlarının kısıtlanmasıydı. Bir diğer ayağı, yeni sanayilerin kurulmasını desteklemek için yoğun devlet çabasından yanaydı. Adada sadece birkaç sanayi kolu olduğundan, sıfırdan başlamaları gerekiyordu; bunun için de aktif bir devlet gerekliydi.

Meade, özel sektörle iş birliği içinde yeni yatırım olanakları arayacak ve iş olanağı yaratma konusunda en fazla başarı beklentisi olan firmalara geçici vergi indirimi veya istisnası verecek bir Sınai Kalkınma Kurulu'nun kurulmasını önerdi. Fabrika ve iş atölyelerini ucuza kiralayacak yeterli altyapısı olan sanayi sitelerinin oluşturulmasını önerdi. Mauritiuslu üreticilerin aynı Doğu Asya Kaplanlarının yapmaya başla-

dığı gibi dünyaya ihracat yaparak küçük yerel piyasalarının sınırlarını aşabileceklerini anladı. Bu "yeni doğan" sanayilerin kendileriyle rekabet edebilecek seviyeye gelene kadar beslenmesi gerektiğini düşündü. Henüz olgunlaşmamış sanayileri yabancı rekabetten koruyacak nispeten daha yüksek ithalat gümrük verilerinin uygulanmasını önerdi.

Meade için Mauritius'un geleceği ekonomik çeşitlendirme ve yeni sanayilerin gelişmesine bağlıydı. Adanın tek mahsullü ekonomi olarak kalması gerekmiyordu: Üretime geçebilir, nüfusun toprak bağımlılığını azaltabilir ve gelecek büyümenin temellerini atabilirdi. Bu geçişin kendiliğinden olmayacağını biliyordu; devletin yardım eline ihtiyaç vardı. Piyasa güçlerinin yeni sanayilerin teşvik edilmesini amaçlayan devlet programlarıyla desteklenmesi gerekecekti. Sanayi politikanın kalkınma stratejisinin bir parçası olması gerekiyordu.

Umut vaat etmeyen bir başlangıca rağmen Mauritius; Afrika'nın sayılı başarı öykülerinden birine imza atacaktı. Zamanla tekstil ve giyim adanın başlıca ihracatı olarak şekerin yerine geçti. Güçlü siyasi demokrasi, yüzeyin hemen altında kaynayan etnik gerginliği dizginleyebildi. Nüfus patlaması kabusu asla yaşanmadı. Hızlı ekonomik büyüme sadece iş yaratmakla kalmadı, doğurganlığın azalmasını sağladı. Ada nüfusu 2000 yılında 1.2 milyondu; bu, Meade'nin tahmin ettiği 3 milyonun sadece bir kısmıydı. Ada, Güneydoğu Asya'nın gelir seviyesine yakın bir seviyeye ulaşarak üst-orta sınıf gelir ülkesi haline geldi.

Bütün önerileri takip edilmemiş olsa da Meade'nin geliştirdiği stratejinin başarıyla büyük bir ilişkisi vardı. Özellikle sonraki Mauritia hükümetleri maaşları kısmakta zorlandılar ve bunun yerine cömert sosyal programlar ve müzakere masasında örgütlü iş gücünün sesinin çıkmasını sağlayan ulus çapında maaş pazarlıkları yaparak sosyal huzuru satın almayı tercih ettiler. Ancak Meade'nin sanayinin teşvikine yönelik önerileri ilerleyen yıllarda etkin bir devlet politikası haline geldi. Yerli sanayi önemli miktarlarda teşvik ve ticari koruma sağladı; 1960'ların sonlarına gelindiğinde, yurt içi piyasaya yönelmiş yeterli sayıda hafif sanayi üreticisi oluşmuştu. 1970'lerden itibaren devlet; vergi indirimleri, ithalat vergisi istisnaları ve daha zayıf iş gücü düzenlemelerini içeren çok başarılı bir ihracata yönelik üretim merkezleri (EPZ) planı kapsamında ihracata dayalı firmaları da özellikle giyim alanında desteklemeye başladı. Sınai faaliyet 1980'lerdeki devalüasyon yoluyla desteklendi.

İki sanayi sektörü - biri yurt içi diğeri ihracata yönelik sektörler - belirli bir süre bir arada bulundu. 1990'lara kadar Mauritius başarılı bir EPZ ve hızlı ihracat büyümesine karşın dünyanın en korunan ekonomilerinden biri olarak kaldı.[3] Korunan sektör EPZ kadar başarılı olamadı; ancak Meade'nin de tahmin ettiği gibi, modern sanayide girişimciliği destekleyen önemli bir kalkan oldu. Aslında, sadece yabancı yatırımcılar ve teknoloji değil, yerli sermaye ve girişimcilik de EPZ'nin büyümesini ateşledi. Başka ülkelerdeki benzer merkezlerin aksine, Mauritius'un EPZ'sinde yerli yatırımcılar ve girişimciler de yer aldı.[4] Bu, adanın neden onu taklit eden diğer ülkelerden daha başarılı olduğunu açıklamaya yardımcı olur.

Bugün, Mauritius güçlü bir üretim tabanı olan açık bir ekonomiye sahiptir, ancak çeşitlenmenin diğer adımlarındaki zorluklarla karşı karşıyadır. Giyim sektörü artık dünya piyasalarındaki düşük maliyetli üreticilerin rekabetçi baskısı ve yükselen yerel maaşlar düşünüldüğünde ekonomiyi ileriye götürememektedir. Büyümenin sürdürülmesi ve ilerletilmesi için yeni bir stratejiye ihtiyaç var.

Günümüz James Meade'si ne önerir?

Revizyonistler İdareyi Devralır

Ekonomistlerin kalkınma politikasına ilişkin görüşleri Meade'nin raporundan yıllar sonra değişik bir yola girdi. 1950'ler ve 1960'larda dünyanın o sırada az gelişmiş olarak anılan ülkeleri hakkında araştırmalar yapan pek çok ekonomist olgunlaşmamış sanayilerin beslenmesi gerektiğini ve devletin önemli bir rolü olduğunu görmezden geldi. Piyasalar ve küresel ekonominin etkisi konusunda aşırı bir şüphecilik hakimdi. W. Arthur Lewis, Raul Prebisch, Paul Rosenstein-Rodan ve Albert Hirschman gibi o zamanın önde gelen kalkınma ekonomistleri elbette tartışmalara girdi. Ancak hiçbiri serbest ticaret ve küçük devletin ekonomik büyüme ve kalkınmayı desteklemenin en iyi yol olduğu görüşünü kabul etmedi.[5] On dokuzuncu yüzyıldaki Büyük Ayrılık dersleri, yani dünyanın zengin sanayi merkezi ile emtia üreten fakir çevre arasında ayrılması, gayet açıktı.

1980'lerde, Kuzey Amerikalı kalkınma uzmanları ve onların takipçileri arasındaki egemen görüş fazlasıyla değişti. Devlet ekonomik büyümenin hizmetçisi olmaktan çıkıp, ekonomik büyümenin önündeki

en önemli engel oldu. Uluslararası iş bölümü tehdit olmaktan kurtarıcılığa yükseldi. 1990'larda sermayenin serbest dolaşımı hevesi de daha önceki bölümde gördüğümüz gibi pakete eklendi. Bu anlatı Dünya Bankası gibi kalkınma kuruluşlarına yeni bir görev duygusu aşıladı ve verdikleri politika tavsiyesini yeniden şekillendirdi.

Revizyonist paketin ilk şekli "Washington Konsensüsü" olarak anılan belgede yer aldı. Ekonomist John Williamson tarafından 1989'da ilk kez kullanılan terim esasen o sırada Latin Amerika ülkelerinde uygulanan reformların bazı ortak yanlarını ifade ediyordu. Williamson'ın listesinde düzenlemelerin kaldırılması, ticari ve mali serbestleşme, özelleştirme, para biriminin fazla değerlenmesinin önlenmesi ve mali disiplinin özel olarak vurgulandığı on farklı reform belirtilmişti. Zamanla "Washington Konsensüsü" daha dogmatik bir yaklaşıma, überliberalizm yandaşları için bir kurtkapanına dönüştü. Williamson mali küreselleşmeyi eleştirse de büyük üzüntüsüne rağmen sermaye piyasalarının serbestliği de sonunda pakete dahil edildi.[6]

1990'ların ortalarında, pek az insan Williamson'ın asıl listesindeki belirli maddeleri hatırlayabiliyordu, ancak herkes bu adın üç kelime ile özetlenebilen bir gündeme tekabül ettiğini biliyordu: Dengele, serbestleştir ve özelleştir. Ilımlı bir ekonomist olan Williamson bu "neoliberal dogmanın" yaratıcısı olarak istismar hedefi haline geldi. 1990'larda gelişmekte olan ülkelerdeki ziyaretlerim sırasında, politika yapıcılarının, özellikle de Latin Amerika'dakilerin, bu gündemi ekonomik kurtuluşun tek yolu olarak, bu denli ideolojik bir şevkle görmeleri beni sarstı. Doğu Asya'da fiyat teşviklerinin ve dünya piyasalarının gücüne duyulan pragmatik saygı bir çeşit dine dönüşmüştü.

Büyük Sorun

Esasen, Washington Konsensüsü küreselleşmenin gelişmekte olan ülkeleri yoksulluktan kurtarma gücünden bahseden basit bir anlatı nedeniyle çekiciydi. Çin ve diğerlerinin yerel sanayi olanaklarını geliştirmek için kullandığı karmaşık ve pragmatik stratejileri desteklemek yerine, bu anlatının savunucuları küresel ekonomiye açıklığın rolünü vurguladı. Onlara göre fakir ülkeler fakir kalıyordu, çünkü küçük yerel piyasaları devletin ticarete uyguladığı kısıtlamaların yarattığı yetersizliklerle doluydu. Bu düşünüş tarzına göre, söz konusu ülkelerin ulus-

lararası ticaret ve yatırıma açılması gerekiyordu; yükselen ticaret dalgası onları yoksulluktan kurtarırdı. Tehlikede olan, artık sadece ticaret kazançları konusundaki olağan tartışma, ufak bir verimlilik kazancı değil, zengin ülkelerdeki yaşam standartlarına hızlı uyumdu.

Bu akım, o sırada ikisi de Harvard'da bulunan tanınmış ekonomist Jeffrey Sachs ve diğer yazar Andrew Warner tarafından 1995'te yayınlanan bir makalede yüceltildi.[7] Uzun ve detaylı olan bu makalede gelişmekte olan ülkelerdeki ekonomik reformun ve küreselleşmenin tarihi gelişimi bütün ayrıntılarıyla anlatılmıştı. Ancak makalenin en can alıcı kısmı, çarpıcı bir bulgu sunan istatistiki analizdi. Sachs ve Warner ülkeleri iki gruba böldü: Uluslararası ticarete açık olanlar ve açık olmayanlar. Buna göre birinci gruptaki ülkeler ikinci gruptakilere nazaran uzun vadede yüzde 2.45 daha hızlı büyümüştü. Bu oldukça büyük bir rakam. Diyelim ki yıllık yüzde 2 oranında büyüyen, gelişmekte olan bir ülke kendisini uluslararası ticarete açarak büyüme oranını iki katından fazlasına çıkarabilirdi.

Aynı derecede şaşırtıcı olan bir başka bulgu da yerel politikalarınız ne kadar kötü olursa olsun ya da diğer olumsuz yanlarınız ne kadar ciddi olursa olsun, bu faydaya ulaşabilirdiniz. Örneğin berbat bir devlet veya eğitimsiz iş gücü çok da mühim değildi. Çok fakir olabilirdiniz ve tek tük sanayiniz olabilirdi; ama bu etkenler sorun değildi. Ticaretin önündeki engelleri kaldırmanız büyümeyi hızlandırırdı.[8]

Bu sonuçlar, Sachs ve Warner'ın ülkeleri "açık" ve "kapalı" olarak sınıflandırmada kullandıkları yönteme sıkı sıkıya bağlıydı.[9] Örneğin, Güney Kore, Tayvan, Endonezya ve Mauritius gibi hızlı büyüyen ülkeler, 1980'lerde ithalatın önüne yüksek engeller koymuş olmalarına ve sadece önemli üretim olanakları sağladıktan sonra bu engelleri kaldırmalarına rağmen açık kabul edildiler. Sachs da ticari serbestleşme yerine üretilen malların ihracatının teşvik edilmesinin önemini vurgulayarak, çok daha incelikli bir görüş sunar gibi görünüyordu.[10] Ancak bu istatistiki analizin odak noktası değildi. Teknokrat ve politika yapıcıların bu araştırmadan edindiği mesaj oldukça barizdi: Gelişmiş ülkelerin yaşam standartlarını yakalamayı istiyorsanız, ithalatla ilgili gümrük vergilerinizi indirmek ve ticaret üstündeki diğer kısıtlamaları kaldırmaktan daha etkili bir araç yoktur.[11]

Dönüşüm o kadar tamdı ki, daha önceki ekonomist neslinin neden ticaret hakkında bu kadar şüpheci ve devlet müdahalesi konusunda

bu kadar hoşgörülü olduğunu anlamak zorlaşmıştı. Yeni konsensüsü kutlayan bir yazısında, bu yapının öncelikli mimarlarından olan Anne Krueger karşılaştırmalı üstünlük ilkesinden nasıl "kaygısızca vazgeçilebildiğini" merak ediyordu. "Geriye dönüp bakıldığında, bu kadar çok sayıda ekonomistin uluslararası ticaretin temel ilkelerinden böylesine sapması neredeyse inanılmazdır," diye yazıyordu.[12] Seksenler ve doksanlarda mesleki itibar sahibi hiçbir önemli Batılı ekonomist James Meade'ninkine benzer bir planla ortaya çıkmayı düşünmedi; çıksaydı muhtemelen korumacı, huysuz bir insan olarak nitelendirilirdi.

Sachs-Warner çalışması ve çoğunlukla Dünya Bankasında gerçekleştirilen diğer pek çok çalışma kalkınma stratejilerinin yeniden şekillendirilmesi için kalkınma kuruluşları ve teknokratlar tarafından düzenlenen kampanyalarda güçlü birer ağır silahtı. Gelişmekte olan ülkelerin politika yapıcıları adına küreselleşme için takıntılı bir isteği ateşlediler. Yeni konsensüs, yerel ekonominin ve sosyal politikaların yeterliliğinin değerlendirilmesinde önemli kıstaslara dönüştü; bu hiper-küreselleşme arayışının ürettiği mühim bir bozulmaydı. Suç, yozlaşma, zayıf altyapı veya beceri seviyesinin düşük olması gibi yerel eksikliklere değinen en iyi argüman, bu eksikliklerin dünya ekonomisinde entegrasyonu engellediğiydi.[13] "Yabancı yatırımcı düşüncesi" veya "dünya piyasalarında rekabet edebilirlikten" bahsedin, politika yapıcılar hemen hazır ola geçer. Küreselleşme arayışı, stratejik olarak kullanılan bir fırsattan ziyade, kendi içinde kalkınma stratejisinin yedeği haline geldi.

Akademik çevrelerde şüpheci sesler yükseliyordu, ancak pek azı gerçek dünyadaki bu küreselleşme çılgınlığını ele almak istiyordu. Pek çok ekonomist özel hayatında, serbest ticarete bu kadar muazzam büyüme etkilerini atfeden çalışmaların güvenilirlikten yoksun olduğunu söylüyordu. Ancak korumacılığı önemsemiyormuş gibi görünmek istemiyorlardı. Revizyonistler ticari serbestleşmenin büyümeyi arttıran etkilerini abartmış olabilirdi, ne olmuş? Belki de kalkınma stratejileri fazlasıyla ticari politikaların ve anlaşmaların çevresinde dönüyordu, peki çok önemli mi? Açık ticaret politikalarına yönelik herhangi bir adımın iyi bir şey olması gerekirdi.

2000 yılında Sachs-Warner araştırmasına ve benzer diğer araştırmalara dair eleştiriyi bir grup akademisyen önünde sunduğumda, kabul oldukça sembolikti. Tanınmış bir ekonomist sözümü keserek sor-

du: "Bunu neden yapıyorsunuz?" Bu soru karşısında şaşkına döndüm. Ekonomistler tartışmacı bir gruptur; yöntemlerimin veya kanıtların sorgulanmasına alışıktım, ama daha önce böyle bir sürprizle karşılaşmamıştım. Bir büyüme motoru olarak serbest ticaret düşüncesi öyle kutsal bir ineğe dönüşmüştü ki, kanıtları yeniden inceleyen birinin amaçlarını sorgulaması gerekiyordu.[14]

Gerçekler Göründüğü Gibi Olmadığında

Ticari köktencilik, savaş sonrası kanıtlarla yüzeysel olarak desteklendiğinden, pek çok kişiye hitap ediyordu. Dünya piyasalarında Güney Kore, Tayvan ve diğer Doğu ve Güneydoğu Asya uluslarının olağandışı yükselişi, 1950'lerde ve 1960'larda yaygın olan fakir ülkelerdeki olgunlaşmamış sanayi şirketlerinin ticari teşviklere cevap vermeyeceği veya küresel piyasalarda gelişmek için çok zayıf kalacağı fikrini gömmüştü. Meade Mauritius'un ihracat beklentileri konusunda oldukça kötümserdi. Ancak revizyonistler çok daha öteye gittiler. Doğu Avrupa deneyimini piyasaların hükümet karşısında, serbest ticaretin kontrol edilen ticaret karşısında bir başarısı olarak yorumladılar. Sınır tanımayan devlet müdahaleleri kendi haline bırakılan piyasaların üreteceği sonuçların benzerlerine neden olarak, karşılıklı olarak birbirini dengeleyecek biçimde ya dikkate alınmadı ya da büyük bir incelikle kullanıldı.[15] Son çare olarak, revizyonistler Doğu Avrupa ekonomilerinin devlet müdahaleleri olmadan çok daha hızlı bir şekilde büyüyeceğini savundu. Önceki bölümde Dünya Bankasının *Doğu Asya Mucizesi* raporunda karşılaştığımızda bu bakış açısındaki zorlukları görmüştük.

Daha çok kendi iç stratejilerini takip eden Brezilya, Meksika ve Türkiye gibi ülkelerin deneyimlerinin yanlış teşhisi aynı şekilde sorunluydu. Mauritius gibi Doğu Asya ülkelerinin aksine bu ülkeler büyümeyi ateşlemek için daha çok yerel piyasalara güvenerek kendi firmalarını ihracata yönlendirmek için çok az çaba gösterdi. 1980'ler boyunca çok kısıtlayıcı ticaret rejimleri izlediler. Bu strateji, "ithal ikameci sanayileşme" olarak adlandırıldı ve 1930'lardan sonra ve bağımsızlığın ardından, Latin Amerika Orta Doğu, Afrika ve Asya'nın bazı bölgelerinde (özellikle Hindistan) egemen model halini aldı. İsminden de anlaşılacağı üzere strateji daha önce ithal edilen malların, önce basit tüketici malları, sonrasında daha gelişmiş yatırım malları olmak üzere, yerel

üretimle yer değiştirilmesine odaklandı. Amaç, bir dizi devlet müdahalesiyle ithalat koruma, kredi sübvansiyonu, vergi indirimleri ve kamu yatırımları şeklinde başarılacaktı. Bu strateji, yerli firmaların dünya piyasalarında ihracat yapabilme ve rekabet edebilmesine pek önem vermiyor ve güven sağlamıyordu.

Revizyonistler ithal ikameci sanayileşmenin korkunç bir özetini çıkardılar. Dünya piyasalarının avantajlarından faydalanamadıklarından ve devlete gereğinden fazla bir rol yüklediklerinden, bu ülkelerin kalkınmalarını çok ciddi bir şekilde engelledikleri iddia ettiler. Bir kez daha bu anlatım hedefin ötesine geçti. Korumacılık ve devlet müdahalesinin aşırılığı konusunda korku hikayelerini ortaya çıkarmak tabi ki kolaydı. Bazı durumlarda, ticaret engelleri yatırım teşviklerine o kadar zarar verdi ki, özel girişimciler kullandıkları girdilerin ürettiklerinin değerini aşan tesisler kurmayı kârlı saymıştı.[16] Bazı ülkeler, özellikle Arjantin ve Hindistan çok başarısız oldu.

Bununla birlikte, ithal ikameci sanayileşmenin genel hikayesi aslında oldukça etkileyiciydi. Brezilya, Meksika, Türkiye ile Latin Amerika, Orta Doğu ve Afrika'daki diğer gelişmekte olan pek çok ülke ekonomi tarihinde hiçbir zaman ithal ikameci sanayileşme döneminde yaşadığı kadar hızlı bir ekonomik büyüme yaşamadı. Latin Amerika 1945 ile 1980'lerin başlarına kadar olan dönemde kişi başı yüzde 2.5 oranını aşan bir yıllık ortalama seviyesinde büyüdü; bu oran 1990'dan bu yana bölgede kaydedilen büyümeden (yüzde 1.9) çok daha fazladır.[17] Bağımsızlık sonrası Saharaaltı Afrika'daki 24 ülke 1970'lerin ortalarından sonlarına kadar oldukça hızlı bir gelişme gösterdi.

Sanayileşme bu performansı yönlendirdi. İthal ikameci ülkeler ekonomileri tarımsal faaliyetlerden uzaklaşıp üretim faaliyetleri çeşitlendiğinde büyük bir verimlilik büyümesi yaşadı. Şaşırtıcı olsa da en iyi çalışmalarımız altmışlar ve yetmişlerde ekonomi genelindeki verimliliğin ihracat merkezli Doğu Asya'ya göre ithal ikameci Latin Amerika'da daha hızlı büyüdüğünü göstermiştir.[18] Latin Amerika ekonomileri Doğu Asya ekonomilerinden daha yavaş bir büyüme yaşadı; bunun nedeni daha düşük bir teknolojik ilerleme yaşamaları değil, ulusal gelirlerinin daha düşük bir oranında yatırım yapmalarıydı. 20 yıllık ekonomik serbestleşme ve dünya ekonomisine hızlı entegrasyona rağmen (belki de bu nedenle) Latin Amerika bu verimlilik artışlarına yeniden ulaşmalıdır. Saygıyı hak eden bazı ithal ikameci sanayileşme

ülkeleri, özellikle Brezilya, bu sanayileşme temelinde yetmişlerde dünya piyasalarına yöneldi. İthal ikameci sanayileşme beklenenin altında bir performans göstermiş olsa da arkasında daha sonra faydası görülecek sanayi olanaklarını bıraktı. Örneğin Hindistan ilaç ve otomobil parçalarında firmaları çok fazla korudu ve sonunda temel metaller dünya genelinde aktörler haline geldi ve devlete ait elektronik şirketlerine çalışan mühendisler Hindistan'ın Silikon Vadisi'ne misillemesi olan Bangalor'da mantar gibi türeyen BT firmalarını pek çoğunun bel kemiğini oluşturdu.[19]

İthal ikameci sanayileşmenin kötü şöhreti kısmen 1982'de Latin Amerika'yı sarsan borç kriziyle ilintili olmasındandır. Revizyonistler bu krizi ithal ikameci sanayileşmenin bir yan ürünü olarak gördü: Fazla açılan devlet büyük mali ve dış dengesizlikler yaratmıştı; bu sırada ihracat gelirleri elde edememesi, sermaye akışındaki ani duraksamayı düzeltmeyi zorlaştırdı. Çoğu zaman tekrarlanan bu anlatının önemli birkaç hatası vardır.

Esasen, ithal ikameci sanayileşmenin en gayretli liderlerinden bazıları bu borç krizine girmemeyi başardı. Hindistan'ı düşünün. Hindistan'ın politikaları ekonomik faaliyet üzerinde önemli bir etki yaptı; ancak makroekonomik dengelerden, yani gelir ve giderler arasındaki dengeden veya dış borçlardan hırsını almadı. Ayrıca, 1980'lerin sonralarındaki mali büyüme Latin Amerika tarzı bir kriz tehdidi oluşturduğunda, Hindistanlı politika yapıcıları Latin Amerikalı meslektaşlarının aksine makropolitikaları çok çabuk düzenleyebildi. İthal ikameci sanayileşmede bir yabancı borç krizini daha olası kılan başka bir şey yoktur.

Dışarıya yönelme de bu tür bir krizin olma olasılığını düşürmek için fazla bir şey yapmaz. 1997'deki Asya finansal krizi ile 2001-02'deki Arjantin krizi ithal ikameci sanayileşme politikalarından vazgeçen ekonomilerde oluştu; Doğu Asya 1960'larda, Arjantin 1990'larda bu politikaları kaldırdı. Söz konusu krizlerde iki ülke de uluslararası ticarete büyük oranda açıktı. Ancak bu açık oluş, etkilenen ülkeleri maruz kaldıkları kırbaç darbelerinden koruyamadı. Gördüğümüz gibi, finansal krizlerin kendi dinamikleri vardır ve farklı ticaret stratejileri izleyen ülkeler arasında tam bir ayrım yapmazlar.

Washington Konsensüsü Sonrası Bir Konsensüs Arayışı

Bugün Washington Konsensüsü 2002 yılında John Williamson'ın da belirttiği gibi "hasarlı bir markadır".[20] Bu itibarsızlık sadece siyasi solda yarattığı ideolojik muhalefetten değil, esasen hayal kırıcı ekonomik geçmişinden kaynaklanır. 1995 tarihli makalelerinde, Sachs ve Warner şöyle yazmıştır: "Bir ülkenin açılıp büyüyemeyeceğine dair sık sık gündeme gelen endişeyi destekleyecek herhangi bir vakayla karşılaşmadık".[21] İddiaları o sırada doğru olmuş olsa da sonraki kanıtlar bu iddiayla bariz bir şekilde çelişir. Washington Konsensüsü lehine ithal ikameci sanayileşmeyi denize atan Latin Amerika'daki ve başka yerlerdeki ülkeler çoğunlukla oldukça düşük büyüme oranları elde etti. Bugünün standartlarına göre ithal ikameci sanayileşme politikalarının ne kadar hatalı olduğu düşünüldüğünde, bu Washington Konsensüsünün savunucuları için bir utanç kaynağıydı. Revizyonist anlatıyla hayal kırıklığı yaratan sonuçların düzeltilmesi için bir sürü açıklama gerekliydi.[22] Jeffrey Sachs'ın kendisi de ticari serbestliğin tek başına hızlı büyüme sağlayabileceği veya bu nedenle önemli bir güç olduğu bahanesini savunmayı bıraktı. Afrika'da daha çok vakit geçirdikçe, kalkınma üzerindeki yerel sınırlamalara gittikçe daha fazla odaklanmaya başladı: Düşük eğitim seviyesi, düşük sağlık standartları, sönük tarımsal verimlilik ve kamusal altyapıya yetersiz yatırım.[23]

Washington Konsensüsü'nün başarısızlığı ekonomistleri bir muammayla baş başa bıraktı. Gündemdeki belirli reformları reddetmek çekici bir seçenek değildi. Ticari serbestleşme, kısıtlayıcı şartların kaldırılması, özelleştirme ve diğer reformlar hala makul görünüyordu. Bunlar fakir ulusların politikalarını daha çok gelişmiş ülkelerin politikalarına benzetecekti. Bu reformların açık bir şekilde reddedilmesi ekonomistleri en temel ilkelerinden bir kısmını bırakmaya zorlayacaktı. Washington Konsensüsünün sorunu başka bir şey olmalıydı.

Düzeltme, Washington Konsüsü'nün korunması, ancak bir takım ek reformları da içine alacak şekilde genişletilmesi şeklini aldı. Washington Konsensüsününade bir sorunu yoktu; sadece yeterince azimli olmamıştı. Yeni anlatıya göre, bu başarısızlık Washington Konsensüsünün vaat edilen sonuçları üretmesini temin etmek için daha derin kurumsal reformların gerekli olduğunu gösterdi. Gerçekleştirilen reformlar düzgün ve tam bir şekilde uygulanmadı; bir IMF raporuna

göre, "Makroekonomik ve iş gücü piyasası kurumlarının iyileştirilmesi, adli ve yargı sistemlerinin güçlendirilmesi gibi uzun vadeli büyük faydalar vaat eden reformlara kıyasla, özelleştirme gibi daha dışa dönük ve düşük maliyetleri olan önlemlerle daha iyi bir ilerleme sağlandı".[24] Anne Krueger 2004'te yaptığı bir konuşmaya ismini veren şu sonuca ulaşmıştı: "Niyet İyi, Çaba Az, Başarısızlık Çok."[25]

Gelişmekte olan ülkelerin daha fazla çalışması gerekliydi, diye devam ediyordu bu düşünüş. İthalat gümrük vergilerini azaltmak, ticaretin önündeki engelleri kaldırmak yeterli değildi; açık ticaret politikalarının kamu yönetimindeki kapsamlı reformlar, işgücü piyasası "esnekliği" ve uluslararası ticaret anlaşmalarıyla desteklenmesi gerekiyordu. Makroekonomik istikrar mali kurumların düzeltilmesi, merkez bankalarına bağımsızlık verilmesi ve tabi ki daha iyi politikalarla sağlamlaştırılmalıdır. Mülkiyet hakları yönetim ve yasal rejimlerde kapsamlı reformlar yapılmasını gerekli kılar. Serbest para akışı, uzun düzenleme, denetleme ve makroekonomik ön koşullara yenilerini ekledi. Politika yapıcılar pek çoğu yüzyıllar almasa bile başarılması gelişmiş ülkelerin on yıllarını alan kurumsal değişiklikler gerektiren gerçek bir reformlar listesine ulaştı.

Yeni reformları daha önceki, daha basit emirlerden ayırt etmek için,onlara "ikinci nesil reformlar" ismi verildi. Bunlar en nihayetinde "yönetim reformları" genel başlığı altında geniş ve azimli bir gündemde şekillenecekti. Bu açık uçlu gündem gelişmekte olan dünyadaki politika yapıcılara pek yardımcı olmadı. Afrika ve Latin Amerika'nın fakir ülkelerine Amerika Birleşik Devletleri veya İsveç kurumlarını hedeflemeleri gerektiğini söylemek gelişmenin tek yolunun gelişmek olduğunu söylemeye benzer. Bu çok da elverişli bir politika tavsiyesi değildir; ancak tavsiyenin ters gitmesi durumunda muhteşem bir bahane olacaktır. Ticaret reformunu destekleyen birinin de söylediği gibi: "Tabi ki ticaret serbestliği büyümeyi tek başına sağlayamayacaktır – makroekonomik ve siyasi istikrar ile *diğer politikalar* da gereklidir" (vurgu bana aittir).[26] Sonunda tavsiye verilenin tavsiyeyi usulüne uygun yerine getirmediği için eleştirileceği bir şey her zaman bulunacaktır.

Dünya Bankası ve çok gelişmiş ekonomiler Washington Konsensüsünü geliştirmeye ve büyütmeye odaklanırken, Birleşmiş Milletler üzerine yoğunlaşan diğer çabalar başka bir yol takip etti.

Jeffrey Sachs başkanlığında BM Milenyum Projesi açık bir şekilde

Washington Konsensüsü'nü reddetti ve yabancı yardımla finanse edilecek, Afrika için sağlık ve altyapı alanında geniş çaplı kamu yatırımı önerildi. 2000 yılında dünya ulusları tarafından kabul edilen detaylı bir proje olan BM Milenyum Kalkınma Hedefleri aşırı yoksulluğun yarıya indirilmesi (günlük 1 doların altında gelir olarak tanımlanır), HIV/AIDS'in yapılmasının önlenmesi ve ilköğretimin evrensel olarak sağlanması dahil olmak üzere 2015 yılına kadar başarılması gereken somut hedefler belirledi.

Çok uzun bir reformlar listesini kapsayan bütün bu tüme dayalı yaklaşımların aksine, diğerleri çok büyük bir düzeltme getirmeye çalıştı. Bu defa kirpilerin büyük fikri ticaret değildi, başka bir şey olmalıydı. Ancak altta yatan mantık benzerdi: "Fakir ülkeler fakirdir; çünkü X'leri yoktur; onlara X verirseniz, dünyanın fakirlik sorunu çözülecektir." Perulu ekonomist ve aktivist Hernando de Soto için X resmi mülkiyet hakkıydı. Fakir insanlara kendi evleri veya topraklarının yasal mülkiyet haklarını veren bir kağıt parçası verirseniz, onları girişimcilere ve başarılı kapitalistlere çevirirsiniz, diye düşünüyordu.[27] Bangladeşli ekonomist ve bankacı Muhammad Yunus için X krediydi. Her bir yatırımcıya kredilerinin ufak bir kısmını (mikrokredi) verirseniz, bir büyüme ve kalkınma sürecini başlatırsınız.[28] Bu iki fikir de canlı bir akıma ilham kaynağı oldu ve dünya genelinde çok sayıda uygulamacı buldu.

Belirgin farklılıklarına rağmen bu stratejilerin hepsi, gelişmekte olan ülkelerin aynı dertlerden muzdarip olduğunu ve büyük ölçüde benzer tedavilere ihtiyaçları olduğunu ve dünya yoksulluğunu çürütmeye yönelik cesur, kararlı ve çoğu zaman pahalı çabalarda bulunmak için çareler hakkında yeterince şey bildiğimizi varsayar. Bunların hiçbirinin doğru olması gerekmez. Sonuçta, kalkınmayı teşvik etmek amaçlı devlet çabaları ve uluslararası çabalar başarılı olduklarından daha fazla başarısız olmuşlardır. Daha az iddialı bir görüş farklı koşullarda neden farklı şeylerin işe yaradığına dair elimizde çok az ipucu olduğunu iddia edebilir.

Eski Dünya Bankası uzmanı ve dış yardım düşmanı William Easterly bu düşünce tarzını en radikal şekline soktu. Washington'ın koridorlarında ya da akademik hayatta tasarlanan bazı büyük planları uygulayarak kalkınmanın yukarıdan zorlanmaya çalışılması, ona göre tamamen faydasızdır.[29] Kalkınma uzmanlarının muhtemelen büyük

hatalardan nasıl kaçınılacağından başka politika yapıcılara söyleyebilecekleri yararlı başka bir şeyleri yoktur. Yapabileceğimiz en iyi şey, kendisine fazla güvenen ve fazla müdahaleci olan devletin aşağıdan yukarı doğru kaynayan kalkınma yolunda bir engel oluşturmamasını temin etmektir.

Sanayileşme yoluyla hızlı büyümeyi destekleyen küreselleşmenin sizi aynı zamanda emtia ihracatına bağımlı hale getirmesinin çok kolay olduğu bir dünyada, kalkınmanın kendi kendine oluşmasını beklemek çok uzun sürebilir. Easterly'nin argümanı umuttan ziyade umutsuzluk telkin eder. İyi ki, bir orta yol var.

Farklı Haklar için Farklı Manevralar?

Birkaç yıl önce bir Latin Amerika ülkesine gittiğimde, gururlu bir maliye bakanı hükümetlerinin ikinci nesil reformları zaten tamamladığını ve şu anda "üçüncü nesil reformlara" geçtiklerini söyledi. Ekonomi ticaret ve sermaye akışına açıldı, piyasalar serbestleştirildi, kamu işletmeleri özelleştirildi ve makroekonomik dengesizlikler ortadan kaldırıldı. Vergi rejimi, bankacılık düzenlemeleri, sosyal güvenlik kurumları, mali kurallar ve hukuk sistemi, dünya genelinde tanınmış en iyi uygulamalar standardı uyarınca düzeltildi. İşgücü piyasaları "esnekti", bir diğer deyişle düzenlemelere tabi değildi. Ancak ekonomi çok az büyüyebilmişti. Sorun neydi? Gerekli reformların henüz uygulanmamış olması mı yoksa kalkınma stratejisi hakkında daha önemli bir şey mi?

Bu ülkenin karşılaştığı güçlük, reformlar konusundaki uzun listenin eksikliklerini gösterir. Gündem, bütün gelişmekte olan ülkelerin aynı sorunu yaşadığını ve bütün sorunların eşit derecede önemli olduğunu kabul eder. Bir ekonominin en ağır çıkmazlarına hitap edemeyen basmakalıp, farklılık göstermeyen bir programdır. En iyi ihtimalle, politika yapıcıları çok azimli bir takım reformların peşinde pek çok şeyi bir arada yapmaya zorlar. En kötü ihtimalle, iyi niyetli reformların ekonomide başka alanlardaki sorunları kötüleştirdiği durumda geri tepebilir.

Belirli darboğazlar ve onların göreceli önemleri bakımından düşünmeye başladığımızda, aslında tilkinin daha esaslı yaklaşımı temelinde olan, daha etkin bir büyüme stratejisine yol almaya da başlarız. Diyelim ki elinizde artık kullanamadığınız bir araba döküntüsü var. Yeni çamurluklar, farklı farlar, daha parlak bir boyayla daha güçlü bir

motor takarak bu arabaya çeki düzen verdiğinizde, daha iyi bir araba gibi görünebilir. Ancak bu iyileştirmelerin onun hareket etmesini sağlayacağı kesin değildir. Sorunun en yakın kaynağını belirlemeye çalışmak daha iyi bir strateji olacaktır. Sorun patlak lastikse, lastiği değiştirip yolunuza devam edin. Sorun ateşleme sistemindeyse, o zaman onu tamir edin. Nihayetinde, arabanın yeni farlara, boyaya ve belki de yeni bir motora ihtiyacı olacaktır. Ancak arabayı muayene bile etmemiş bir teknisyenin önerdiği uzun yenilik listesini uygulamaya çalışmak yerine bir defada bir sorunla ilgilenirseniz daha az maliyete arabayı daha fazla kullanabilirsiniz.

Büyüme stratejileri için de bu durum geçerlidir. Fakir ülkeler çok çeşitli eksikliklerin sıkıntısını yaşar; ancak ekonomilerinin hızlı bir büyüme ivmesi yakalaması için bu eksikliklerin hepsinin aynı anda ele alınması gerekmez. İşin ince noktası, girişimcilerin ekonomik büyümeyi destekleyen hizmetlere ve modern sanayiye yatırım yapmasını engelleyen en bağlayıcı kısıtları belirlemektir. En acil sorun finansman kıtlığıdır. Özel kazançları düşüren devlet uygulamaları olabilir (yüksek vergiler veya yozlaşma gibi). Riski arttıran yüksek enflasyon veya devlet borçları olabilir. Ya da girişimcileri yatırımlarının sosyal değerlerinden tam olarak yararlanmalarını önleyen olgunlaşmamış sanayilerle ilgili maliyetlerin öğrenilmesi de olabilir.[30]

Bu kısıtların her biri, neredeyse sayısız diğer olası kısıtlar gibi, farklı bir yaklaşım gerektirecektir. Örneğin, eğer başlıca kısıt ticari sınırlamaların özel sektörü ithal edilen girdilerden ve teknolojilerden mahrum bırakması ise, ticari açılma bir öncelik olacaktır. Öte yandan, eğer sorun büyük mali açıkların beslediği makroekonomik istikrarsızlık ise, bilindik bir istikrar programı (hükümet tarafından masrafların kısılması ve vergilerin arttırılması dahil olmak üzere) ticaret serbestliği veya büyük ölçekli sanayi reformu olmaksızın bile büyüme için harikalar yaratır. Bu durumda, ithalat gümrük vergilerinin azaltılması aslında mali açığı büyüterek işleri daha fazla kötüleştirebilir. Benzer şekilde, teknolojiye yapılan yatırımların meyvelerini daha çok diğer firmalar yediği için ana sıkıntı girişimcilik teşviklerinin yetersiz olması ise, özel sektör için bir takım teşvik paketleri gerekebilir. Ticari serbestlik yolunda atılan adımlar, sanayideki kârlılığı daha fazla zayıflatarak altta yatan sorunu kötüleştirebilir.

Bu örnekler, normalde iyi işleyen gelişmiş piyasa ekonomilerinde

arzu edilebilecek politikaların gelişmekte olan ulusların ikinci en iyi ortamlarında nasıl da olumsuz etkiler üretebileceğini gösterir. Uluslararası sermaye akışı, bu etkilerin son ana kadar rol oynadığı önemli bir bölgedir. Finansal krizleri bir süreliğine bir kenara bırakırsak, büyük bir sermaye akışı, yerli yatırımı engelleyen en ağır etkenin yetersiz kredi olduğu durumda çok iyi bir fikirdir. Ancak yatırım öncelikli olarak düşük kârlılık nedeniyle kısıtlanmışsa – ki pek çok durumda olmasa bile genellikle gelişmekte olan ekonomilerde geçerlidir – sermaye akışı durumu iyileştirmektense kötüleştirir. Doları bollaştırır, ama fiyatını düşürür; küresel piyasalarda yerli sanayilerin rekabet edebilirliğini azaltır.[31] İkinci en iyi bir dünyada, uluslararası finans üzerindeki işlem maliyetlerinin arttırılması anlamlı olabilir.

Belirli bir zorluğun aşılabilmesinin çeşitli yolları vardır; bazısı diğerlerine göre yerel şartlara göre daha değiştirilebilir niteliktedir. Ekonominin dışa yönelimini arttırmak isterseniz, bunu ihracat yardımları (Güney Kore ve Tayvan'da olduğu gibi), ihraç ürünleri işleme bölgeleri (Mauiritius'da olduğu gibi), Özel Ekonomi Bölgesi (Çin'deki gibi) veya serbest ticaret ile (Hong Kong) gerçekleştirilebilir. Yerel sektörler, sübvansiyonlu kredilerle (Güney Kore), vergi teşvikleriyle (Tayvan) veya ticari koruma (Brezilya, Meksika ve Türkiye) ile desteklenebilir. Mülkiyet hakları yabancı yasalar getirilerek veya yabancı yasalara göre düzenlemeler yapılarak (Meiji Restorasyonu sırasında Japonya'da olduğu gibi) veya yerel değişkenleri geliştirerek (Çin ve Vietnam'da olduğu gibi) ilerletilebilir. Ülkelerin değişik ve çoğu zaman doğru kabul edilmeyen düzenlemeleri deneyimleme olanağına ihtiyacı vardır. Arabanızın patlak lastiğini değiştirmek veya lastiğe yama yaptırmak bagajınızda yedek lastik olup olmadığına veya yakınlarda bir tamirhane olup olmadığına bağlıdır.

Yaptıkları ufak şeyler en azından bir süreliğine karşılaştıkları en bağlayıcı kısıtlamaları kaldırmaya yetiyorsa devletin hızlı büyümeyi sağlamak için çok şey yapmasına gerek yoktur. Hindistan'ın son yıllardaki dikkate değer ekonomik performansı buna iyi bir örnek teşkil eder. Hindistan'ın ekonomik mucizesine ilişkin efsaneye göre Hindistan 1991'de başlayan bir ekonomik serbestleşme dalgasından sonra yükselişe geçti. Aslında Hindistan'ın büyümesinin hızlanması Hindistan devletinin uzun bir süredir sürdürdüğü ticaret karşıtı tutumunu tersine çevirmeyi amaçlayan geçici ve nispeten küçük re-

formlarla 1980'lerde, yani 10 yıl önce ortaya çıktı. Indira Gandhi ve (onun 1984'teki ölümünden sonra) Rajiv Gandhi liderliğindeki Kongre Partisi, 1977 seçiminde Kongreyi yenen özel sektör odaklı Janata Partisi'nin siyasi tehdidini etkisiz kılmak için özel işletmeleri ve sanayi kuruluşlarını kazanmaya başladı.[32]

Bazı vergilerin düşürülmesi ve ithal edilen girdilere erişimin kolaylaştırılması gibi merkezi devlet tarafındaki bu tutum değişikliğinin ve aynı zamanda ufak düzeltmelerin ekonomik faaliyet üzerinde oldukça güçlü etkileri vardı. Pek çok gözlemcinin sürekli sabit olduğunu düşündüğü büyüme oranı 1980'lerde yüzde ikinin altındaki oranlardan (kişi başı) yüzde 4'lere yaklaştı.[33] Hindistan'ın kalkınmasının önündeki standart engellerden sadece birkaçı ortadan kaldırılmıştı. Bürokratik verimsizlik ve aşırı bürokrasi hala birer kabustu; ticaret engelleri yüksekti ve altyapı kötü bir haldeydi.

Bir ülke potansiyelinin çok aşağısında kaldığında, ekonomik büyümeyi hızlandırmak çok zor değildir. Ayrıca, söz konusu olan özel sektör faaliyetinin uzun yıllar boyunca bastırılması sırasında bazı önemli güçler kazanmış Hindistan'dı. Hindistan'ın özel sektörü serbest bırakıldığında sanayi ve teknik eğitime yapılan önceki yatırımlar işe yaradı. Hindistan sonunda ekonomisini açacaktı; ancak Latin Amerika'nın aksine bunu tedbirli bir şekilde kademeli olarak ve büyümedeki hızlanmadan on yıl sonra gerçekleştirdi.

Bir kısıtlama başarılı bir şekilde kaldırıldıktan sonra yerini diğerlerine bırakacaktır. Bu nedenle seçici bir yaklaşım yeni bir dizi kısıtlamayı ele almaya hazır olmayı gerektirir. Şartlar gerektirdiğinde, esnek politikalar ve yön değiştirme istekliliği gerektirir. İstikrarlı bir şekilde büyüyen ülkeler, bu stratejinin uzun vadede sürekli olarak uygulandığı ülkelerdir. Çin bir kez daha en önemli örnek olarak gösterilebilir. Çinli politika reformcuları, birbiri ardına bir dizi tedarik kısıtlamasını hedef alan stratejik ve ardışık bir yaklaşım takındı. Yetmişlerin sonlarında tarımla başladılar, seksenlerde sanayiye geçtiler, doksanlarda ise dış ticarete; şu anda finans sektörüyle mücadele ediyorlar. Çin'in liderleri modern bir piyasa ekonomisi için bütün kurumsal destekleri henüz oluşturmadı. En göze çarpan eksik temsili siyasi kurumlardır. Bu sırada en azından ülkelerini umutsuz çöküşlerden orta gelirli bir ekonomiye dönüştürmeyi başardılar ve milyarlarca insanı aşırı yoksulluktan kurtardılar.

İronik ve üzücü olan Mauritius, Güney Kore, Tayvan, Hindistan ve Çin gibi ülkelerin başarılarını elde edemeyen diğer ülkeler için küreselleşme kurallarının süreci kolaylaştırmak yerine zorlaştırmış olmasıdır. Dünya Ticaret Örgütü'nün kuralları, IMF uygulamaları ve Batılı politika danışmanlarının tavsiyeleri küreselleşmenin faydalarının yayılması adına, ülke içinde oluşan benzer yaklaşımların geliştirilip uygulanabildiği politika alanının küçülmesinde aynı ölçüde etkilidirler.

Güney Afrika'nın Kötü Durumu

Meade'nin Mauritius'ı ziyaretinden neredeyse yarım yüzyıl sonra bir grup arkadaşım ile birlikte o zamanlar Güney Afrika'nın maliye bakanı Trevor Manuel tarafından ülkenin büyüme stratejisi konusunda destek vermek üzere davet edildim. Daha önce direnişçi bir lider olan Manuel kendisini ekonomi alanında geliştirmişti; ancak ekonomi literatürü konusunda o kadar bilgiliydi ki son yazılarımdan neredeyse ezbere alıntılar yapabiliyordu. Güney Afrika'nın diğer uluslara göre ve kendi potansiyeline göre beklenenden daha düşük bir performans sergilediğini biliyordu.

2005'te Güney Afrika 1960'taki Mauritius'tan çok farklı görünüyordu. Oldukça çeşitlendirilmiş bir ekonomisi olan orta gelirli bir ülke olarak dünya piyasalarıyla büyük oranda bütünleşmişti ve gelişmiş bir finans sektörü vardı. Ancak Güney Afrika'nın karşılaştığı temel sorun aynıydı: Düşük vasıflı işçi fazlasını istihdam etmek için gerekli işler nereden gelecekti?

Güney Afrika, 1994'te demokrasiye geçişinin sonrasında önemli bir siyasi ve ekonomik dönüşüm yaşamıştı. Beyaz azınlığın hükümdarlığından sonra, ekonomiyi çürütecek ve ülkeyi sahte bir demokrasiye dönüştürecek sonu gelmeyen keskin bir karşılıklı suçlama ve popülizm çöküşüne girmekten kaçınmayı başardı. Afrika Ulusal Kongresi hükümeti insan hakları ve siyasi özgürlüklere ilişkin örnek teşkil eden bir yol izleyen istikrarlı, barışçıl ve oldukça dengeli bir siyasi rejim oluşturabildi. 1990'larda yaygın olan genel ilkeleri izleyen ekonomik politika tedbirli ve dikkatliydi. Ekonomi ticaret ve sermaye akışına açıldı. Hükümet dikkatli mali politikalar izledi. Bağımsız merkez bankası enflasyonla mücadele konusuna yoğunlaştı.

Dünya adaletli olsaydı, bu büyüklükteki siyasi kısıtlama ve ekonomik doğruluk tam istihdamla gelişen bir Güney Afrika ekonomisi üretirdi. Ne yazık ki, büyüme 1994'ten beri kişi başına yüzde ikiden daha düşük oranlardaydı; özel yatırım da düşük seviyelerde kaldı; en önemlisi de işsizlik yüzde 26'ya yükseldi. Cesareti kırılan işçiler de göz önüne alındığında, işsizlik oranı yüzde 40'lara yakındı. Bunlar kaydedilmiş en yüksek işsizlik oranlarından bazılarıydı. Tahmin edilebileceği gibi, işsizlik büyük oranda genç, vasıfsız ve siyah nüfus yoğunlukluydu.

İş gücü piyasasına yeni girenlerle daralan sektörlerden gelen işçilerden (madencilik ve tarım) oluşan yüksek sayıda işsiz için ekonomi makul ücretli yeterli iş yaratamadı. İş gücü talebindeki yavaş yükselme ile işgücü arzındaki hızlı yükseliş arasındaki uyumsuzluk iki sonuçtan birine işaret ediyordu: Ya ücretler en dip seviyelere düşecek ya da yüksek işsizlik ortaya çıkacaktı. Güney Afrika hükümeti işsizliği tercih etti, ancak aynı zamanda fakir ve işsizlerin yaşam standartlarını desteklemek için nispeten daha cömert bir kamu mali desteği sağladı.

Bir adım ileriye gidersek, işsizler için iyi maaşlı işler yaratmanın tek yolu üretimi geliştirmekti. Tarım ve madenciliğin yeniden canlanma olasılığı yoktu; finans sektörü gibi hizmet sektörleri (zaten oldukça iyi bir performans sergileyen) çoğunlukla kalifiye işçileri istihdam etmişti. Bu, Güney Afrika'nın imalat sektörü kârlılığının yükselmesini gerektiriyordu ve sektörde özel yatırım teşvik edildi. Nihayetinde çözüm Meade'nin Mauritius için savunduğuyla örtüşmek zorunda kaldı.[34]

Güney Afrika, oyunun kurallarının oldukça farklı olduğu bir dünyada bu zorlukla karşılaşmak zorundaydı. Düşük maliyetli bir ihracatçı olan Çin'in yükselişi üretimde rekabeti çok zorlaştırdı. Güney Afrika'nın ithalat gümrük vergileri büyük oranda düşürülmüştü ve uluslararası anlaşmalar bu oranların yeniden yükseltilmesini çok zorlaştırmış, neredeyse imkansız hale getirmişti. Hükümet otomobil gibi belirli üretim sektörlerini sübvanse etmesine rağmen, bu programlar Dünya Ticaret Örgütü kurallarının sınırlarını zorladı. Ülkenin bağımsız merkez bankası ve serbest sermaye hareketi rejimi sanayi ihraç mallarının kâr artışı sağlaması için paranın değerinin düşürülmesini imkansız hale getirdi.

Sonunda arkadaşlarımla birlikte politikaların eklektik bir karışımını tavsiye ettik. Merkez bankasının faiz oranlarını ve para biriminin değerini düşürmesine olanak tanıyacak daha sıkı bir mali politikayı des-

tekledik. Yeni mezunları işe alan işverenlerin maliyetlerini düşürmek için geçici iş sübvansiyonları önerdik. Ayrıca daha etkin, daha piyasa dostu ve Dünya Ticaret Örgütünde karşı çıkılma olasılığının daha az olacağını düşündüğümüz yeni bir sanayi politikası yaklaşımı önerdik.

Sanayi politikasına yönelik gelenekçi yaklaşım, bir teşvik araçları listesi ile birlikte teşvik edilecek sektörler listesini içerir (örneğin gümrük vergisi koruması, vergi indirimleri, Ar&Ge sübvansiyonları, ucuz kredi ve sanayi bölgeleri). Bunun aksine bizim yaklaşımımız süreç odaklıydı. Ticaret ve Sanayi Bakanlığı, Sınai Kalkınma Örgütü gibi mevcut kurumların ticaret-hükümet diyalogunun merkezinde konumlandırılmasına odaklandı. Bu diyalog çok azı önceden bilinebilecek sınai faaliyetlerindeki fırsatları ve darboğazları belirlemeyi ve diyalogun tespit ettiği olasılıklara çabucak ve çeşitli politikalarla cevap vermeyi amaçlayacaktı.[35]

Bu önerilerin yardımı olur mu? Bunu bilmek zordur. Hiç şüphesiz bazıları başarısız olacaktır ve diğerlerinin tamamen etkin hale gelmeden önce düzeltilmesi gerekir. Asıl önemli olan, zorluğun yapısını anlayan bir hükümete sahip olmak ve bu zorluğu aşmak için farklı çözümler denemeye istekli olmaktır. 2009 itibariyle Güney Afrika Jacob Zuma'yı yeni başbakan seçti ve yeni bir hükümet kurdu. Hükümet yetkilileri endüstriden kaçış riskine karşı uyarılarda bulunuyor ve Güney Afrika'nın küresel finansal krize cevabının temel noktası olarak sınai politikasından bahsediyordu.[36]

Kalkınmanın Yeni Anlatısı

1791'de bile Alexander Hamilton modern sanayilerin hükümet desteği olmaksızın kendi kendine gelişeceğine inananların hatalı olduğunu iddia etti.[37] Bu sektörlerin Amerika Birleşik Devletleri'nde birden bire ve doğal bir şekilde ortaya çıkmasının önünde sadece daha gelişmiş ülkelerle rekabet değil, daha pek çok engel vardı. Hamilton hükümet çabalarının işleri iyileştirmekten ziyade kötüleştireceğini düşünenlere de aynı şekilde karşı çıktı. Hükümetin müdahale edip etmemesi gerektiği değil, nasıl müdahale etmesi gerektiği önemliydi.

Ticaret köktencileri Hamilton ve diğer sayısız ekonomistin o zamandan beri belirttiği öngörülerini dikkate almadı. Gelişmekte olan ulusların karşılaştığı güçlüklerin doğasını temel olarak yanlış anla-

dılar. Ekonomik büyüme ve kalkınma sadece zaman içinde beceri ve teknolojiden kamu kuruluşlarına kadar değişen alanlarda yeteneklerin birikimi ile mümkündür. Kendi başına küreselleşme bu yetenekleri doğurmaz; sadece ulusların sahip olduklarını iyileştirmelerine izin verir. Bu nedenle dünyada küreselleşmeyi en iyi şekilde – başaranlar zamanımızda Doğu Asya ulusları – kendilerini uluslararası rekabet dalgasına bırakmadan önce yerel üretim kapasitelerini geliştirir.

Ne şekilde olursa olsun bu sanayi politikasının bir kez daha kabul edilebilir ve aslında gerekli olarak görülmesi 1990'ların ticaret köktenciliğinden ne kadar uzaklaştığımızı gösterir. Ancak zafer ilan etmek için çok erken. Ticaret köktenciliğinin ilkeleri Dünya Ticaret Örgütünün kurallarında ve diğer çok uluslu ülkelerin uygulamalarında olduğu gibi pek çok teknokrat ve politika yapıcının bilincinde de yer etmiştir.

Yeterli çekiciliğe sahip başka bir anlatının olmaması da bunun bir göstergesidir. Kirpiden daha çok tilkinin yaklaşımına yakın olan, ikinci en iyi kalkınma stratejisi düşüncesi geleneği ilkeleri doğru ele almıştır; ancak eski ve yıpranmış görünür. Bu düşüncenin canlandırılması; özü korunurken devlet ve piyasalar arasındaki dengenin yeniden kurulmasını gerektirir.

9

Dünya Ekonomisinin Siyasi Üçlemi

1990 yılında Arjantin ekonomik anlamda daha kötü bir durumda olamazdı. Yetmişlerden itibaren neredeyse sürekli olarak krizde bulunan ülke hiper enflasyon ve ağır borç altında ezildi. Gelir önceki on yıl seviyeleri üzerinden yüzde 25'lik bir küçülme yaşadı ve özel yatırım gerçekten durma noktasına geldi. Arjantin'in talep standartlarına göre bile daha önce hiç görülmemiş oranlarda fiyat artışları gözlemlendi. 1990 Mart'ında enflasyon yüzde 20.000'in (yıllık bazda) üzerine çıkarak; kaos ve karışıklığa neden oldu. Mücadele etmeye çalışan Buenos Aires'in yaşamaktan bıkmış sakinleri kara mizahta kaçış aradı. Dakikalar içinde dalgalanan fiyatlar karşısında en azından taksi tutmanın otobüsle gitmekten daha ucuza geldiğini kendilerine söylediler. Taksi de en azından yolculuğun başında değil sonunda para ödüyordunuz!

Bir Ekonomiyi Küreselleşme Direğine Bağlayarak Kurtarabilir Misiniz?

Domingo Cavallo gerçek sorunu bildiğini düşünüyordu. Çok uzun zamandır Arjantin hükümetleri kendilerine uygun olan her fırsatta oyunun kurallarını değiştirdiler. Hükümetin çok fazla kendi takdirini kullanması Arjantin'in politika yapıcılarına olan bütün güvenin yok olmasına neden oldu. Özel sektör, yatırımlarını esirgeyerek ve yerli paradan kaçınarak karşılık vermişti. Yerli ve yabancı yatırımcılarla güvenilirliği yeniden oluşturmak için hükümetin bir dizi kesin kurala bağlı kalması gerekliydi. Hükümetlerin istedikleri gibi para basmasını önlemek için özellikle sıkı bir para disiplini gerekliydi.[1]

Harvard'dan doktorasını tamamlamış bir ekonomist olan Cavallo, Başkan Carlos Menem yönetiminde dışişleri bakanı oldu. Menem Şubat 1991'de ekonominin başına onu getirdiğinde, kendi planını uygulama şansı yakaladı. Cavallo'nun stratejisinin çıkış noktası yabancı ödemeler üzerindeki kısıtlamaları yasaklayan ve Arjantin para birimini bir ABD dolarını bir pesoya karşılık gelecek şekilde sabitleyen Konvertibilite Kanunuydu. Bu kanun Arjantin Merkez Bankasını altın standardı kurallarına göre işlem yapmaya zorladı. Böylece yerli para arzı arttırılabilir ve dolarlar ekonomiye aktığı sürece faiz oranları düşürülebilirdi. Dolarlar aksi yönde hareket ederse para arzının düşürülmesi ve faiz oranlarının yükseltilmesi gerekecekti. Para politikasıyla zamanı boşa harcamaya gerek kalmayacaktı.

Ayrıca, Cavallo özelleştirmeyi, kısıtlamaların kaldırılmasını ve Arjantin ekonomisinin açılmasını hızlandırdı. Açık ekonomi kurallarının ve derin entegrasyonun keyfi müdahaleleri ve politikanın kişisel çıkarlara göre belirlenmesini önleyerek ticari güveni sağlayacağına inanıyordu. Otomatik pilotun yönlendirdiği politika ile yatırımcıların kuralların değişeceğine dair korkuları azalacaktı. 1990'ların başlarında Arjantin ticari serbestliği, vergi reformu, özelleştirme ve mali reformda Latin Amerika'da en iyisiydi.

Cavallo küreselleşmeyi Arjantin ekonomisi için hem bir engel hem de bir motor olarak tasarladı. Küreselleşme sadece disiplin değil, aynı zamanda ekonomik politikalara güvenilirliğe etkin bir kısa yol oluşturdu. Aynı zamanda ekonomiyi ileri götürecek güçlü kuvvetleri serbest bırakacaktı. Güven eksikliğinin ve diğer işlem maliyetlerinin yoldan çekilmesiyle yabancı sermaye ülkeye akın edecek, yerel yatırımların artmasını ve ekonominin şaha kalkmasını sağlayacaktı. Bunun karşılığında, yurtdışından ithalat yerli üreticileri daha rekabetçi ve üretken olmaya zorlayacaktı. Dünya ekonomisine derin entegrasyon Arjantin'in kısa ve uzun vadeli sorunlarını çözecekti.

Bu, Washington Konsensüsünün daha ileri gitmiş haliydi ve uzun vadede olmasa da kısa vadede doğru bir yöntemdi. Cavallo'nun stratejisi günün bel büken kısıtlamaları konusunda harikalar yarattı. Konvertibilite Kanunu hiper enflasyonu ortadan kaldırdı; neredeyse bir gecede fiyat istikrarını geri getirdi. Bir süreliğine de olsa güvenilirlik ve güven yarattı; büyük sermaye akışına yol açtı. Yatırım, ihracat ve gelirlerin hepsi hızlı bir artış gösterdi. Altıncı Bölümde gördüğümüz gibi,

Konvertibilite Kanunu benzeri politikaların Washington Konsensüsünün bir parçası olmamasına rağmen, 1990'ların ortalarında Arjantin çok taraflı örgütlerin ve küreselleşmenin afişi haline geldi. Cavallo uluslararası finans toplumunun hayran kaldığı kişi oldu.

Bu on yılın sonunda Arjantin'in kabusu tüm şiddetiyle geri döndü. Dünya ekonomisindeki olumsuz gelişmeler yatırımcıların Arjantin hakkındaki görüşlerinin beklenmedik bir biçimde değişimine zemin hazırladı. Asya finansal krizi uluslararası para idarecilerinin gelişmekte olan piyasalara iştahını azaltarak ülkeye büyük bir darbe indirdi; ancak asıl katil 1999'un başlarında yaşanan Brezilya devalüasyonuydu. Devalüasyon Brezilya para biriminin değerini dolar karşısında yüzde 40 oranında düşürdü; bu nedenle Brezilya ihracatçıları yabancı piyasalarda daha düşük dolar fiyatı talep etti. Brezilya Arjantin'in başlıca küresel rakibi olduğundan, Brezilya'nın maliyet avantajı Arjantin pezosunu şişirilmiş gösterdi. Arjantin'in kendi dış borcunu ödeme kabiliyeti konusundaki şüpheler çoğaldı, güven çöktü ve çok geçmeden Arjantin'in kredi değerliliği bazı Afrika ülkelerinin altına düştü.

Cavallo'nun Menem'le ilişkisi bu sırada bozuldu ve 1996'da görevinden ayrıldı. Menem'in ardından gelen Başkan Fernando de la Rúa, güveni tekrar kazanmak amacıyla Mart 2001'de Cavallo'yu tekrar hükümete katılmaya çağırdı. Cavallo'nun yeni çabaları sonuçsuz kaldı. Ticaret ve para rejimini onarmak için başlarda yaptıkları zayıf sonuçlar elde ettiğinde, zaten beş işçiden birinin işsiz olduğu bir ekonomide kesin mali kesintilere ve kemer sıkma politikalarına başvurmak zorunda kaldı. Temmuz'da "sıfır bütçe açığı" planını uygulamaya koydu ve kamu maaşları ile emeklilik maaşlarında yüzde 13'lere varan kesintilerle bu planı uyguladı. Mali panik gittikçe kötüleşti. Pezonun değer kaybedeceği korkusuyla yerli mudiler paralarını çekmek için bankalara koştu; bunun yüzünden hükümet nakit çekimlerine kısıtlama getirmek zorunda kaldı.

Mali kesintiler ve bankalardan para çekilmesinin kısıtlanması toplu protestolara neden oldu. Sendikalar ulus genelinde grev çağrısında bulundu, büyük şehirlerde isyan başlattılar ve geniş çaplı yağmalama olayları çıkardılar. Yılbaşından önce, Cavallo ve de la Rúa birbiri ardına istifa etti.[2] Finansman kıtlığı içinde kıvranan Arjantin hükümeti nihayetinde yerel banka hesaplarını dondurdu, yurtdışı borçlarını geciktirdi, sermaye kontrollerini yeniden uygulamaya koydu ve pezonun

değerini düşürdü. Gelirler 2002'de yüzde 12 oranında azaldı; yıllarca görülen en kötü düşüştü bu. Hiper küreselleşme deneyimi kocaman bir başarısızlıkla sonuçlandı.

Yanlış giden neydi? Kısa cevap, yerel politikaların hiper küreselleşmenin yoluna kapılmış olmasıdır. Derin entegrasyonun getirdiği zorlu yerel ekonomik düzenlemeler yerel şartlara uyum sağlamadı ve sonunda politika bu işten zaferle çıktı.

Politika ile Hiper Küreselleşme Arasındaki Kaçınılmaz Çatışma

Arjantin'in ekonomik çöküşünün arkasındaki ekonomi hikayesi sonrasında dönülüp bakıldığında oldukça kolay anlaşılır. Arjantin'in politika yapıcıları önemli bir kısası kaldırmayı başarmıştı: Paranın yanlış yönetimi. Ancak sonunda başka birine tosladı: Rekabet edemeyen para birimi. Hükümet 1996'da Konvertibilite Kanunundan vazgeçseydi veya daha esnek bir döviz kuru ile değiştirseydi, daha sonra ülkeyi ele geçiren güven krizinden kaçınılabilirdi. Ancak Arjantin'in politika yapıcıları Konvertibilite Kanununa çok bağlıydı. Bu kanunu halklarına büyüme stratejilerinin temel dayanağı olarak satmışlardı; bu nedenle geri adım atmaları neredeyse imkansızdı. Pragmatizmin ülkeye fikri katılıktan daha çok faydası olurdu.

Öte yandan, Arjantin'in deneyiminde küreselleşmenin doğasında bulunan daha derin bir siyasi ders vardır. Ülke, küresel ekonominin ana gerçeklerinden birine çarpmıştı. Ulusal demokrasi ve derin küreselleşme birbirine zıttı. Demokratik siyaset mali piyasalara gölge düşürür ve bir ulusun dünya ekonomisine derin bir şekilde entegre olmasını olanaksız kılar. İngiltere bu dersi 1931 yılında, altından kurtulmaya zorlandığında almıştı. Keynes bunu Bretton Woods rejiminde kutsallaştırırken Arjantin küçümsemişti.

Arjantin'in siyasi liderlerinin başarısızlığının kaynağı istek değil, kabiliyetti. Konvertibilite Kanununa ve mali piyasa güvenilirliğine bağlılıkları şüphe götürmezdi. Cavallo, mali piyasaların koyduğu kurallarla oynamaktan başka pek alternatif olmadığını biliyordu. Kendi politikaları kapsamında Arjantin hükümeti yabancı alacaklılara borçlarının bir kuruşunu bile atlamamak için kamu çalışanları, emekliler, il yönetimleri ve banka mudileri dahil olmak üzere bütün yerel gruplarla yapılan anlaşmaları feshetmeye istekliydi.

Arjantin'in kaderini mali piyasalar nezdinde belirleyen Cavallo ve de la Rúa'nın yaptıkları değil, Arjantin halkının kabul etmeye istekli olduklarıydı. Yatırımcılar ve kredi verenler, Arjantin Kongresinin, illerinin ve halkının gelişmiş sınai ülkelerinde uzun zaman kötülenen kemersıkma politikalarına tahammül edeceği konusunda gittikçe şüpheye kapılıyordu. Sonunda piyasalar haklı çıktı. Küreselleşme yerel politikayla çakıştığında, deneyimli yatırımcılar ve tüccarlar politikadan yana tavır koyar.

Dikkate değer bir nokta, derin entegrasyonun gerekliliklerin ve hedeflerin bir ülkenin siyasi liderleri tarafından tamamen içselleştirildiğinde bile kendi kendine yetememesidir. Cavallo, Menem ve de la Rúa için küreselleşme zorunlu olarak saygı gösterilecek bir kısıt değildi; esas hedef küreselleşmeydi. Ancak yerel politika baskısının stratejilerini bozmasını engelleyemediler. Öğrenilen dersler diğer ülkeleri ayıltır. Hiper küreselleşme Arjantin'de işe yaramadıysa, başka yerlerde işe yarayabilir mi?[3]

Küreselleşmeye methiye olan *Lexus ile Zeytin Ağacı* kitabında Tom Friedman "elektronik sürünün", bir anda milyarlarca doları dünya çapında dolaştırabilen finansçı ve spekülatörün, bütün ulusları nasıl olup da "Altından Deli Gömleği" giymeye mecbur bıraktığını anlatır. Bu küreselleşme giysisi bütün ülkelerin boyun eğmek zorunda olduğu sabit ilkeleri, bunlar serbest ticaret, serbest sermaye piyasası, serbest teşebbüs ve küçük devletti, bir arada tutar diye açıklıyordu. "Ülkeniz bunlardan birine uymuyorsa, sonunda uyacaktır," diye yazmıştı. Bu giysiyi giydiğinizde, iki şey olur, diye devam ediyordu: "ekonominiz büyür, politikanız küçülür." Küreselleşme (Friedman'a göre derin entegrasyon) ulusların kurallardan sapmasına izin vermediğinden, yerel politikalar Coke ile Pepsi arasında bir tercihe indirilir. Bütün öbür tatlar, özellikle de yerel olanlar, ortadan kaldırılır.[4]

Friedman, gördüğümüz gibi derin entegrasyon kurallarının hızlı ekonomik büyüme yarattığını varsaymakla hata etti. Altın Deli Gömleğine de yerleşmiş bir gerçeklik gibi davranmakla hata etti. Pek az ülke lideri Altın Deli Gömleğini Arjantin'inkilerden daha istekli bir şekilde giydi (anahtarı da uzaklara attı). Arjantin deneyiminin de gösterdiği gibi, demokraside sonunda yerel politikalar kazanır. Tek istisna, Avrupa Birliği gibi daha büyük siyasi gruplanmaların bir parçası olan küçük uluslardır: Gelecek bölümde Letonya örneğine bakacağız. Durum ciddileştiğinde, demokrasi Altın Deli Gömleğini omuzlarından atar.

Bununla birlikte, Friedman'ın ana öngörüsü geçerli kalır. Hiper küreselleşme ile demokratik politikalar arasında temel bir gerginlik *vardır*. Hiper küreselleşme yerel politikaların daralmasını ve teknokratların halk gruplarının taleplerinden izole edilmesini *gerektirir*. Friedman, hiper küreselleşmenin ekonomik yararlarını büyütüp politikanın gücünü önemsemediğinde hata etti. Bu nedenle derin entegrasyonun istenilmesinin yanı sıra uzun vadede gerçekleştirilebilirliğini de fazla el üstünde tuttu.

Hiper Küreselleşme Demokratik Tercihleri Çiğnerse

Demokrasi ve ulusal egemenliği bağrımıza basarız ve birbiri ardına ticaret anlaşması imzalayıp serbest sermaye akışını işlerin olağan seyri olarak görürüz. Bu istikrarsız ve tutarsız durum tam bir felaket reçetesidir. 1990'lardaki Arjantin canlı ve radikal bir örnek oluşturur. Ancak neredeyse her gün bu gerilimi yaşamak için kişinin spekülatif sermaye akışlarının harap ettiği, kötü bir biçimde yönetilen ve gelişmekte olan bir ülkede yaşamasına gerek yoktur. Küreselleşme ile yerel sosyal düzenlemeler arasındaki çatışma küresel ekonominin temel özelliğidir. Küreselleşmenin ulusal demokrasinin önünü nasıl tıkadığına dair birkaç örneğe bakalım.

Çalışma standartları. Her gelişmiş ekonominin istihdam uygulamalarını kapsayan detaylı düzenlemeleri vardır. Bu düzenlemeler, kimlerin çalışabileceğini, minimum maaşı, maksimum çalışma saatini, çalışma koşullarını, işverenin işçisinden neler yapmasını isteyebileceğini ve işçinin ne kadar kolay kovulabileceğini belirler. Çalışanların kendi çıkarlarını temsil etmesi için sendikalar kurmasına imkan veren özgürlüğü temin ederler ve maaş ile yan haklar üzerinde toplu sözleşmenin yapılabilme ilkelerini belirlerler.

Klasik liberal bakış açısına göre, bu düzenlemelerin pek azı mantıklıdır. Bireylerin kendi istekleriyle sözleşme yapma hakkına müdahale ederler. Güvenli olmayan şartlar da asgari ücretin altında haftada 70 saatten fazla çalışmak ve işverenin istediği zaman sizi işten çıkarmasına izin vermek istiyorsanız, devlet neden bu şartları kabul etmenize engel olmalı? Benzer şekilde, on dört yaşındaki kızın bir fabrikada çalışmasının iyi bir şey olduğunu düşünüyorsanız, neden devlet bunun

aksini söylesin? Klasik liberal öğretiye göre kişi kendi çıkarları (ve aile üyelerinin çıkarları) hakkında en iyi hükmü verir ve serbestçe yapılan, isteğe dayalı sözleşmeler her iki tarafa da en iyisini sunar.

İşgücü piyasaları bir zamanlar bu doktrine göre yönetildi.[5] Ancak 1930'lardan itibaren ABD mevzuatı ve mahkemeleri tek bir çalışan için iyi olan bir şeyin *bir bütün olarak* işçiler için iyi olmayabileceğini gördü. İyi bir işe ilişkin toplumsal normları yürürlüğe koyan düzenlemeler olmadan düşük pazarlık gücü olan bir işçi bu normlara ters düşen koşulları kabul etmeye zorlanabilir. Böyle bir sözleşmeyi kabul eden çalışan, diğer çalışanların daha yüksek çalışma şartlarına ulaşmalarını zorlaştırır. Böylece bazı işçiler iğrenç sözleşmeleri kabul etmeye isteksiz olsalar da işverenlerin bu tür tekliflerde bulunmasının önüne geçilmelidir. Bazı rekabet türlerinin ortadan kaldırılması gerekir. Siz belki asgari ücretin altında haftada 70 saat çalışmak isteyebilirsiniz. Ama benim işverenim sizin bu şartlar altında çalışma isteğinizden faydalanıp, benim işimi size teklif edemez.

Uluslararası ticaretin bu anlayışı nasıl etkilediğini göz önüne alalım. Dış kaynak kullanımı sayesinde işverenim daha önce yapamadığı şeyleri şimdi yapabilir. Yerel iş kanunları işverenimin sizi benim yerime işe almasını ve beni bu kanunları ihlal eden şartlar altında çalışmaya zorlamasını engeller. Bu artık bir sorun değildir. Şimdi standartların altındaki benzer koşullarda veya daha kötü koşullarda isteyerek çalışacak, Endonezya veya Guatemala'dan bir işçiyi benim yerime getirebilir. Ekonomistlere göre bu sadece yasal değil, aynı zamanda ticari kazancın bir göstergesidir. Ancak bu durumun benim ve işim açısından sonuçları, benim çalışma standartlarımı aşağı çeken işçinin vatandaşlığına bağlı değildir. Ulusal düzenlemeler neden beni istihdam uygulamalarında yerli bir işçiden korurken, yabancı bir işçiden korumaz? Uluslararası piyasaların yerel iş düzenlemelerinden arka kapıdan kaçarak kurtulmalarına izin verirken, neden yerel piyasaların da aynı şeyi yapmasına izin vermiyoruz?

Toplumun bu Endonezyalıların ya da Guatemalalıların kendi ülkelerinde karşılaştıkları çalışma şartları kapsamında *yurtiçinde* istihdam edilmesine göz yumup yummayacağı düşünülürse bu tutarsızlığın altı çizilmiş olur. En serbest ticaret yanlıları bile bu uygulamaya itiraz eder. Bir ülkede taşıdıkları pasaporta bakılmaksızın bütün işçiler için geçerli, ortak bir dizi iş standardı olmalıdır. Bu durum, bu tür bir dış kaynak

kullanımının meşruluğuna dair sorulara neden olur. Bu uygulama, göçmen işçilerin daha düşük standartlarda çalışmasını sağladığından ilgili bütün taraflar için aynı sonuçları doğurur.

Bu konular gerçek hayatta ne kadar önemlidir? Pek çok işçi yanlısının talep ettiğinden az, ama serbest ticaret savunucularının kabul ettiğinden daha fazla. Maaş seviyeleri öncelikle ve en önemlisi işgücü verimliliği ile belirlenir. Verimlilik farklılıkları, dünya genelindeki maaşlarda yüzde 80 ile 90 arasında bir değişikliğe neden olur. Bu, dış kaynak kullanımının gelişmiş ülkelerde istihdam uygulamalarını zayıflatma olasılığının önünde önemli bir engel oluşturur. İşverenin maaşımın yarısına çalışan birini yerime alma tehdidi, yabancı işçinin benim üretkenliğimin yarısına sahip olması durumunda benim için büyük bir tehlike oluşturmaz.

Ancak yüzde 80 ile 90, yüzde 100 değildir. İş gücü piyasalarını çerçeveleyen siyasi ve sosyal kurumların, verimliliğin güçlü etkilerinden ayrı olarak, iş gücü kazançlarının üzerinde bir takım bağımsız etkileri vardır. İşgücüne ilişkin düzenlemeler, sendikalaşma seviyeleri ve daha geniş anlamda işçiler tarafından kullanılan siyasi haklar işçiler ile onların işverenleri arasındaki pazarlığı şekillendirir ve firmaların yarattığı ekonomik değerin onlar arasında nasıl paylaşılacağını belirler. Bu düzenlemeler herhangi bir ülkedeki maaş seviyelerini yüzde 40 veya daha fazla oranda hareket ettirebilir.[6] İşte burada dış kaynak kullanımı ya da tehdidi bir rol oynar. İşçilerin daha az hak verildiği veya bununla tehdit edildiği işlere kayması işverenler için yararlı *olabilir*. Limitler dahilinde, yerli işçilerin maaşlarından ve istihdam uygulamalarından bir ayrıcalık elde etmek amacıyla bir kaldıraç gibi kullanılabilir.

Bu bilmecelerin kolay çözümleri yoktur. Bir işverenin nerede iş yapmak istediğini seçme özgürlüğü kesinlikle ilgiyi hak eden bir rekabetçi değerdir. Guatemalalı veya Endonezyalı işçilerin çıkarları yerli işçilerin çıkarları ile çatışabilir. Öte yandan dış kaynak kullanımı yerel çalışma standartları için ciddi sorunlar yaratmıyormuş gibi davranamayız.

Kurumlar vergisi rekabeti. Firmaların ve sermayenin uluslararası hareketliliği de bir ulusun kendi ihtiyaçlarını ve tercihlerini en iyi şekilde yansıtan vergi yapısını seçebilme kabiliyetini de kısıtlar. Özellikle bu hareketlilik kurumlar vergisi oranlarını aşağı çeker ve vergi yükünü

uluslararası hareketliliği olan sermayeden uluslararası hareketliliği olmayan işgücüne kaydırır.

Bu düşüncenin temelinde yatan mantık açıktır ve ticarette daha düşük vergiler isteyenlerin argümanlarında düzenli olarak yer alır. Senator John McCain, Barack Obama ile önseçim tartışmasında Amerika'nın %35 olan kurumlar vergisi oranını İrlanda'nın yüzde 11'lik oranıyla kıyaslandığında bunu bariz bir şekilde dile getirdi. "Eğer bir işadamıysanız ve dünyanın herhangi bir yerinde konuşlanabiliyorsanız," diyordu McCain, "vergi oranı yüzde 35 olan ülkeye değil, yüzde 11 olan ülkeye gidersiniz."[7] McCain İrlanda'nın vergi oranını yanlış söylemişti: İrlanda kurumlar vergisi oranı yüzde 12.5'tur, yüzde 11 değildir; ancak küreselleşmenin dayattığı kısıtlamayı kabul ettiğine (ve anladığına) dikkatinizi çekerim. Bu, küreselleşme sayesinde kaçınılmazlıklarına vurgu yaparak düşük vergiler konusundaki argümanını desteklemesini sağladı.

1980'lerin başlarından beri dünya çapında kurumlar vergisinde önemli bir düşüş gerçekleşti. Amerika Birleşik Devletleri haricinde OECD üye devletleri ortalaması 1981'deki yüzde 50 oranından 2009'da yüzde 30 oranına düştü. Amerika Birleşik Devletleri'nde, kanuni sermaye vergisi aynı dönemde yüzde 50'den yüzde 39'a geriledi.[8] Gittikçe hareket kabiliyeti artan küresel şirketler için devletler arasındaki rekabet, ekonomistler bunu "uluslararası vergi rekabeti" olarak adlandırır, bu küresel harekette etkili oldu. Gündemlerini genişletmek için küreselleşmeyi kullanan McCain ve diğer sayısız muhafazakar siyasetçinin öne sürdüğü argümanlar hala bu etkinin birer kanıtlarıdır.

OECD vergi politikaları üzerine yapılan detaylı bir ekonomik çalışma, diğer ülkelerin ortalama yasal kurumlar vergisi oranlarını yüzde bir düşürdüklerinde, anavatanın vergi oranını yüzde 0.7 düşürerek bu akımı takip ettiğini göstermiştir. Ya bulunduğunuz yeri korur ve diğer kuruluşların daha düşük vergi alanlarına kayışını göze alırsınız ya da benzer bir tepki verirsiniz. İlginçtir ki aynı çalışmada uluslararası vergi rekabetinin sadece sermaye kontrollerini kaldıran ülkeler arasında olduğu tespit edilmiştir. Bu tür kontroller uygulandığında, sermaye ve kârlar ulusal sınırlar arasında kolayca hareket edemez ve sermaye vergilerinin indirilmesine ilişkin bir baskı da yoktur. Sermaye kontrollerin kaldırılması, 1980'lerden beri kurumlar vergisi oranlarındaki azalmayı tetikleyen başlıca unsur olarak görülür.[9]

Sorun vergi daireleri için o kadar büyük bir baş ağrısına dönüştü ki "zararlı vergi rekabeti" olarak adlandırılan durumları belirlemek ve ortadan kaldırmak için OECD ve Avrupa Birliğinde çalışmalar devam etmektedir. Bugüne kadar bu faaliyetler sadece Andorra'dan Vanuatu'ya kadar değişen pek çok küçük devletteki vergi cennetlerine odaklandı. Asıl zorluk, işletmelerin ve sermayelerinin başıboş kaldığı bir dünyada her ulusun kurumlar vergisi rejiminin bütünlüğünü korumaktı. Bu zorluk henüz aşılmadı.

Sağlık ve güvenlik standartları. Pek çok kişi ulusların kamu sağlığı ve güvenliği bakımından kendi standartlarını belirlemekte serbest olması gerektiği ilkesini kabul edecektir. Bu standartlar ülkeler arasında tasarım açısından veya uygulamadaki farklılıklar nedeniyle değişiklik gösterirse ne olur? Çeşitli standartları olan bölge sınırlarından geçen mal ve hizmetlere ne tür bir muamele yapılmalıdır?

Bu konuda Dünya Ticaret Örgütü hukuku gelişmeye devam etmektedir. Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT) Dünya Ticaret Örgütü kapsamında ülkelerin genel yükümlülüklerine karşı olabilecek kamu sağlığı ve güvenlik düzenlemelerini uygulamalarına izin verir. Ancak bu düzenlemelerin ithalatlara kasten ayrımcılık yapmayacak şekilde uygulanması gerekir ve gizli korumacılık barındırmamalıdır. Dünya Ticaret Örgütü'nün Sağlık ve Bitki Sağlığı Ölçütleri Anlaşması (SPS) benzer şekilde ulusların insan, hayvan, bitki hayatını veya sağlığını koruyan önlemleri uygulama hakkını tanır; ancak bu ölçütler uluslararası standartlara paralellik göstermeli veya "bilimsel ilkeleri" esas almalıdır. Uygulamada bu alanlardaki çatışmalar Cenevre'deki bir grup hakemin neyin makul ve pratik olduğuna dair yorumlarına dayanır. Ulusal egemenliği uluslararası yükümlülüklerden ayıran keskin çizgiler olmadığında hakemler çoğu zaman ticaret rejimine sahip çıkarlar.

Örneğin 1990'da GATT jüri heyeti Tayland'ın ithal sigara yasağının aleyhine karar aldı. Tayland bu yasağı sigara içilmesini azaltmaya yönelik kampanyanın bir parçası olarak getirdi, ancak yerli sigara satışına izin vermeye devam etti. Tayland hükümeti ithal sigaraların etkin reklamcılık sayesinde daha çok bağımlılık yaptığını ve çoğunlukla gençler ve kadınlar tarafından tüketildiğini iddia etti. GATT jürisinin kılı kıpırdamadı. Tayland hükümetinin farklı politikalar izleyerek tica-

rete daha az zarar verecek şekilde kendi sağlık hedeflerini gerçekleştirilebileceği sonucuna vardı. Hükümet reklam, etiket zorunlulukları veya içerik zorunlulukları gibi ayrımcılık barındırmayan kısıtlamalara gidebilirdi.

GATT jürisi Tayland'ın ticaret yasağının etkisi hakkında tamamen haklıydı. Ancak jüri üyeleri bu karara varırken neyin uygulanabilir ve pratik olduğuna dair hükümeti eleştirdi. Hukuk bilginleri Michael Trebilcock ve Robert Howse'un da belirttiği gibi, "Jüri heyeti alternatif yöntemlerin yüksek düzenleme ve uyum maliyetleri doğurabileceğini ya da gelişmekte olan bir ülkede etkin bir biçimde uygulanırlığının olmayabileceği olasılığını görmezden geldi".[10]

Dördüncü bölümden hatırlayacağınız hormonlu sığır eti de büyük zorluklara neden olmaktadır. Bu vakada Avrupa Birliği'nin belirli büyüme hormonlarıyla beslenen sığırlara ilişkin yasağı ayrımcı değildi; hem ithal hem de yerli sığırlar için geçerliydi. Bu yasağın arkasında korumacı bir emelin olmadığı ortadaydı; olası sağlık tehlikeleri nedeniyle harekete geçen tüketici hakları savunucuları tarafından gündeme getirilmişti. Öte yandan, Dünya Ticaret Örgütü Jürisi ve temyiz heyeti, yasağın politikaların "bilimsel kanıtlara" dayanması gerektiği hakkındaki SPS Anlaşması hükmüne aykırı olduğunu öne sürerek Avrupa Birliği aleyhine bir karara vardı. Büyüme hormonlarının sağlık sorunlarına yol açtığına ilişkin gerçekten de çok az kanıt vardı. Bunun yerine Avrupa Birliği, Dünya Ticaret Örgütünün açık olarak değinmediği, bilimsel belirsizlik durumunda daha büyük tedbirlerin alınmasına izin veren ve daha kapsamlı bir ilke olan "ihtiyatlılık ilkesini" uyguladı.[11]

İhtiyatlılık ilkesi ispat külfetini tersine çevirir. "Büyüme hormonlarının ya da GMO'ların ters etkilerinin olduğuna dair yeterli kanıt var mıdır?" sorusunu sormak yerine, politika yapıcılarının "Ters etkilerinin *olmadığından* kesinlikle emin miyiz?" sorusunu sormalarını gerektirir. Bilimsel bilginin değişken olduğu pek çok alanda, bu iki sorunun cevabı hayır olabilir. İhtiyatlılık ilkesi olumsuz sonuçların geniş çaplı ve değiştirilemez olduğu durumlarda bir anlam ifade eder. Avrupa Komisyonunun da (başarısız bir şekilde) belirttiği gibi, politika burada sadece bilim esasına göre yapılamaz. Bir toplumun risk tercihlerini bir araya getiren politika belirleyici rolü oynamalıdır. Dünya Ticaret Örgütü hakemleri bir ulusun kendi risk standartlarını uygulama hakkını tanır, ancak Avrupa Birliği'nin ihtiyatlılık ilkesini öne sürmesinin "bi-

limsel kanıt" kriterini yerine getirmediğine hükmetti. Sadece bilimin göz önünde bulundurulduğunu temin etmek yerine, SPS Anlaşmasının hükümleri onları bilimsel kanıtların *nasıl* işlenmesi gerektiğine dair uluslararası bir standart kullanmaya zorladı.

Eğer Avrupa Birliği gelişmiş politika araçlarıyla kendi standartlarını belirleme alanına sahip olması gerektiği konusunda Dünya Ticaret Örgütünü inandıramadıysa, gelişmekte olan ülkelerin ne tür zorluklarla karşılaştıklarını sadece tahmin edebiliriz. Zenginlerden ziyade fakir uluslar için kurallar tek bir standarda işaret eder.

Nihayetinde önemli olan demokrasiye kendi kurallarını belirleme ve kendi hatalarını yapma izni verilmesidir. Sığır eti hakkındaki Avrupa Birliği düzenlemeleri (ve 2006'da benzer bir sorun olan biyoteknoloji) ticareti geliştirmek için oluşturulmuş uluslararası disiplini daha sorunlu kılacak şekilde ithalata karşı bir ayrımcılık yapmamıştır. Daha sonra üzerinde duracağım gibi, uluslararası kurallar demokratik uygulamalar paralelinde yerel düzenleme süreçlerine yönelik olarak (şeffaflık, geniş temsil ve bilimsel girdi gibi) usule ilişkin bazı tedbirler gerektirebilir ve gerektirmelidir. Uluslararası mahkemeler *maddi* konularda (örneğin sığır eti konusunda, ekonomik çıkarların belirsiz sağlık risklerine karşı nasıl bir kenara bırakılacağı gibi) yerel süreçlerle çatıştığında sorun çıkar. Bu durumda, ticaret kuralları Avrupa Birliği içinde demokratik karar alma sürecinin önüne geçti.

"Denetleyici olarak el koyma." Şu anda uygulamada olan binlerce iki taraflı yatırım anlaşması (BIT) ve yüzlerce iki taraflı veya bölgesel ticaret anlaşması vardır. Devletler bunları Dünya Ticaret Örgütü ve diğer çok taraflı düzenlemelerin el verdiği ölçünün de ötesine geçen yollarla ticareti ve yatırımı geliştirmek için kullanır. Burada en önemli amaç, daha güçlü dış taahhütler altına girerek yabancı yatırımcılara daha yüksek güvenlik sağlamaktır.

BIT ve RTA'lar yeni yerel düzenlemelerin yatırımcıların kazançları üzerinde olumsuz etkileri olması durumunda, genellikle yabancı yatırımcıların tazminat için uluslararası bir mahkemede o ülkeye dava açmasına izin verir. Devlet düzenlemelerindeki değişikliğin kamulaştırmaya (BIT ve RTA kapsamında yatırımcılara tanınmış olan hakları azaltır) eşit olduğu ve bu nedenle tazminin gerektiği düşünülür. Bu Amerika Birleşik Devletleri'nde hiçbir zaman yasal bir uygulama ola-

rak kabul edilmeyen Amerika Birleşik Devletleri "düzenleyici olarak el koyma" doktrinine benzer. Anlaşmalar, devletlerin kamu yararına politikalar izlemesine izin veren genel bir istisna hükmü içerir; ancak bu durumlarda uluslararası mahkemelerde görüldüğünden, farklı standartlar uygulanabilir. Yabancı yatırımcılar yerli yatırımcılara verilmeyen hakları alabilir.[12]

Özellikle çevre düzenlemeleri alanında bu tür durumlar 1992 tarihli Kuzey Amerika Serbest Ticaret Sözleşmesi (NAFTA) kapsamında sıklıkla ortaya çıkmıştır. Birkaç kez yabancı yatırımcılar Kanada ve Meksika hükümetlerine karşı tazminat davaları kazandı. 1997'de, bir Amerika Birleşik Devletleri şirketi bir Meksika belediyesini zehirli atık tesisi inşaatına izin vermediği için dava etti ve 15.6 milyon dolar tazminat aldı. Aynı yıl bir Amerika Birleşik Devletleri kimya şirketi bir benzin katkı maddesini yasaklayan Kanada'yı dava etti ve 13 milyon dolar aldı.[13]

Belki de en endişe verici konu 2 İtalyan maden şirketi tarafından Güney Afrika devletine karşı açılan davaydı. Şirketler, Güney Afrika'nın "Siyahların Ekonomik Olarak Güçlendirilmesi" adı verilen istihdamda eşit fırsatlar sağlama programının mevcut ikili anlaşmalar kapsamında kendilerine verilen hakları ihlal ettiği gerekçesiyle dava açtı. Program, Güney Afrika'nın uzun ırk ayrımcılığı tarihini tersine çevirmeyi amaçlar ve ülkenin demokratik geçiş sürecinde önemli bir faktördür. Buna göre, maden şirketleri kendi istihdam uygulamalarını değiştirecek ve azınlık hisselerinin bir kısmını siyahi ortaklara satacaktı. İtalyan şirketleri, Güney Afrika'daki operasyonlarının kamulaştırılması olarak gördükleri bu politika karşılığında 350 milyon dolar talep etti.[14] Kazanacak olurlarsa, herhangi bir yerli yatırımcının elde edemeyeceği bir sonuca ulaşmış olacaklar.

Gelişmekte olan ülkelerdeki sanayi politikalar. Hiper küreselleşmenin bir sonucu olarak gelişmekte olan ülkelerin karşılaştığı belki de en önemli dış baskı, Doğu Asya ülkelerinin oldukça iyi sonuçlar doğuracak şekilde uyguladıkları kalkınma stratejilerini Latin Amerika, Afrika ve diğer yerlerdeki ülkeler için zorlaştıran sanayi politikalardaki kısıtlamalardır.

Fakir ülkelerin bütün sanayi politikalarını istedikleri şekilde kullanmalarına izin veren GATT'ın aksine, Dünya Ticaret Örgütü bazı kı-

sıtlamalar getirir. En fakir ülkeler dışında diğer bütün ülkeler için ihracat sübvansiyonları yasadışıdır; gelişmekte olan ülkeleri Mauritius, Çin ve diğer pek çok Güney Asya ulusunun kullandığı ihracat ürünleri işleme bölgesi gibi olanaklardan yoksun bırakır.[15] Firmaların daha yerel girdiler ("yerli içerik gereklilikleri" olarak adlandırılan) kullanmasını gerektiren politikaların yasaklanması da yasadışıdır; hâlbuki bu tür politikalar Çin ve Hindistan'ın dünya çapında oto parçası tedarikçisi olmasına yardım etti. Patent ve telif hakları kanununun, 1960'lar ve 1970'lerde Güney Kore ve Tayvan'ın (ve aslında bugünün zengin ülkelerinin geçmişte olduğu gibi) sanayi stratejileri için büyük önem taşıyan taklit sanayi malları ortadan kaldıran minimum uluslararası standartlara uyması günümüzde bir zorunluluk.[16] Dünya Ticaret Örgütü üyesi olmayan ülkeler çoğunlukla örgüte katılım görüşmelerinin bir parçası olan daha kısıtlayıcı bir takım taleplerden darbe alır.

Dünya Ticaret Örgütünün Fikri Mülkiyet Hakları Anlaşması'ndan (TRIPS) bahsetmeden olmaz. Bu anlaşma gelişmekte olan ülkelerin zengin ülkelerde kullanılan gelişmiş teknolojileri ters mühendislik yaparak kopyalayabilme kabiliyetlerini önemli ölçüde köreltir. Columbia'da ekonomist ve teknoloji politikasında uzman Richard Nelson'ın belirttiği gibi, yabancı teknolojinin kopyalanması ekonomik olarak rakipleri yakalamanın en önemli itici kuvvetlerden biri olmuştur.[17] TRIPS önemli ilaçlara erişimi sınırladığından ve kamu sağlığını olumsuz etkilediğinden önemli bir sorun teşkil eder. Gelişmekte olan ülkelerde teknolojik yetenekler üzerindeki kötü etkileri aynı şekilde önemli olsa da, aynı derecede dikkate değerdir.

Bölgesel ya da iki taraflı ticaret anlaşmaları Dünya Ticaret Örgütünde bulunanların ötesindeki dış baskıları aşar. Bu anlaşmalar bir bakıma Amerika Birleşik Devletleri ile Avrupa Birliği için gelişmekte olan ülkelere "kendi düzenleme yaklaşımlarını" ihraç etmenin bir yoludur.[18] Çoğu zaman Amerika Birleşik Devletleri ile Avrupa Birliğinin Dünya Ticaret Örgütünde veya başka çok uluslu platformlarda kabul edilmesini sağlamaya çalıştıkları, ancak başaramadıkları önlemleri içerir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerle imzaladığı serbest ticaret anlaşmalarında Amerika Birleşik Devletleri, söz konusu ülkelerin yönetiminin sermaye akışını idare etme ve patent düzenlemelerini şekillendirme kabiliyetini kısıtlayıcı baskılar yapar. Şu anda IMF'nin daha büyük bir kısıtlama uygulamasına rağmen, gelişmekte olan ülkelerle

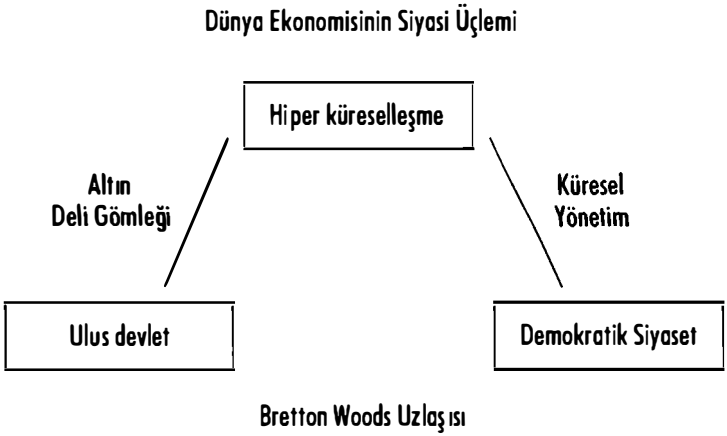
birlikte gerçekleştirdiği programlar hala ticaret ve sınai politikaları hakkında çok detaylı talepler içerir.[19]

Gelişmekte olan uluslar, yeni sanayileri teşvik eden sanayi stratejileri izlemek için yeterli hareket alanına sahip değildir. Kararlı devletler bu kısıtlamaların pek çoğundan kurtulma yolu bulabilirler, ancak gelişmekte olan dünyada sadece birkaç devlet kendisine sürekli olarak teklif edilen o veya bu politikanın Dünya Ticaret Örgütü'ne göre yasal olup olmadığını sorgulamıyor.

Üçlem

Ulusal demokrasiyle küresel piyasalar arasındaki gerilimi nasıl idare ederiz? Üç seçeneğimiz var. Küresel ekonominin sıklıkla yarattığı sosyal ve ekonomik darbeleri göz önünde bulundurmayarak, uluslararası işlem maliyetlerini en aza indirmek adına *demokrasiyi kısıtlayabiliriz*. Yurtiçinde demokratik meşruluk yaratmak umuduyla *küreselleşmeyi kısıtlayabiliriz*. Ya da ulusal egemenlik pahasına *demokrasiyi küreselleştirebiliriz*. Dünya ekonomisini yeniden yapılandırma seçeneklerimiz bunlardır.

Bu seçenekler tablosu dünya ekonomisinin temelinde yatan siyasi üçlemi ortaya koyar: Hiper küreselleşmeye, demokrasi ve ulusun kendi kaderini belirleme hakkına aynı anda sahip olamayız. Bu üçünden en fazla iki tanesine birden sahip olabiliriz. Hiper küreselleşme ve demokrasi istiyorsak, ulus devletten vazgeçmek zorundayız. Ulus devleti ve hiper küreselleşmeyi elde edeceksek, demokrasiyi unutmamız gerek. Demokrasiyi ulus devletle bütünleştireceksek, derin küreselleşmeye veda edelim. Aşağıdaki şekil bu tercihleri anlatır:

Şekil 9-1: İki tanesini seçin, herhangi bir ikiliyi seçin

Neden bu keskin ödünleşme? Bütün işlem maliyetlerinin ortadan kaldırıldığı tamamen küreselleşmiş bir dünya ekonomisi düşünün; ulusal sınırlar mal, hizmet veya sermaye değiş tokuşuna karışmıyor. Sadece ekonomik küreselleşmeye ve uluslararası yatırımcı ve tüccarlara çekici görünmeye yoğunlaşmışlarsa ulus devletler böyle bir dünyada var olabilir mi? Yerel düzenlemeler ve vergi politikaları buna göre ya uluslararası standartlara paralellik gösterecek ya da uluslararası ekonomik entegrasyona en az engel teşkil edecek şekilde yapılandırılacaklardı. Devletin sunduğu tek hizmet, uluslararası piyasaların iyi işlerliğini güçlendiren hizmetler olacaktı.

Bu tür bir dünya düşleyebiliriz; aynı "Altın Deli Gömleği" terimini üreten Tom Friedman'ın düşüncesindeki gibi. Bu dünyada, devletler kendilerine piyasa güveni, ticaret ve sermaye akışı sağlayacağını düşündükleri politikaları izlerler: Sıkı para, küçük devlet, düşük vergiler, esnek işgücü piyasası, düzenlemelerin en aza indirilmesi, özelleştirme ve her şekilde açıklık. "Altın Deli Gömleği" I. Dünya Savaşı öncesindeki altın standardı çağını hatırlatır. Yerel ekonomik ve sosyal sorumluluklarından bağımsız ulusal devletler sadece sıkı para kurallarına odaklı bir gündem izlemekte serbestti.

Dış kısıtlamalar merkantalizm ve emperyalizm döneminde çok daha barizdi. On dokuzuncu yüzyıldan önce ulusal devlet varlığından söz etmemiz pek mümkün değil, ancak küresel ekonomik sistem sert

Altın Deli Gömleği çizgileri boyunca işlemeye devam etti. Oyunun kuralları, yani açık sınırlar, yabancı tüccar ve yatırımcıların haklarının korunması, imtiyazlı ticari şirketler veya sömürgeci güçler tarafından uygulanıyordu. Bunlardan sapmak gibi bir durum söz konusu değildi.

Bugün bilindik altın standardından ya da imtiyazlı ticari şirketlerden uzak olabiliriz, ancak hiper küreselleşmenin talepleri yerel politikaların benzer bir şekilde dışarıya itelenmesini gerektirir. İşaretler benzerdir: Politika yapıcı ekonomik kuruluşların tecridi (merkez bankaları, mali otoriteler, düzenleyiciler vesaire), sosyal sigortanın kaybolması (veya özelleştirilmesi), düşük kurumsal vergilere yönelik baskı, iş ile iş gücü arasındaki sosyal sözleşmenin aşınması ve piyasa güvenini korumak ihtiyacıyla yerel gelişim hedeflerinin yer değiştirilmesi. Oyunun kuralları bir kez küresel ekonomi gereklilikleri ile belirlendiğinde, yerel grupların ulusal ekonomik politika saptanmasına erişimi ve bunu kontrolü kaçınılmaz bir şekilde kısıtlanır. Kendi küreselleşmeniz ve ulus devletiniz de olabilir; ancak sadece demokrasiyi uzakta tuttuğunuz takdirde.

Tamamen küreselleşmiş bir dünya ekonomisi için gayret göstermek istersek demokrasiden vazgeçmek zorunda mıyız? Bu aslında çıkış yollarından biridir. Demokratik politika yerine ulus devletten vazgeçebiliriz. Bu "küresel yönetim" seçeneğidir. Düzenleyici ve standart koyucu güçleri olan sağlam küresel kurumlar piyasaların erişebileceği yasal ve siyasi alanlara uyumlu hale gelecektir. Bunun yanı sıra yeterli hesap verme ve meşrulukla yüklendiklerinde politikanın küçülmesine gerek yoktur ve küçülmez: Küresel seviyeye taşınır.

Bu fikri mantıksal sonucuna bağlarsak, bir çeşit küresel federalizm düşünebiliriz; aynı ABD modelinin küresel olarak açılması gibi. Amerika Birleşik Devletleri için ulusal bir anayasa, federal hükümet, federal yargı ve birçok ulusal düzenleyici kurum, her bir eyalet arasında düzenleme ve vergilendirme uygulamaları bakımından farklılıklar olmasına rağmen piyasaların gerçekten ulusal olmasını temin eder. Ya da küresel federalizm kadar azimli olmayan, yeni hesap verme ve temsil mekanizmaları çevresinde oluşturulmuş çeşitli küresel yönetim şekilleri düşünebiliriz. Her ne şekilde olursa olsun, küresel yönetime yönelik önemli bir adım ulusal egemenliğin önemli ölçüde azalması anlamına gelecektir. Ulusal hükümetler kaybolmaz, ancak güçleri uluslar üstü kural koyma ve demokratik meşrulukla güçlendirilmiş (ve kısıtlanmış)

icra makamlarıyla çok şiddetli bir şekilde çevrelenir. Avrupa Birliği bunun bölgesel bir örneğidir.

Bu boş vaat gibi gözükebilir, belki de öyledir. Amerika Birleşik Devletleri'nin tarihi deneyimi, bileşenlerde büyük farklılıklar olduğu takdirde siyasi bir birliğin oluşturulmasının ve sürdürülmesinin ne kadar zorlu olabildiğini gösterir. Avrupa Birliğindeki siyasi kuruluşların geliştiği aksak yol ve demokratik eksiklikleri konusunda süregelen şikayetler de, her ne kadar birlik benzer gelir seviyelerine ve tarihi rotaları olan bir grup ulustan oluşuyor olsa da söz konusu zorluklara işaret eder. Küresel anlamda gerçek federalizm en iyi tahminle bir yüzyıl uzaktadır.

Ne kadar istekli olursa olsun, küresel yönetim şekli modelinin çekiciliği yadsınamaz. Öğrencilerime üçlemi sunup bir tercih yapmalarını istediğimde, bu kolayca birinci gelir. Hem küreselleşmenin hem de demokrasinin meyvelerini aynı anda toplayabiliyorsak, ulusal politikacıların işsiz kalmasını kim umursar? Evet, demokratik küresel yönetimin uygulamada güçlükleri var, ancak belki de çok fazla abartılıyorlar. Pek çok siyaset kuramcısı ve hukuk bilgini demokratik küresel yönetimin bugünün politika yapıcılarının uluslararası ağlarından gelişebileceğini; bunun için bir sonraki bölümde üzerinde duracağımız türden yeni hesap verme mekanizmalarının kontrolünde tutulmaları gerektiğini öne sürmektedirler.

Küresel yönetim tercihi konusunda uygulamadan ziyade kalıcılığı bakımdan şüpheciyim. Dünya ulusların ortak bir kurallar bütününe sıkıştırılamayacağı kadar çeşitlilik içerir; bu kurallar bir şekilde demokratik süreçlerin ürünleri olsalar bile. Küresel standartlar ve düzenlemeler yalnızca uygulanamaz nitelikte değildir, aynı zamanda istenmeyen niteliktedirler. Demokratik meşruluk kısıtlaması, küresel yönetimin zayıf ve etkisiz kurallarından oluşan bir rejim olarak en düşük ortak paydaya ulaşmasını temin eder. Ulusal devletlerin kendi sorumluluklarını bırakmalarıyla ve kimsenin bu boşluğu doldurmamasıyla birlikte her alanda yönetimin çok az olması riskiyle burun buruna geliriz. Fakat bununla ilgili daha fazla açıklama bir sonraki bölümde yer alacak.

Tekkalan seçenek hiper küreselleşmeyi kurban eder. Bretton Woods rejimi bunu gerçekleştirdi; bu nedenle ona Bretton Woods uzlaşısı dedim. Bretton Woods-GATT rejimi, ülkelerin ticarete uyguladıkları pek

çok geniş kapsamlı kısıtlamayı kaldırdıkları ve bütün ticaret ortaklarına eşit davrandıkları sürece kendi isteklerine göre hareket etmelerine izin verdi. Savaş sonrası ekonomik düzenin mimarları serbest sermaye akışının yerel ekonomik istikrarla uyumlu olduğuna inanmadıkları için sermaye akışları üzerindeki kısıtlamaları koruyabiliyorlardı (hatta buna teşvik ediliyorlardı). Gelişmekte olan ülke politikaları etkin bir biçimde uluslararası disiplinin kapsamı dışında bırakıldı.

1980'lere kadar bu gevşek kurallar ülkelere kendi ve muhtemelen farklı kalkınma yollarını izlemeleri için fırsat verdi. Batı Avrupa bölge olarak birleşmeyi ve kapsamlı bir refah devleti kurmayı tercih etti. Gördüğümüz gibi, Japonya kendi farklı kapitalizm etiketini kullanarak hizmet ve tarımda yüksek seviyede verimsizlikle dinamik ihraç makinelerini birleştiren Batı'ya yetişti. Çin kılavuzdaki her bir kuralı çiğnemiş olsa da özel girişimin önemini kavradığında büyük bir hızla büyüdü. Asya'nın geri kalan büyük bölümü Dünya Ticaret Örgütü tarafından yasaklanan sanayi politikalara dayanarak ekonomik bir mucize gerçekleştirdi. Latin Amerika, Orta Doğu ve Afrika'daki pek çok ülke, ekonomilerini dünya ekonomisinden izole eden ithal ikameci politikalar çerçevesinde 1970'lerin sonlarına kadar daha önce benzeri görülmemiş ekonomik büyüme oranlarına ulaştı. Gördüğümüz gibi, Bretton Woods uzlaşısı, sermaye akışının serbestleşmesi hız kazandıkça ve ticaret anlaşmaları ulusal sınırların ötesine geçmeye başladıkça 1980'lerde büyük ölçüde arka planda kaldı.

Dünya ekonomisi o zamandan beri üçlemin üç düğüm noktası arasındaki rahatsız alanda sıkışıp kaldı. Üçlemin belirlediği zorlu seçeneklerle dolambaçsız yollardan yüzleşmedik. Özellikle ulus devletin demokratik politikanın ana merkezi olarak kalmasını istiyorsak, ekonomik küreselleşmeden beklentilerimizi düşürmemiz gerektiğini açık bir şekilde kabul etmek zorundayız. Küreselleşmenin daha "ince" bir şekliyle yetinmekten, Bretton Woods uzlaşısını farklı bir çağ için yeniden icat etmekten başka çaremiz yok.

1950'lerin ve 1960'ların yaklaşımlarının hepsini geri getiremeyiz. Yaratıcı, yenilikçi ve deneyime açık olmak zorundayız. Kitabın son kısmında nasıl ilerleyeceğimize ilişkin bazı fikirler sunacağım. Ancak işin ilk kısmı büyük resmi doğru algılamaktır. Politika deneyimlemesinin gerekli şekli anlatımızı değiştirene kadar ortaya çıkmayacak.

Akıllı Küreselleşme Ulusal Demokrasiyi Geliştirebilir

Daha önce üzerinde durduğum her bir durum uluslararası ekonomideki işlem maliyetlerinin kaldırılması ile yerel farklılıkların korunması arasında bir ödünleşme barındırır. Derin ekonomik entegrasyona vurgu arttıkça sosyal ve ekonomik düzenlemelerdeki ulusal farklılığa açılan yer küçülür, ulusal seviyede demokratik karar alma alanı daralır.

Küreselleşmenin daha kısıtlı şekillerinin derin entegrasyonun özündeki varsayımları kapsaması gerekmez. Küreselleşmeye limit koyan Bretton Woods rejimi dünya ekonomisi ile ulusal demokrasilerin yan yana gelişmesini sağladı. Küreselleşmedeki kısıtlamaları bir kez kabul ettiğimizde, aslında bir adım öteye de gidebiliriz. Ulusal demokrasilerin işlemesini gerçekten *geliştiren* küresel kuralları öngörebiliriz.

Küresel kurallara dayanan bir rejime sahip olmakla ulusal demokrasiye sahip olmak arasında esasen çelişen herhangi bir şey yoktur. Demokrasi hiçbir zaman uygulamada mükemmel değildir. Princeton siyaset bilimcileri Robert Keohane, Stephen Macedo ve Andrew Moravcsik'in de iddia ettiği gibi, incelikle oluşturulmuş dış kurallar demokratik uygulamaların kalitesi ve meşruluğunu geliştirebilir. Bu yazarların belirttiği demokrasiler sadece halk katılımını en üst düzeye çıkarmayı hedeflemez. Dış kurallar ulusal düzeyde katılımı sınırladığında bile, müzakerelerin iyileştirilmesi, ihtilafların bastırılması ve azınlık temsilinin sağlanması gibi demokratik faydaların telafi edilmesini sağlayabilirler. Demokratik uygulamalar, müzakerelerin bir parçası olarak ilgili ekonomik ve bilimsel kanıtın kullanılmasını sağlayan ve menfaat grupların eline geçmesini engelleyen usule ilişkin tedbirlerle iyileştirilebilir. Ayrıca bağlayıcı uluslararası taahhütlere girmek bir *egemenlik* hareketidir. Bunun kısıtlanması, Kongre'nin bazı kanun koyma yetkilerini bağımsız düzenleyici kuruluşlarına vermesini engellemek gibi olacaktır.[20]

Uluslararası taahhütler ulusal demokrasiyi geliştirebilmekle beraber, bunun mutlaka böyle olacağı anlamına gelmez. Uluslararası ekonomideki işlem maliyetlerinin en aza indirilmesine odaklanan hiper küreselleşme gündemi, demokrasinin işlemesini geliştirmeyi değil, düşük maliyete piyasa erişimi peşinde olan ticari ve mali çıkarları uzlaştırmak amacıyla demokrasiyle çatışır. Çok uluslu işletmelerin, büyük bankaların ve yatırım danışma şirketlerinin ihtiyaçlarına diğer

sosyal ve ekonomik hedeflerden daha çok öncelik tanıyan bir anlatıya inanmamızı gerektirir.[21] Bu nedenle gündem öncelikle bu ihtiyaçlara hizmet eder.

Bu eksikliğin üzerinden nasıl geleceğimizi belirleyebiliriz. Piyasalarla birlikte demokratik yönetimi küreselleştirebiliriz ya da ulusal düzeyde demokratik karar alma alanını genişletmek için ticaret ve yatırım anlaşmalarını yeniden düşünebiliriz. Bundan sonraki iki bölümde sırasıyla bu stratejileri ele alacağım.

10

Küresel Yönetim Mümkün Müdür? Arzulanır Bir Şey Midir?

Ulus devlet eskidir. Sınırlar kalktı. Uzaklık öldü. Dünya düz. Kimliklerimiz artık doğum yerlerimize bağlı değil. Yerel siyasetin yerini ulusal sınırları aşan daha yeni ve daha akıcı temsil şekilleri aldı. Yetki, yerel kural koyucuların elinden milletler üstü düzenleyici ağlarına kayıyor. Siyasi güç, uluslararası sivil örgütler çevresinde toplanan yeni aktivist akımına kayıyor. Ekonomik hayatlarımızı şekillendiren kararlar büyük çok uluslu şirketlerce ve tanınmayan uluslararası bürokratlarca alınıyor.

Yeni küresel yönetim çağının doğuşunu müjdeleyen veya kötüleyen aynı veya benzer ifadeleri kaç kez duyduk?

Son 2007-2008 krizinde olayların nasıl ortaya çıktığına bakın bir de. Finansal krizin daha büyük bir felakete dönüşmesini engellemeleri için küresel bankaları kim destekledi? Uluslararası kredi piyasalarını yatıştırmak için gerekli likiditeyi kim pompaladı? Küresel ekonomiyi mali büyüme ile kim destekledi? İşlerini kaybeden çalışanlar için işsizlik tazminatı ve diğer güvenlik ağlarını kim sağladı? Büyük bankalar için tazminat, sermaye yeterliliği ve likiditeye ilişkin yeni kuralları kimler koyuyor? Daha önce, o sırada ve sonrasında kötü giden şeylerin suçunun aslan payı kime düşüyor?

Bu her bir sorunun cevabı aynıdır: *Ulusal Hükemetler*. Yönetimi küreselleşmeyle kökten değişime uğramış bir dünyada yaşadığımızı düşünebiliriz, ancak sorumluluk yine yerel politika yapıcılardadır.

Ulus devletin çöküşünü saran abartılı reklamdır. Dünya ekonomimiz ADB'den (Asya Kalkınma Bankası) WTO'ya (Dünya Ticaret Bankası) kadar[1] uluslararası kuruluşların çeşitli alfabe çorbasıyla doldurulabilir, ancak demokratik karar olma sıkı bir şekilde ulus devletlerde kalır. "Küresel yönetim" çekici bir isimdir; fakat yakın zamanda onu aramaya kalkmayın. Karmaşık ve çeşitlenmiş dünyamızda haklı nedenlerden ötürü küresel yönetimin sadece çok ince yaldızlı tabakası bulunur.

Ulus Devlet Zorbalığının Aşılması

Günümüzde küresel devlet düşüncesini taşıyanlar sadece sabit fikirliler ve saf ütopyacılar değildir. Pek çok ekonomist, sosyolog, siyaset bilimci ve filozof ulus devleti geride bırakan yeni yönetim şekilleri arayışına katılmıştır. Tabi ki bu analistlerin birkaçı gerçekten ulus devletin küresel şeklini destekler; küresel bir yasama organı ya da divan heyeti fazla hayalidir. Onların önerdikleri çözümler bunun yerine yeni siyasi toplum, temsil ve hesap verme yükümlülüğü kavramlarına dayanır. Bu yeniliklerin küresel düzeyde anayasal demokrasinin temel işlevlerinin pek çoğunun yerine getirilebileceği umudunu taşırlar.

Bu tür küresel yönetimin en ilkel şekli ulusal güçlerin doğrudan uluslararası teknokratlara devredilmesini öngörür. Küresel ekonomide eşgüdümsüz karar almadan kaynaklı "teknik" sorun olarak kabul edilenlerin çözülmesinden sorumlu özerk düzenleyici kurumları içerir. Açık nedenlerden dolayı, ekonomistler özellikle bu tür düzenlemelerden etkilenir. Örneğin, Avrupa ekonomi ağı VoxEU.org önde gelen ekonomistlerden 2008 krizinin başında küresel mali sistemin zayıf noktalarının nasıl giderileceğine dair görüş istediğinde, önerilen çözümler çoğunlukla uluslararası bir iflas mahkemesi, bir dünya finans örgütü, bir uluslararası banka sözleşmesi ve uluslararası nihai kredi mercii gibi, bir çeşit teknokrasi ile yönetilen daha sıkı uluslararası kurallar şeklindeydi.[2] Clinton yönetiminde uluslararası ticaretten sorumlu başkan vekili Jeffrey Garten çok uzun zamandır küresel bir merkezi bankanın kurulması çağrısında bulunuyor.[3] Ekonomist Carmen Reinhart ve Ken Rogoff uluslararası bir finansal düzenleyici teklifinde bulundu.

Bu öneriler, politikadan anlamayan ekonomistlerin saf düşünceleri olarak görünebilir; aslında açık bir siyasi temele dayanırlar. Reinhart

ve Rogoff uluslararası bir finans düzenleyicisini savunur; amaçları siyasi bir başarısızlığı telafi etmekle birlikte, uluslar arasında kamu harcamalarının ekonomik etkilerine müdahale etmektir; belki de siyasi amaç ekonomik amacın önüne geçer. Ulusal düzeyde yerel düzenlemeleri zayıflattığını düşündükleri siyasi müdahaleleri son erdirmeyi ümit ederler. "Fırsatçı politikacılar olmadan işleyen, altyapısı kuvvetli ve profesyonel çalışanları olan bir uluslararası mali düzenleyici güçlü yerel mali hizmetler sektörüne çok ihtiyaç duyulan dengeyi sağlayacaktır," diye yazarlar.[4] Bu yaklaşımı destekleyen siyasi teoriye göre, düzenleme yetkilerinin izole ve özerk bir küresel teknokrasiye verilmesi hem küresel hem de ulusal anlamda daha iyi bir yönetime neden olur.

Gerçek dünyada, yetki devri, kanun koyucuların kanun koyma ayrıcalıklarından vazgeçmelerini ve seçmenlerine cevap verme kabiliyetlerinin kısıtlanmasını gerektirir. Bu, dar kapsamlı bir takım şartlar altında gerçekleşir. Örneğin Amerika Birleşik Devletleri'nde, Kongre kanun yapma yetkisini, sadece onun siyasi tercihleri başkanınkilere benzerse ve söz konusu hususlar çok teknikse yürütme organlarına devreder.[5] O zaman bile, bu yetki devri kısmi kalır ve ayrıntılı hesap verme sorumluluğu mekanizmalarıyla birlikte gelir. Yetkilendirme *siyasi* bir harekettir. Bu nedenle uluslar üstü kurumların yetkilendirilmesi yaygınlaştırıp sürdürülmeden önce pek çok ön koşulun gerçekleştirilmesi zorunludur. Ortak normları, uluslar üstü siyasi topluluğu ve küresel arenaya uygun yeni hesap verme mekanizmaları olan bir çeşit "küresel siyasi yapı" kurmamız gerekir.

Ekonomistler bu ön koşullara çok fazla dikkat etmez; fakat diğer bilginler dikkat eder. Aralarından pek çoğu, küresel yönetimin yeni modellerinin aslında ortaya çıktığına dair kanıtlar olduğunu iddia eder. Princeton'da uluslararası ilişkiler alanında bir bilim insanı olan Anne-Marie Slaughter düzenleyiciler, hakimler ve hatta kanun koyucular tarafından oluşan uluslar üstü ağlara odaklandı. Bu ağlar, hükümetler arası örgütler veya resmi kurumlar olarak oluşturulmamalarına rağmen yönetim işlevleri gerçekleştirebilirler. Slaughter'a göre bu ağlar resmi yönetim mekanizmalarının etki alanının ötesine uzanır; ulusal sınırlar arasında ikna ve bilgi paylaşımı sağlar, küresel normların oluşturulmasına katkı sağlar ve yerel kapasitenin çok zayıf olduğu uluslarda uluslararası normların ve anlaşmaların uygulanması için kapasite yaratabilir.[6]

Mali piyasaların yönetimi aslında bu ağların daha ileri gittiği ve Slaughter'ın en açıklayıcı örneklerini verdiği arenadır. Uluslararası Menkul Kıymet Hizmetleri Birliği (IOSCO) dünyanın menkul kıymet düzenleyicilerini bir araya getirir ve küresel ilkeler çıkarır. Basel Bankacılık Denetim Komitesi bankacılık düzenleyicileri için aynı rolü üstlenir. Bu ağlar küçük sekreterliklere sahiptir ve yürütme yetkisi yoktur. Ancak en azından düzenleyicilerin nezdinde, standart koyma güçleri ve meşrulukları nedeniyle etkili olurlar. Görüşleri çoğu zaman yerel tartışmalarda referans noktası olarak gösterilir. Ulus devletlerin yerini tamamen alamayabilirler, ama politika yapıcılarının uluslararası olarak birbirine bağlandığı ağlar yaratabilirler.

Meşruluk kazanmak için küresel yönetimin seçkin düzenleyici ve teknokrat kulüplerini aşması gerekir. Bu ağlar dar teknik alanların ötesine geçip daha geniş sosyal amaçları kapsayabilir mi? Evet, diyor Bretton Woods rejimini tanımlamak için "içerilmiş liberalizm" terimini ortaya atan Harvard öğretim görevlisi John Ruggie. Ruggie, uluslar üstü ağların ulus devletler temelindeki geleneksel yönetim modelini zayıflattığını kabul eder. Bu dengesizliği düzeltmek için küresel düzeyde kurumsal sosyal sorumluluğun daha fazla üzerinde durulması gerektiğini belirtir. Gömülü liberalizmin güncel hali devlet merkezli çok taraflılığın ilerisine geçip, "sivil toplumun ve kurumsal aktörlerin küresel sosyal organizasyona olası katkılarını etkin bir biçimde kapsayan bir çok taraflılığa" ulaşmaktır. Bu aktörler insan hakları, çalışma uygulamaları, sağlık, yolsuzluğun önlenmesi ve çevre yönetimi konularında yeni küresel normlar geliştirebilir ve sonrasında onları geniş uluslararası kurumların operasyonlarında ve ulusal hükümetlerin politikalarında kutsal bir yere koyabilir. Fakir uluslarda çok uluslu şirketlerin HIV/AIDS tedavi programlarını finansal olarak desteklemesi en bilinen örneklerden biridir.

Ruggie'nin şekillendirmede büyük rol oynadığı Birleşmiş Milletler'in Küresel Sorumluluk Anlaşması bu gündemi kapsar. Anlaşma uluslararası kuruluşların sosyal ve ekonomik hedeflerin geliştirilmesi için birer araca dönüştürülmesini amaçlar. Bu tür bir dönüşüm bu kuruluşların ve iştiraklerinin etkin olduğu toplumlara fayda sağlar. Ancak Ruggie'nin de açıkladığı gibi, ek faydalar da olur. Büyük kuruluşların sosyal ve çevre performansını iyileştirmek diğer, daha küçük firmaların bunlara benzemeye çalışmasına yol açar. Uluslararası rekabetin

yurtiçinde sosyal içerme pahasına çalışma ve çevre standartlarında dibe çöküş yaratacağına dair yaygın düşünceyi yatıştırır. Kamu sağlığı ve çevrenin korunmasında olduğu gibi, devletlerin finanse etmekte ve gerçekleştirmekte gittikçe zorlandığı işlevlerin bir kısmını özel sektörünün omuzlamasına izin verir; böylece uluslararası piyasalarla ulusal devletler arasındaki yönetim açığı da daralır.[7]

Yetkilendirme, ağ veya kurumsal sosyal sorumluluk şeklinde yeni küresel yönetim formları hakkındaki argümanlar cevaplanması güç bir takım sorulara neden olur. Bu mekanizmaların kime karşı hesap verme sorumluluğu vardır? Bu düzenleyici, uluslararası sivil örgütler veya büyük firmalar yetkilerini kimden alır? Onları güçlendiren ve koruyan kimlerdir? Küresel olarak daha az bu ağın içinde yer alanların sesi ve çıkarlarının da duyulmasını kim temin eder? Küresel yönetimin en zayıf tarafı hesap verme sorumluğuna dair kesin ilişkilerden yoksun oluşudur. Bir ulus devletinde, seçmenler siyasi yetkinin nihai kaynağıyken, seçimler de hesap verme sorumluluğu için nihai araçtır. Eğer seçmenlerin beklentilerine ve isteklerine cevap vermezseniz, oy alamazsınız. Bu türden seçimle ilgili küresel hesap verme sorumluluğu çok kapsamlı bir kavramdır. Farklı mekanizmalara ihtiyaç olacaktır.[8]

Hesap verme sorumluluğu için başka bir küresel kavrama ilişkin muhtemelen en iyi argüman iki tanınmış siyaset bilimcisi olan Joshua Cohen ve Charles Sabel'den gelir. Bu bilim adamları, küresel yönetimin çözmeyi hedeflediği sorunların geleneksel hesap verme sorumluluğu nosyonlarına uygun olmadığını ileri sürerek sözlerine başlarlar. Geleneksel modelde, çok belirli çıkarları olan bir seçmen kendi temsilcisini bu çıkarlar adına hareket etmesi için yetkilendirir. Küresel düzenleme, yeni, çoğu zaman çok teknik ve hızlı bir şekilde değişen koşullara tabi zorluklara neden olur. Küresel "kamu" hangi sorunların nasıl çözülmesi gerektiğine dair belirsiz bir anlayışa sahiptir. Bu şartlarda, hesap verme sorumluluğu uluslararası düzenleyicinin yapmayı tercih ettiği şey için "iyi bir açıklama" sunabilme kabiliyetine dayanır. "Sorular, sorunların en iyi çözüm yoluna ilişkin argümanla belirlenir", diye yazar Cohen ve Sabel, "sadece çıkarlar temelinde güç kullanımı, çıkarların belirlenmesi ve güç durumlarının pazarlığının yapılmasıyla değil".[9] Çözümlerin "teknokratik" olacağına dair bir varsayım yoktur. Değerler ve çıkarların çeşitlilik gösterdiği ve uzlaşmazlığın yaygın olduğu durumda bile, uluslar üstü görüşme sürecinin herkesin veya çoğunluğun meşru

kabul edeceği açıklamalar doğuracağı umudu vardır. Küresel kanun koyuculuk kurallara tabi olacaklar tarafından kuralların arkasında yatan mantığın mecburi bulunması ile birlikte sorumlu hale gelir.

Cohen ve Sabel'in planı, genel küresel işbirliği ve eşgüdüm çerçevesi dahilinde en azından prensip olarak ulus devletler arasındaki kurumsal uygulamalarda çeşitliliğe olanak tanır. Bir ülke ve onun politika yapıcıları, diğer ülkelerdeki politika yapıcılarına bu sonuçlara nasıl ulaştıklarını açıklamak kaydıyla farklı sonuçları denemek ve uygulamakta özgürdür. Tercihlerini kamu önünde haklı çıkarmalı ve onları diğerlerinin yaptığı tercihlerle kıyaslamalıdır. Ancak bir şüpheci, politika yapıcıları daha yumuşak sözlerle kendi eylemlerini nedenlendirirken her zamanki işleri yaptıklarını dile getirdiğinde, bu mekanizmaların geniş çaplı takiyyeye neden olup olmayacağını merak edebilir;

Nihayetinde, Cohen ve Sabel, bu ihtiyatlı süreçlerin, "dağınık insanların örgütlü bir küresel nüfusun üyeleri oldukları" küresel ve siyasi bir topluluğun gelişimine katkı sağlayacağını umut eder.[10] Siyasi kimliklerde bu tür bir dönüşüm olmadan küresel yönetim kavramlarının nasıl işe yarayacağını anlamak zordur. Günün sonunda küresel yönetim kendilerini küresel vatandaş hisseden bireylere gerek duyar.

Belki bu durumun biraz fazla uzağındayız. Princeton'dan ahlakbilimci Peter Singer küreselleşmenin arkasından gelen yeni küresel ahlakın gelişimi hakkında çok etkili bir yazı yazmıştır. "İletişimdeki devrim küresel bir izleyici yarattıysa, "davranışlarımızı bütün dünyaya göre düzeltmemiz gerekebilir."[11] Ekonomist ve filozof Amartya Sen, kendimizi doğuşumuzla birlikte gelen tek ve değişmez bir etnik, dini veya ulusal kimliğe bağlı görmemiz oldukça yanlıştır, demiştir. Her birimizin uzmanlık alanına, cinsiyetimize, mesleğimize, bulunduğumuz sınıfa, siyasi eğilimlerimize, hobi ve ilgi alanlarımıza, tuttuğumuz takımlara vs. dayanan çeşitli kimlikleri vardır.[12] Bu kimlikler birbirinin pahasına gelmez ve onlara ne kadar önem verdiğimizi biz kendimiz serbestçe seçeriz. Pek çok kimlik, bizlerin uluslar üstü bir takım ilişkiler oluşturmamıza ve geniş bir coğrafyada kendi "ilgi alanlarımızı" belirlemeye izin vererek ulusal sınırları aşar. Bu esneklik ve çeşitlilik esasen gerçek bir küresel ve siyasi topluluk kurulmasına olanak tanır.

Küresel yönetimin potansiyeline ilişkin bu fikirlerde çekici olan pek çok şey var. Sen'in de ifade ettiği gibi, "devletlerin siyasi birimlerini (öncelikle ulus devletler) ele alınması gereken kısıtlamalardan ziya-

de etik ve siyasi felsefe içinde önemli kısımlar olarak düşünmek kendi içinde bir despotluk içerir."[13] Ayrıca, daha kapsamlı açıdan bakıldığında da siyasi kimlik ve toplum zaman içerisinde sürekli olarak yeniden tanımlanmıştır. İnsan ilişkileri kabileden ve yerel olandan şehir devletlerine ve sonra da ulus devletlerine dönüşmüştür. Bir sonraki neden küresel toplum olmasın?

Muhallebinin kanıtı yenilmesindedir. Küresel yönetimin sonradan çıkan bu şekilleri ne kadar uzağa gidebilir ve küreselleşmeyi ne kadar destekleyebilir? Uluslar üstü yönetimde diğer ulus devletler topluluklarından daha fazla yol kat etmiş olan Avrupa Birliği iyi bir başlangıç noktasıdır.

Avrupa Birliği: Kuralı Test Eden İstisna

Cohen ve Sabel, müzakere yoluyla küresel yönetim hakkındaki fikirlerini geliştirirken, akıllarında tek bir somut örnek vardı: Avrupa Birliği. Avrupa deneyi, bu fikirlerin hem potansiyelini hem de kısıtlarını gösterir.

Avrupa ulusları, aralarında olağanüstü bir ekonomik bütünleşme başardı. Bölge düzeyinde bile olsa derin entegrasyon ya da hiper küreselleşmeye hiç bu kadar yaklaşılmamıştı. Avrupa'nın tek piyasasının altında işlem maliyetlerinin kaldırılmasına ve düzenlemelerin uygunlaştırılmasına adanmış muhteşem bir kurumsal beceri yatar. AB üyeleri mal, sermaye ve iş gücü hareketinin önündeki engelleri kaldırdı. Bunun da ötesinde ortak standartları ve beklentileri ortaya koyan, bilim politikasından tüketicinin korunmasına kadar her türlü konuya dair sayfa sayısı 100.000'i aşan AB genelinde geçerli kurallara imza attılar. Bu kuralları büyük bir dikkatle uygulayan Avrupa Adalet Divanını kurdular. Dış ticaret, tarım, rekabet, bölgesel destek ve diğer pek çok alanda yeni yasalar önermek ve ortak politikalar uygulamak için Avrupa Komisyonu şeklinde bir idare kolunu yetkilendirdiler. Birliğin arkada kalan bölgelerine mali destek sağlamak ve ekonomik birliği desteklemek için bir takım programlar oluşturdular. Üyelerin on altısı ortak para birimini (avro) kabul etti ve Avrupa Merkez Bankası tarafından idare edilen ortak para politikasına bağlı kaldı. Bunun yanı sıra, Avrupa Birliği burada sayılamayacak kadar çok özelleşmiş kurum meydana getirdi.

AB'nin demokratik kurumları daha az gelişmiş durumdadır. Doğrudan seçilen Avrupa Parlamentosu yasama inisiyatifi ya da gözetim kaynağı olmaktan ziyade konuşulanların asla gerçekleştirilmediği bir kurumdur. Gerçek güç, ulusal hükümetlerden gelen bakanlardan kurulu Bakanlar Konseyi'ndedir. Avrupa'nın kapsamlı uluslar üstü yapısının demokratik meşruluğunun ve hesap verme sorumluluğunun nasıl oluşturulup sürdürüleceği uzun zamandır can yakan bir sorun olmuştur. Sağ görüşlü eleştirmenler AB kurumlarını sınırların çok ötesine geçmekle suçlarken, sol görüşlü eleştirmenler "demokratik bir açık" olduğundan şikayet eder.

Avrupalı liderler Avrupa Birliğinin siyasi altyapısını geliştirmek için son yıllarda önemli çabalar sarf etmiştir; ancak bu yol oldukça engebelidir. Avrupa Birliği Anayasasını onaylamak için gösterilen azimli çabalar, Fransa ve Hollanda'daki seçmenlerin 2005'te reddetmesi nedeniyle başarısız oldu. Bu başarısızlığın ardından, yalnız Birleşik Krallık, Polonya, İrlanda ve Çek Cumhuriyeti anlaşmanın bazı gerekliliklerinden muafiyet kazandıktan sonra Aralık 2009'da yürürlüğe giren Lizbon Anlaşması geldi. Anlaşma Bakanlar Konseyindeki seçim kurallarında yenilikler yapmakta, Avrupa Parlamentosuna daha fazla yetki vermekte, Avrupa Birliği insan hakları sözleşmesini hukuki açıdan bağlayıcı kılmakta ve Avrupa Konseyinin başkanı olarak yeni bir yönetici belirlemektedir.

İngiltere ve diğerlerinin bunun dışında kalmasının da gösterdiği gibi, üye devletler arasında Avrupa'yı gerçek bir siyasi federasyona dönüştürme istekliliğinde belirgin farklılıklar vardır. İngiltere büyük bir hırsla kendi anayasasını ve hukuk sistemini AB kurallarının ya da kuruluşlarının ellerinden uzak tutmaktadır. Mali düzenleme ve para politikası gibi pek çok konuda, kendi uygulamalarını diğerlerininkine paralel kılmak pek işine gelmez. İngiltere'nin Avrupa'daki çıkarları öncelikle ekonomiktir. Avrupa Kurumlarına karşı takındığı minimalist yaklaşım, Fransa ve Almanya'nın daha azimli federalist hedefleriyle keskin bir biçimde çatışmaktadır.

Avrupa Birliğinin anayasal mimarisi konusundaki bu geniş tartışmalar kadar önemli başka bir şey de örgütün gerçek işinin büyük bir kısmının Charles Sabel'in "deneyselci hükümet" olarak adlandırdığı gayri resmi ve değişen uygulamalar bütünü kapsamında gerçekleştirilir. Üye devletler ve daha yüksek seviyedeki AB kuruluşları gerçekleş-

tirilecek hedefleri belirler. Bunlar, "sosyal içerme" gibi azimli ve kötü belirlenmiş hedefler ya da "birleşik enerji şebekesi" gibi dar kapsamlı hedefler olabilir. Ulusal düzenleme kuruluşları, uygun gördükleri şekilde bu hedefleri ilerletme özgürlüne sahiptir; ancak eylemlerini ve sonuçlarını seminer, bağlı kuruluşlar, düzenleme konseyleri nezdinde veya açık eşgüdüm yöntemleri ile açıklamaları gerekir. Emsal incelemeler ulusal düzenleyicilerin kendi yaklaşımlarını diğerlerininkiyle kıyaslamalarına ve gerekli görüldüğünde düzeltmelerine olanak tanır. Zamanla hedeflerin kendileri de güncellenir ve bu müzakerelerden öğrenilenler ışığında düzeltilir.[14]

Deneyselci yönetim Avrupa genelinde normların oluşturulmasına yardım eder ve ortak yaklaşımlar çerçevesinde uluslar üstü konsensüsün kurulmasına katkıda bulunur. Tam bir homojenleşmenin yakalanmasına ihtiyaç yoktur. Farklılıklar var olmaya devam ettikçe, mutabakat ve hesap verme sorumluluğu bağlamında da devam ederek birer uyuşmazlık kaynağına dönüşme olasılıkları azalacaktır. Ulusal uygulamaların doğrulanması gerekliliği ulusal farklılıkların daha kolay birbirine uyum sağlamasını mümkün kılar.

Avrupa Birliği üyeleri çeşitli bir demet gibi görünebilir, ancak dünya ekonomisini oluşturan uluslara kıyasla daha uyumlu bir modeldir. Bu yirmi yedi ulus ortak bir coğrafya, kültür, din ve tarih bakımından birbirine bağlıdır. Kişi başına gelirin oldukça yüksek olduğu Lüksemburg dışında, aralarındaki en zengini (2008'de İrlanda) en fakirinden (Bulgaristan) sadece 3.3 kat daha zengindir. AB üyeleri ekonomik entegrasyonun oldukça ötesine geçen güçlü bir stratejik amaç izler. Aslında Avrupa Birliği ekonomik hedeften ziyade siyasi bir hedef olarak daha hızlı büyür.

Bütün bu karşılaştırmalı üstünlüklere rağmen, Avrupa Birliği'nin kurumsal gelişimi yavaşça ilerledi ve üye devletler arasında büyük farklılıklar kaldı. En barizi Birliği derinleştirmek ile onu yeni üyeler almak için geliştirmek arasında yaşanan bilindik gerginliktir. Uzun zamandır kaynayan Türkiye tartışmasını düşünün. Fransa ve Almanya'nın Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne girmesini istememelerinin nedeni kısmen kültürel ve dinidir. Ancak Türkiye'nin farklı siyasi gelenekleri ve kurumlarının Avrupa'nın siyasi bütünleşmesini büyük ölçüde engelleyeceğine ilişkin korku da önemli rol oynar. Öte yandan İngiltere, Fransa ve Almanya'nın *siyasi* Avrupa isteklerini hafifletecek her şeyi büyük

bir hoşnutlukla karşılar; bu nedenle de Türkiye'nin üyeliğini destekler. Herkes, Avrupa'nın siyasi entegrasyonunun derinleşmesinin üye sayısı arttıkça daha sorunlu hale geleceğini ve Avrupa Birliği yapısının daha çeşitleneceğini biliyor.

Avrupa'nın ikilemi, dünya ekonomisinin bir bütün olarak karşılaştığından pek farklı değildir. Önceki bölümlerde gördüğümüz gibi, derin ekonomik entegrasyon onu destekleyecek kapsamlı bir uluslarüstü yönetim yapısına ihtiyaç duyar. Esasen, Avrupa Birliği ya dişini sıkacak ya da kendisini daha dar kapsamlı bir ekonomik birliğe adayacak. Siyasi bir Avrupa isteyenlerin gerçekten tek bir Avrupa piyasasını gerçekleştirme şansı, konuşmayı sadece ekonomik düzeyde tutmak isteyenlerden daha fazladır. Öte yandan siyasi savunucuların kazanması gereken bir iddia vardır. Hem kendi ulusal seçmenlerinden hem de farklı görüşlere sahip diğer siyasi liderlerden gelen itirazlarla yüz yüze gelirler.

Böylece Avrupa, ekonomik olarak dünyadaki herhangi bir bölgeden daha bütünleşik, ancak hala yapım aşamasında olan yönetim altyapısıyla ortada kalmış bir görüntü çizer. Kendisini tam bir ekonomik birliğe dönüştürme potansiyeline sahip olsa da o aşamaya gelmemiştir. Avrupa ekonomileri baskı altına girdiğinde, tepkiler ezici bir üstünlükle ulusaldır.

2008 krizinde ve sonrasında yönetim açıkları daha belirginleşti. Avrupa bankaları ulusal düzenleyiciler tarafından denetlendi. İflas etmeye başladıklarında, AB hükümetleri arasında uygulamada herhangi bir eşgüdüm olmadı. Bankaların ve diğer firmaların kurtarılması devletlerin kendi bireysel çabalarıyla gerçekleştirildi ve çoğunlukla bu diğer AB üyelerine zarar verdi. Kurtarma planları ile mali teşvikin tasarlanmasında da çoğu zaman ortak paydanın varlığına karşın herhangi bir eşgüdüm olmadı (Alman firmaları, iki ekonominin ne kadar birbirine geçmiş olduğu düşünülürse, en az Fransız firmaları kadar Fransız mali teşvikinden faydalanır). Avrupalı liderler sonunda Aralık 2009'da mali denetim için "ortak" bir çerçeve onayladığında, İngiliz maliye bakanı "sorumluluğun ulusal düzenleyicilerde olduğunu" vurgulayarak anlaşmanın kısıtlı doğasının altını çizdi.[15]

Avrupa Birliğinin daha fakir ve daha kötü etkilenen üyeleri sadece Brüksel'den gelen isteksizce verilen desteğe güvenebilirdi. Letonya, Macaristan ve Yunanistan daha zengin AB hükümetlerinden kredi almanın bir koşulu olarak mali yardım için IMF'ye gitmeye zorlandı.[16]

(Washington'ın Federal Kurtarma Fonu'ndan yararlanabilmesi için Kaliforniya'dan IMF denetimine başvurmasını şart koştuğunu bir düşünün.) Ezici ekonomik sorunlarla uğraşan diğer ülkeler kendi hallerine bırakıldı (İspanya ve Portekiz). Aslında, bu ülkeler her iki dünyada da en kötü deneyimleri yaşadı. Ekonomik birlik rekabet edebilirliklerini çabucak arttıracak para devalüasyonuna gitmelerini engelledi; siyasi birliğin olmaması ise Avrupa'nın geri kalanından yeterli yardımı almalarını önledi.

Bütün bunların ışığında, Avrupa Birliği'ni silmek kolay olur, ancak bu çok katı bir yargılama olacaktır. Birliğe üyelik küçük ülkelerin hiper küreselleşme kurallarına göre yaşama isteklerinde bir farklılık yarattı. Küçük Baltık ülkesi Letonya'yı değerlendirelim: Bu ülke kendisini Arjantin'in on yıl önce boğuştuğuna benzer ekonomik zorluklar içinde buldu. Letonya, 2004'te Avrupa Birliğine katılmasının ardından, Avrupa bankalarından aldığı yüksek borç ve yerli emlak balonu ile birlikte hızlı bir büyüme kaydetti. Büyük bir cari açık ve dış borç çıkmazına girdi (2007 itibariyle Gayri Safi Yurtiçi Hasılanın yüzde 20'si ile yüzde 125'i). Tahmin edileceği gibi, 2008'deki küresel ekonomik kriz ve sermaye akışının tersine dönmesi Letonya'yı zor günlere sürükledi. Kredi ve emlak fiyatları çöktüğünden, 2009'da işsizlik yüzde 20 arttı; Gayri Safi Yurtiçi Hasıla yüzde 18 küçüldü. Ocak 2009'da ülke Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra en kötü ayaklanmayı yaşadı.

Letonya, aynı Arjantin gibi sabit döviz kuruna ve serbest sermaye akışına sahipti. 2005'ten beri para birimi avroya sabitlenmişti. Ancak Arjantin'in aksine ülkenin siyasetçileri sermaye kontrolleri getirerek ve devalüasyon yapmayarak ayakta durmayı başardı (sermaye kontrolleri AB kurallarına bariz bir biçimde aykırı olurdu). 2010'un başlarında Letonya ekonomisi istikrara kavuşmuş görünüyordu.[17] Letonya'nın Arjantin'den farkı Letonya'nın daha geniş bir siyasi topluluğa katılımının maliyet kazanç dengesini değiştirmesiydi. İş gücünün Avrupa Birliğinde serbest dolaşım hakkı baskı altındaki ekonomi için bir güvenlik vanası görevini gören pek çok Letonyalı işçinin göç etmesine izin verdi. Brüksel Avrupalı bankaları Letonya'daki iştiraklerine destek olmaya teşvik etti. En önemlisi, avronun para birimi olarak kabul edilmesi ve Euro Bölgesine katılma olasılığı Letonyalı politika yapıcıların çok yüksek kısa vadeli ekonomik maliyete rağmen hedefi tehlikeye atacak devalüasyon gibi herhangi bir seçeneği saf dışı bırakmaya zorladı.

Bütün sorunlarına rağmen, Avrupa kuruluşların oluşturulması yolunda göstermiş olduğu ilerlemeyle büyük bir başarı olarak düşünülmelidir. Ancak dünyanın geri kalanı için o hala ders veren bir öyküdür. Avrupa Birliği benzer kafadan az sayıda ülkenin arasında bile derin bir ekonomik entegrasyonu desteklemek için yeterince güçlü bir siyasi birlik başarmanın zorluklarını gösterir. En çok o, kuralı test eden istisnadır. Avrupa Birliği uluslarüstü demokratik yönetimin mümkün olduğunu kanıtlar, fakat deneyimi bu tür bir yönetimin gerekliliklerini de açıkça ortaya koyar. Küresel yönetimin dünya ekonomisi için makul bir yol olduğunu düşünenler Avrupa'nın yaşadığı deneyimi düşünmelidir.

Küresel Yönetim Sorunlarımızı Çözer mi?

Küresel yönetim meraklılarına "Şüpheden sanık yararlanır" ilkesine uygun olarak önerdikleri mekanizmaların hiper küreselleşmenin yarattığı gerginliği nasıl çözeceğini soralım.

Aşağıdaki zorluklarla nasıl başa çıkabileceğimizi düşünün:

1. Çin'in Amerika Birleşik Devletleri'ne ihraç ettiği oyuncakların tehlikeli oranda kurşun içerdiği görüldü.
2. Amerika Birleşik Devletleri bankaları tarafından çıkarılan ve yabancı ülke piyasalarına sürülen menkul kıymetlerin "zehirli" olduğu ortaya çıkarken, Amerika Birleşik Devletleri'ndeki emlak krizi dünyanın geri kalanına yayılıyor.
3. Endonezya'dan Amerika Birleşik Devletleri'ne ihraç edilen bazı mallar çocuk işçi kullanılarak üretiliyor.

Bu üç durumda da, bir ülke ithal eden ülke için sorunlara neden olan mal, hizmet ya da varlık ihraç etmektedir. Çin'den ithal edilen kurşunlu oyuncaklar Amerikalı çocukların sağlığını tehlikeye atar; Amerika Birleşik Devletleri'nin ihraç ettiği yanlış fiyatlandırılan emlak tabanlı varlıkları dünyanın geri kalanının mali istikrarını tehlikeye atar ve Endonezya'nın çocuk işçi hizmetlerini ihraç etmesi Amerika Birleşik Devletleri ile Avrupa Birliğindeki çalışma standartlarını ve değerleri tehdit eder. Mevcut uluslararası kurallar bu zorluklar için kesin çözümler sunmaz, bu nedenle bunlardan kurtuluş yolunu kendimizin bulması gerekir. Bunları sadece piyasalarda çözebilir miyiz? Özel ku-

rallara ihtiyacımız var mı; varsa bunlar ulusal mı yoksa küresel mi olmalıdır? Bu üç alanda cevaplar değişebilir mi?

Dünya ekonomisinin farklı alanlarından seçilmiş olmalarına rağmen, bu sorunlar arasındaki benzerlikleri düşünün. Her birinin temelinde, kurşun içeriği, menkul kıymet değerlemesi ve çocuk işçi çalıştırma bakımından standartlarla ilgili bir tartışma vardır. Bu üç durumda da ihraç eden ve ithal eden ülkeler tarafından uygulanan (ya da arzu edilen) standartlarda farklılıklar vardır. İhracatçıların daha düşük standartları olabilir ve bu nedenle ithal eden ülkelerin piyasalarında rekabetçi bir üstünlük sahibi olabilirler. Ancak ithal eden ülkedeki alıcılar ihraç edilen mal veya hizmetlerin üretildikleri şartları doğrudan gözlemleyemezler. Bir tüketici oyuncağın kurşun boya içerip içermediğini veya insanları sömürücü şartlar altında çocuk işçi kullanılarak üretilip üretilmediğini kolayca söyleyemez; aynı bir kredi verenin elindeki karışık varlıkların risk özelliklerini belirleyemeyeceği gibi. Başka her şey sabit kalmak kaydıyla eğer mal veya hizmetlerin kurşun boya içerme, çocuklar tarafından üretilme veya mali karmaşa yaratabilme olasılığı varsa, ithalatçıların bu mal veya hizmetleri alma olasılığı da az olur.

Aynı zamanda, tüketicilerin tercihleri de değişir. Her birimiz muhtemelen düşük fiyat gibi başka faydalardan yararlanmak karşısında standartlara bağlı kalmak konusunda farklı tutumlar sergileriz. Çocuk işçi çalıştırılmadığına dair sertifikası olan bir tişört için fazladan 2 dolar ödemeyi kabul edebilirsiniz, ancak ben 1 dolardan daha fazla ödemek istemeyebilirim. Bir menkul kıymetten ek kazanç sağlamak için fazla risk göze almak istiyor olabilirsiniz, ama ben yatırım felsefemde daha tutucuyum. Eğer fiyatta çok büyük bir fark yaratıyorsa, bazıları kurşun boyalı oyuncakları almak isteyebilirken diğerleri bunun iğrenç olduğunu düşünebilir. Bu nedenle her standart bir örnek uygulandığında kazanan ve kaybedenler yaratır.

Bu üç zorluğa nasıl tepki veririz? Varsayılan seçenek, görmezden gelinemeyecek kadar büyüyünceye dek görmezden gelmektir. Bu tercihi çeşitli sebeplerden yapabiliriz. İlki, ihraç eden ülkede uygulanan standartlara güven duyuyor olabiliriz. Amerika Birleşik Devletleri'ndeki kredi derecelendirme kuruluşları dünyada muhtemelen en iyi kuruluşlardır, o zaman neden bir ülke üç – A – dereceli Amerika Birleşik Devletleri emlak kredisi senedi alırken endişelensin? Çin'in

kurşun düzenlemeleri kağıt üzerinde Amerika Birleşik Devletleri'ninkinden daha sıkıdır; o zaman neden Çinli oyuncakların sağlığı tehdit ettiğinden korkayım? İkincisi, yabancı ülkelerdeki standartların ve düzenlemelerin bizi ilgilendirmediğini düşünebiliriz. Alıcılar dikkatli olsun. Üçüncüsü düzenleme standartlarındaki farklılıkların uluslar arasındaki üretim veya becerilerde farklı olması gibi birer karşılaştırmalı üstünlük kaynağı ve dolayısıyla ticari kazanç olduğunu düşünebiliriz. Eğer esnek çalışma standartları Endonezya'nın bize ucuz mal satmasını sağlıyorsa, bu küreselleşmenin faydalarından birini gösterir.

Bu kısa görüşlü argümanlar küresel ekonominin verimliliğini baltalar ve nihayetinde meşruluğuna zarar verir. Bahsedilen zorluklar meşruluğun sorgulanmasına neden olur ve ciddi tepkiler verilmesini gerektirir. Bu nedenle bazı olasılıkları gözden geçirelim.

Küresel standartlar. Bütün ülkelerin uymak zorunda olacağı küresel standartlar arama isteğimiz uyanabilir. Bütün üreticilerin temel çalışma standartlarına, bir takım ortak bankacılık düzenlemelerine ve ortak ürün güvenlik kodlarına uyumu şart koşabiliriz. Bu, en iyi küresel yönetim çözümüdür. Pek çok alanda, daha önce de gördüğümüz gibi bu tür yaklaşımlara yönelme var; ancak bariz kısıtlamalar da bulunmakta. Uluslar çoğu zaman haklı nedenlerden ötürü uygun standartları kabul etmek istemez.

Çalışma standartları en kolay örneği sunar. Zengin ülkelerin çocuk çalıştırılmasına ilişkin kısıtlamalarının gelişmekte olan ülkeler için çok uygun olmadığı argümanı bu konuda küresel bir uzlaşmaya varılmasının önüne geçmiştir. Zengin uluslardaki aktivistlerin karşı çıktığı türden çocuk çalıştırma yoksulluğun önlenemez bir sonucudur. Genç çocukları fabrikalarda çalışmaktan alıkoymak, eğer en olası alternatif çocukların okula gitmemesi, bunun yerine çok daha iğrenç olabilecek yerel ticarette istihdam ise (burada fahişelik sıklıkla bahsedilen örnektir), iyiden ziyade kötü sonuçlara neden olmak anlamına gelebilir. Homojenizasyona karşı bu argüman azami çalışma saati veya asgari maaş gibi diğer çalışma koşulları için geçerlidir. Daha geniş anlamda, ayrımcılık yapılmaması ve örgütlenme özgürlüğü gibi temel insan hakları çiğnenmediği sürece, uluslar kendi şartlarına ve sosyal tercihlerine en iyi uyan çalışma standartlarını belirlemekte serbest olmalıdır. Ortak standartlar, zengin ülkelerde belirli ithalat türlerinin kabul edilmesini kolaylaştırıyor olsa da maliyetlidir.

Mali düzenleme alanında da bu geçerlidir. Amerika Birleşik Devletleri için "güvenli" olan Fransa veya Almanya için "yeterince güvenli" olmayabilir. Mali yeniliğin bedeli olarak Amerika Birleşik Devletleri diğer iki devlete kıyasla biraz daha fazla risk almayı memnuniyetle kabul edebilir. Öte yandan, Fransa veya Almanya politika yapıcılarının gerekli olmadığını düşündüğü halde, Amerika Birleşik Devletleri risk alımına bir önlem olarak bankalardan daha yüksek yeterli sermaye oranını elde tutmalarını isteyebilir. Her durumda, hiçbir konum doğru veya yanlış değildir. Ulusların farklı görüşleri vardır; çünkü farklı tercih ve şartlara sahiptirler.

Ürün güvenlik kuralları, ortak standartlar halinde düzenlenmesi en kolay parça olarak görünebilir; ancak burada bile önemli kısıtlar devreye girer. Çin'in kurşunlu boya standartlarının aslında oldukça katı olduğunu belirtelim. Sorun yazıldığı gibi standartlardaki farklılıklardan değil, uygulanan standartlardaki farklılıklardan kaynaklanır. Pek çok gelişmekte olan ülkede olduğu gibi Çin hükümeti de ürün standartlarının uygulanmasında ve takibinde zorluk yaşar. Bu zorluklar genellikle isteksizlikten değil; idari, insan kaynağı ve mali baskılardan kaynaklanan kabiliyet eksikliğindendir. Küresel standartların hiçbiri altta yatan bu gerçekliği değiştiremez. Slaughter'in de belirttiği gibi, belki de küresel ağlara katılım bilgi paylaşımını ve "en iyi uygulamaların" aktarılmasını sağlayarak Çinli düzenleyicilerin bu uygulamaları iyileştirmelerine yardımcı olabilir. Soluğunuzu tutmayın. Yerel kurumların iyileştirilmesi, yabancıların genellikle çok az etkisinin olduğu uzun zaman alan bir süreçtir.

Uluslar küresel standartlar üzerinde anlaşacak olsa bile, yanlış bir takım düzenlemeler üzerinde birleşebilirler. Küresel finans bunun çok güzel bir örneğidir. Basel Bankacılık Denetim Komitesi, banka düzenleyicilerinin küresel kulübü, uluslararası finansal işbirliğinin doruk noktası olarak el üstünde tutulur, ancak oldukça yetersiz anlaşmalara imza atmıştır.[18] İlk öneriler paketi (Basel I) kısa vadeli riskli borçlanmayı teşvik etti ve Asya finansal krizinin hızlandırılmasında büyük rol oynadı. İkinci öneriler paketi (Basel II) sermaye gereksinimi için risk ağırlıkları oluşturmada kredi derecelendirme kurumları ve bankaların kendi modellerine güvendi ve şimdi son finansal krizin ışığı altında oldukça yetersiz gözükmektedir. Tek bir bankanın faaliyetleri nedeniyle oluşan risklerin bir bütün olarak sistemin likiditesine bağlı

olduğu gerçeğini gözden kaçıran Basel Komitesi'nin standartları sistemsel riskleri büyüttü. Farklı düzenleme yaklaşımlarının iyi yönleri hakkındaki büyük belirsizlik paralelinde, çeşitli düzenleme modellerinin birlikte gelişmesine izin vermek daha iyi olabilir.

Piyasa temelli çözümler. Daha piyasa dostu bir seçenek vardır. Küresel standartlara bağlılığı korumak yerine, *bilgi* tedarikinin yönetilmesini içerir. Mal ve hizmetlerin üretildiği standartlar konusunda ithalatçılara daha fazla bilgi verirsek, her alıcı kendi şartlarına uyan kararı verebilir.

Çocuk çalıştırmayı ele alalım. Gelişmiş ülkelerdeki tüketicilerin çocuklar tarafından üretilen ve üretilmeyen ithal mallar arasında ayrım yapmasını sağlayan bir sertifikasyon ve etiketleme sistemi düşünebiliriz. Şu anda uygulamada olan bu tür bir etiketleme var. Rugmark, örneğin, Hindistan ve Nepal'den gelen halılarda çocuk işgücünün kullanılmadığını garanti eden uluslararası bir sivil örgüttür. Muhtemelen çocuk çalıştırılmadan üretilen ürünler daha maliyetli ve daha pahalıdır. Tüketiciler tercihlerini almak istedikleri ürünle dile getirebilirler. Çocuk çalıştırılmasına karşı çıkanlar daha fazla ödeyerek uygun etiketli malları alırken, diğerleri daha ucuz ürünleri tüketebilirler. Etiketlemenin çekici başka bir özelliği de ithalat yapan ülkede herkese ortak bir standart dayatmamasıdır. Düşük standart benim için iyiyse, sizin yüksek standardınız için daha fazla ödemek zorunda kalmam.

Bu özellikle de küresel yönetimden kısıtlı talepleri olduğu için iyi bir çözüm gibi görünecektir. Ayrıca çok daha anlam ifade ettiği belirli alanlar da olabilir. Ancak, genel bir çözüm olarak yeterli değildir.

Son finansal krize kadar, kredi derecelendirme kuruluşlarının başarılı birer etiketleme mekanizmaları olduğunu söylerdik. Esasen bu kuruluşlar etiketlemenin çalıştığı şekilde işlerdi. Riskten kaçınan biriyseniz, üç – A – dereceli, düşük getirili menkul kıymetlere bağlı kalabilirdiniz. Daha fazla getiri isteseydiniz, daha yüksek risk almak koşuluyla düşük dereceli menkul kıymetlere yatırım yapabilirdiniz. Bu derecelendirmeler yine prensipte yatırımcıların risk spektrumunda olmak istedikleri yere karar vermelerini sağladı. Hükümet portföy kararlarını idare etmek istemedi.

O zamandan itibaren kredi derecelendirmelerinin verdiği bilgilerin aslında o zaman göründüğü gibi çok da anlam ifade etmediğini öğrendik. Kredi derecelendirme kuruluşlarının sadece değerlendirdikleri

firmalardan ödeme aldıkları için değil, çok çeşitli nedenlerden ötürü, zehirli varlıklar en üst seviyelere geldi. Derecelendirmeleri ciddiye aldıkları için pek çok yatırımcı zarar gördü. Bilgi piyasası gerektiği gibi işini iyi yapamadı.

Yanlış derecelendirmenin külfetini sadece bu menkul kıymetlere yatırım yapanlar değil, genel olarak toplum da yüklenir. Sistemik riskin sorunu budur: Büyük oldukça kaldıraçlı kurumlar iflas ettiğinde, bütün mali sistemi de kendileriyle birlikte aşağı çekme tehdidinde bulunurlar. Kredi derecelendirme kurumlarının başarısızlığı zehirli menkul kıymetleri alanların ötesine etki eden sonuçlar doğurdu.

Her etiketleme sistemi aslında yüksek devlet makamlarına yönelik sorular getirir: Tasdik edenler kime karşı sorumludur ve tasdik edenleri kim tasdik eder? Kredi derecelendirme mali piyasalarda verimsizdi, çünkü kredi derecelendirme kuruluşları kendi gelirlerini en üst seviyeye çıkarırken topluma karşı güvene dayalı görevlerini ihmal ettiler. Karmaşık bir yönetim sorunu, amaçları toplumunkilerle tam olarak uyuşmayan kâr amaçlı özel kuruluşlara devredilerek "çözüldü".

Devlet çıkmaza girdiğinde sivil toplum örgütlerinin ve özel şirketlerin çeşitli koalisyonlarının işi devraldığı durumda etiketleme hakkındaki sorun çalışma veya çevre standartları bakımından daha az ciddidir. Bütün katılımcılar, etiketin taşıdığı anlamın oldukça muğlaklaşabileceği sonucuyla kendi gündemlerini oluşturur. Örneğin, "adil ticaret" etiketi, çevre bakımından sürdürülebilir bir biçimde büyütülen ve çiftçilere belirli bir taban ücret ödeyen kahve, çikolata veya muz gibi ürünleri ifade eder. Bu kazan-kazan durumuna benzer. Tüketiciler, yoksulluğun azaltılmasına ve çevrenin korunmasına yardımcı olduklarını bilerek kahvelerini yudumlayabilir. Fakat tüketici kahvesindeki "adil ticaret" etiketinin ne anlama geldiğini gerçekten bilir mi?

"Adil ticaret" gibi etiketleme girişimlerinin uygulamada ne kadar işe yaradığına dair güvenilir pek bilgi yoktur. Sadece birkaç akademik çalışma Guatemala ve Kosta Rika'daki kahve konusuna yönelik çalışmalarda bulundu ve adil ticaret sertifikasyonuyla fazla ilgilenmedi. Özellikle daha iyi fiyat bakımından belirgin avantajlar ışığında bu gayet şaşırtıcıdır. Gerçekte yetiştiricinin aldığı ücret özel kahve yetiştirdiklerinde elde edeceklerine kıyasla daha düşüktür. Çoğu zaman ücret sertifikasyona ilişkin gereklilikleri yerine getirmek için talep edilen yatırımı kapsamaya yetecek kadar yüksek değildi. Ayrıca, kârlar sade-

ce topraksız yerli yetiştiriciler olan en fakir çiftçilere de akmadı.[19] Diğer raporlara göre, adil ticaret kahvesi için ödenen ücretin sadece ufak bir parçası yetiştiricilere ulaşabilir.[20]

Adil ticaret veya Rugmark gibi diğer etiketleme programları genel olarak belki faydalı şeyler yapıyor olabilir, ancak bu etiketlerin ne kadar bilgilendirici olduğu ve etkilerinin büyüklüklerinin ne olacağı konusunda şüpheci olmalıyız. Sivil toplum örgütlerinin gösterdiği çabalar, birer kurumsal ve sosyal sorumluluktur. Sonuçta kurumlar gerçek sonuçla motive olurlar. Tüketicilerin iyi niyetini kazanmalarına yardım edecekse sosyal ve çevre projelerine yatırım yapmakta istekli olabilirler. Ancak onların çıkış noktalarının toplumunkilerle birebir örtüştüğünü düşünmemeli ya da sosyal gündem maddelerini ele alma isteklerini abartmamalıyız.

Etiketleme ve diğer piyasa temelli yaklaşımlara en esaslı itiraz, bunların standart belirlemenin *sosyal* boyutunu gözden kaçırdıklarıdır. Örneğin, sağlık ve güvenlik tehlikeleriyle ilgili geleneksel yaklaşım standartları gerektirir, etiketlemeyi değil. Etiketleme bu kadar iyi çalışsaydı, bireylerin ne kadar risk almak istediklerine karar vermelerine izin vererek neden bu konuları aynı şekilde ele almayalım? Bildiğim kadarıyla liberter ekonomistler bile kurşun boyalı Çinli oyuncak sorununa müdahale etmenin en iyi yolu olarak Çin malı oyuncakları belirsiz veya yüksek kurşun içerikli olarak *etiketlemeyi* ve tüketicilerin kendi tercihlerine göre ve sağlık-tehlike/ücret dengesine göre seçimlerini yapmalarına izin vermeyi önermedi. Bunun yerine doğal içgüdümüz daha fazla düzenleme yapılmasını ve mevcut standartların daha iyi uygulanmasını talep eder. Amerika Birleşik Devletleri oyuncak endüstrisi bile, federal hükümetten Amerika Birleşik Devletleri'nde satılan bütün oyuncaklar için zorunlu güvenlik testi standartlarını uygulamasını istedi.[21]

Bu durumlarda çeşitli nedenlerden ötürü herkes için bir ve devlet tarafından uygulanan standartları tercih ederiz. Tüketicilerin doğru kararı almak için gerekli bilgiye ya da ellerindeki bilgileri işleme kapasitesine sahip olacaklarından kuşku duyabiliriz. Bireysel tercihlerin yanı sıra, sosyal hedefler ve normların önemine de inanıyor olabiliriz. Aramızdan birkaç kişi bir ücret için sözleşmeli hizmetçi olmayı kabul etmeye istekli olsa da toplum olarak onların bunu yapmasına izin veremeyiz. Sonuç olarak kendi çıkarlarına göre hareket eden bireyler

toplumun geri kalanı için sorunlar yaratabilir ve bu nedenle tercih etme özgürlüklerinin kısıtlanması gerekebilir. Zehirli varlıklara yatırım yapan bankaların geri kalanımız için yarattığı karışıklığı ve sağlığa zararlı koşullar altında az ücretle işçi çalıştıran işyerlerinin ekonomide diğerlerinin istihdam koşullarını nasıl kötüleştirdiklerini tekrar düşünün.

Bu sebepler, sağlık ve güvenlik risklerine olduğu kadar sosyal ve ekonomik konular için de geçerlidir. Etiketleme ve sertifikasyonun, küresel ekonominin yönetim zorluklarına müdahale etmede sadece kısıtlı bir yol oynayacağını ortaya koyarlar.

Küresel yönetimin sınırları. Küresel yönetim gözden geçirdiğimiz bu zorlukları çözmede çok az yardımcı olabilir. Tercihler, şartlar ve yetenekler bakımından farklı toplumlardaki derin ayrılıklarda köklenmiş sorunlarla uğraşıyoruz. Teknik tamir işe yaramaz. Düzenleyici ağları, piyasa bazlı çözümler, kurumsal sosyal sorumluluk veya milletler üstü müzakereler de çözüm olmaz. En azından bu yeni yönetim şekilleri bir çeşit küresel yönetim ışığı sağlar. Hiper küreselleşmiş dünya ekonomisinin ağırlığını taşıyamazlar. Dünya, tek bir siyasal topluluğa sığdırılamayacak kadar çeşitlidir.

Kurşun boyalı oyuncaklar bakımından, pek çok insan en açık ve doğru çarenin yerel standartların bu konuya eğilmesine izin vermek olacağında hemfikirdir. Amerika Birleşik Devletleri kendi sağlık ve güvenlik standartlarını belirlemeli ve sadece bu standartlara uyan oyuncakların ithal edilmesine izin vermelidir. Eğer diğer ülkeler farklı standartlar uygulamak isterse veya fiili nedenlerden ötürü Amerika Birleşik Devletleri standartlarını karşılayamazsa, benzer şekilde kendi varyantlarına erişimleri olacaktır. Öte yandan Amerika Birleşik Devletleri standartlarına uymaksızın Amerika Birleşik Devletleri'ne ürünlerini serbestçe ihraç etmeyi bekleyemezler. Bu yaklaşım, sınırlarda engel koyma pahasına da olsa ülkelerin kendi düzenlemelerini uygulayabilmelerini sağlar.

Aynı ilkeleri uluslararası standartlardaki farklılıklardan doğan ihtilaflı konulara, mali düzenlemelere, çalışma standartlarına uygulayabilir miyiz? Uygulayabiliriz ve uygulamalıyız.

Küreselleşme ve Geri Dönen Kimlik

Nick Hornby'nin romanı *Juliet, Naked* (2009)'de ana karakterlerden biri olan Duncan, Tucker Crowe isimli münzevi bir hayat yaşayan gizemli Amerikalı rock şarkıcısına kafayı takar. Duncan'ın hayatı Crowe'un etrafında döner. Ona dersler verir, toplantılar hazırlar ve büyük adam hakkında yayınlanmamış bir kitap yazar. İlk başlarda Duncan çevresinde bu tutkusunu paylaşabileceği birkaç insan bulur. En yakın Tucker Crowe hayranı neredeyse 100 km uzakta yaşamaktadır ve Duncan onunla yılda sadece bir ya da iki kez görüşebilir. Sonra internet devreye girer. Duncan bir web sitesi oluşturur ve dünya geneline yayılmış, aynı derecede tutkulu, yüzlerce Tucker Crowe meraklısıyla irtibata geçer. Hornby'ın deyişiyle "şimdi en yakın hayranlar Duncan'ın dizüstü bilgisayarında yaşıyordu," ve her zaman onlarla konuşabiliyordu.[22]

Yeni bilgi ve iletişim teknolojileri, Peter Singer ve Amartya Sen'in dünyayı küçülteceğini umdukları şekilde, Duncan gibi sıradan insanları ortak ilgi alanları etrafında bir araya getiriyor. Bu küresel bağlar sayesinde yerel bağlar önemini yitirirken, uluslar üstü ahlaki ve siyasi topluluklar ufukta büyüyor. Ya da büyüyor mu?

Duncan'ın hikayesi oldukça tanıdık gelse de – internet sayesinde hayatlarımızda benzer dönüşümler hepimiz yaşadık – bize bütün hikayeyi anlatmaz. Küresel etkileşimlerimiz gerçekten yerel ve ulusal kimliklerimizi aşındırır mı? Gerçek dünyadan elde edilenler oldukça farklı ve şaşırtıcı bir resim çizer. Netville vakasını düşünelim.

1990'ların ortalarında, Toronto'nun varoşlarında yeni bir konut geliştirilmesi sırasında ilginç bir deneyim yaşandı. Bu Kanada iskan bölgesindeki evler, en geniş bantlı telekomünikasyon altyapısı üstüne kuruldu ve yeni internet teknolojilerine ev sahipliği yaptı. Netville sakinlerinin (takma ad) yüksek hızlı internete, görüntülü telefona, çevrimiçi bir müzik kutusuna, çevrimiçi sağlık hizmetlerine, tartışma forumlarına ve çeşitli eğlence ve eğitim uygulamalarına erişimi vardı.[23]

Bu yeni teknolojiler, söz konusu yeri küresel vatandaşları doyurmak için ideal bir vadi haline getirdi. Netville sakinleri uzaklık işkencesinden kurtuldu. Komşularıyla konuşur gibi dünya üzerindeki herhangi biriyle iletişime geçebiliyor, kendi küresel bağlarını oluşturabiliyor ve sanal gerçeklikte sanal topluluklara katılabiliyorlardı. Gözlemciler bu insanların kimliklerini ve ilgi alanlarını yerel bağlamda değil, küresel bağlamda belirleyeceğini umuyorlardı.

Aslında olan şey çok farklıydı. Telecom sağlayıcısında yaşanan bir takım teknik aksaklıklar nedeniyle bazı evlerin genel ağa bağı koptu. Böylece araştırmacılar sisteme bağlı olan ve olmayanları karşılaştırabilecek ve sisteme bağlı olmanın sonuçlarına ulaşabileceklerdi. Yerel bağlantıların kopmasını bırakın, sisteme bağlı insanlar mevcut yerel sosyal bağlarını daha çok güçlendirdiler. Bağlantısız sakinlerle kıyaslandıklarında, komşularını daha iyi tanıyorlardı, onlarla daha fazla konuşuyorlar, onları daha sık ziyaret ediyorlardı ve çok daha fazla yerel telefon görüşmesi yapıyorlardı. Onların yerel organizasyonlar düzenleme ve toplumu ortak sorunlar konusunda harekete geçirme eğilimi daha yüksekti. Barbekü partisi düzenlemekten yerel çocuklara ev ödevlerinde yardımcı olmaya kadar çok çeşitli sosyal faaliyetler gerçekleştirebilmek için kendi bilgisayar ağlarını kullandılar. Sakinlerden birinin de söylediği gibi Netville, "pek çok toplulukta görmediğiniz bir yakınlık" sergiledi. Küresel bağlılığı ve ağları ortaya çıkarması beklenen şey, bunun yerine yerel sosyal bağları güçlendirmişti.

Bilgi ve iletişim teknolojilerinin güçlenmesi sayesinde küresel bilinçlilik ve uluslar üstü siyasi topluluklara giden yolun açılacağını düşünmemeliyiz. Uzaklık önemlidir. Yerel bağlarımız büyük oranda bizi ve ilgi alanlarımızı belirler.

Düzenli aralıklarla dünya genelinde yaklaşımlar ve bağlılıklar konusunda örneklem yöntemiyle seçilen insanlar arasında Dünya Değerleri Anketi yapılır. Son ankette, elli beş ülkeden insana onların yerel, ulusal ve küresel kimliklerinin sağlamlığıyla ilgili sorular soruldu. Sonuçlar dünya genelinde benzer ve oldukça bilgilendiriciydi. Bu sonuçlara göre, ulus devlete bağlılık her türlü kimliğin ötesine geçer. İnsanlar kendilerini öncelikle bir ulusun vatandaşı olarak, sonra yerel topluluğun üyeleri olarak ve nihayetinde de "küresel vatandaşlar" olarak algılarlar. İnsanların kendilerini uluslarından ziyade dünyayla kimliklendirdikleri tek istisnalar, şiddetin yaygın olduğu Kolombiya ve minik Andorra idi.[24]

Bu anketler, elit tabaka ile toplumun geri kalan kısmında önemli bir ayırımı ortaya çıkarır. Küresel vatandaşlığa dair en güçlü hisler, varlıklı kişilerle, eğitim düzey en yüksek olanlar arasında sıkışıp kalma eğilimindedir. Aksine ulus devlete bağlılık düşük sosyal sınıflardan bireyler arasında çok daha güçlüdür (küresel kimlikler ise buna bağlı olarak daha zayıftır). Bu bölünme belki de çok şaşırtıcı değildir. Vasıflı meslek

erbabı ile yatırımcılar ortaya çıkan küresel fırsatlardan faydalanabilir. Bunlar için ulus devlet ile ifade ettiği anlam, seyyar işçilerle ellerindekiyle geçinmek zorunda olan daha az becerilere sahip diğerleri için olduğundan çok daha az önemlidir. Bu fırsat farkı, küresel yönetim arbedesinin karanlık yüzünü açığa çıkarır. Uluslar üstü siyasi toplulukların oluşturulması, küreselleşmiş elitlerin büyük ölçüde kendi ihtiyaçlarına yönelik hazırlanmış bir projedir.

Küresel Yönetim Değilse, O Zaman Ne?

Küresel yönetimin yeni türleri şaşırtıcıdır ve daha fazla üzerinde durulmayı hak eder; ancak nihayetinde çevreleri bazı temel sınırlarla çizilmiştir. Siyasi kimlikler ve bağlar hala ulus devletleri biçimlendirir; siyasi topluluklar küreselden ziyade yerel olarak örgütlenir; gerçek küresel normlar sadece dar bir konu alanı içinde ortaya çıkmıştır ve arzu edilen kurumsal düzenlemeler bakımından dünyada hala çok fazla farklılık vardır. Bu yeni uluslarüstü mekanizmalar bazı tartışmalı konuları yumuşatabilir; ancak gerçek yönetimin yerine geçemez. Kapsamlı ekonomik küreselleşmeyi desteklemek için yetersizdir.

Bölünmüş dünya politikası gerçekliği kabul etmemiz ve bazı zor tercihler yapmamızı gerekir. Bir ulusun hak ve sorumluluklarının nerede bitip, diğer ulusunkilerin nerede başladığı konusunda açık olmamız şart. Ulus devletlerin rolü konusunda belirsiz bir tavır takınarak, küresel siyasi topluluğun doğuşuna tanıklık ettiğimizi varsayarak devam edemeyiz. Bölünmüş bir küresel politikanın neden olduğu küreselleşme kısıtlamalarını anlamalı ve kabul etmeliyiz. *Uygulanabilir küresel düzenleme kapsamı, istenen küreselleşme kapsamını sınırlar.* Hiper küreselleşme gerçekleştirilemez ve gerçekleştirilebilirmiş gibi yapmamalıyız.

Nihayetinde bu gerçeklik kontrolü, bizi daha sağlıklı ve daha sürdürülebilir bir dünya düzenine götürebilir.

11

Kapitalizmin Tasarlanması 3.0

İnsan toplumlarının toplu ekonomik enerjisini açığa çıkarmak söz konusu olduğunda kapitalizmin üstüne yoktur. Bu büyük erdem, söz konusu terim geniş kapsamlı düşünüldüğünde neden bütün zengin ulusların kapitalist olduğunu açıklar: Özel mülkiyet etrafında örgütlenirler ve piyasaların kaynakların dağıtımında ve ekonomik ödüllerin belirlenmesinde büyük bir rol oynamasına izin verirler. Küreselleşme, kapitalizmin dünya genelinde yayılmasıdır. Aslında, kapitalizm küreselleşmeyle o kadar iç içe girdi ki, birinin geleceğini tartışmadan diğerinin geleceğini tartışmak imkansızdır.

Kapitalizme Doğru 3.0

Kapitalizmin dayanıklılığının anahtarı, onun neredeyse sonsuz uysallığında yatar. Piyasaları ve ekonomik faaliyeti desteklemek için gerekli kurum kavramlarımız yüzyıllar boyunca değiştikçe, kapitalizm de değişti. Yeniden icat kapasitesi sayesinde kapitalizm dönemsel krizlerin üstesinden geldi ve Karl Marx'tan itibaren eleştirmenlerinden daha uzun yaşadı. Kapitalizme küresel ekonomi prizmasından bakarak, bu dönüşümlerin nasıl gerçekleştiğini gözlemliyoruz.

Adam Smith'in idealleştirdiği piyasa toplumu "gece bekçisi devletten" daha fazlasını gerektirdi. Devletlerin iş bölümünü temin etmek için bütün yapması gereken mülkiyet haklarını uygulamak, barışı sağlamak ve milli güvenlik gibi kamu yararını gözeten kısıtlı faaliyetleri karşılamak için birkaç vergi toplamaktı. Yirminci yüzyılın ilk dönemin-

de ve ilk küreselleşme dalgasında, kapitalizm kendisini desteklemek için gerekli kamu kurumlarının dar görüşüyle yönetildi. Uygulamada, devlet bu kavramın ötesine geçti (Bismarck'ın 1889'da Almanya'da emeklilik aylığını yürürlüğe koymasında olduğu gibi). Ancak hükümetler ekonomik rollerini kısıtlı şartlarda görmeye devam etti. Buna "Kapitalizm 1.0" diyelim.

Toplumlar demokratikleştikçe ve sendikalarla diğer gruplar kapitalizmin algılanan istismarına karşı harekete geçtikçe yeni ve daha genişlemeci bir yönetim vizyonu ortaya çıktı. Amerika Birleşik Devletleri'ndeki İlerici akımın öncülük ettiği büyük tekelleri kıran antitröst politikaları geldi. Büyük Buhran'ın sonrasında aktivist para politikaları ve mali politikalar geniş ölçüde kabul gördü. Sosyal yardım ve sosyal sigorta sağlamada devlet gittikçe artan bir rol oynadı. Bugünün sanayileşmiş ülkelerde, ulusal gelirde kamu harcamasının oranı hızlı bir artış gösterdi; on dokuzuncu yüzyıl sonunda ortalama yüzde 10'un aşağısındayken hemen 2. Dünya Savaşı öncesinde yüzde 20'yi aştı. 2. Dünya Savaşı başladığında, bu ülkeler, kamu sektörünün ulusal gelirin ortalama yüzde 40'ından fazla genişlediği özenli sosyal refah devletleri kurdular.

Bu "karma ekonomi" modeli yirminci yüzyılın en önemli başarısıydı. Devletler ve piyasalar arasında kurduğu yeni denge 1970'lerin ortalarına kadar sürecek olan, gelişmiş ekonomilerde sosyal uyum, istikrar ve zenginliğin daha önce görülmemiş bir dönemine dayanak oluşturdu. Buna da "Kapitalizm 2.0" diyelim.

Kapitalizm 2.0 kısıtlı bir küreselleşme türüyle devam etti: Bretton Woods uzlaşısı. Savaş sonrası model uluslararası ekonomiyi sınırda tutmayı gerektiriyordu; çünkü ulus devlet için kurulmuştu ve ulus devlet seviyesinde çalışıyordu. Böylece Bretton Woods – GATT rejimi uluslararası sermaye akışının kontrolü, kısmi ticari serbestlik ve sosyal olarak hassas olan sektörlerle (tarım, tekstil, hizmet) birlikte gelişmekte olan ülkeler için de pek çok istisna içererek uluslararası ekonomik entegrasyonun "yüzeysel" bir şeklini meydana getirdi. Bu, ulusları, kendi başlarına birkaç basit uluslararası kurala uyarak Kapitalizm 2.0'ın kendi yerli versiyonlarını oluşturmakta serbest bıraktı.

Bu model 1970'ler ve 1980'lerde yıprandı; şu anda hem mali küreselleşme hem de derin ticari entegrasyonun baskıları altında geri getirilemeyecek şekilde darbe almış görünüyor. Hiper küreselleşme yan-

daşlarının Kapitalizm 2.0 yerine teklif ettikleri görüş iki kör noktada tıkandı. Birincisi dünya ekonomisinde hızlı ve derin entegrasyon için çaba harcayabileceğimiz ve kurumsal desteklerin sonra gelmesine izin vereceğimizdi. İkincisi hiper küreselleşmenin yerel kurumsal düzenlemelerde hiç etkisinin olmayacağı veya çoğunlukla iki taraflı etkilerinin olacağıydı. Küreselleşmenin ürettiği, en sonunda 2008'deki mali erimeye neden olan finans ve meşruluk krizleri bu iki kör noktanın derin izlerini taşıyordu.

Ekonomik küreselleşmenin çok daha kuvvetli olduğu yeni bir yüzyıl için kapitalizmi yeniden icat etmeliyiz. Smith'in ince kapitalizminin (Kapitalizm 1.0) Keynes'in karma ekonomisine (Kapitalizm 2.0) dönüştürülmesi gibi, karma ekonominin ulusal versiyonundan küreselineye doğru bir geçişi tamamlamamız gerekir. Piyasalar ile onu destekleyen kuruluşlar arasında *küresel düzeyde* daha iyi bir denge düşünmemiz gerek.

Çözüm Kapitalizm 3.0'ın, Kapiyalizm 2.0 mantığının doğrudan kapsamının genişletilmesine dayandığını düşünmek cazip gelir: Küresel bir ekonomi küresel bir yönetim gerektirir. Ancak daha önceki bölümde gördüğümüz üzere, küresel yönetim seçeneği en azından öngörülebilen gelecek için ulusların büyük bir kısmı adına çıkmaz sokaktır. Ne uygulanabilir ne de arzu edilir nitelimktedir. Makul bir küreselleşmenin faydalarını korurken ulusal farklılığın ve ulusal yönetimin merkeziliğinin erdemlerini açıkça kabul eden yeni bir bakış açısına ihtiyacımız var. Aslında ihtiyacımız olan, Bretton Woods uzlaşısının yirmi birinci yüzyıl için güncellenmiş halidir.

Bu güncelleme, günün gerçeklerini kabul eder: Ticaret büyük ölçüde serbesttir; mali küreselleşme cini şişeden kaçtı, Amerika Birleşik Devletleri artık dünyanın egemen ekonomik süper gücü değil ve önemli gelişmekte olan piyasalar (özellikle Çin) artık görmezden gelinemez veya sistemde serbest aktörler olarak kalmalarına izin verilemez. Yüksek ticaret engelleri, yaygın sermaye kontrolleri ve zayıf GATT'ın olduğu "altın çağ" efsanesine geri dönemeyiz ya da dönmemeliyiz. Yapabileceğimiz, hiper küreselleşme arayışının boş olduğunu kabullenmektir; buna göre önceliklerimize yeniden yön vermeliyiz. Söz konusu husus bu ve sonraki bölümde açıklanacaktır.

Yeni Bir Küreselleşmeye Dair İlkeler

Dünyanın önde gelen politika yapıcılarının yeni bir küresel ekonomik düzen tasarlamak için New Hampshire, Bretton Woods'da Mount Washington Otel'de tekrar bir araya geldiklerini varsayalım. Günün yeni sorunlarıyla haşir neşir olacaklardı tabi: Küresel ekonominin onarılması, gittikçe artan korumacılığın tehlikeleri, mali düzenleme zorlukları, küresel makroekonomik dengesizlikler vesaire. Öte yandan, bu zor konuların ele alınması için hepsinden önce küresek ekonomik düzenlemelerin bir bütün olarak sağlamlığının düşünülmesi gerekecekti. Üzerinde anlaşabilecekleri küresel ekonomi yönetiminin temel ilkelerinden bazıları nelerdir?

Sağduyuya dayalı yedi ilkeyi bu bölümde sunuyorum. Birlikte düşünüldüklerinde, gelecekte dünya ekonomisine hizmet edecek bir esas oluştururlar. Bu bölümdeki tartışma genel bir düzeyde kalır. Gelecek bölümde, dünya ekonomisinin karşılaştığı bazı temel zorluklara ilişkin belirli sonuçlara değiniyorum.

1. Piyasaların yönetim sistemleriyle derin bir biçimde bütünleşmesi gerekir.

Piyasaların kendi kendini düzenlediği fikri, son finansal krizde ölümcül bir yara aldı ve kesin olarak ortadan kaldırılmalıdır. Finansal kürselleşme deneyiminin gösterdiği gibi, "piyasaların sihri" politika yapıcıları, Kapitalizm 2.0'ın piyasa ve hükümetlerin yazı ve tura gibi aynı paranın iki yüzü olmaları bakımından birbirlerine zıt oldukları şeklindeki temel anlayıştan uzaklaştırabilecek bir siren çağrısıdır.

Piyasaların kendilerini desteklemeleri için diğer sosyal kurumlara ihtiyacı vardır. Mülkiyet haklarını uygulamak için mahkemelere ve yasal düzenlemelere güvenirler; suiistimali dizginlemek ve piyasa başarısızlıklarını düzeltmek için düzenleyicilere güvenirler. Nihai kredi mercii ve maliye politikasının istikrar sağlayıcı işlevlerine bağlıdırlar. Yeniden dağıtımcı vergilendirme, güvenlik ağları ve sosyal sigorta programlarının yaratılmasına yardımcı oldukları siyasi taahhütlere ihtiyaç duyarlar. Başka bir deyişle, piyasalar kendilerini yaratmaz, düzenlemez, dengelemez veya desteklemezler. Kapitalizm tarihi bu dersin alınması ve yeniden öğrenilmesi sürecidir.

Yerel piyasalar için doğru olan, küresel piyasalar için de doğrudur.

Savaş arası dönem travması ve Keynes'in anlayışı sayesinde, Bretton Woods rejimi küresel yönetimin kendisini destekleme kabiliyetinin ötesinde küreselleşmeyi itmeyen ince bir denge aradı. Küreselleşmeyi amigolardan kurtaracaksak, aynı ruh haline dönmemiz gerekir.

2. Yerel yönetim ve siyasi topluluklar büyük oranda ulus devletler içinde örgütlenir ve yakın gelecekte de böyle kalma olasılığı vardır.

Tamamen iyi olmasa da ulus devlet tek ve en iyi çözüm olarak kalır. Küresel yönetim arayışı boşunadır; çünkü hem ulusal hükümetlerin uluslarüstü kurumlara önemli kontrolleri devretmesi olasılığı düşüktür hem de uyumlaştırma yasaları çeşitli ihtiyaçları ve tercihleri olan ülkelere yararı olmayacaktır. Avrupa Birliği muhtemelen bu gerçekliğin tek istisnasıdır; ancak kuralı doğrulayan bir istisnadır.

Küresel yönetimin içsel sınırlarının göz ardı edilmesi küreselleşmenin mevcut zayıflıklarına katkıda bulunur. Belli başlı devletler arasında en düşük ortak paydayı biraz aşan zayıf sonuçlara neden olan aşırı tutkulu hedefler konusunda uluslararası işbirliğini boşa harcarız. Küresel mali düzenlemelerin uyumlaştırılması için sarf edilen çabalar, örneğin, burada kesinlikle tükenir. Uluslararası işbirliği "başarılı olduğunda", daha güçlü devletlerin tercihlerini yansıtan kurallar üretir ve başkalarının şartlarına uygun değildir. Dünya Ticaret Örgütünün iştirakler, fikri haklar ve yatırım önlemlerine ilişkin kuralları bu sınırın aşılmasına örneklik eder.

Küresel yönetim arayışı, ulusal politika yapıcılara küresel düzenlemelerin gücü ve dayanıklılığı hakkında yanlış bir güven hissi verir. Basel kurallarının sermaye yeterliliği veya Amerika Birleşik Devletleri kredi derecelendirme uygulamalarının kalitesine etkisinin faydaları hakkında daha gerçekçi düşünceleri olan banka düzenlemecileri yurtiçinde mali kurumlarının üstlendikleri risklere daha fazla özen göstermiş olacaktı.

Küresel yönetime olan güvenimiz, yerel standartların ve düzenlemelerin kurulması ve desteklenmesi için ulus devletlerin elinde bulunan hakları ve bu hakları kullanmak için sahip oldukları hareket alanı anlayışımızı da karıştırır. Hareket alanının çok fazla küçüldüğü endişesi, çalışma standartlarında, kurumsal vergilerde vs. "dibe doğru yarış" hakkındaki geniş endişenin ana sebebidir.

Nihayetinde, küresel yönetim arayışı bize gerçekte çok az yönetim

bırakır. Küresel ekonomi altyapısını güçlendirmek için tek şansımız demokratik hükümetlerin bu kurumları sağlama yeteneğini desteklemektir. Yurt içindeki demokratik süreçleri felce uğratmak yerine güçlendirirsek, küreselleşmenin etkinliğini ve meşruluğunu geliştirebiliriz. Eğer bunun anlamı idealleştirilen, "mükemmel" küreselleşmekten vazgeçmekse, bırakın öyle olsun. Ilımlı bir küreselleşmenin olduğu dünyada yaşamak, hiper küreselleşmenin Don kişot benzeri arayışında çamura battığınız dünyada yaşamaktan çok daha iyidir.

3. Refaha giden "tek bir yol" yoktur.

Küresel ekonominin temel kurumsal altyapısının ulusal düzeyde kurulması gerektiğini kabul ettiğimizde, ülkelerin kendilerine en uygun kurumları geliştirmeleri için onları serbest bırakmış oluruz. Bugünün homojenize olduğu sanılan sanayi toplumlar bile çok çeşitli kurumsal düzenlemeleri kucaklar.

Amerika Birleşik Devletleri, Avrupa ve Japonya başarılı toplumlardır; uzun vadede hepsi birbirine yakın meblağlarda zenginlik üretmiştir. Ancak onların iş gücü piyasalarını, kurumsal yönetimi, antitröstü, sosyal korunmayı ve hatta bankacılık ve finansı kapsayan düzenlemeleri oldukça farklılık gösterir. Bu farklılık gazetecilerin ve uzmanların bu "modelleri" – her on yılda farklı birini – hepimizin izlemesi gereken büyük başarı olarak kutsamasını sağladı. 1970'lerde İskandinavya herkesin gözdesiydi; Japonya 1980'lerde taklit edilecek ülke oldu; Amerika Birleşik Devletleri ise 1990'ların tartışmasız kralıydı. Bu moda, söz konusu modellerin hiçbirinin "kapitalizm" yarışmasında kesin kazanan olamayacağı gerçeğine gözümüzü kapatmamalıdır. Ulusların bir şekilde farklı tercihlerinin olduğu bir dünyada "kazanan" düşüncesi bile şüphelidir.[1]

Modellerdeki bu aşırılık daha derin bir ima içerir. Bugünün çok çeşitli kurumsal düzenlemeleri bütün kurumsal olasılıkların sadece bir *altkümesini* oluşturur. Modern toplumların sağlıklı ve canlı ekonomileri destekleyebilecek bütün yararlı kurumsal varyasyonları tüketmiş olması ihtimal dahilinde değildir.[2] Belirli bir tür kurumun, örneğin belirli bir kurumsal yönetim şekli, sosyal güvenlik sistemi veya iş gücü piyasası mevzuatı iyi işleyen bir piyasa ekonomisinde işe yarayan tek tür olduğuna dair düşünce karşısında sağlıklı bir şüphecilik göstermeliyiz. Geleceğin en başarılı toplumları deneyleme için olanak sağ-

layacak ve zamanla kurumların gelişmesine izin verecektir. Kurumsal çeşitlilik ihtiyacı ve kurumsal çeşitliliğin değerini anlayan küresel bir ekonomi, bu tür deneyleme ve evrim sürecini engellemekten ziyade destekleyecektir.

4. Ülkelerin kendi sosyal düzenlerini, düzenlemelerini ve kurumlarını koruma hakkı vardır.

Önceki ilkeler tartışmasız ve zararsız görünmüş olabilir. Ancak küreselleşme yandaşlarının genel geçer bilgisiyle çatışan güçlü sonuçları vardır. Bu tür sonuçlardan biri, ülkelerin yerel kurumsal tercihlerini koruma haklarını kabul etmemiz gerektiğidir. Kurumsal çeşitliliğin kabulü, uluslar yerel kurumlarını "koruyamadıkça", kendi kurumlarını şekillendirecek ve sürdürecek araçlara sahip olmadıklarında, anlamsız olacaktır. İlkelerin belirlenmesi bu bağlantıların şeffaf olmasını sağlar.

Ticaret kendi başına bir amaç değil, amaca giden bir araçtır. Küreselleşme savunucuları dünyanın geri kalanına ülkelerin uluslararası ticaretlerini geliştirmek ve yabancı yatırımcılara daha çekici olabilmek için politikalarını ve kurumlarını nasıl değiştirmeleri gerektiğini salık verip durur. Bu düşünüş tarzı sona giden araçların karıştırılmasına neden olur. Küreselleşme, toplumların gerçekleştirmek istediği hedefleri, refah, istikrar, özgürlük ve hayat kalitesini başarmak için bir araç olmalıdır. Dünya Ticaret Örgütü eleştirmenleri, bıçak kemiğe dayandığında, Dünya Ticaret Örgütünün ticaretin çevre, insan hakları veya demokratik karar verme süreçlerinin önüne geçmesine izin vereceğine dair şüpheden başka hiçbir şeye bu kadar kızmaz. Uluslararası finans sistemi eleştirmenleri, küresel bankacılar ve finansçıların sıradan çalışanlarda ve vergi mükelleflerinden önde gelmesi gerektiğine dair fikre kızdıkları kadar hiçbir şeye kızmazlar.

Küreselleşme karşıtları, küreselleşmenin; kurumsal vergi, mali düzenlemeler veya çevrenin, çalışma şartlarının ve tüketicinin korunmasında en düşük seviyelere yaklaşan uluslarla "dibe yarışa" başladığını öne sürer. Yandaşlar ise, ulusal standartlarda çok az bir aşınma olduğunu dile getirir.

Bu çıkmazdan kurtulmak için ülkelerin söz konusu alanlarda ulusal standartları destekleyebileceğini ve gerektiğinde, *ticaret geniş halk desteği sağlayan yerel uygulamaları tehdit ettiğinde*, bunu sınırlardaki engelleri yükselterek yapabileceğini kabul etmeliyiz. Küreselleşme

yanlıları haklıysa, o zaman koruma yaygarası delil ya da destek yetersizliğinden başarısız olur. Eğer onlar haksızsa, bu çelişen değerlerin, açık ekonomilerin faydaları ve yerel düzenlemelerin desteklenmelerinden elde edilen kazançlar, yerel siyasi tartışmada uygun bir şekilde dinlenmesini temin etmek için bir güvenlik vanası olacaktır.

Bu ilke her iki taraftaki aşırılığı da ortadan kaldırır. Uluslararası ticaret ve finansın yurtiçinde geniş ölçüde kabul edilen standartları aşındırmak için bir arka kapı olduğu durumlarda küreselleşme taraftarlarının üste çıkmasını engeller. Benzer şekilde, herhangi önemli bir kamusal amacın tehlikede olmadığı durumda korunma taraftarlarının toplumun geri kalanı pahasına olanaklardan faydalanmalarını engeller. Daha az belirgin durumlarda, farklı değerlerin birbiriyle dengelenmesi gerektiğinde, bu ilke zor siyasi sorunların en iyi halledilme şekli olan iç müzakere ve tartışmayı zorunlu kılar.

Yerel siyasi bir tartışmada sorulabilecek soruları tahmin edersiniz. Söz konusu ticaret ne kadar sosyal veya ekonomik zarar getirebilir? Tehlikedeki uygulamalar, düzenlemeler veya standartlar için ne kadar yerel destek vardır? Olumsuz etkiler toplumun özellikle mağdur kesiminde mi hissedilir? Telafi edici ekonomik faydalar varsa, ne kadardır? Uluslararası ticareti veya finansı kısıtlamadan arzu edilen sosyal ve ekonomik hedefleri gerçekleştirmenin alternatif yolları var mıdır? Bu sorulara ilişkin ekonomik ve bilimsel kanıtlar ne gösterir?

Eğer politika şeffaf ve kapsamlı ise, bu tür sorular menfaat grupları arasındaki, hem savunucular hem de karşıtlar arasındaki rekabet güçleri tarafından doğal olarak ortaya atılacaktır. Söz konusu kuralların "geniş halk desteği" alıp almadığını ve ticaretle "belirgin bir şekilde tehdit" edilip edilmediğini belirlemek için kesinlikle mükemmel araçlar yoktur. Demokratik politikalar karmaşıktır ve her zaman "doğru" olmazlar. Ancak farklı değer ve çıkarları dengelemek zorunda olduğumuzda, güvenecek başka bir şey yoktur.

Bu tür soruları demokratik müzakere alanından çıkarmak ve onları teknokratlara veya uluslararası kurumlara devretmek daha kötü bir çözümdür. Ne meşruluk ne de ekonomik fayda temin eder. Uluslararası anlaşmalar, önemli katkılar *yapabilir*, ancak görevleri yerel demokratik sürecin bütünlüğünü korumaktır, onun yerine geçmek değil. Gelecek bölümde bu konuya değineceğim.

5. Ülkelerin kendi kurumlarını başkalarına dayatma hakkı yoktur.

Yurtiçinde değerlerin ve düzenlemelerin desteklenmesi için sınır ötesi ticaret veya finansa kısıtlamalar getirmek, kısıtlamaları bu değerlerin ve düzenlemelerin diğer ülkelere dayatılmasında kullanmaktan keskin bir biçimde ayrılmalıdır. Küreselleşme kuralları Amerikalıları veya Avrupalıları ülkelerinde kabul edilemez gördükleri şekilde üretilen malları tüketmeye zorlamamalıdır. Ulusları aynı şekilde yerel düzenlemelerle çakışan mali işlemlere engelsiz erişim sağlamaya zorlamamalıdır. Amerika Birleşik Devletleri'nin veya Avrupa Birliğinin, yabancı ulusların iş gücü piyasalarında, çevre politikalarında veya finansta iş yapış şekillerini değiştirmek için ticari yaptırımlar veya başka baskı yöntemleri kullanmalarına izin vermemelidir. Ulusların farklılık hakları vardır; aynı noktada birleşmeyi dayatma değil.

Uygulamada, bir hakkı kullanmak, ikinci hakkı kullanmakla aynı sonuçlar verebilir. Yurtiçinde üretilen mallar için "haksız rekabet" oluşturması nedeniyle Amerika Birleşik Devletleri'nin Hindistan'dan ithal edilen ve çocuk işçi kullanılarak üretilen malları engellemeye karar verdiğini farz edelim. Bu eylem, Hindistan'ın iş gücü düzenlemelerini Amerika Birleşik Devletleri'ndekilere benzetmek için Hindistan uygulamalarını değiştirmek amacıyla Hindistan'a ticari yaptırım uygulamakla aynı değil midir? Hem evet hem hayır. Her iki durumda da Hindistan ihracatı sınırlandırılır ve Hindistan'ın ABD piyasasına engelsiz erişebilmesinin tek yolu ABD standartlarına uyumdur. Ancak amaç önemlidir. Kendi kurumlarımızı korumak meşru iken, diğerlerininkini değiştirmek istemek de aynı derecede meşru değildir. Eğer kulübümün erkeklerin kravat takmasını gerektiren bir kıyafet yönetmeliği varsa, kravat takmaktan nefret etseniz de sizin akşam yemeğinde bu kurallara uyarak bana eşlik etmenizi beklemem mantıklıdır. Ancak bu bana size diğer durumlarda nasıl giyineceğinizi söyleme hakkı vermez.

6. Uluslararası ekonomik düzenlemelerin amacı ulusal kurumların ara yüzünü idare etmek için trafik kuralları koymaktır.

Ulus devletlere dünya ekonomisinin esas yönetim işlevlerini sağlamaları için güvenmek, uluslararası kuralları tamamen bir kenara bıraktığımız anlamına gelmez. Sonuçta Bretton Woods rejiminin kapsam ve derinliği sınırlı olmasına rağmen kesin kuralları vardı. Herkes için tamamen sorumluluğu dağıtılmış bir yapının kimseye yararı olmaz;

bir ulusun kararları, diğerlerinin refahını etkileyebilir. Açık küresel ekonomi, belki hiper küreselleşme yanlılarının hoşlanacağı kadar işlem maliyetsiz değil ama sonuçta açık bir ekonomi, hala övgüye değer bir nesnedir. Küreselleşmeyi zayıflatmayı değil, ona daha sağlam bir temel bulmayı denemeliyiz.

Ulus devletin merkeziliği, kuralların kurumsal çeşitliliğe dikkat edilerek oluşturulması gerekliliği anlamına gelir. İhtiyacımız olan, tek bir araba belirlemek veya belirli bir hız limiti koymaktan ziyade, farklı büyüklüklerde ve şekillerde olan birbiri etrafında değişik hızlarla hareket eden araçlara yardımcı olacak trafik kuralları koymaktır. Ulusal kurum düzenlemelerinde çeşitliliğe yeteri kadar hareket alanı bırakarak en üst düzey küreselleşmeye ulaşmayı denemeliyiz. "Ne tür bir çok taraflı rejim dünya üzerindeki mal ve sermaye akışını en üst düzeye çıkarır?" diye sormaktansa, "Dünya genelindeki ulusların kendi değerlerini ve gelişim hedeflerini izlemelerini ve kendi sosyal düzenlemeleri içinde refaha ulaşmalarını sağlayacak en iyi çok taraflı rejim nasıl olmalıdır?" sorusunu sormalıyız. Bu, uluslararası arenada müzakerecilerin kafa yapısında önemli bir değişim sağlayacaktır.

Bu değişimin bir parçası olarak, uluslararası ekonomik kurallara katılmamayı tercih etmeye veya fesih maddelerine daha büyük roller verebiliriz. Kısıtlayıcı uluslararası disiplinler açık fesih hükümleri de içermelidir. Bu tür düzenlemeler kuralların meşrulaşmasına yardımcı olur ve demokrasilerin öncelikleri küresel piyasalara ya da uluslararası ekonomik kuruluşlara karşı sorumluluklarıyla çakıştığında önceliklerini yeniden teyit edebilmelerini sağlar. Fesih şartları kurallardan "kaçınma" veya ihlal olarak algılanmamalı; sürdürülebilir uluslararası ekonomik düzenlemelerin bir yapıtaşı olarak görülmelidir.

Suiistimali önlemek için çekilme ve fesih hükümleri çok taraflı olarak tartışılabilir ve belirli yöntemsel koruma önlemlerini oluşturabilir. Bu, çıplak korumacılıktan çekilme eylemini ayırt edecektir. Uluslararası disiplinlerden çekilen ülkelerin önceden tartışılmış ve aynı disiplinde yazılmış süreçsel gereklilikleri yerine getirmesinden sonra buna izin verilecektir. Bu tür çekilmeler risksiz olmasa da, açık bir uluslararası ekonominin demokrasiyle uyumunun sağlanmasının gerekli bir parçasıdırlar. Aslında yöntemsel koruma önlemleri, şeffaflık, hesap verme sorumluluğu, kanıtlara dayalı karar alma, demokratik müzakerenin kalitesini arttıracaktır.

7. Demokratik olmayan ülkeler uluslararası ekonomik düzende demokrasiler gibi aynı haklara ve önceliklere güvenemezler.

Demokratik karar alma önceliği şu ana kadar tarif edilen uluslararası ekonomik mimarinin temelini oluşturur. Demokratik politikaların çok nadiren sınırları dışına çıktığı gerçeği düşünüldüğünde, bizi ulus devletlerin merkeziliğini tanımaya zorlar. Standartlar ve düzenlemelerdeki ulusal farklılıkları kabul etmemizi gerektirir (ve bu nedenle de hiper küreselleşmeden sapmaları), çünkü bu farklılıkların demokratik bir biçimde uygulanan toplu tercihlerin bir ürünü olduklarını varsayar. Yerel politika eylemlerini kısıtlayan uluslararası kurallar temsilci hükümetler tarafından görüşüldüğü sürece ve yurtiçinde demokratik müzakereye izin veren ve onu geliştiren fesih hükümleri içerdiği sürece meşrulaşır.

Ulus devletler demokratik olmadığında, bu yapı iskelesi çöker. Artık bir ülkenin kurumsal düzenlemelerinin onun vatandaşlarının tercihlerini yansıttığını düşünmeyiz. Uluslararası kuralların otoriter rejimleri işlevsel demokrasilere dönüştürmeye yetecek gücünün olduğunu da varsayamayız. Dolayısıyla demokratik olmayan rejimlerin farklı ve daha az ihtiyari kurallara göre oynaması gerekir.

Çalışma ve çevre standartları hususunu dikkate alalım. Fakir ülkeler, gelişmiş ülkeler gibi bu alanlarda aynı katı standartları uygulayamayacaklarını öne sürer. Aslında, çocukların çalıştırılmasına karşı sert emisyon standartları veya düzenlemeleri daha az iş olanağı ve daha fazla yoksulluğa neden olursa geri tepebilir. Hindistan gibi demokratik bir ülke, meşru olarak, uygulamalarının kendi halkının ihtiyaçlarıyla tutarlı olduğunu iddia edebilir. Hindistan demokrasisi elbette mükemmel değildir; hiçbir demokrasi mükemmel değildir. Ancak insan hakları, hükümetin özgürce seçilmesi ve azınlık haklarının korunması Hindistan'ı sistematik sömürü veya dışlama iddialarına karşı korur.[3] Çalışma koşullarının, çevresel veya diğer standartların uygunsuz bir şekilde düşük olduğu suçlamasına karşı bunlar Hindistan'ı korur. Çin gibi demokratik olmayan ülkeler bu dış görünüş testinden geçmez. Çalışma haklarının ve çevrenin birkaç kişinin yararı için çiğnendiği iddiası bu ülkelerde kolaylıkla baştan savılamaz. Sonuç olarak, demokratik olmayan ülkelerin ihraç ettiği mallar ve hizmetler özellikle de diğer ülkelerde dağıtım veya başka alanlarda maliyetli sonuçlar doğurmuşsa, daha detaylı bir uluslararası gözetimi hak eder.

Bu, her açıdan demokratik olmayan ülkelere daha yüksek ticaret engelleri veya başka engellerin uygulanması gerektiği anlamına gelmez. Bu tür ülkelerdeki her düzenlemenin kesinlikle olumsuz yerel etkileri yoktur. Çin otoriter bir rejime sahip olsa da örnek teşkil eden bir ekonomik büyüme kaydetmiştir. Ayrıca, ülkeler kendi refahlarını iyileştirmek için ticaret yaptıklarından, genel korumacılık her halükarda ithal eden ülkelerin yararına olmayacaktır. Yine de belirli durumlarda otoriter rejimlere daha katı kuralların uygulanması meşru olacaktır.

Örneğin, ticaretin ithalatçı bir ülkede sorunlar yarattığı durumda, demokratik olmayan bir ülkenin ticaretine kısıtlamalar getirilmesi için daha az engel olabilir. Bir fesih hükmü uygulamaya konulduğunda ihraç eden ülkeye tazminat ödenmesi gerekliliği varsa, ihraç eden ülke demokratik rejime sahip değilse, bu gereklilik kaldırılabilir. Bunun yanı sıra, otoriter bir rejim geri çekilme hükmünün uygulanmasını isterse, ispat yükümlülüğünün ters çevrilmesi gerekebilir. Söz konusu önlemin gerçek bir kalkınma amacına, sosyal veya başka yerel amaçlara hizmet ettiğini kanıtlamaları istenebilir.

Demokratik olmayan ülkelere ayrımcılık ilkesi zaten mevcut ticaret rejiminde yer bulmuştur. 2000 tarihli Afrika Büyüme ve Fırsat Kanunu kapsamında Amerika Birleşik Devletleri'ne gümrük vergisiz erişim, ihracatçı ülkenin demokratik olmasını gerekli kılar. Bir Afrika rejimi siyasi muhalefeti baskılar veya bir seçime fesat karıştırır görünürse, ticari tercihlere uygun ülkeler listesinden çıkarılır.[4]

Bu ilkenin evreselleştirilmesi hiç kuşkusuz ihtilafa neden olur. Hem ticari köktenciler hem de büyük olasılıkla otoriter rejimler tarafından bu görüşe karşı çıkılacaktır. Bununla birlikte, özellikle burada gözden geçirilen bütün ilkeler bağlamında bu çok mantıklıdır. Sonuçta demokrasi küresel bir *normdur*. Gerekli olduğunda ayrımcılık karşıtlığından baskın çıkan uluslararası ticaret rejiminin temel ilkelerinden biri olmalıdır.

"Küresel Ortak Paydalardan" Ne Haber?

Burada özetlenen ilkelere itiraz edilmesi muhtemel hususlar vardır. Pek çoğuna bir sonraki bölümde değinecek olsam da en önemlilerinden birini hemen ele almam gerek; çünkü önemli bir yanlış anlamadan kaynaklanır. Bazıları küreselleşmiş bir ekonominin kurallarının

sadece ulus devletlere bırakılamayacağını iddia eder. Böyle bir sistem uluslararası işbirliğini büyük ölçüde azaltacak ve her bir ulus kendi çıkarlarının peşinden gideceğinden, dünya ekonomisi sınır tanımayan bir korumacılığa kayacaktır. Sonuç olarak herkes kaybedecektir.

Bu itirazın mantığı, küresel ekonominin yanlış bir şekilde küresel ortak paydaya benzetilmesine dayanır. Benzerliğin nasıl işlediğini (ya da işleyemediğini) görmek için küresel ortak paydayı özetleyen küresel iklim değişikliğini ele alalım. Kanıtların pek çoğu küresel ısınmanın nedeninin başta karbondioksit ve metan olmak üzere sera gazlarının atmosferde birikmesi olduğunu ortaya koyar. Bunu küresel işbirliği gerektiren, ulusal olmaktan ziyade küresel bir sorun yapan şey bu gazların sınır tanımadığıdır. Dünyanın tek bir iklim sistemi vardır ve karbonun nerede ortaya çıktığı bir farklılık yaratmaz. Küresel ısınma için önemli olan kökene bakmaksızın atmosferdeki karbon ve diğer gazların ortak etkisidir. Çevresel bir felaket yaşamak istemiyorsanız, herkesin sizinle beraber yürümesi gerekir. Bütün ekonomilerin benzer şekilde iç içe geçtiği söylenebilir; bu hiç şüphesiz büyük oranda doğrudur. Açık ve sağlıklı bir dünya ekonomisi, düşük sera gazı seviyesi olan bir atmosfer gibi, herkesin faydasına olan "kamu yararıdır".

Ancak bu noktada paralellik sona erer. Küresel ısınma konusunda, karbon emisyonlarına ilişkin yerel kısıtlamalar yurtiçinde pek yarar getirmez. Tek bir küresel iklim sistemi vardır ve benim bireysel eylemlerimin onun üzerindeki etkisi çok azdır. Kozmopolit düşünceler olmadığında, her ulusun en uygun stratejisi serbestçe karbon gazı yaymak ve diğer ülkelerin karbon kontrollerinden faydalanmak olacaktır. İklim değişikliğinin önlenebilmesi için ulus devletlerin ortak stratejiler geliştirmek amacıyla birlikte çalışmaları ve dar görüşlü çıkarlarının ötesine geçmeleri gerekir. Uluslararası işbirliği ve eşgüdüm olmaksızın küresel ortak paydalara zarar verilecektir.

Aksine her bir ulusun ekonomik talihi büyük oranda dışarıdan ziyade içeride ne olduğuyla belirlenir. Eğer açık ekonomi politikaları isteniyorsa, bunun nedeni açıklığın ulusun kendi çıkarına hizmet etmesidir; diğerlerine yardım etmesi değil. Henry Martyn'in serbest ticarete ilişkin sunduğu durumu hatırlayın: Hindistan'dan daha ucuza pamuk tekstil ürünlerinin alınması yurtiçinde teknolojik ilerleme kaydetmek gibiydi. Bu kitapta da defalarca gördüğümüz üzere, ülkelerin serbest ticaretten daha azında durmasına ilişkin meşru nedenler vardır. Ulus-

lararası ticaret veya finans üzerindeki engeller, sosyal uyumu güçlendirir, krizleri durdurur veya iç büyümeyi geliştirir. Bu tür durumlarda, dünyanın geri kalanı genel olarak yarar sağlar. Ticari engeller sadece bir grubun elindeki gelirin başka gruplara genel ekonomi gelirlerinin azalması pahasına devredilmesine hizmet ettiğinde, yabancı gruplardan ziyade yerli gruplar bu maliyetin büyük bir kısmını yüklenmek zorunda kalır.[5] Küresel ekonomide, ülkeler "iyi" politikaları takip ederler, çünkü bu onların yararınadır. Açıklık küresel ruha değil, kişisel çıkara dayanır. Açık ticaretin gerekliliği ortaya konulmalı ve yerel siyasi arenada bu dava kazanılmalıdır.

Birkaç zorluk bu resmi karmaşıklaştırır. Bunlardan biri, büyük ekonomilerin ticari kazançlardan daha fazlasını kendi lehlerine çevirecek şekilde, ihracat ve ithalatlarının fiyatlarını manipüle edebilme olasılığıdır; örneğin petrol üzerinde OPEC'in (Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü) etkisini bir düşünün. Bu politikalar başka uluslara kesinlikle zarar verir ve uluslararası disiplinlere tabi olmaları gerekir. Ancak günümüzde bu tür gerekçeler kuraldan ziyade birer istisnadır. Yabancı ekonomik politikalar, olmaları gerektiği gibi, genel itibariyle yerel bir takım düşüncelerle şekillendirilir. Diğer bir zorluk, ticaret açıkları ve fazlaları gibi geniş çaplı dış dengesizliklerin diğerleri üzerindeki olumsuz etkisiyle ilgilidir. Gelecek bölümde Çin'in ticaret fazlasına döndüğümde, bu konuya değineceğim.

Yukarıdaki ilkeler, bu ve diğer konulara ilişkin olarak uluslararası işbirliği için yeterince hareket alanı bırakır. Ancak iklim değişikliği gibi diğer alanlarla kıyaslandıklarında, küresel sistemin çalışmasını sağlamak için gerekli uluslararası işbirliği ve eşgüdüm seviyesinde önemli bir farklılık olduğunu varsayarlar. Küresel ısınma bakımından, bir ülke sera gazı birikiminde kendi etkisini önemsemeyecek kadar büyüdüğünde, çevresel sorumluluk politikalarına karşı rastgele bir dürtüyle kişisel çıkar ulusların iklim değişikliği risklerini görmezden gelmeye iter. Küresel ekonomide, kişisel çıkar, büyük bir ülke piyasa gücünü elinde bulundurduğunda, ara sıra "komşuyu zarara sokma" (beggar-thy-neighbor) politikasına eğilim duyarak ulusları açıklığa sevk eder.[6] Sağlıklı bir küresel rejimin öncelikle uluslararası işbirliğine güvenmesi gerekir; ikinci olarak yerel ekonomi odaklı iyi politikalara güvenmelidir.

İlkelerin Uygulanması

Genel, ancak yanıltıcı bir anlatı bizim ortak küreselleşme anlayışımızı şekillendirir. Bu anlatıya göre, dünyanın ulusal ekonomileri yeni bir tür yönetim şekline ayrılmaz bir şekilde bağlanmıştır ve yeni bir küresel bilinçlilik karşılaştığımız güçlüklere yeterince hitap edebilir. Ortak bir ekonomik kaderi paylaştığımız söylenir. Yerel çıkarlarımızın ötesine geçmeliyiz, sorumlu liderler bizden bunu rica eder ve ortak sorunlara ortak çözümler üretirler.

Bu anlatı, inandırıcı bir izlenime ve ahlaki gerekçe erdemine sahiptir. Aynı zamanda ana hikâyeyi yanlış anlatır. "Küresel ortak paydalar" olan iklim değişikliği ya da insan hakları hakkında doğru olan uluslararası ekonomi için doğru değildir. Küresel ekonominin yumuşak karnı, uluslararası işbirliğinin olmayışı değildir. Basit bir fikrin bütün sonuçlarının tamamıyla anlaşılamamasıdır. Küresel piyasaların kolunun erişebildiği yer yönetiminin (çoğunlukla ulusal) kapsamı ile sınırlıdır. Trafik kurallarının doğru olması koşuluyla dünya ekonomisi sürücü koltuğunda ulus devletlerin bulunması ile gayet iyi işleyebilir.

12

Makul Bir Küreselleşme

Önceki bölümde önerilen ilkeler uygulamada nasıl işler? Uluslararası ekonomik anarşiye düşmeden, bu ilkeleri destekleyen duyarlı kurallar oluşturmak mümkün müdür? Bu kurallar dünya ekonomisinin karşı karşıya geldiği zorluklara nasıl çözümler getirir?

Son bölüm zorlukların toplandığı dört ana alana yönelerek bazı sorulara cevaplar sunar. İlkelerimi dünya ticaret rejimine uygulayarak başlayacağım ve son yıllarda ticari müzakerecilerin izlediği kurallardan ne tür farklı kurallar gerektirdiklerini göstereceğim. Sonrasında küresel finansa dönüp farklı ulusal düzenlemelerin birbirlerini zayıflatmadan bir arada yaşayabilmesini sağlayan bir yaklaşım sunacağım. Üçüncü alan, bu kitapta tartışılmayan, ancak düzgün idare edildiğinde önemli faydalar sağlayabilen bir olgu olan işgücü göçüdür. Son olarak, önümüzdeki yıllarda dünya ekonomisinin başını en çok ağrıtacak soruyu ele alacağım: Çin'i küresel ekonomiyle nasıl uzlaştırabiliriz?

Uluslararası Ticaret Rejiminin İyileştirilmesi

Açık piyasalara yönelik ticaret anlaşmalarına dayalı mevcut ticaret stratejimiz ufak bir ekonomik kazanç ihtimali için pek çok siyasi ve müzakere sermayesi harcar. Bundan da kötüsü, sistemin en önemli kusuru olan sıradan insanlar arasında geniş destek bulamamasını da görmezden gelir.

Bugünün zorluğu ticaret rejimini serbestleştirmek değildir artık; bu savaş 1960'larda ve 1970'lerde yapıldı ve kesin bir biçimde ka-

zanıldı. 1930'ların kötü ünlü Smoot-Hawley Gümrük Vergisi Kanunu ulusların dünya ekonomisine sırtlarını döndüklerinde ters gidebilecek her şeyin bir sembolü haline geldi. "Korumacılık" kötü bir sözcüğe dönüştü. Devletlerin uluslararası ticarete yönelik getirdiği ithalat gümrük vergileri ve diğer kısıtlamalar dünyanın gördüğü en düşük seviyelere getirildi. Kısıtlamalar ve teşvikler belirli tarım ürünleri (pirinç, şeker ve mandıra ürünleri gibi) başta olmak üzere bazı alanlarda önemini korumaya devam etse de dünya ticareti oldukça özgürleşti. Bunun sonucunda, korumacılıktan kalan izleri silerken elde ettiğimiz kazançlar, uzmanların ve finans basınının sandığından çok daha azdır. Son zamanlarda yapılan bir çalışmada, bu faydaların dünya Gayri Safi Yurtiçi Hasılasının (tam on yılın sonunda) yüzde 1'inin üçte birinden fazlasına çıkmayacağı öngörülür.[1] Diğer güvenilir tahminlerin çoğu da aynı yaklaşık değerlerdedir.

Bazı ekonomistler de dahil olmak üzere serbest ticaret savunucuları, bu veya şu ticaret anlaşmasının yaratacağı "yüz milyarlarca dolarlık" ticaretin çığırtkanlığını yaparak bu noktayı gizlerler. Öte yandan daha yüksek gelir, daha iyi bir iş ve ekonomik ilerlemeyi sağlayan böyle daha fazla ticaret değildir. Bir tişört ya da bilgisayarı sınırlardan dışarı göndermek bizi daha iyi bir konuma getirmez. Bizi daha iyi bir konuma getiren, bu malları daha düşük maliyete tüketmek ve ürünlerimizi dışarıda daha iyi fiyatlardan satmaktır. Bu nedenle ticaretin önüne insanların koyduğu engelleri azaltmak isteriz. Şu anda bu kazançlar azdır, çünkü engeller çok düşüktür.[2]

Bugün karşılaştığımız zorluk, mevcut serbestliği sürdürülebilir ve daha geniş sosyal hedeflere uyumlu kılmaktır. Bu, çok taraflı müzakerelerin odak noktasında belirleyici bir kaymayı gerektirir. Ticaret bakanları bir araya geldiğinde gümrük vergileri ve teşviklerle ulusların hareket alanlarını kısıtlamayı değil, genişletmeyi konuşmalıdır. Sosyal programları ve düzenlemeleri korumak, yerel sosyal anlaşmaları yenilemek ve yerel olarak şekillendirilmiş büyüme politikalarını izlemek için gerekli yerel alanı yaratmalılar. Piyasa erişiminden ziyade politika alanı hakkında pazarlık yapmalılar. Bu tür yeniden yönelim zengin ve fakir ülkelere benzer şekilde fayda sağlar. Yerel hedefleri gerçekleştirmek için politika alanının genişletilmesi serbest, çok taraflı bir ticaret rejimini geçersiz kılmaz; ticaret rejimi için bir ön koşuldur.

Dünyanın ticaret kuralları zaten ulusların ithalat girdilerinde yaşa-

nan ani bir kesinti yerel firmaları sıkıntıya soktuğunda yüksek gümrük vergileri şeklinde "tedbirlere" başvurmalarına izin verir.[3] Daha geniş şartlar altında Dünya Ticaret Örgütü'nün Koruma Tedbirleri Anlaşması'nın (GATT'dan aktarılan) politika alanını genişletmek için yeniden yazılmasını görmek isterim. Koruma Tedbirleri'nin daha geniş kapsamlı yorumlanmasında ülkelerin kendi sanayilerine rekabetçi bir tehdit dışında başka sebeplerden Dünya Ticaret Örgütü yükümlülüklerini durdurmak, "geri çekilmeyi" istemek ya da ticareti kısıtlamak isteyebilecekleri kabul edilecektir. Dağıtımla ilgili sorunlar, yerel normlar ve sosyal düzenlemelerle ihtilaflar, yerel düzenlemelerin aşındırılmasının önlenmesi ya da kalkınmaya ilişkin öncelikler bu meşru sebepler arasında olacaktır.

Özellikle ülkeler, bu kuralların yerel çalışma ve çevre standartlarını zayıflatma tehdidi yaratması veya güçlü kalkınma politikalarının izlenmesini durdurması halinde, Dünya Ticaret Örgütü kurallarını "ihlal" edebilecektir.[4] Aslında anlaşma kapsamı genişletilmiş *Kalkınma ve Sosyal Koruma Tedbirleri Anlaşması'nda* yeniden düzenlenecekti. Bu tür korunma tedbirleri uygulayan bir ülkenin önemli bir süreç gerekliliğini yerine getirmesi gerekecekti. Korunma tedbirinin halkın çıkarlarına uygun olduğunu belirlerken demokratik süreçleri takip ettiğini göstermesi gerekecekti. Belirli kriterler şeffaflık, hesap verme sorumluluğu, kapsamlılık ve kanıtlara dayalı müzakere içerebilir. Bu engel, büyük ölçüde yerel firmaların mali kârlılığına odaklanan, mevcut anlaşmanın "ciddi zarar" testinin yerine geçecektir.

Dünya Ticaret Örgütü jüri heyetinin yargılama yetkisi olacaktır; ancak sürekli değil, süreçsel konuları kapsayacaktır. Yerel gerekliliklerin ne kadar yerine getirildiğini incelerler. Tüketici ve kamu yararı taraftarı gruplar, ithalatçılar ve ihracatçılar, sivil toplum örgütleri dahil olmak üzere bütün ilgili tarafların görüşleri yeterli biçimde temsil edildi mi? Bütün bilimsel ve ekonomik kanıtlar nihai kararın alınmasında göz önünde bulunduruldu mu? Çekilme veya söz konusu korunma lehine yeterli kapsamda yerel destek var mıydı? Jüri heyetleri bir ülke aleyhine karar verebilir; çünkü iç müzakereler ilgili taraf veya ilgili bilimsel kanıtı hariç tutar. Ancak korunma tedbirlerinin yerel bir sosyal amacı ilerleterek ya da yurtiçinde ekonomik kalkınmayı destekleyerek yurtiçinde kamu yararına hizmet verip vermediklerine ilişkin iddia konusunda karar veremezler. Uygulama kapsamını büyük oranda arttırsa

da mevcut Korunma Tedbirleri Anlaşmasındaki süreç vurgusu böylece bir kez daha yankılanır.[5]

Ekonomik serbestlik lehine bir savaş yapıldı ve yurtiçinde kazanıldı. Sürdürülebilir bir ticaret rejimi dış kısıtlamalara değil, nihayetinde yerel siyasi desteğe dayanır. Önerilen süreç ticari kuralların meşruluğu ve onları askıya almanın uygun olacağı koşullar konusunda daha derin ve temsilci bir kamu tartışmasını mecbur kılacaktır. Çekilmenin kötüye kullanılmasına karşı en güvenilir teminat, ulus seviyesinde müzakerenin yapılmasıdır. Çekilme ile olumsuz yönde etkilenecek gelirlere sahip grupların, ihracatçılar ve ithalatçılar, müzakerelere katılması zorunluluğu ile yerel sürecin şeffaf bir biçimde rakip çıkarları dengelemesi gerekliliği topluma büyük bir maliyete mal olarak, sadece bir kısım sanayiye yarar sağlayacak korumacı önlemler riskini en aza indirir. Serbest ticarete ilkeli itirazların etkili olmasına izin veren bir güvenlik vanası koruma yanlılarını bastırmayı kolaylaştırır.

Yerel çıkarların müzakerelere hükmetme olasılığına rağmen, yabancı ülkeler için sonuçlar tamamen görmezden gelinmeyecektir. Sosyal koruma önlemleri fakir ülkelere önemli tehdit oluşturuyorsa, örneğin, sivil toplum örgütleri ve diğer gruplar önerilen çekilmeye karşı harekete geçebilir ve bu düşünceler yerel bölünmelerin maliyetinden ağır basabilir. Bir işçi sendikası üyeleri oldukça sömürücü koşullar altında çalışan yurtdışındaki işçilerle rekabete zorlandığında koruma kazanabilirler. Yurtdışındaki çalışma şartları, hakların baskılanmasından ziyade düşük verimlilik sergilediğinde dengelenen yerel çıkarlara karşı günü öyle ya da böyle kurtarabilirler. Hukuk bilgini Robert Howse'nin de belirttiği gibi, yasal yerel düzenlemelerle korumacı "hilenin" birbirinden ayrılması için yerel müzakere kabiliyetine güvenin arttırılması, yerel önlemlerin sadece korumacı olduğu endişesini bastırır. "Düzenlemelerin mantıklı ve istişari kamu yargı sürecinde savunulabilir olmasını gerekli görme, bu güveni sağlarken, aynı zamanda demokrasiye hizmet edebilir, onu baltalamaz."[6]

Suiistimale karşı uygun usul kısıtlamaları ile birlikte yurtiçinde çevre, çalışma ve tüketici güvenliği standartlarını ve kalkınma önceliklerini içerecek şekilde koruma tedbirlerinin genişletilmesi dünya ticaret sisteminin meşruluğunu ve esnekliğini arttıracak ve onu daha kalkınma dostu kılacaktır. Ticaret genel yerel ilkeleri zayıflattığında, gerekli görüldüğü takdirde piyasa erişimini durdurarak veya Dünya Ticaret

Örgütü sorumluluklarını askıya alarak ülkelerin ulusal standartlarını destekleme hakları olduğuna ilişkin ilkeye can verecektir. Gelişmiş ülkeler; ithalatları yurtiçindeki çalışma koşullarını kötüleştirdiğinde, zayıf çalışma hakları uygulayan ülkelerden yapılan ithalata karşı geçici korunma arayabilir. Fakir ülkeler, sanayi yardımları teknolojik gelişmelere yönelik olan ve halk tarafından büyük oranda desteklenen kalkınma stratejisine katkı yapıyorsa, sanayi faaliyetleri (ve dolaylı olarak ihracatı) destekleyebilirler.

Mevcut koruma tedbirleri prosedürleri, ihracatlarda en çok gözetilen ülke muamelesi gerektirir, sadece geçici önlemlere izin verir ve tedbirleri uygulayan ülkelerden tazminat talep eder. Bunların önerdiğim daha geniş kapsamlı anlaşma çerçevesinde yeniden gözden geçirilmesi gereklidir. En Çok Gözetilen Ülke uygulaması çoğu zaman mantıklı gelmez. Eğer koruma tedbiri belirli bir ülkedeki iş gücünün suiistimaline karşı bir tepki ise, önlemlerin sadece bu ülkeden ithalatlara yöneltilmesi uygundur. Benzer şekilde, devam eden bir suiistimal korunma tedbirlerinin sürdürülmesini gerektirecektir. Geçici destek yerine, sorun devam ettiği takdirde düzenli bir gözden geçirme ya da belli bir süre sonra yürürlükten kaldırılmasına ilişkin bir hüküm ("sunset clause") uygulanması yerinde olacaktır. Böylece, diğer ülkelerin çıkarlarını engelleyen ticaret kısıtlamaları veya düzenlemelerinin kemikleşmesi olasılığı azalacaktır.

Tazminat konusu daha ikirciklidir. Bir ülke bir korunma tedbiri kabul ettiğinde, daha önce uluslararası bağlayıcılığı olan bir anlaşmada diğer ülkelere tanımış olduğu bir "ticari imtiyazı" fesheder. Bu diğer ülkeler de, benzer imtiyazları kabul etme veya kendi imtiyazlarından bir kısmını feshetme hakkına sahiptir. Neredeyse sürekli bir değişim içinde olan dinamik bir dünyada, bir ülkenin diğerlerine tanıdığı imtiyazların doğası mükemmele yakın bir şekilde öngörülebilir. Bu belirsizlik, uluslararası ticaret anlaşmalarını "eksik sözleşmelere" dönüştürür. Diyelim ki genetik mühendisliğindeki yeni gelişmeler ya da çevre konusundaki yeni değerler veya gelişmeler stratejisindeki yeni anlayışlar nedeniyle öngörülemeyen gelişmeler ticaret akışlarının değerini ya da maliyetini değiştirirken, bu akışlar üzerindeki hakları kim kontrol eder? Tazminat gerekliliği bu hakları uluslararası ticaret rejimine düzgün bir biçimde yerleştirir; ihracatçı asıl şartlar altında piyasaya erişim talebini devam ettirebilir. Ancak asıl imtiyazların değerinin ve-

rildikleri şartlara bağlı olduğunu da haklı bir şekilde söyleyebiliriz. Bu yorum çerçevesinde, bir ihracatçı, olmayan bir faydayı talep edemez ve ithalatçı da anlaşmanın imzalandığı sırada esasen tahmin edilmemiş bir kaybı üstlenmeye zorlanamaz. Bu, kontrol haklarını ulus devletlere yakınlaştıracak ve ihracatçıların bekleyebileceği tazminat miktarını sert bir biçimde engelleyebilecektir.

Otoriter rejimler, çekilmeye başvurma söz konusu olduğunda, ek maddi gerekliliklere tabi olacaktır. Bu tür ülkeler koruma tedbirlerini haklı çıkarmak için açık bir sosyal veya kalkınma sorununu ortaya atabilir. Korunma tedbirlerinin belirli bir kamu amacına etkin bir biçimde hizmet edeceğini göstermeleri gerekir.

Otoriter rejimlerin ihracatları demokratik ülkelerde sorunlar yarattığında, bu rejimler demokratik ülkelerin korunma eylemleri için daha kolay hedefler oluşturacaklardır. Örneğin bazı iş uygulamalarının haklı çıkarılması kolayken, bazıları kolay olmayabilir. Zengin ülkelerdekilerden oldukça düşük olan asgari maaş, düşük iş verimliliği ve yaşam standartları öne sürülerek yerel bir tartışmada gerekçelendirilebilir. Gevşek çocuk işçi çalıştırma düzenlemeleri, yaygın yoksulluğun olduğu bir ülkede iş gücünden genç işçilerin çıkarılmasının uygulanabilir ya da istenebilir olmadığı argümanından yola çıkılarak genellikle haklı gösterilir. Başka durumlarda sendikalaşma hürriyeti, toplu sözleşme ve zorla çalıştırmanın yasaklanmasının herhangi bir maliyeti yoktur. Bu haklara uyum zarar vermez; tersine ekonomik kalkınmaya katkıda bulunur. Büyük ihlaller iş gücünün sömürülmesine neden olur ve haksız dağıtım maliyeti yarattıkları gerekçesiyle ihraç eden ülkeler için korunma tedbirleri kapısını açar.

Korunma tedbiri anlaşmasının bu şekilde genelleştirilmesi riskler taşıyacaktır. Eleştirmenler, azaltılan tazminat kapsamının ticari anlaşmaların değerini düşüreceği endişesine kapılacaktır. Yeni süreçlerin bizi korumacılığın kaygan yamacına getireceği konusunda kaygılanacaklardır. Bu huzursuzluklar sisteme büyük zarar vermeden mevcut kanunlar kapsamında ortaya çıkan suiistimal düşünülerek dindirilmek zorundadır. GATT'ın anti-damping kuralları gibi korumacı engelleri kolaylaştırmak için açık bir biçimde tasarlanan mekanizmalar bu zamana kadar çok taraflı ticari rejimleri yok etmediyse, neden çok iyi tasarlanan fesih şartlarının daha kötü sonuçlara neden olduğu belirsizdir.

Daha az esnek olan kurallar daha iyi olacak diye bir kaide yoktur. Devletlerin harekete geçmeyi isteyecekleri durumlarda elini kolunu bağlı hissetmesine neden olma riskini arttırırlar. Bu nedenle ticari anlaşmaların değerini arttırmak yerine azaltabilirler ve onları imzalama isteklerini yok edebilirler.

Kendi yolumuzda devam edersek ne olacağını düşünün. Dünyanın ticaret bürokrasisinin meşgul olduğu ticari görüşmelerin Doha Ayağı sınırlarda, özellikle tarım alanında kalan engellerin azaltılmasına odaklanır. Bu görüşmeler 2001 yılında başladı ve birbiri ardına çöküş yaşadı. Bu görüşmelere eşlik eden bütün karmaşaya rağmen, Doha görüşmelerinin başarılı bir biçimde tamamlanmasından sonra elde edileceği düşünülen kazançlar oldukça azdır; hatta tam bir serbestleşme hareketinin getireceği dünya gelirinin yüzde 1'inin üçte birinden daha azdır.

Tabi ki Doha gündeminden büyük kazançlar sağlayanlar olabilir. Özellikle Batı Afrika'daki pamuk üreticileri Amerika Birleşik Devletleri'ndeki yardımların kaldırılmasından oldukça fayda sağlayacaktır; gelirleri yüzde 6'ya kadar çıkacaktır; asgari geçim düzeyine oldukça yakın olduğundan çiftçiler için bu ufak bir miktar değildir.[7] Öte yandan, kendi besinlerini üretmeyen fakir şehirli tüketiciler ve düşük gelirli besin ithal eden ülkeler, zengin ülkelerdeki yardımların kaldırılmasının ardından tarım mallarının dünya genelinde fiyatlarının artmasıyla zarar görecektir.[8]

Bütün olarak düşünüldüğünde, Doha küçük patatesler olarak algılanabilir. Son yıllarda bugününkilerden çok daha yüksek engellerle karşılaşan, ihracat odaklı Batı Asya ekonomilerinin başardığı ilerlemenin ardından, hiçbir ciddi ekonomist (ya da herhangi bir kişi) piyasa erişimi için geçerli mevcut kısıtlamaların fakir ülkelerin büyüme umutlarını ciddi biçimde sınırlandırdığını iddia etmeyecektir. Aslında Doha'nın ardında siyasi hareket gücünün olmayışı kısmen önemli ekonomik kazanç umutlarının çok zayıf olmasına bağlanabilir.

Ulusal sınırlar, ticaret üzerine önemli işlem maliyetleri *yükler*. Ancak standartlardaki farklılıklara, para birimlerine, yasal sistemlere, sosyal ağlara göre sınırdaki korumacılık daha az maliyet çıkarır. Dünya ticaret rejiminden büyük kâr kazanmak için geleneksel ticari serbestliğin ötesine geçerek ve ulusal standartlarla düzenlemeleri birbirine uygun hale getirmek için sınırların arkasına ulaşarak kapsamlı bir ku-

rumsal muayene gerekecektir. Bu kazançlar kurumsal çeşitlilik ve siyasi alanının faydaları pahasına elde edileceğinden, oldukça kısa süreli olacaklardır. Böyle bir stratejinin değeri şüphelidir; aslında son GATT ticaret görüşmelerinde yaşanan hayal kırıklığından sonra (Uruguay Round'u), anlaşılır sebeplerden ötürü bu konudaki isteklilik oldukça azdır.

Doha Round'un sıkıntıları, ticaret rejiminin kendini içinde bulduğu çıkmazın göstergesidir. Bunlar, dünya ekonomisinin iki iştah kapatıcı tercih arasında sendelemesine neden olan düşük getiri, yüksek maliyetli mevcut strateji sorunlarına örnek teşkil ederler. Olasılıklardan birine göre, toplum baskısı hükümetleri diğerlerinden intikam almaya iten, mevcut kuralların dışında tek taraflı bir korumacılığa başvurmaya zorlayacaktır. Uluslar, taahhütlerin politika hareket alanını çok kötü bir şekilde etkileyeceği korkusuyla bağımsız ticaret anlaşmalarına imza atmayı reddedecektir. Uluslararası işbirliği zamanla aşınacaktır. Başka bir olasılığa göre, "derin entegrasyon" ruhu en sonunda üstün gelecek ve devletler sürekli sınırlayıcı ticaret anlaşmaları imzalayacaktır. Uluslararası çeşitlilik alanı zamanla küçülecek ve ticari rejimin meşruluğu ve ekonomik gelişme umutları zarar görecektir.

Her iki şekilde de "aynı tas aynı hamam" yaklaşımı küreselleşmenin sağlığı için burada bahsettiğim reformlardan daha büyük bir risk taşır. Bu bir ikilem gibi görülebilir, ancak değildir: Ulusal demokrasilerin yeniden güçlendirilmesi, serbest dünya ekonomisi için bir engel değil, bir ön koşuldur.

Küresel Finansın Düzenlenmesi

Emlak krizinin inişe geçmesiyle hem ulusal hem de uluslararası alanda yaygın düzenleme yaklaşımının eksiklikleri bir bir ortaya çıktı. Kurallardaki boşluklar finansal kurumların sadece kendilerini değil toplumu da tehlikeye sokan riskler almalarına izin verdi. Yan etkileri, mali düzenlemenin darlığını ve sağlamlığını iyileştirmek için hevesli çabaları beraberinde getirdi. Tartışma konusu önlemler daha sıkı sermaye yeterliliği standartlarını, kaldıraç kısıtlamalarını, yönetici maaşlarının kısıtlanmasını, banka kapanışını kolaylaştıran kuralları, daha geniş ifşa gerekliliklerini, daha fazla denetlemeyi ve banka büyüklüklerinin kısıtlanmasını içerir.

Bu çabalar, büyük bir hileyle lekelendi. Politika yapıcılar düzenleme çeşitliliğine ve Amerika Birleşik Devletleri ile Avrupa Birliği gibi önemli oyuncuların kendi kurallarını belirlemesine izin veren yerel politikaların iniş çıkışlarına sahte bağlılık gösterir. Ancak bu politika yapıcıları çeşitli düzenlemelerin işlem maliyetlerini yükselteceği ve mali küreselleşmeyi durduracağı korkusuyla düzenlemede uyum sağlanması için baskı yapar. Üst düzey bir ABD Hazine yetkilisinin Avrupalı dinleyicilere söylediği gibi, "uluslararası standartlardan ve uygulamalardan ayrılarak, küresel piyasaları parçalanma riskine maruz bırakarak kendi yollarımızı çizemeyiz." Sözlerine ise şöyle devam etti: "Tıpatıp aynı değilsek birbirimize belirli standartlar uygulamayı zorlamamalıyız".[9] Bu iki rakip hedef arasında nasıl bir hassas yol izleyeceğimizi ise kimse açıklamadı. Birinin kekini alıp yeme çabası da sadece yanlış değildir; dünya ekonomisini onu neredeyse alaşağı eden türden felaketlere maruz bırakır.

Küresel yönetim meraklıları için uluslararası işbirliği krizden itibaren birkaç başarı üretmiştir. Ulusal politika yapıcılarının yetkilerinde gerçek bir değişim tam olarak gerçekleştirilemedi. Küresel bir düzenlemeci, diyelim ki bir dünya merkez bankası her zaman olduğu gibi bir hayal olarak kaldı. Değişiklikler küçüktür ve bir ölçüde yüzeyseldir. En önemlisi Yediler Grubu'nun yeri küresel ekonominin sadece laf gemisi konumundaki zengin ülkeler kulübü ayrıca gelişmekte olan ülkelerden önde gelenlerini de içeren Yirmiler Grubu tarafından verimli bir şekilde doldurulduu. Uluslararası Para Fonu ek mali kaynak elde etti. Yirmi ulusun düzenleyicilerinin ve merkez bankalarının birliği olan Mali İstikrar Kurulu'na (daha önce Forumu) yeni takip sorumlulukları verilmiştir. Basel Bankacılık Denetim Komitesi banka düzenlemesi için yeni bir dizi küresel ilke üzerinde çalışmaya başlamıştır.

Mali düzenlemenin gerçek hikayesi uyumdan ziyade uluslararası uyumsuzluktan ibarettir. Yerel baskı, bankacıların küresel olarak uyumlaştırılmış kurallarla gelmelerini beklemekten ziyade ulusal siyasetçileri mali reformlar bakımından çabucak harekete geçmeye zorlar.[10]

Sanayi ülkeleri arasındaki fay hattı beklenen hatlara düşer. Kıta Avrupası daha katı bir yaklaşımdan yanayken, Amerikalılar ve İngilizler mali sanayilerini felce uğratacak düzenlemelerin sınırları aşmasına karşı ihtiyatlıdır. 2009'da, Sosyalist partiler tarafından tahrik edilen

Avrupa Komisyonu borç sınırlarını kısıtlayan, sermaye yükümlülükleri getiren, katı ifşa gerektiren ve yöneticilerin maaşlarını sınırlandıran *hedge* fonlar ve özel şirketlere ilişkin kapsamlı düzenlemeler önerdi. Amerika'nın tekliflerini aşan ve Avrupa'da iş yapmak isteyen herhangi bir Amerikan firması için geçerli bu önlemler, söz konusu düzenlemeleri yumuşatmak için İngiliz çabalarının lehine lobi yapan Amerika Birleşik Devletleri'ni teşvik etti. [11] Benzer şekilde, Avrupa Parlamentosu Nisan 2009'da kredi derecelendirme kuruluşlarını idare eden geniş kapsamlı düzenlemeleri onayladı; bu durum yeni gerekliliklerin getireceği ek maliyetler hakkında Amerika Birleşik Devletleri temelli kredi derecelendirme kuruluşlarının şikayet etmesine neden oldu. Fransızlar ve Almanlar, o sırada aralarına katılan İngiltere ile birlikte sınır ötesi mali işlemler üzerinden küresel bir vergi alınması için (daha önce gördüğümüz Tobin vergisi benzeri) çaba gösterdi; ancak Amerika yönetimi bu çabaları püskürttü. Son olarak Avrupalılar bankacıların primlerinden vazgeçmemek için Amerikalılardan fazlasını yaptı.

Diğer konularda, Avrupalılar daha sıkı kontrollerde diretirken yolu açan Amerikalılar oldu. Başkan Barack Obama, bankaların büyüklüklerinde üst sınırı belirleyen ve bankaların kendi hesaplarına ticaret yapmasını yasaklayan "Volcker Kurallarını" onayladı. Amerika Birleşik Devletleri genel olarak bankaların sermaye yükümlülüklerini arttırma konusunda Avrupa'dan daha fazla bir iştah göstermiştir.[12] Her iki durumda da Avrupalılar Amerika Birleşik Devletleri'ni tek başına hareket etmekle ve uluslararası işbirliğini zayıflatmakla suçlamıştır.

Bu farklılıkları, uluslararası uyum normundan sapmalar olarak değil, çeşitli ulusal şartların doğal sonuçları olarak görmek zorundayız. Algılanan veya gerçek olan ulusal çıkarların farklılık gösterdiği bir dünyada, düzenlemelerde eşgüdüm sağlama isteği faydadan çok zarar getirebilir. Başarılı olsa dahi, aslında çok da uygun olmayabilecek daha sert standartlar ya da en düşük ortak payda temelinde zayıf anlaşmalar üretir. Bu farklılıkların belirli bir zamanda, müzakereler ve siyasi baskıyla saklanabileceklerini farz etmektense bu farklılıkları tanımak çok daha iyidir.

Bu arada uygulamamız gereken ilke tüketici güvenliğinde uyguladığımızla aynıdır. Başka bir ülke bize oyuncak ihraç etmek istiyorsa, oyuncaklarının bizim kurşun içeriğine ilişkin ve diğer güvenlik standartlarına ilişkin düzenlemelerimizden geçmesini temin etmek zorun-

dadır. Benzer şekilde, mali bir şirket ekonomimizde iş yapmak isterse, nerede konuşlandığına bakmaksızın bizim mali düzenlemelerimize uymak zorundadır. Başka bir deyişle yerel firmaların sahip olduğu sermaye yedeklerine sahip olmalı, aynı kamuoyunu aydınlatma yükümlülükleriyle karşı karşıya olmalı ve aynı ticaret kurallarına uymalıdır. Bu basit bir ilkedir: Eğer bizim oyunumuzun bir parçası olmak istiyorsan, bizim kurallarımıza göre oynayacaksın.

Simon Johnson'ın haklı olarak sorduğu gibi, ABD'nin kanun koyucuları sermaye yeterliliklerinin arttırılmasının gerekli olduğuna veya "başarısız olmak için çok büyük" olan bankaların dağılması gerektiğine karar verdiğinde, neden Avrupa'nın direncine rehin kalmalı?[13] Amerika Birleşik Devletleri için "uluslararası ekonomi diplomasisinin buzlu doğası ile Avrupalıların kendi çıkarları yüzünden" yavaşlamaktansa kendi başına hareket etmesi daha iyidir, der.

Amerika Birleşik Devletleri'nin Avrupa'dan daha sert kurallar istediği sermaye yeterlilikleri örneğini ele alalım. Johnson'ın önerisi şöyledir: Eğer diğer uluslar sermaye yeterliliklerini arttırmazsa, bankaların Amerika piyasalarına girmelerine veya Amerikan bankaları sermaye yedekleri için ek pay ayırmadıkça onlarla iş yapmalarına izin verilmemelidir. ABD bankaları ve yöneticileri, bu kuralları ihlal ettikleri takdirde para cezasına çarptırılacaktır. Johnson bu yaklaşımın Avrupalılara diz çöktüreceğine ve onları dünyanın en büyük ve en gelişmiş piyasasına erişebilmek için Amerika'nın yüksek standartlarına uymaya zorlayacağını düşünür.

Diğerlerinin aynı şekilde hareket edip etmediğine bakmaksızın, Johnson doğru fikirdeydi. Onun da söylediği gibi Amerika Birleşik Devletleri, "başka ülkelerin ne yapıp yapmayacağı hakkında endişelenmekten vazgeçmeli, Amerika Birleşik Devletleri'nde yüksek sermaye gereklilikleri oluşturmalı, güvenli ve verimli bir finans yapısına kavuşmak için bunu bir yol gösterici addetmelidir."[14] Eğer Amerika Birleşik Devletleri belirli standartlar altında kendini güvende hissediyorsa, diğer ülkeleri aynı çizgiye getirmek için değil, ulusal çıkarları bunu gerektirdiği için onları uygulamakta özgür olmalıdır.

Amerika Birleşik Devletleri için geçerli olan, diğer ülkeler için de geçerlidir. Başka ülkelerin diğerleriyle rekabet edebilirliği her zaman olmasa da bazı düzenlemeleri istediklerine karar verdiklerinde, bu sınır ötesi finansa kısıtlamalar koymak anlamına da gelse, bu düzen-

lemeleri oluşturmaya kendilerini yetkili görmelidir. Ticarette olduğu gibi, sağlıklı bir küresel rejim standartlarda ulusal çeşitlilik için bir boşluk bırakır.

Küçük olup mide bulandıran şey ise, finans serbest bir şekilde ulusal sınırları geçerken düzenlemelerde farklılıkların korunmasının oldukça güç olmasıdır. Bankalar ve yatırım danışmanlık şirketleri şimdi daha az külfetli kısıtlamaları olan alanlara hareket edebilir. Aslında mali küreselleşme ulusal düzenlemelerdeki farklılıkları etkisiz kılar. Ticarette bu, dibe doğru yarış olarak tanımlanabilecek "düzenleme arbitrajı" olarak bilinir.[15]

Bu nedenle düzenleme çeşitliliğine bağlılığın çok önemli bir sonucu vardır: Küresel finansta kısıtlama ihtiyacı. Oyunun kurallarının düzenleme arbitrajıyla mücadele etmek ve ulusal düzenlemeleri korumak için tasarlanmış sınır ötesi finansa ilişkin kısıtlamalara izin vermesi şarttır. Devletler bankaları ve mali akışı mali korunma için değil, ulusal düzenlemelerinin aşınmasını engellemek için dışarıda tutmalıdır. Başta gelen devletlerin hiçbiri bu ihtiyacı günümüze kadar açık bir şekilde kabul etmedi; ancak bu tür kısıtlamalar olmadan yerel düzenlemelerin etkisi çok az olacaktır ve yerel firmaların gevşek alanlardan ihraç edilen mali hizmetlerle rekabet etme şansı azalacaktır.

Böylece asgari düzeyde uluslararası ilkeler temelinde ve kısıtlı uluslararası eşgüdüm yoluyla yeni bir küresel mali düzen kurulmalıdır.[16] Yeni düzenlemeler, kaynakları arttırılmış ve daha gelişmiş bir IMF ile gelişmekte olan ülkelerin daha fazla söz sahibi olduğu bir yapı içerecektir. Kısıtlı hedefleri olan, mali şeffaflığı teşvik etme odaklı, ulusal düzenlemeciler arasında danışma ve bilgi paylaşımını destekleyen, mali istikrarsızlık ihraç eden yargı alanlarına sınırlar koyan (güvenli mali cennetler gibi) uluslararası bir finans sözleşmesi gerektirebilir. Mali işlemler üzerine ufak bir küresel vergi yüklenmesi (diyelim ki yüzde birin onda biri oranında) iklim değişikliği ve salgın hastalık gibi küresel sorunlara oldukça ufak bir ekonomik külfet yüklenerek müdahalede bulunmak için on milyarlarca dolar yaratacaktır.[17] Ancak kaldıracın düzenlenmesi, sermaye standartlarının oluşturulması ve mali piyasaların denetlenmesi sorumluluğu tam olarak ulusal düzeyde kalacaktır. En önemlisi amaç ve etki daha yumuşak yargı alanlarından gelen yabancı rekabetin yerel düzenleme standartlarını zayıflatmasını önlemek olduğu takdirde, kurallar hükümetlerin sınır ötesi mali işlemleri kısıtlama hakkını açık bir biçimde tanıyacaktır.

Ulusal düzenleme standartları lehine uluslararası düzenleme standartlarına daha az vurgu yapılması gücün teknokratlardan yerel gruplara, özellikle yasama organına kaymasını sağlayacaktır.[18] Teknokratlar Basel Komitesi ya da Yirmiler Grubu gibi uluslararası kuruluşlardaki tartışmalara hükmeder. Ulusal meclislerin daha fazla demokratik hesap verme yükümlülüğünün olması bu teknokratların etkisini azaltacak ve yurtiçindeki seçmenlerin daha büyük bir kesiminin tercihleri doğrultusunda düzenlemeler oluşturulacaktır. Pek çok ekonomist, siyasallaştırmanın geriye doğru atılmış büyük bir adım olduğunu düşünür. Ancak son zamanlarda teknokratların üzücü geçmişine bakıldığında bu konuda bir miktar şüpheci olmamıza izin verilebilir. Erasmus Hukuk Fakültesi'nden Profesör Nicholas Dorn'un belirttiği gibi, "demokratik temelde düzenleme çeşitliliği küresel mali düzenlemede ve piyasalarda son zamanlarda yaşanan çılgınlığa karşı bir önlemdir."[19]

Gelişmekte olan ülkeler için kuralların ek bir takım faydaları vardır. Bu kurallar, uluslararası sermaye akışını yönetmek ve ani duraksamalarla fazla değerlenmiş para birimlerini engellemek için onlara politik bir alan bırakır. Uluslararası uyuma çok fazla odaklanılması gelişmekte olan ülkelerin belirli çıkarlarını saf dışı bıraktı. Gördüğümüz gibi, mali bütünleşmenin bu ülkeler üzerinde beklenmedik ve olumsuz etkileri olabilir. Kısa vadeli sermaye akışları yerel makroekonomik yönetime çok zarar verir ve olumsuz para akışını kötüleştirir. "Sıcak para" Brezilya, Güney Afrika veya Türkiye gibi mali olarak serbest ekonomiler için rekabetçi bir para birimi sağlamayı zorlaştırabilir ve onları sanayi politikasından mahrum bırakabilir. İyi zamanlarda aşırı mali girişi engelleyebilmek için konjonktür denkleştirici ihtiyatlı kontroller iyi bir ekonomi politikasının ayrılmaz bir parçasıdır. Sadece küresel finanstaki durumun kısa aralıklarla mutluluktan üzüntüye geçebileceği bir dünyada önem kazanırlar. IMF ve Yirmiler Grubu gibi uluslararası kurumlar bu tür kontrollere kaş çatmak yerine sempatik bir yaklaşım takınmalıdır.[20]

Tabi ki, daha derin finansal entegrasyon isteyen benzer kafa yapısındaki ülke grupları mali korunmacılık için bunu bir bahane gibi kullanmadıkları sürece kendi düzenlemelerini uyumlu hale getirmekte serbesttir. Avrupa'nın bu yolu izlediği ve ortak bir düzenlemeciyi tercih ettiği düşünülebilir. Doğu ve Güneydoğu Asya ülkeleri nihayetinde bir Asya para fonu etrafında bölgesel bir derin entegrasyon oluşturabilir.

Dünyanın geri kalanı, düzenleme çeşitliliğinin gerekli bir mukabili olarak, belirli bir mali bölümlendirme ile birlikte yaşamak zorunda kalacaktır. Bunun da böyle olması gerekir. Bölünmüş egemenliğin hüküm sürdüğü bir dünyada, uykularımızı kaçırması gereken mali küreselleşmenin derinleşmesi ihtimalidir.

Küresel İş Gücü Akışının Faydalarından Yararlanma

Uluslararası ticaret ve finanstaki sorunlar doğru düzgün idare edilmeyen fazla küreselleşmeden kaynaklanır. Bunun aksine dünya ekonomisinin büyük bir kesimi yeterince küreselleşmemiştir. Dünya iş gücü piyasalarında daha fazla ekonomik serbestliğin olması özellikle dünyanın fakir ülkelerine çok fazla yarar sağlama potansiyeli sunar. Yabancı işçi kullanımına ilişkin olarak gelişmiş ülkelerin kısıtlamalarının çok ufak bir kısmının serbestleştirilmesi küresel gelir üzerinde büyük bir etkiye sahip olacaktır. Aslında kazançlar, Doha Round görüşmelerinde düşünülen ticaret önlemleri paketinin tamamı dahil olmak üzere, masada şu anda duran bütün önerilerden rahatlıkla üstün çıkacaktır! İş gücü piyasaları küreselleşmenin henüz yararlanılmamış bölgesidir.

İş gücü piyasalarının yeterince küreselleşmediğini söylemek şaşırtıcı olabilir. Medyadaki haberler teşvik edenden korkutana kadar zengin topraklardaki yabancı işçilerin hikayeleriyle doludur: Silikon Vadisindeki Hindistanlı yazılım mühendisleri, New York'un çalışma koşulları çok kötü iş yerlerinde çalışan Meksikalılar, Basra Körfezi ülkelerinde kötü muamele gören Filipinli hizmetçiler veya Avrupa'daki canı sıkkın Kuzey Afrikalılar. İnsan kaçakçılığı ve seks işçilerinin ticareti iş gücünde dünya ticaretinin özellikle çirkin tarafını temsil eder. Ancak gerçekler inkar edilemez. Ulusal sınırların aşılmasına ilişkin işlem maliyetleri dünya ekonomisinin bu parçasında diğer parçalarda olduğundan çok daha geniştir. Bunun yanı sıra, vize sınırlamaları ismi verilen, hükümetlerin sınırlarda açıkça uyguladığı engellerin bu maliyetlerin ortaya çıkmasında etkisi büyüktür. Bunlar bir kalemde azaltılabilirler.

Sayıları bir düşünün. Fakir ve zengin ülkelerde benzer niteliklere sahip işçilerin maaşları onda bir fark edebilir; bir işçi kendi gelirini sınırı geçerek birkaç katına çıkarabilir. Uluslar arasında ücretlerin doğrudan karşılaştırılması sorunludur; çünkü beceriler, eğitim, deneyim veya yeteneklerdeki farklılıklar gibi diğer faktörlerden vize kısıtlama-

larının etkisini ayırabilmek zordur. Bu faktörler için düzeltmeler yapan son bir araştırmada çarpıcı bulgular yer almıştır. Amerika Birleşik Devletleri'ne taşınan ortalama bir Jamaikalı işçi kazancını en az iki katına çıkarırken, Bolivyalı veya Hindistanlı biri en az üç katına, Nijeryalı biri ise sekiz katından fazlasına çıkarır. Bu rakamları bağlama oturtursak, Porto Rikolu bir işçinin New York'a taşındığında, diğer örneklerin aksine bunu yapmakta tabi ki özgürdür, elde etmeyi beklediği yalnızca yüzde 50'lik kazancı bu rakamlarla karşılaştırabiliriz.[21] Ya da yine yüzdesel olarak çok küçük olan (yüzde 50 veya çoğunlukla yüzde 50'den az) mal veya mali varlıkların fiyatlarında uluslar arasındaki farklılıkları karşılaştırabiliriz.

İş gücü piyasaları, başka herhangi bir piyasadan çok daha parçalıdır. Neden olduğu bu radikal parçalanma ve derin maaş uçurumları düşük gelirli ülkelerden kaçak göçmenleri gelirlerini ve arkalarında bıraktıkları ailelerinin yaşam standartlarını yükseltmek umuduyla önemli riskler almaya ve müthiş zorluklara katlanmaya teşvik eder. Böylesine büyük bir maaş uçurumunun nedenini anlamak zor değildir. Zengin ülkelerin vize politikası, fakir ülkelerden kısıtlı sayıda işçinin yasal olarak taşınıp ekonomilerinde iş bulmasına izin verir. Bunun yanı sıra, bu kısıtlamalar çoğunlukla yurtdışından iyi eğitimli ve kalifiye işçileri destekleme eğilimindedir.

Gelişmiş ulusların liderleri dünya genelinde geliri eşit bir şekilde arttırmakta ciddiyse, uluslararası iş gücü hareketliliğini yöneten kuralları tek yönlü bir bakış açısıyla iyileştirmeye odaklanacaktır. Gündemlerindeki hiçbir şey, ne Doha, ne küresel mali düzenleme ne de yabancı desteğin arttırılması, küresel dilimi genişletmedeki olası etkisi bakımından buna yaklaşamaz. Genel serbestleşmeden bahsetmiyorum. Gelişmiş ülkelerdeki vize kısıtlamalarının tamamen ya da çoğunlukla indirilmesi de zararlı olacaktır. Gelişmiş ülkelerdeki iş gücü piyasalarını ve sosyal politikaları darmadağın edecek geniş bir göç dalgasını başlatacaktır. Ama genişletilmiş iş gücü hareketliliğinin küçük çaplı programı idare edilebilir ve göçmen işçilerden ve yurtiçi ekonomilerinden büyük ekonomik kazançlar sağlanabilir.

İşte aklımdaki de bu. Zengin ülkeler toplam iş gücü güçlerini yüzde 3'ten fazla arttırmayacak *geçici* bir çalışma vizesi programı kabul edecekler. Bu plan kapsamında, fakir ülkelerden gelen kalifiye ve vasıfsız işçilerin beş yıla kadar zengin ülkelerde çalışabilecekler. Sözleşmele-

rinin sonunda işçilerin evlerine dönmelerini sağlamak için hem yurt içinde hem de misafir edildikleri ülkelerde bir dizi teşvik ve caydırıcı önlemle program desteklenecek. Esas göçmenler evlerine döndüğünde, aynı ülkeden gelen yeni işçi dalgası onların yerini alacak.[22]

Böyle bir sistem dünya ekonomisine yılda tahmini 360 milyar dolar kazanç sağlayacaktır; bu meblağ küresel ticarette *bütün* kalan gümrük vergilerini ve teşvikleri kaldıran bir sözleşmenin sağlayabileceğinden çok daha fazladır.[23] Gelirde bu yükseliş dünyanın en fakir işçilerine, gelişmekte olan ülkelerin vatandaşlarına doğrudan yansır. Ticari ve mali serbestleşmede olduğu gibi faydaların onlara damlayarak ulaşmasını beklemeyeceğiz. Aynı şekilde önemli bir nokta da bu sayıların toplam kazancı olduğundan az göstermesidir; çünkü ülkelerine dönen göçmenlerin kendi ülkelerinde sağlayacakları ek ekonomik faydayı dikkate almazlar. Zengin ülkelerde teknik bilgiyi, becerileri, ağları ve birikimlerini toplayan işçiler dönüşlerinden sonra kendi ülkelerindeki değişimin doğru aracıları olabilirler. Onların deneyimi ve yatırımları olumlu ekonomik ve sosyal dinamikleri canlandıracaktır. Daha önceki göçmenlerin Hindistan ve Tayvan'da yazılım ve diğer beceri odaklı sanayilerin ayağını yerden keserken yaptıkları güçlü katkılar bu planın olası faydalarını gösterir.[24]

Geçici çalışma vizesi programının ölçülebilir faydalarının bazı itirazlar temelinde düşünülmesi gerekir. Programın yeni bir alt sınıf yaratacağına veya çalışkan göçmenler için tam vatandaşlık yolunu kapatacağına ilişkin argümanlar eksiktir.[25] Göçmenlerin ülkelerinin kazançları daha geniş kitlelere yayacağı bir döner kapı vazifesi göreceğini ve bunun faydalarını görmezden gelirler. Geçici işçi programına herhangi bir alternatifin daha fazla göç değil, göçün kesin bir şekilde durdurulması olduğunu küçümserler. Ayrıca, gelişmekte olan uluslardan gelen işçilerin alternatifleri göz önünde tutulursa yurtdışındaki geçici işler için sürüler halinde sıraya gireceğini kavrayamazlar. Ancak itirazlardan ikisi yakından incelenmeyi hak eder.

İlki, izinleri dolduktan sonra yabancı işçilerin kendi ülkelerine dönmelerini sağlamak imkansız olmasa da zor olacaktır. Pek çok "misafir işçi" program uygulamada sürekli göçmen yaratmış olduğundan ve bazen durumu belirsiz yurtdışı doğumlu mukimlerden oluşan geniş bir sınıfın doğmasına neden olduğundan (Almanya ve pek çok diğer Avrupa ülkesinde olduğu gibi) bu meşru bir endişedir. Öte yandan, önceki

programlar işçilerin kendi vize koşullarına uyma istekliliklerine fazla güvenmeyerek "geçici" işçilerin dönmesi için bir takım teşvikler sunar. Kendi ülkeleri ile göç ettikleri ülke arasındaki büyük ücret farkı düşünüldüğünde, pek çoğunun geri dönmemesi çok da şaşırtıcı değildir.

İşler bir geçici iş vizesi programının kesin teşvikler ve cezalar sunması gerekecektir. Bir fırsatı yakalamak için bu teşviklerin işçiler, çalışanlar, göç edilen ülke ile misafir eden ülke dahil olmak üzere bütün taraflar için geçerli olması gerekir. Bir düşünceye göre, geçici işçi ancak ülkesine geri döndükten sonra bloke bir hesapta bekleyen kazançlarının bir kısmının ona iade edilmesidir. Vizesinin süresinden fazla kalan göçmen bir işçi fırsatın büyük bir kısmını ceza olarak kaybedecektir. Bunun gibi zorunlu tasarruf politikası göçmen işçilerin ülkelerine döndüklerinde yatırım yapmak için büyükçe bir kaynaklarının olmasını da sağlayacaktır.

Belki daha da önemlisi, vatandaşları ülkelerine geri dönme koşuluna uymayan ülkelerin cezalandırılması da olabilir. Örneğin, göçmen gönderen ülkenin işçi kotası dönmeyenlerin sayısı oranında azaltılabilir. Vizelerinin sürelerini geciktiren ve dönmeyen işçi sayısı ne kadar çok olursa, bir dahaki sefere geçici vize verilecek kişi sayısı da o kadar az olacaktır. Göçmenlerini başarılı bir şekilde geri dönecek şekilde örgütleyebilen göçmen gönderen ülkeler döner kapıdan yararlanacaktır. Diğerleri dışarıda kalacaktır. Böylece göçmen gönderen ülkeler, vatandaşlarının geri dönmesini teşvik etmek için yurtiçinde konuksever bir ekonomik ve siyasi iklim yaratma isteği duyacaklardır. Özellikle demokratik devletler, pek çoğu gelecekte iş izni için bekleyen seçmenlerinden vize dağıtım sayısının azalmaması için baskı göreceklerdir.

Herhangi bir geçici vize programının mükemmel çalışması olası değildir. Detayları doğru anlamak için makul bir miktar deneyim gerekecektir ancak bu fikirden vazgeçmek için yeterince çaba harcamadık ve hayal gücümüzü kullanmadık.

İkinci itiraz, yabancı işçilerin yerel işçilerle rekabete gireceği ve gelişmiş ülkelerdeki ücretleri aşağı çekeceğidir. Göç eden iş gücünün yerel iş gücünün ne kadarının yerine geçeceği ekonomistler arasında tartışılan bir konudur. Pek çok analist, mevcut bulgulardan göçün ücret üzerinde önemsiz bir etkisinin ya da olumlu bir etkisinin olacağı sonucuna varmıştır. Burada bu tartışmaya girmeyeceğim, ancak olumsuz etkilerinin olabileceğini de söylemek gerekir. Öyle olsa bile,

savunduğum kısıtlı program neredeyse yüzde 1'den daha fazla olmamak üzere yerel ücretlerde ufak bir düşüşe neden olacaktır.[26]

Öte yandan, okuyucu doğal olarak şunu sorabilir: Düşük gelir oranları olan ülkelerde standart ticaretten doğabilecek gelir düşüşleri hakkında bu kadar endişeliyken nasıl böyle bir programı destekleyebiliyorsunuz? Yerel yer değişiklikleri yaratırken ticaretin neden olduğu ahlaki sorunları tartıştığımız üçüncü bölümdeki argümanı hatırlayalım. Teknik gelişmeyle benzerlik konusunu ele alırken, serbest ticarete karşı "meşru" argümanların iki testten birini geçmesi gerektiği sonucuna varmıştım. İlki, toplam ekonomik kazançlar daha serbest ticaretin yarattığı dağıtım "masraflarına" kıyasla küçük kalmalıdır. İkincisi, söz konusu ticaret yurtiçindeki genel normları ve sosyal sözleşmeleri ihlal eden uygulamalar içermelidir.

Küçük bir geçici çalışma vizesi programına karşı dağıtım itirazı her iki karmaşayı da gidermez. Tartışıldığı gibi, önerilen şartlara uyan bir program şu andaki sınır engellerinin yüksekliği göz önünde bulundurulduğunda, yaratabileceği yeniden dağıtıma kıyasla büyük net faydalar sağlayacaktır.[27] Yerel çalışanları koruyan aynı çalışma standartları ve düzenlemeler kapsamında yabancı çalışanlar da yurtiçinde istihdam edilecektir. Herhangi bir ayrım olmayan sahada haksız rekabet iddiası da kalmayacaktır. Bu iki ifadenin herhangi birinin geçersiz olduğunun görülmesi durumunda, rakiplerin daha güçlü bir savunması olacaktır.

Gelişmiş ülkelerde geçici çalışma vizesi üzerinde yeterince geniş bir yerel politika konsensüsüne ulaşılıp ulaşılamayacağı ileride görülecektir. 2006 tarihli Kapsamlı Göç Reformu Kanunu, Amerika Birleşik Devletleri'nde misafir işçi planının kapsamını genişletecek hükümler içeriyordu, ancak tasarı Kongrede daha ilk günlerde gündemden düştü. Daha büyük bir yabancı işçi varlığı Amerika Birleşik Devletleri'nde veya Avrupa'da pek heyecan uyandırmaz. Bunun ışığında, bu tür programların siyasi bakımdan gerçek dışı addedilerek bir kenara atılması kolay olacaktır.

Bu bir hata olacaktır. Ticari serbestlik de hiçbir zaman çok büyük bir yerel siyasi destek toplamamıştır. Gelişmekte olan ülkelerden gelen ithalat,göç gibi zengin ülke ücretlerinde aynı düşüşü yaratır. Ancak bu politika yapıcılarının ticari engelleri kaldırmasına engel olmamıştır. Ticari serbestlik, ihracatçıların ve çok uluslu işletmelerin ve ekono-

mistlerin fikirlerinin bir araya gelmesiyle, siyasi liderliğin katkıda bulunmasıyla başarıya ulaştı. Bunun aksine geçici göç gelişmiş ülkelerde nadiren çok belirgin taraftar bulmuştur. Faydaları az değildir, ancak yararlanacaklar kesin olarak belirlenemez. Sadece Meksikalı bir işçi ABD'ye girdiğinde ve işvereninin kendisini ülkede tutarak doğrudan bir risk aldığı bir işte çalıştıktan sonra, yerel tartışmada kendi sesini yükseltebilir. Ekonomistler kendi adlarına, uluslararası iş gücü hareketliliğinin oldukça kısıtlayıcı rejimini zayıflatan siyasi gerçekliklere büyük tolerans tanımaktadır; zaten serbest olan ticari rejimin daha fazla serbestleşmesini önleyen korumacı güçleri kötüledikleri gibi.

Bugün, küresel iş gücü rejimi, 1950'deki uluslararası ticaret rejimi gibidir; dünya ekonomilerinin faydalar sağlamasını engelleyen yüksek duvarlarla çevrilidir. O zamandan beri ticaret rejiminin geçirdiği dönüşüm, benzer şeylerin göç konusunda da olabileceği umudunu verir. Bunun için yandaşlarının daha çok genişleyen iş gücü hareketliliğini savunmalarına izin veren dürüst ve açık görüşlü bir siyasi tartışma gerekecektir. Ekonomistler, bu tartışmanın şekillenmesinde önemli bir rol oynayabilir. Zengin ve fakir ulusların kazanabileceği faydaları açıklayabilirler ve işçi hareketliliğinden elde edilen kazançların, sadece ticaret ve finansta serbestlikten elde edilenlere kıyasla çok olgun meyveler vereceğini ifade edebilirler.

Çin'in Dünya Ekonomisine Uyumunun Sağlanması

Çin son çeyrek yüzyılda küreselleşmenin en başarılı hikayesiydi. Ancak bir sonrakinde küreselleşmenin çöküşünün nedeni de olabilir.

Çin, küresel ekonominin üstesinden gelmesi gereken bütün önemli sorunları barındırır. Düşük maliyetli ülkelerle ticaretin yarattığı gelir dağıtım ve ayarlama sorunlarıyla olan bir açık bir ekonomiyi nasıl uzlaştırabiliriz? Böyle bir ticaretin refah devleti, iş gücü piyasaları, vergi rejimleri ve gelişmiş devletlerin diğer sosyal düzenlemeleri üzerinde yaratabileceği olumsuz etkilerle nasıl başa çıkarız? Serbest, kurallara dayanan bir dünya ekonomisini sürdürürken gelişmekte olan ülkelerin ekonomilerini yeniden yapılandırmalarına nasıl yardım ederiz? Önemli oyuncuların hepsinin demokratik olduğu bir küresel ekonomiyle geniş bir otoriter rejimi nasıl bütünleştiririz?

Bu zorlukların hepsi, dünya genelindeki büyük kurumsal çeşitlilikten kaynaklanır. Kurumları Çin'inki kadar nevi şahsına münhasır olan veya dünya piyasasında çok büyük bir iz bırakan çok az ulus vardır. Bu zorluklara cevap vermenin en uygun yolu, çoğu zaman duyduğumuz daha sıkı uluslararası kurallar ya da eşgüdüm değildir. Çin *dahil olmak* üzere bütün ülkelere kendi ekonomik ve sosyal politikaları için daha geniş bir alan sağlarken ulusal sınırlar arasındaki olumsuz etkilerin azaltılması mümkündür.

Çin hala fakir bir ülkedir. Son yıllarda ortalama gelir oldukça hızlı bir artış göstermiştir, ancak Amerika Birleşik Devletleri'nin ortalama gelirinin yedide biri ile sekizde biri arasındadır; Türkiye ve Kolombiya ortalama gelirinin altında; El Salvador veya Mısır'ın çok da üzerinde değildir. Çin'in kıyı kesimleri ve Şangay ile Guangzhou gibi önemli ana kentler büyük bir zenginliğe sahipken, batı Çin'in büyük bir bölümü yoksulluk içindedir. Çin, Amerika Birleşik Devletleri'nden küresel ekonomik liderliği almaya ya da küresel bir egemenlik sağlamaya, en azından yakın zamanda bir aday değildir. Ancak 1.3 milyarlık nüfusu ve hızla büyüyen zenginliği küresel dünyada büyük bir görüntü çizer.

Çin'in ekonomik büyümesi büyük oranda dünya ekonomisi için bir avantajdı. Oyuncaklardan arabalara kadar fabrikalarında çok sayıda ürettiği inanılmaz derecede çeşitli mallar dünyanın geri kalan kısmındaki tüketiciler, özellikle de bu ürünlerin pek çoğuna ilk defa gücü yetebilen fakirler için gerçek birer hediyeydi. Çin aynı zamanda Afrika'daki ve karşılaştıkları ekonomik zorluklar bazen aşılması güç görünen diğer yerlerdeki gelişmekte olan ülkeler için de bir umut ışığı oldu. Ülke, ihracatlarını yerel koşullara göre hazırlanan ekonomik çeşitlilik ve kurumsal yeniliklerle bir araya getirerek küresel ekonominin ekonomik büyüme ve fakirliğin azaltılması için dengelenebileceğini gösteren en önemli örnektir.

Ancak bu tablo çok da hoş değildir. Çin ve ticari ortakları son yıllarda ürün güvenliği, patent ve telif hakkı ihlali, devlet teşvikleri, damping, para birimi manipulasyonu ve çeşitli şekillerde piyasa erişim kısıtlamaları hakkında süregelen ve giderek artan ticari ihtilaflara karışmıştır. Çin'den yapılan ithalatlar, Amerika Birleşik Devletleri'ndeki durgun ortalama gelirlerin başlıca günah keçisi konumuna gelmiştir. Çin'in muazzam ticaret fazlası, Paul Krugman gibi dengeli ekonomistlerin bile ülkenin "merkantalist" politikalarının ABD ekonomisine bir

milyondan fazla işe mal olmasından şikayet etmesine neden olmuştur.[28] Çin ayrıca doğal kaynak arayışı sırasında Afrika'da insan hakları ve iyi yönetim konusunda sorumsuzca davranmakla suçlanır.

Yakın gelecekte en önemli tehdidi ortaya koyan ihtilaf Çin'in ticaret dengesizliği ile ilgilidir. Ülkenin cari hesap fazlası (ihracat alındılarının ithalatlara oranla fazlalığını gösterir) son yıllarda en yüksek seviyeye ulaşarak 2007'de finansal krizin başlangıcında mevcut Gayri Safi Yurtiçi Hasılası'nın yüzde 11'ine yaklaştı (on yıl önceki düşük tek rakamlardan). Bu dengesizlik, Çin'de üretilen mallara küresel talebi arttırırken, diğer yerlerden gelen mallara talebi azalttı ve bunun sonucunda dünyanın geri kalanında ekonomik iyileşme oldukça karmaşık bir hal aldı. Çin dışında her yerde üretim sektörünün sağlığı üzerinde olumsuz etkileri vardı. Ancak sorun sadece ekonomik değildi. Tarih boyunca büyük ticari dengesizlikler korumacılık için verimli alanlar yaratmıştır. Çin'in ticaret fazlası azalmazsa, Amerika Birleşik Devletleri Çin ihracatına yönelik ticari engellere başvuracak; bu durum Çin'in karşılık vermesine ve diğer ülkelerin de benzer taktikler izlemesine olanak tanıyacaktır. Genel olarak Çin'in ticaretine ve küreselleşmesine karşı gelebilecek önemli bir siyasi tepki gerçek bir olasılık haline gelecektir.

Çin'in ihracata bağımlılığı dünya ekonomisini bir çöküş sürecine sokar mı? Bir taraftan Çin'in kalkınma stratejisi, diğer tarafta dünyanın geri kalanındaki ekonomik ve sosyal istikrar arasında çok köklü ve çözülemez bir çatışmayla karşı karşıya kalır mıyız?

Bu kaçınılmaz değildir. Ticari bir fazla, stratejisinin mantık yapısından değil, mevcut küresel kurallarımızdan kaynaklanan, Çin'in büyüme stratejisinin sadece *tesadüfi* bir sonucudur. Bunun nedenini anlamak için Çin'in büyüme hikayesine kısaca bir göz atmamız gerekir. Çin'in stratejisi, hükümetin ülkenin üretim altyapısını sürekli iyileştirmek suretiyle sanayiyi geliştirerek başardığı hızlı yapısal değişime dayanır. Hükümetin teşvik ettiği ekonomik faaliyetlerin çoğu ticarete konu edilebilir ve genellikle imalattır. Çin fabrikalarının ürettiği elektronik eşya, çelik, otomobil ve diğer imal edilen mallara yönelik olarak sürekli artan arz ile her bir ürün için olmasa da toplamda bu ürünler için Çin'deki talep birbirini karşıladığı sürece, bu strateji dış ticaret hesaplarındaki dengeyle muhteşem bir uyum içindedir.

Çok yakın zamana kadar, Çin modeli bu şekilde işledi. Çin hükümeti 1980'lerden beri ağırlıkla imalatı teşvik etse de bunu ticari dengesizli-

ğe neden olmayan, ticari kısıtlamalar, yatırım teşvikleri, sübvansiyonlar ve yerel işlem gereklilikleri gibi sınai politikalarla gerçekleştirdi.

Hükümetin Dünya Ticaret Örgütü'ne üyelik için hazırlandığı 1990'ların ikinci yarısında bu durum değişmeye başladı. Gümrük vergileri çok düşürüldü, pek çok teşvik ve yerel işleme gereklilikleri, Dünya Ticaret Örgütü koşulları gereğince iptal edildi. Öte yandan Çin hükümeti büyüme stratejisini bırakacak gibi görünmüyordu. Koruma ve imalata doğrudan desteğin azalmasını telafi etmek için renminbinin değeri oldukça düşürüldü.[29]

Ucuz bir milli paranın ekonomik etkileri, *ithalat üzerine konan vergiyle birleşen* ihracat sübvansiyonlarının etkileriyle aynıdır. Geleneksel sanayi politikaların aksine, ister istemez bir ticaret fazlası yaratır.[30] Böylece Aralık 2001'de Çin'in Dünya Ticaret Örgütüne üyeliği hoş karşılanmayan bir etki yarattı: Ticaret fazlasındaki hızlı yükselişde o sıralarda başladı.

Çin hükümetinin renminbinin değerinin arttırılmasına yönelik dış baskıya neden şiddetle karşı çıktığını şimdi daha iyi anlarız. Böyle bir politika, küresel dengesizliklerin azaltılmasına yardımcı olur, ancak Çin ekonomisinin büyümesini tehdit eder. Kendi araştırmalarım, renminbinin değer düşüklüğünü telafi edecek kadar değerinin arttırılması durumunda, Çin'in büyümesini yüzde 2 veya daha fazla azaltabileceğini ortaya koyar.[31] Bu büyüklükte bir azalma, Çinli liderlerin ekonominin yeterli istihdam sağlaması ve sosyal sürtüşmeyi engellemesi için gerekli olduğuna inandıkları yüzde 8'lik basamağın altında bir büyüme getirecektir. Ülkenin büyüklüğü ve jeopolitik önemi düşünüldüğünde, Çin'in siyasi istikrarını zedeleyen herhangi bir şey dünyanın geri kalanı için de endişe yaratmalıdır.

Batı medyasındaki olağan yorumlardan ortaya çıkan tablonun aksine, bu Çinlilerin "kötü çocuklar" olduğu basit bir ahlak oyunu değildir. Çin'in ticaret fazlası dünya ekonomisini tehdit eder, ancak büyümesinde önemli bir yavaşlama da aynı etkiyi yapar.

Böyle bir muammayı mevcut kurallarımız üretti. Pek çok kişi, Dünya Ticaret Örgütü'nün teşvik ve diğer sanayi politikalarının kullanımını kısıtlayabilmesini dünya ekonomisi için büyük bir başarı olarak görür. Bu büyük kayıplarla elde edilen bir başarıydı. Sanayi politikalarının kısıtlanması, Çin'i dünyanın geri kalanı için çok bayağı bir araç olan paranın değerini düşürmeye zorladı. Çin devleti parasının değerinin art-

masını önlemek için dolar almak zorunda olduğundan, ülkenin işine yaramayan düşük getirili ABD Hazine bonosu ve diğer kıymetlerinden 2 trilyon dolardan fazla rezerv tutmak zorunda kaldı.[32] Bariz bir şekilde ortaya çıkan ikilemden anlaşılan, daha sıkı küresel kuralların daha kötü küresel sorunlara neden olduğudur.

Doğru yaklaşım, Çin'i ve aslında bütün gelişmekte olan ulusları kendi büyüme politikalarını izlemek konusunda serbest bırakmak olacaktı. Dünya Ticaret Örgütü sübvansiyonlar ve diğer sanayi politikalara dair kısıtlamaları durdurulmalı veya gelişmekte olan ülkeler için genel bir istisna olarak sınıflandırılmalıdır. Sonrasında Çin ve diğer gelişmekte olan ülkelerin çok büyük ticaret fazlası yaratmayan para, finans ve makroekonomik politikalar izlemesini beklemek mantıklı olacaktır. Bedeli şu olacaktır: Kendi büyüme stratejinize sahip olabilirsiniz, ancak ticaret fazlası şeklinde dünyanın geri kalanı için muazzam olumsuz sonuçlara neden olmamayı temin etmeniz de gerekir. Bu sayede Çin, Dünya Ticaret Örgütü yaptırımlarından çekinmeden istihdam ve büyüme hedeflerini desteklemek adına zekice sanayi politikalar izleyebilecektir. Çin'in aynı zamanda büyüme üzerine olumsuz etkilerinden korkmadan renminbisinin değerini arttırmasına da izin verecektir. En azından, Çin'in ticaret fazlasını azaltmayı reddetmesinin tek geçerli gerekçesini ortadan kaldıracaktır.

Çin dengeli ticarete doğru yol alırken, dünya ekonomisine en önemli ve yakın tehdit geri çekilecektir. Ancak Çin'in dünya piyasalarındaki gittikçe genişleyen ayak izi, ticaretinin bir kısmını sorunlu kılmaya devam edecektir. Çin ekonomik dönüşümüne devam ettikçe ve çok daha gelişmiş ürünlerde pazar payı elde ettikçe, başka ülkelerden yerel gelir dağılımı pazarlıklarını, çalışma standartlarını, çevre koşullarını veya sosyal normları zayıflattığı konusunda yaygın şikayetler üreteceğinden emin olabiliriz. Bu şikayetler, Çin'in genel olarak geniş bir ticaret fazlası elde ettiği dünyada daha büyük dikkat çekecektir; olmadığında ise yok olmayacaklardır. Çin ve ithalatçı ülkeler buna uygun olarak tepkiler vermelidir.

Bu kitapta söz konusu çatışmalar hakkında düşünmek ve iyiyi "korumacı" kötüden ayırt etmek için bir yöntem sundum. Ayrıca bunları değerlendirmek için uygun olan bir fesih şartı mekanizması, yerel süreçlerle birlikte daha geniş bir önlem anlaşması önerdim. Çin, bu yeni aracın sağladığı esnekliğin ihracatlarını oldukça sınırlandıracağını

düşünebilir. Öte yandan Çin devleti (başlıca gelişmekte olan ulusların devletleri ile birlikte) küresel ekonominin temel bir gerçekliğini de kabul etmelidir. Çin ve diğer gelişmekte olan uluslar politika alanı istiyorlarsa, zengin ulusların da buna sahip olmalarına izin vermelidirler. Çin'in kendine özel kurumlarını sürdürme hakkı vardır; ancak diğer ulusların Çin rekabeti tehdidi altında kendi ekonomik ve sosyal modellerini değiştirmelerini bekleyemez. Bunun yanı sıra, Çin'in demokratik olmayan siyasi rejimi Brezilya, Türkiye veya Hindistan gibi diğer ülkelerin ticaretine kıyasla Çin ticaretinin daha büyük bir denetim altında olmasını gerektirir.

Önerilen tedbir mekanizmasının iyi tasarlanması kaydıyla kabul ettiği politikalar genel olarak ticarete fazla zarar vermez. Bunun sonuçları, ihracatçıların açık bir küresel ekonomiyi korumak için ödeyecekleri ufak bir bedel olacaktır. Çin merkantalizm kapsamında deneyimlediği ticari kısıtlamaları, dişe diş kana kan mücadele etmesi gereken korunma nedenleri olarak değil, sistemin sürdürülmesinde gerekli uygulamalar olarak kabullenmek zorunda kalacaktır.

Nihayetinde, dünya ekonomisinin kendisine bugüne kadar hükmeden Batılı değerler ve kurumları Çin'in kültürel, sosyal ve siyasi sistemindeki büyük farklılıklarla uzlaştırması gerekecektir. Amerikalılar ve Avrupalılar ekonomik büyümenin Çin'i daha batılı; liberal, kapitalist ve demokratik yapacağını tahmin edebilirler. Ancak İngiliz bilim adamı ve gazeteci Martin Jacques'in de hatırlattığı gibi, böyle bir uyuma inanmak için elimizde pek az sebep vardır.[33] Çin'in köklü tarihine; ekonomi, toplum ve devlet yapısına ve aralarındaki düzgün ilişkiye dayanan farklı bakış açıları vardır. Çin ekonomik güç kazandıkça, bu görüşleri daha iyi yansıtan bir dünya düzenini destekleyecektir.

Bunun sonucunda çıkan gerilimin idare edilmesi kolay olmayacak. Ancak çeşitliliğe saygı gösteren ve işbirliği ile ortak standartlara güveni en üst noktaya taşıyan küresel kurallar kapsamında zorlukların halledilmesi daha kolay olacak. Bu kuralların tek bir egemen tarafından desteklenmesine (Amerika Birleşik Devletleri veya Çin) gerek yoktur ve Amerika Birleşik Devletleri'nin rolü gittikçe azaldığında dünya ekonomisine daha fazla istikrar sağlayacaktır.[34] Bu vurgu Çin için de geçerlidir. İngiltere ve diğer emperyalist güçlerin elinde on dokuzuncu yüzyıl boyunca ülkenin yüz yüze kaldığı küçümsenme, Çinli liderlerin ulusal bağımsızlığa ve ülkenin kendi işlerine dışarıdan müdahale edil-

memesine yürekten bağlanmasını sağlamıştır. Hafif bir küresel dokunuş bu değerlerle tutarlı olacaktır.

Son Sözler

Küreselleşmenin geleceğine ilişkin herhangi bir kitabı, makaleyi veya bir dergide yazan konuk yazarı okuyun ya da konuyla ilgili devlet adamını dinleyin; hemen kendinizi ağır sorunların yükü altında ezilmiş hissedeceksiniz. Önemli ulusların siyasi liderlerinden yeterince uluslararası işbirliği sağlayabilecek miyiz? Dünya ekonomisinin gereksinim duyduğu küresel yönetim yapılarını kurmakta başarılı olabilecek miyiz? Dünya ekonomisinin üyelerini, ekonomik küreselleşmenin onlar için iyi olduğuna ve eşitsizlik ile güvensizlik bir güç olmadığına nasıl inandırırız? Amerika Birleşik Devletleri'nin ekonomik gücü azaldığında küresel ekonomiye ne olacak? Çin yeni egemen mi olacak; eğer olursa, bu uluslararası düzeni nasıl değiştirecek?

Bu sorular kişinin başını ağrıtmaya yeter. Ancak bunlar yanlış önermelerden türetilir: Hiper küreselleşme çekicidir (ya da kaçınılmazdır) ve ulus devletlerin yeniden güçlendirilmesi dünya ekonomisini çok şiddetli etkileyecek güçleri serbest bırakacaktır. Bunlar görevimizi gereksiz yere karmaşıklaştırırlar.

Küreselleşme hakkında size çok farklı bir hikaye anlatabiliriz ve anlatmalıyız. Küreselleşmeyi tek bir kurumlar dizisi veya tek bir ekonomik süper güç isteyen bir sistem olarak görmek yerine, onu birbiriyle etkileşimleri basit, şeffaf ve sağduyulu trafik kurallarının ince bir tabakasıyla yönetilen çeşitli ulusların bir araya gelmesi olarak kabul etmeliyiz. Bu bakış açısı, "düz", sınırsız dünya ekonomisine giden bir yol açmayacaktır. Hiçbir şey bunu yapmayacak. Yapacağı şey, demokrasilere kendi geleceklerini belirlemek için hareket alanı sağlayan, sağlıklı ve sürdürülebilir bir dünya ekonomisi sunmaktır.

SONSÖZ

Yetişkinlere Bir Masal

Bir zamanlar göl kıyısında ufak bir balıkçı köyü vardı. Köylüler fakirdi; yakaladıkları balıkları yer, diktikleri giysileri giyerlerdi. Çok uzaklarda olan ve sık bir orman yolundan günlerce süren yolculuk sonunda ulaşılan denizden uzaktaki köylerle ilişkileri yoktu.

Göldeki balık nesli tükenmeye yüz tuttuğunda, köylüler için hayat çok daha fazla çetrefilleşti. Köylülerse daha çok çalıştılar; ama bir kısır döngüye saplandılar. Balıklar azaldıkça, her balıkçı gölde daha uzun süre kaldı ve balık neslinin çok daha hızlı bir şekilde yok olmasına neden oldu.

Köylüler köyün şamanına gidip yardım istediler. Omuzlarını silkti ve şöyle dedi şaman: "İhtiyar heyetimiz ne için var? Bütün gün oturup sadece dedikodu yapıyorlar. Bu sorunu onlar çözmeli." "Nasıl?" diye sordu köylüler. "Basit," dedi şaman. "Heyet bir balıkçılar kooperatifi kurmalı ve her bir kişinin ayda yakalayabileceği balığa karar vermeli. Balık nesli yenilenecek ve biz de gelecekte bu sorunla karşılaşmayacağız."

İhtiyar heyeti, şamanın dediğini yaptı. Köylüler yaşlıların kendilerine işlerini nasıl idare edeceklerini söylemelerinden rahatsızdı, ancak kısıtlamanın gerekli olduğunu anladılar. Çok zaman geçmeden göl balıkla dolup taştı.

Köylüler şamana döndü. Önünde boyun eğip, bilgeliği için ona teşekkür etti. Ayrılacakları sırada şaman dedi ki: "Benim yardımım ilginizi çektiğine göre, size başka bir fikir vermemi ister misiniz?" "Tabi ki," dedi köylüler hep bir ağızdan.

"Pekala," dedi şaman. "Daha ucuza ve daha iyisini ormanın öteki tarafındaki köylerden satın almak varken, giysilerinizi dikmek için bu kadar zaman harcamanız delilik değil mi? Onlara ulaşmak kolay değil, ama sadece yılda bir ya da iki kez oraya gitmeniz gerecek."

"Ah, ama onlara karşılığında ne satabiliriz?" diye sordu köylüler. "İçlerdeki insanların kurutulmuş balığı çok sevdiklerini duydum," dedi şaman.

Köylüler de dediğini yaptı şamanın. Balıklarından birazını kuruttular ve ormanın öte yanındaki köylere bunları pazarlamaya başladılar. Köydeki giysi fiyatı çok büyük bir düşüş yaşarken balıkçılar aldıkları yüksek fiyatlarla zengin oldular.

Bütün köylüler mutlu değildi. Kayığı olmayan ve geçimini diktikleri giysilerden sağlayanlar sıkıntı içindeydi. Diğer köylerden gelen daha ucuz ve daha kaliteli giysilerle yarışmak zorundaydılar ve ucuz balık almak için daha çok zorlanıyorlardı. Ne yapmaları gerektiğini şamana sordular.

"Pekala, bu ihtiyar heyetinin çözmesi gereken başka bir sorun," dedi şaman. "Her ailenin aylık şölene katkı yapmak zorunda olduğunu biliyorsunuz, değil mi?" "Evet," diye cevap verdiler. "O zaman, balıkçılar şu anda daha zengin olduklarına göre, onlar daha fazla, siz daha az katkı yapmalısınız."

İhtiyar heyeti bunun adil olduğuna karar verdi ve balıkçılardan aylık katkılarını arttırmalarını istedi. Balıkçılar bu işe pek sevinmedi, ama köy içindeki ahengi bozmamak için bunun mantıklı olduğunu düşündüler. Sonunda köyün geri kalanı da mutluydu.

Şamanın aklına bu sırada başka bir fikir geldi. Dedi ki: "Tüccarlarımız bu sık ormanda günlerce yolculuk etmek zorunda kalmasaydı, kim bilir köyümüz ne kadar zengin olurdu. Ormanın içinde doğru düzgün bir yol olsaydı, ne kadar fazla ticaret yapabilirdik bir düşünün." "Ama nasıl?" diye sordu köylüler. "Basit," dedi şaman. "İhtiyar heyeti ormanın içinde yol inşa edecek bir çalışma takımı kurmalı."

Çok geçmeden, seyahat zamanını ve maliyetini düşüren bir yol sayesinde köy diğer köylere bağlandı. Ticaret gelişti ve balıkçılar daha da zenginleşti, ama şölen zamanı zenginliklerini diğer köylülerle paylaşmayı unutmadılar.

Fakat zaman geçtikçe, işler bozuldu. Yol sayesinde diğer köylülerin ormandan göle erişimi kolaylaştı ve onların da sürüler halinde balık

avlamalarına olanak verdi. İhtiyar heyeti de balıkçı kooperatifi de dışarıdan gelenlere avlanma kısıtlamaları getiremedi; böylece balık nesli yeniden hızlı bir şekilde tükenmeye başladı.

Yeni rekabet, yerel balıkçıların kazançlarını da düşürdü. Şölenin çok tek taraflı ağır bir külfet olduğundan şikayet etmeye başladılar. "Benzer gerekliliklere tabi olmayan yabancılarla nasıl rekabet edebiliriz?" diye sordular ümitsizlik içinde. Bazı yerel balıkçılar şölen günlerinde köyden tüymeye bile başladı. Yoldan gidip gelmek kolaydı; böylece bütün sorumluluklarından kaçabildiler. Bu durum köyün geri kalan kısmını çok kızdırdı.

Şamana gitmenin vakti yine gelmişti. Köyde, her iki tarafın da kendi durumunu tutkulu bir biçimde savunduğu, uzun ve gürültülü bir toplantı yapıldı. Herkes bu durumun sürdürülemez olduğunda hemfikirdi; ancak önerilen çözümler çeşitliydi. Balıkçılar kurallarda aylık şölene katkılarının azaltılmasını öngören bir değişiklik istedi. Diğerleri yabancılarla balık ticaretinin bitirilmesini istedi. Hatta bazıları hiç kimsenin köye girememesini ve köyden çıkamamasını sağlamak için yolun kayalarla kapatılmasını talep etti.

Şaman bu iddiaları dinledi. "Makul olmalı ve uzlaşmalısınız," dedi biraz düşündükten sonra. "Benim önerim şu. İhtiyarlar heyeti yolun girişine bir gişe koymalı ve giren çıkandan bir ücret talep etmeli." "Ama bu bizim ticaretimizi daha pahalı kılacak," diye itiraz etti bir balıkçı. "Evet, doğru," dedi şaman. "Ama bu aynı zamanda aşırı avlanmayı azaltacak ve şölenlerdeki katkı kayıplarını giderecek. Hem ticareti tamamen kesmeyecek," diye ekledi, kafasıyla yolu tamamen kapatmayı isteyen köylülere işaret ederek.

Köylüler, bunun mantıklı bir çözüm olduğunda anlaştı. Toplantıdan memnun bir şekilde ayrıldılar. Köyde dirlik düzen yeniden sağlandı.

Herkes sonsuza dek mutlu yaşadı.

NOTLAR

Giriş

1. Bu makale nihayet 2009 yılında yayınlandı. Bakınız Dani Rodrik and Arvind Subramanian, "Why Did Financial Globalization Disappoint?" *IMF Staff Papers*, vol. 56, no. 1 (March 2009), pp. 112–38.

1: Devletlerin ve Piyasaların Küreselleşmesi

1. Hudson's Bay Company olarak bilinen şirketin tarihi geçmişi için bakınız Beckles Willson, *The Great Company* (Toronto: Copp, Clark Company, 1899).
2. Garraway'in kahvehanesi, on altıncı yüzyılda kahve Yakın Doğu'dan Avrupa'ya geçerken küreselleşmenin bir ürünü haline geldi. Kahvehaneler on yedinci yüzyılın ikinci yarısında İngiltere'de mantar gibi çoğaldı; sosyal ve ticari amaçla bir araya gelinen gözde mekanlar oldular. Bakınız Deborah Hale, "The London Coffee House: A Social Institution" (April 2003), available online at http://www.rakehell.com/article.php?id=206. On sekizinci yüzyılda Amsterdam merkezli kahve ticaretinin öyküleştirildiği, ancak hakkında da oldukça fazla bilginin verildiği biranlatı için bakınız David Liss, *The Coffee Trader* (New York: Random House, 2003).
3. Çevirimiçi Canadian Encyclopedia, *Nonsuch*'ın deniz yolculuğu ve Hudson's Bay Company'ye ilişkin diğer bilgiler konusunda iyi bir kaynaktır. Bakınız http://www.thecanadianencyclopedia.com/index.cfm?PgNm=ArchivedFeatures&Params=A256.
4. İmtiyaz beyanı metninin tamamı için bakınız http://www.solon.org/Constitutions/Canada/English/PreConfederation/hbc_charter_1670.html.
5. Peter C. Newman, *Empire of the Bay: An Illustrated History of the Hudson's Bay Company* (New York: Viking/Madison Press, 1989), p. 39.
6. Lawrence H. Officer'in yardımıyla 2009 ABD dolarına çevrildi, "Five Ways to Compute the Relative Value of a UK Pound Amount, 1830 to Present," MeasuringWorth, 2008. URL, http://www.measuringworth.com/ukcompare/.
7. Sırayla her biri yıllık yüzde 1 ile 0.4. Bakınız Kevin H. O'Rourke and Jeffrey G. Williamson, "After Columbus: Explaining Europe's Overseas Trade Boom, 1500–1800," *Journal of Economic History*, vol. 62, no. 2 (June 2002), pp. 417–55.
8. On beşinci yüzyılın başlarında Zeng He'nin ünlü Doğu Afrika yolculuklarından sonra Çin imparatorları bu tür kıtalar arası keşif seferlerini anlaşılmaz bir biçimde yasakladılar.
9. Ronald Findlay and Kevin H. O'Rourke, *Power and Plenty: Trade, War, and the World Economy in the Second Millennium* (Princeton and Oxford: Princeton University Press, 2007), p. 146.
10. Bu argümanın özeti Eric Williams'dan alınmıştır, *From Columbus to Castro: The History of the Caribbean 1492–1969* (New York: Random House, 1984), pp. 138–39.

11. George Bryce, *The Remarkable History of the Hudson's Bay Company*, 3rd ed. (London: Sampson Low, Marston & Co., 1910), pp. 22–23.
12. Newman'dan alıntı, *Empire of the Bay*, sayfa 165.
13. Gerçek alıntı: "Bu kadar fazla avantajın sağlandığı iş bölümü, sebep olduğu genel zenginliği öngören ve amaçlayan herhangi bir insan akıllığının sonucu değildir. Böyle kapsamlı bir yararı olmayan insan doğasında belirli bir eğilimin çok yavaş olsa da, gerekli bir sonucudur: taşımak, bir şeyi diğeriyle değiştirme eğilimi." - Adam Smith, *An Enquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations* (1776), Bk I, chap. 2.
14. Bakınız David R. Cameron, "The Expansion of the Public Economy: A Comparative Analysis," *American Political Science Review*, vol. 72, no. 4 (December 1978), pp. 1243–1261.
15. Vito Tanzi and Ludger Schuknecht, *Public Spending in the 20th Century: A Global Perspective* (Cambridge: Cambridge University Press, 2000), chap. 1.
16. Dani Rodrik, "Why Do More Open Economies Have Bigger Governments?" *Journal of Political Economy*, vol. 106, no. 5 (October 1998), pp. 997–1032. Bu bulguların güncellenmiş hali için bakınız Giuseppe Bertola and Anna Lo Prete, "Openness, Financial Markets, and Policies: Cross-Country and Dynamic Patterns," unpublished paper, University of Torino, November 2008.
17. Jeffrey Immelt, "A Consistent Policy on Cleaner Energy," *Financial Times*, June 29, 2005, quoted in Daniel W. Drezner, *All Politics Is Global: Explaining International Regulatory Regimes* (Princeton: Princeton University Press, 2007), p. 44.
18. Hudson's Bay Company'nin İngiltere'den ihraç ettiği emtia değerinin 650 dolarken ithal edilen kürk değerinin 19,000 dolar olduğu belirtilirse, Kızılderililere teklif edilen ticaret şartları hakkında bir fikir elde edilebilir. Willson, *The Great Company*, 1899, p. 215. Nakliye ve diğer masraflarla bile, şirket için oldukça büyük bir kar sağlamıştır.

2: İlk Büyük Küreselleşmenin Yükselişi ve Düşüşü

1. Farklı tarihi çağlar sırasında dünya ticaretinin büyüme oranı tahminleri için bakınız Kevin H. O'Rourke and Jeffrey G. Williamson, "Once More: When Did Globalisation Begin?" *European Review of Economic History*, 8 (2004), pp. 109–17.
2. John Morley, *The Life of Richard Cobden* (London: T. Fisher Unwin, 1905), p. 711. Quoted in the Wikipedia entry http://en.wikipedia.org/wiki/Cobden-Chevalier_Treaty.
3. On dokuzuncu yüzyıl tarifesi hakkında vazgeçilmez bir kaynak Paul Bairoch, "European Trade Policy, 1815–1914," in Peter Mathias and Sydney Pollard, eds., *The Cambridge Economic History of Europe*, Vol. 8: *The Industrial Economies: The Development of Economic and Social Policies* (Cambridge: Cambridge University Press, 1989), pp. 1–161.
4. Aynı yerde, p. 138.
5. Güneyli çıkar grupları, ihracatın vergilendirilmesini yasaklayan bir maddenin ABD Anayasasına eklenmesini sağladı. Müteveffa Abba Lerner tarafından tanımlanan ve "Lerner teoremi" olarak bilinen, ithalat vergi tarifelerinin de ekonomik sonuçlar bakımından ihracat vergileriyle aynı olacağını tahmin edememişlerdi.
6. Robert O. Keohane, "Associative American Development, 1776–1861: Economic Development and Political Disintegration," in John G. Ruggie, ed., *The Antinomies of Interdependence* (New York: Columbia University Press, 1983), p. 48.
7. Ekonomileri büyük ölçüde tarıma ve yerel nüfus üzerinde otoriter kontrol mekanizmasına dayalı kalan Latin Amerika deneyimi de benzer bir karşılaştırma sunar. Engerman ve Sokoloff'un da ikna edici bir biçimde belirttiği gibi, bu ekonomilerin neden hiçbir zaman kaliteli temsil kuruluşları ve iyi yönetim sistemleri geliştirmediğini açıklar. Aynı görüş, daha önce Barrington Moore tarafından da dile getirildi. Ona göre İç Savaş'ta Güney'in kazanması

ülkeyi, "primitif ekonomileri, egemen bir demokrasi karşıtı aristokrasisi, siyasi demokrasiyi destekleyemeyen veya destek lemek istemeyen zayıf ve bağımlı bir ticari ve sanayi sınıfı olan bugünün bazı modernleşen ülkelerinin durumuna" soktu." Bakınız Stanley L. Engerman and Kenneth L. Sokoloff, "Factor Endowments, Institutions and Differential Paths of Growth Among New World Economies: A View from Economic Historians of the United States," in Stephen Huber, ed., *How Latin America Fell Behind* (Stanford, CA: Stanford University Press, 1997); Barrington Moore, Jr., *Social Origins of Dictatorship and Democracy: Lord and Peasant in the Making of the Modern World* (Boston: Beacon Press, 1966), p. 153, quoted in Keohane, "Associative American Development," p. 73.

8. Bakınız Bairoch, "European Trade Policy," who provides a range of estimates.
9. Aynı eserde, pp. 88–90.
10. Sonrasında bile, John Nye'ın bize hatırlattığı gibi, İngilizlerin serbest ticarethevesi vergilerin yüksek kaldığı şarap gibi birkaç ürünlere yayılmadı—John V. C. Nye, "The Myth of Free-Trade Britain," March 3, 2003, available at http://www.econlib.org/library/Columns/y2003/Nyefreetrade.html.
11. Bairoch, "European Trade Policy," p. 84'te belirtildi.
12. Bu, amaçlarına hizmet ettiği takdirde serbest ticaretçilerin sıklıkla çalacakları merkantalist bir mantık hatasıdır. Örneğin, Samuel Brittan, Gladstone'un merkantalist gerekçe haricinde mevcut "adil rekabet yanlılarını" eleştirdiği ilk kısmı onaylayarak alıntılar: Brittan, "Free Trade versus 'Fair Trade,' " Remarks at Foreign Policy Centre meeting with Hilary Benn, January 10, 2005, available online at http://www.samuelbrittan.co.uk/spee39_p.html. Özellikle çatışan bir örnek, NAFTA yanlılarından bazıları tarafından öne sürülen ve Meksika ile ABD ticaret dengesi üzerinde olumlu etkileri nedeniyle ABD istihdamını arttıracağına yönelik argümandır. Bakınız Gary Clyde Hufbauer and Jeffrey J. Schott, *NAFTA: An Assessment*, rev. ed., Peterson Institute for International Economics, Washington, DC, October 1993.
13. Niall Ferguson, *Empire: The Rise and Demise of the British World Order and the Lessons for Global Power* (New York: Basic Books, 2003), xxi.
14. Kris James Mitchener and Marc Weidenmier, "Trade and Empire," Working Paper 13765, National Bureau of Economic Research, Cambridge, MA, January 2008, p. 2. Bu yazarlar ticareti teşvik eder sonuçları bakımından İngiltere ile diğer imparatorluklar arasında istatistiksel olarak herhangi bir önemli farklılık bulmazlar.
15. John Gallagher and Ronald Robinson, "The Imperialism of Free Trade," *The Economic History Review*, new series, vol. 6, no. 1 (1953), pp. 1–15: "herhangi belirli bir bölgede, ekonomik fırsat büyük, siyasi güvenlik ise küçük algılanırsa, büyüyen ekonomiye tam anlamıyla katılım, ancak gücün söz konusu devlette tamamen uygulanmasıyla başarılı olur. Bunun aksine, yeterli siyasi çerçeveler bu şekilde oluşturulmaya başlandığında, sömürgeci müdahale sıklığı azalır ve emperyalistkontrol buna göre gevşer" (s. 6).
16. Bir kuyumcu tartısı ons 31.1034768 *grain* altındır, yani bir *grain* 0.0021 onsa eşittir.
17. Bakınız Barry Eichengreen, *Globalizing Capital: A History of the International Monetary System*, 2nd ed. (Princeton and Oxford: Princeton University Press, 2008), p. 29.
18. İki savaş arası dönemde önemli merkezi bankacılar arasındaki ilişki Liaquat Ahamed'in eseri *Lords of Finance: The Bankers Who Broke the World* (New York: Penguin, 2009)'da ele alınmıştır.
19. Eichengreen, *Globalizing Capital*, chap. 2.
20. John Maynard Keynes, *The Economic Consequences of the Peace* (London: Macmillan, 1919), p. 11.
21. Konuşma şöyle sona erer: "Ticari çıkarlar, iş gücü çıkarları ve her yerdeki çalışanlarla desteklene bu ulus ve dünyanın üretim hacmini arkamıza alarak, Altın standardı taleplerine şöyle cevap vereceğiz: Siz çalışanların tepesine bu dikenli tacı takmayacaksınız; insanlığı altın bir haçla kutsamayacaksınız." Söz konusu "siz" bankacılar ve diğer kuzey doğulu çıkarlardır. Bakınız http://en.wikipedia.org/wiki/Cross_of_gold_speech.

22. Uluslar arası borçlanmayı sürdürme itibarının yararı ekonomistler ve siyaset bilimcileri arasında tartılmaya devam etmektedir. İtibarın oldukça etkin olabileceğine dair son yıllarda yapılan bir değerlendirme için, bakınız Michael Tomz, *Reputation and International Cooperation: Sovereign Debt across Three Centuries* (Princeton: Princeton University Press, 2007).
23. Alıntı: Gallagher and Robinson, "The Imperialism of Free Trade," pp. 4–5.
24. David J. Mentiply, "The British Invasion of Egypt, 1882," March 23, 2009, available online at http://www.e-ir.info/?p=615.
25. Kris James Mitchener and Marc Weidenmier, "Empire, Public Goods, and the Roosevelt Corollary," *Journal of Economic History*, vol. 65, no. 3 (September 2005), pp. 658–92.
26. Alıntı: Ahamed, *Lords of Finance*, p. 231.
27. Aynı eserde, p. 220. My account of the interwar period relies heavily on Ahamed's fascinating book.
28. Laura Beers, "Education or Manipulation? Labour, Democracy, and the Popular Press in Interwar Britain," *Journal of British Studies*, 48 (January 2009), p. 129.
29. Aynı eserde.
30. Findlay and O'Rourke, *Power and Plenty*, p. 451.
31. Bu deneyimin klasik çalışması Albert O. Hirschman's *National Power and the Structure of Foreign Trade* (Berkeley: University of California Press, 1980, first published in 1945).
32. Findlay and O'Rourke, *Power and Plenty*, Table 8.3. Bu yazarların da belirttiği gibi (p. 467) korumacılığa başvuran çevredeki ülkelerin Büyük Buhran sonrasında daha hızlı bir şekilde toparlandıklarına (veya Büyük Buhran'dan daha az etkilendiklerine) ilişkin kanıtlar vardır.
33. Bakınız Barry Eichengreen and Doug Irwin, "The Protectionist Temptation: Lessons from the Great Depression for Today," VoxEU.org, March 17, 2009, http://voxeu.org/index.php?q=node/3280.
34. Jeffry Frieden, "Will Global Capitalism Fall Again?" Presentation for Bruegel's Essay and Lecture Series. Brussels, June 2006, available online at www.people.fas.harvard.edu/~jfrieden/Selected%Articles/Misc_Works/GlobalCapFallAgainWebversion.pdf.

3: Neden Herkes Serbest Ticaretin Yararlı Olduğuna İnanmaz?

1. Bakınız Andrea Maneschi, "The Tercentenary of Henry Martyn's *Considerations Upon the East-India Trade*," *Journal of the History of Economic Thought*, vol. 24, no. 2 (2002), pp. 233–49. Serbest ticaret doktrininin evriminin muhteşem geçmişi için bakınız Douglas A. Irwin, *Against the Tide: An Intellectual History of Free Trade* (Princeton: Princeton University Press, 1996).
2. P. J. Thomas, *Mercantilism and the East India Trade* (London: P. S. King & Son, 1926), Appendix B.
3. Henry Martyn, *Considerations Upon the East-India Trade* (1701), p. 32, reprinted in John R. McCulloch, ed., *Early English Tracts on Commerce* (Cambridge: Cambridge University Press, England, 1954), pp. 541–95.
4. Paul A. Samuelson, "The Way of an Economist," in P. A. Samuelson, ed., *International Economic Relations: Proceedings of the Third Congress of the International Economic Association* (London: Macmillan, 1969), pp. 1–11, quoted at http://www.wto.org/english/res_e/reser_e/cadv_e.htm. Söz konusu matematikçi Stanislaw Ulam'dı.
5. Frank W. Taussig, "Abraham Lincoln on the Tariff: A Myth," *Quarterly Journal of Economics*, vol. 28, no. 4 (August 1914), pp. 814–20.
6. World Values Survey çevrimiçi veritabanı (http://www.worldvaluessurvey.org/).
7. World Values Survey'nin internette bulunan ikili tabloda görülebilir. Bakınız aynı eser.
8. Anna Maria Mayda and Dani Rodrik, "Why Are Some Individuals (and Countries) More Pro-

tectionist Than Others?" *European Economic Review*, 49 (August 2005), pp. 1393–1430.

9. Böylece Adam Smith "Her bir ailenin idaresinde ihtiyatlı olan şey, büyük bir krallığın yönetiminde nadiren çılgınlık olabilir," diyerek serbest ticareti savunduğunda haklı değildi. Smith, *The Wealth of Nations*, Bk IV, chap. 2.
10. Yeni teknolojiler konusunda düzenleme kararlarının ticaret politikaları gibi belirli gruplarda geniş kapsamlı ekonomik etkileri olabilir. Örneğin Ekim 2009'da, Amerikan Gıda ve İlaç Kurumu menopoz sonrası kadınlarda oluşan kemik erimelerini tedavi etmek için geliştirilen bir ilaç hakkında olumsuz görüş verdiğinde, ilacı üreten şirketin sermaye hissesi yüzde 2'yi aşan oranda düştü. Bakınız Andrew Pollack, "F.D.A. Says No, for Now, to an Amgen Bone Drug," *New York Times*, October 19, 2009; Top of Form http://www.nytimes.com/2009/10/20/business/20amgen.html?_r=1&ref=business.
11. Lori G. Kletzer, "Job Displacement," *Journal of Economic Perspectives*, vol. 12, no. 1 (Winter 1998), pp. 115–36.
12. Wolfgang F. Stolper and Paul A. Samuelson, "Protection and Real Wages," *Review of Economic Studies*, 9 (1941), pp. 58–73. Teoremin bazıları diğerinden daha kısıtlayıcı olan bir takım varsayımları vardır; ancak asıl öngörüsü oldukça güçlüdür..
13. Yaygın başka bir hata ise, bazı insanların ticaretten kaybetmesine rağmen, çoğu insanın kazanması gerektiğini farzetmektir. Bakınız Robert Driskill, "Deconstructing the Argument for Free Trade," Unpublished paper, February 2007. Bu görüşü (yanlış bir şekilde) bana atfeden bir New York Times profilini örnek olarak kullanır!
14. Gelir dağılımı açısından bir katışma yaratmayan modeller daha özel varsayımlara dayanma eğilimindedir. Örneğin, ölçek ekonomilerine dayalı ticaretin çepeçevre kazançlar sağlaması mümkündür; ancak bu sadece ticaret yapan ülkelerin faktör donatımı ve teknoloji kapasitesi bakımından yeterince benzer olması durumunda gerçekleşir. Bu senaryo iki zengin ülke için geçerlidir, ancak gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki ticarete uygun değildir. Benzer şekilde, ithal edilen malların "rekabetçi olmadığı" durumda, yani yerine geçen yerli üretimin olmaması durumunda, ticaretin gelir dağılımı çatışması yaratmaması mümkündür. Ancak yerli üretimin ortadan kaybolmasının genel nedeni ithalat rekabetinin önceki dönemde onu ortadan kaldırmış olmasıdır.
15. Dani Rodrik, "The Rush to Free Trade in the Developing World: Why So Late? Why Now? Will It Last?" in S. Haggard and S. Webb, eds., *Voting for Reform: Democracy, Political Liberalization, and Economic Adjustment* (New York: Oxford University Press, 1994).
16. Aynı eserde Rodrik'in de gösterdiği gibi, bu oranı hesaplamak için gümrük vergilerinin yanı sıra iki bilgiye daha ihtiyacımız vardır: ithalat talebi esnekliği ve gayrisafi yurtiçi hasılada ithalat payı. Bu uygulama amacıyla, söz konusu iki parametre için sırasıyla 2 ve 0.2 değerlerini varsaydım (cömert bir biçimde).
17. Teknik olarak, bunun nedeni gümrük vergilerinden etkinlik kaybının gümrük vergilerinin karesi oranında artarken, dağıtımsal etkilerin doğrusal olmasıdır.
18. Bakınız Antoine Bouët, "The Expected Benefits from Trade Liberalization: Opening the Black Box of Global Trade Modeling," *Food Policy Review*, No. 8, International Food Policy Research Institute, Washington, DC, 2008 (http://www.ifpri.org/sites/default/files/publications/pv08.pdf). Bu çalışma, Amerika Birleşik Devletleri'nin serbest ticarete geçişinden ziyade, diğer ulusların serbestleşmesinden elde edilecek faydalarla birlikte dünyada genel bir serbest ticarete geçişin sonucu olarak, ABD ekonomisinin 2015 itibariyle yüzde 0.1'lik bir gayrisafi yurtiçi hasıla sağlayacağını tahmin eder.
19. Örneğin, devletler ile piyasalar arasında birbirini tamamlayıcılığa ilişkin önceki bölümde bahsettiğim makale ("Daha Serbest Ekonomi Bölümü'nün tirajlı gazetesinde yayınlandı; serbest piyasanın onaylandığı merkezi olsaydı bu üniversite olurdu. Aynı şekilde, daha serbest ticaretin dünya genelinde büyümeyi teşvik ettiğine dair genel kanıyı sorguladığım bir yazı Ulusal Ekonomi Araştırmalar Kurumu tarafından yayınlandı: Francisco Rodriguez and Dani

Rodrik, "Trade Policy and Economic Growth: A Skeptic's Guide to the Cross-National Evidence" in Ben Bernanke and Kenneth S. Rogoff, eds., *Macroeconomics Annual 2000* (Cambridge, MA: MIT Press for NBER, 2001).

20. Driskill, "Deconstructing the Argument for Free Trade," p. 6.
21. Aynı eserde, p. 2.

4: Bretton Woods Gümrük, Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması ve Dünya Ticaret Örgütü

1. John Maynard Keynes, "National Self-Sufficiency," *The Yale Review*, vol. 22, no. 4 (June 1933), pp. 755–69. Bu makale, şu önemli alıntının yapıldığı makaledir: "Bu nedenle uluslar arasındaki ekonomik karışıklığı en üst seviyeye çıkaranlar yerine en aza indirecekleri anlıyorum. Fikirler, bilgi, bilim,konukseverlik, yolculuk—doğaları gereği uluslar arası olması gereken şeylerdir.Ancak mümkün olduğunca makul ve uygun olduğu durumda emtiaların yurtiçinde tedarik edilmesine ve hepsinden önemlisi finansın öncelikle ulusal olmasına izin verin."
2. Raymond Mikesell, *The Bretton Woods Debates: A Memoir* (Princeton: Princeton Dept. of Economics, International Finance Section, Essays in International Finance 192, 1994).
3. John Ruggie buna "yerleşik serbestlik" uzlaşısı adını vermiştir. Bakınız John G. Ruggie, "International Regimes, Transactions, and Change: Embedded Liberalism in the Postwar Economic Order," *International Organization*, vol. 36, no. 2 (Spring 1982), pp. 379–415. Ruggie'nin düşüncelerine aşağıda tekrar değineceğim.
4. John G. Ruggie, "Multilateralism: The Anatomy of an Institution," *International Organization*, vol. 46, no. 3 (1992), pp. 561–98.
5. Bu müzakere oturumları, ilk başlarda tamamlanması bir yıldan kısa süren ufak görüşmelerdi. Dünya Ticaret Örgütünü ortaya çıkaran Uruguay Round'unun tamamlanması sekiz yıl sürdü. Bakınız http://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/fact4_e.htm.
6. Aslında, nicel araştırmalar, ekonomik büyümenin kendisine çok fazla vurgu yapmadan savaş sonrası ticari büyümeyi açıklamada güçlük çeker. Gümrük vergileri ile taşıma masraflarındaki düşüşlerin önemli bir etkisi yoktur. Bakınız Andrew K. Rose, "Why Has Trade Grown Faster Than Income?" Board of Governors of the Federal Reserve System, International Finance Discussion Papers no. 390, November 1990.
7. Ruggie, "International Regimes," p. 393.
8. Peter A. Hall and David W. Soskice, eds., *Varieties of Capitalism: The Institutional Foundations of Capitalism* (Oxford and New York: Oxford University Press, 2001).
9. Thomas L. Friedman's *The Lexus and the Olive Tree: Understanding Globalization* (New York: Farrar, Straus & Giroux, 1999), captures the ethos of this era extremely well.
10. Susan Esserman and Robert Howse, "The WTO on Trial," *Foreign Affairs*, vol. 82, no. 1 (January–February 2003), pp. 130–31.
11. Hormonlu biftek ticareti hakkında ABD-Avrupa tartışması için bakınız Charan Devereux, Robert Z. Lawrence, and Michael D. Watkins, *Case Studies in U.S. Trade Negotiations*, Vol. 2: *Resolving Disputes* (Washington, DC: Institute for International Economics), chap. 1.
12. Mike Moore, *A World Without Walls: Freedom, Development, Free Trade and Global Governance* (New York: Cambridge University Press, 2003), p. 114. See also my review of this book—Dani Rodrik, "Free Trade Optimism: Lessons from the Battle in Seattle," *Foreign Affairs*, vol. 82. no. 3 (May–June 2003), pp. 135–40.
13. Son tahminlere göre ticaret önündeki bütün devlet engellerinin kaldırılması uygulamada aslında çok da göze çarpmayacak bir etki olan, dünya gayrisafi yurtiçi milli hasılaların yüzde 0.3'lük bir küresel "refah" kazancı sağlayacaktır. Bakınız Bouët, "The Expected Benefits from Trade Liberalization."

14. Doha Kalkınma Turunun sancıları için bakınız Paul Blustein, *Misadventures of the Most Favored Nations* (New York: Public Affairs, 2009).
15. Robert Z. Lawrence, *Regionalism, Multilateralism, and Deeper Integration* (Washington, DC: Brookings Institution, 1996).
16. "Krugman's Conundrum—Economics Focus," *The Economist*, April 19, 2008, p. xx. The Krugman study is Paul Krugman, "Trade and Wages, Reconsidered," *Brookings Papers on Economic Activity* (Spring 2008), pp. 103–37.
17. Bu tartışmada farklı bir tutum takındım; küreselleşmenin düşük gelirlilerin ekonomik güvenliğini ve gelirini tehlikeye sokabileceği pek çok kanalın olduğunu savundum. Bakınız Dani Rodrik, *Has Globalization Gone Too Far?* (Washington, DC: Institute for International Economics, 2007). O sırada mevcut olan deneysel çalışmalar bu kanallardan sadece birkaçını inceledi ve bu nedenle ticaret konusundaki popüler endişeleri çabucak göz ardı etti. O sırada ekonomistlerin eğilimi bu argümanlardan kurtulmaktı. Daha da kötüsü, benimki gibi kitaplar tehlikeli olabilirdi; çünkü kitabım yayınlanmadan önce kişisel bir yazışmada Krugman'ın da beni uyardığı gibi, "barbarlara cephane" sağlayacaklardı.
18. Ücret eşitsizliğinin gelir dağılımının alt yarısında büyümesi durmuşken, üst yarısında artmaya devam etmektedir. Üretim ile üretim dışındakiler (örneğin yönetim ve gözetim) arasındaki ücretlerde bulunan uçurum 2000'den beri düşmüştür.
19. Christian Broda and John Romalis, "Inequality and Prices: Does China Benefit the Poor in America?" University of Chicago Graduate School of Business, March 2008.
20. Paul Krugman'ın *Brookings Papers on Economic Activity* (Spring 2008), pp. 138–54'teki makalesini takip eden Douglas Irwin, Larry Katz, and Robert Lawrence tartışması.
21. İthalat nüfuzu oranı ile ölçülür.
22. Bu bilginin kaynağı Avraham Ebenstein, Ann Harrison, Margaret McMillan, and Shannon Phillips, "Estimating the Impact of Trade and Offshoring on American Workers Using the Current Population Surveys," National Bureau of Economic Research, Working Paper 15107, Cambridge, MA, June 2009.
23. Lawrence Summers, "America Needs to Make a New Case for Trade," *Financial Times*, April 27, 2008 (http://www.ft.com/cms/s/0/0c185e3a-1478-11dd-a741-0000779fd2ac.html); and Summers, "A Strategy to Promote Healthy Globalization," *Financial Times*, May 4, 2008 (http://www.ft.com/cms/s/0/999160e6-1a03-11dd-ba02-0000779fd2ac.html?nclick_check=1).
24. Summers, "America Needs to Make a New Case."
25. Alan Blinder, "Offshoring: The Next Industrial Revolution," *Foreign Affairs*, vol. 85, no. 2 (March–April 2006), pp. 113–28.
26. Aynı eserde, p. 119.
27. Jagdish Bhagwati, "Does the U.S. Need a New Trade Policy?" *Journal of Policy Modeling*, vol. 31 (July–August 2009), pp. 509–14.
28. Gerçekleşen telafinin neden asla önceden güvenilir olmadığının basit bir açıklaması vardır. Bir ticaret anlaşmasına geçilmesinden önce, ihracat çıkarları olumsuz etkiler konusunda endişelenen işçi grupları ile diğer grupların muhalefetini en aza indirmek ister; böylece muhalefeti karartmak için düzeltme yardımı gibi programlar sunacaktır. Ancak anlaşma geçtiğinde, kazananların kaybedenleri mutlu kılmak için daha az inisiyatifi olacaktır. Bu nedenle vaat edilen düzeltme yardımı fonsuz kalacak ve zamanla etkisini kaybedecektir. ABD ticaret düzeltme yardımı geçmişi de aynı mantığı izledi; bu nedenle işçi sendikaları kapsamı genişletilmiş düzeltme yardımı vaatleriyle bu günlerde nadiren sakinleştirilebilir.

5: Finansal Küreselleşme Budalalıkları

1. IMF içinde gelişmekte olan ülkeler grubu olan Yirmi Dörtlü Grup için birkaç yıl araştırma koordinatörlüğü görevinde bulundum. IMF'nin yıllık toplantıları sırasında grubun kurul toplantısı, bir kaçı dışında gelişmekte olan ulus vekillerinin genel olarak nasıl muamele gördüğünü özetlerdi. Dünya Bankası başkanı ve IMF idari müdürü toplantının başında içeri girer, birkaç kişiyle el sıkışır, daha önceden hazırlanmış yorumlarını okur ve sonrasında da hemen ayrılırdı. Onların yerini, birkaç kademe altlarında yer alan Banka ve IMF yetkilileri alırdı; bunların görevleri ise gelişmekte olan ülkeler tarafından yapılan sunumları dinlemekti (belki de bu sunumlara katlanmaktı??).
2. Rawi Abdelal, *Capital Rules: The Construction of Global Finance* (Cambridge, MA: Harvard University Press, 2007), p. 156. Abdelal 1997 toplantılarını ve bu toplantılar öncesindeki sürecin çok güzel bir özetini sunar.
3. Communiqué of the Interim Committee of the Board of Governors of the IMF, IMF Press Release #97-44, September 21, 1997 (http://www.imf.org/external/np/sec/pr/1997/pr9744.htm).
4. Stanley Fischer, "Capital Account Liberalization and the Role of the IMF," Presentation at the Seminar on Asia and the IMF, Hong Kong, September 19, 1997 (http://www.iie.com/fischer/pdf/Fischer144.pdf).
5. Stanley Fischer, "Globalization and Its Challenges," *American Economic Review*, vol. 93, no. 2 (May 2003), p. 14. Ticaret ve büyümeye döndüğümüzde de göreceğimiz gibi, Fischer'in sözünü ettiği ticari serbestliğe ilişkin kanıtlar kendi içinde oldukça sorunludur.
6. Bakınız Rudiger Dornbusch, "It's Time for a Financial Transactions Tax," *International Economy* (August-September 1996), and Dornbusch, "Capital Controls: An Idea Whose Time Is Past," in Stanley Fischer, et al., *Should the IMF Pursue Capital-Account Convertibility?* Essays in International Finance, no. 207, Princeton University, May 1998. O sıradaki görüşlerim ikinci Dornbusch kısmı olarak aynı eserde yer alan bir makalede açık bir şekilde dile getirilmiştir. Bakınız "Who Needs Capital-Account Convertibility?" in Fischer et al., *Should the IMF Pursue Capital-Account Convertibility?*
7. Rodrik, "Who Needs Capital-Account Convertibility?" p. 55.
8. "ASEAN's Sound Fundamentals Bode Well for Sustained Growth" in International Monetary Fund, *IMF Survey*, November 25, 1996. Jonathan Kirshner'den alıntı, "Keynes, Capital Mobility and the Crisis of Embedded Liberalism," *Review of International Political Economy*, vol. 6, no. 3 (Autumn 1999), pp. 313-37.
9. Dani Rodrik, "Governing the World Economy: Does One Architectural Style Fit All?" in Susan Collins and Robert Lawrence, eds., *Brookings Trade Forum: 1999* (Washington, DC: Brookings Institution, 2000).
10. Sachs'ın argümanları konusunda daha fazla açıklama için bakınız Steven Radelet and Jeffrey Sachs, "The Onset of the East Asian Financial Crisis." in Paul Krugman, ed., *Currency Crises*, (Chicago: University of Chicago Press for the NBER, 2000). Asya mali krizi ile onunla ilgili tartışmaların oldukça iyi bir özeti için bakınız Paul Blustein, *The Chastening: Inside the Crisis That Rocked the Global System and Humbled the IMF* (New York: Public Affairs, 2001).
11. Arthur I. Bloomfield, "Postwar Control of International Capital Movements," *American Economic Review*, vol. 36, no. 2, Papers and Proceedings of the Fifty-eighth Annual Meeting of the American Economic Association (May 1946), p. 687.
12. John Maynard Keynes, "Activities 1941-1946: Shaping the Post-war World, Bretton Woods and Reparations," in D. Moggridge, ed., *The Collected Writings of John Maynard Keynes*, Vol. 26 (Cambridge: Cambridge University Press, 1980), p.
13. Abdelal, *Capital Rules*, p. 48.
14. Bakınız Eichengreen, *Globalizing Capital*, p. 119 ve orada sözü edilen çalışmalar.

15. Barry Eichengreen, "From Benign Neglect to Malignant Preoccupation: U.S. Balance-of-Payments Policy in the 1960s," National Bureau of Economic Research, Working Paper 7630, March 2000.
16. Jeffry Frieden iyi bir özet sunar. Bakınız Jeffry A. Frieden, *Global Capitalism: Its Fall and Rise in the Twentieth Century* (New York: W. W. Norton, 2006), chap. 15.
17. Örneğin ticari işlemlerin ödeme zamanlarında değişiklik yapılarak bu gerçekleştirilebilirdi.
18. Bakınız Eric Helleiner, "Explaining the Globalization of Financial Markets: Bringing States Back," *Review of International Political Economy*, vol. 2, no. 2 (Spring 1995), pp. 315–41.
19. Aynı eserde.
20. Aynı eserde.
21. Bu husus büyük ölçüde şu esere dayalı olarak açıklanmıştır: Abdelal, *Capital Rules*, chaps. 4 and 5.
22. Aynı eserde, p. 63.
23. OECD'nin habercisi, Marshall Planı kapsamında Avrupa'ya verilen ABD yardımlarının yönetilmesi için 1948 yılında kurulan Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü'dür (OEEC).
24. Abdelal, *Capital Rules*, pp. 106ff. Mali krizin patlak vermesinden aylar önce, bu gelişmeler karşısında OECD'nin tutumunun sermaye akışı bakımından bu kadar olumlu olması oldukça çarpıcıdır.
25. Uluslararası Ödemeler Bankası tarafından önceden tahmin edildiği gibi. Bakınız http://www.forex-brokerage-firms.com/news/currency-markets-rises.htm.
26. James Tobin, "A Proposal for Monetary Reform," *Eastern Economic Journal*, vol. 4, nos. 3–4 (July–October 1978), pp. 153–59.
27. İngiliz Denetim Otoritesi FSA'nın başkanı Lord Turner küresel bir Tobin vergisine destek verdiği 2009 Ağustos'unda büyük bir öfke seline neden oldu. İlk defa iki öncü küresel finans merkezi olan ABD ve İngiltere'den önemli bir politika yapıcısı vergi lehine hareket etmişti.
28. Luc Leaven and Fabian Valencia, "Systemic Bank Crises: A New Database," International Monetary Fund, Working Paper WP/08/224, September 2008.
29. Guillermo A. Calvo, "Explaining Sudden Stops, Growth Collapse and BOP Crises: The case of distortionary output taxes," in his *Emerging Capital Markets in Turmoil: Bad Luck or Bad Policy?* (Cambridge, MA: MIT Press, 2005).
30. Laeven and Fabian, "Systemic Bank Crises," p. 25.
31. Charles P. Kindleberger, *Manias, Panics and Crashes: A History of Financial Crises* (New York: Basic Books, 1989).
32. Carmen M. Reinhart and Kenneth S. Rogoff, "This Time Is Different: A Panoramic View of Eight Centuries of Financial Crises," Unpublished paper, Harvard University, April 16, 2008, p. 7 (http://www.economics.harvard.edu/faculty/rogoff/files/This_Time_Is_Different.pdf).
33. IMF'deki araştırma, gelişmekte olan ülkelerdeki tüketimin mali küreselleşme çatısı altında değişkenliğinin arttığını göstermiştir: Ayhan M. Kose, Eswar S. Prasad, and Marco E. Terrones, "Growth and Volatility in an Era of Globalization," *IMF Staff Papers*, vol. 52, Special Issue (September 2005). Sermaye girişi ile ekonomik büyüme arasındaki olumlu ilişkinin olmayışının açıklandığı eser için bakınız Eswar Prasad, Raghuram G. Rajan, and Arvind Subramanian, "Foreign Capital and Economic Growth," *Brookings Papers on Economic Activity*, 1 (2007), pp. 153–209.

6: Finansın Tilki ve Kirpileri

1. Isaiah Berlin, *The Hedgehog and the Fox: An Essay on Tolstoy's View of History* (New York: Simon & Schuster, 1953).
2. Ekonomistlerin jargon kullanılırsa, bu farklılık ilk en iyi ve ikinci en iyi ekonomik analiz arasındaki farklılığa tekabül eder. Köstebek birinci en iyi ilkeleri uygularken tilki içinci en iyi araçları kullanır.
3. Stanley Fischer, "Capital Account Liberalization and the Role of the IMF," September 19, 1997, http://www.imf.org/external/np/speeches/1997/091997.htm.
4. Frederic S. Mishkin, *The Next Great Globalization: How Disadvantaged Nations Can Harness Their Financial Systems to Get Rich* (Princeton: Princeton University Press, 2006).
5. Küreselleşmenin sağlam savunucularından olan, ancak sermaye akışının serbestleştirilmesinin erdemleri konusunda şüphelerini açıklamış bulunan iki tanınan ekonomist Jagdish Bhagwati ve Martin Wolf'tur.
6. Frederic S. Mishkin, "Why We Shouldn't Turn Our Backs on Financial Globalization," *IMF Staff Papers*, vol. 56, no. 1 (2009), pp. 150ff.
7. Altıntı: http://www.imf.org/external/np/sec/mds/1996/MDS9611.HTM.
8. Mishkin, "Why We Shouldn't Turn Our Backs," p. 106.
9. Michael Lewis, "The End," Portfolio.com, Nov. 11, 2008 (http://www.portfolio.com/news-markets/national-news/portfolio/2008/11/11/The-End-of-Wall-Streets-Boom?print=true#).
10. James Tobin, "A Proposal for International Monetary Reform," *Eastern Economic Journal*, 4 (July–October 1978), pp.153–59.
11. Düşünülen Tobin vergi oranı genellikle yüzde 0.10 ile 0.25 civarındadır.
    Örneğin yüzde 0.10'luk bir vergiyi düşünelim. Gün içerisinde iptal etmeyi düşündüğü kısa vadeli bir işlem üzerinden bu vergiyi ödemek isteyen bir spekülatör günlük bazda en az yüzde 0.20'lik bir getiri (böylece alım satım sonrasında vergiyi telafi edebilir) ya da yıllık bazda yüzde 7.4'lük bir getiri beklemelidir. Vergi, bu eşik altındaki gelir farklılıkları için yasaklayıcı olacaktır. Bu nedenle küçük ve kısa vadeli gelir peşindeki Finansal işlemleri engelleyecek ve faiz oranlarının farklı yargı alanlarında çeşitlilik göstermesini sağlayacaktır.
12. Bakınız Joseph E. Stiglitz, *Globalization and Its Discontents* (New York: W. W. Norton, 2002).
13. Jagdish Bhagwati, "The Capital Myth: The Difference Between Trade in Widgets and Dollars," *Foreign Affairs*, vol. 77, no. 3 (May–June 1998), pp. 7–12.
14. Jagdish Bhagwati, *In Defense of Globalization* (New York: Oxford University Press, 2004), p. 239.
15. Kose, M. Ayhan, Eswar Prasad, Kenneth Rogoff, and Shang-Jin Wei, "Financial Globalization: A Reappraisal," *IMF Staff Papers*, vol. 56, no. 1 (April 2009), pp. 8–62.
16. Louise Story, Landon Thomas, Jr., and Nelson D. Schwartz, "Wall St. Helped to Mask Debt Fueling Europe's Crisis," *New York Times*, February 13, 2010 (http://www.nytimes.com/2010/02/14/business/global/14debt.html?emc=eta1).
17. Bu anlatı savaş arası dönemin önde gelen ekonomistlerinden Ragnar Nurkse'e aittir ve alıntı yapılan eser: Frieden, *Global Capitalism: Its Fall and Rise in the Twentieth Century*, p. 197.
18. Bununiçin en iyi kanıt büyük bir ikilem oluştursa da, IMF'de gerçekleştirilen bir araştırmada yer almıştır. Bakınız Ayhan M. Kose, Eswar S. Prasad, and Marco E. Terrones, "Growth and Volatility in an Era of Globalization," *IMF Staff Papers*, vol. 52, Special Issue (September 2005).
19. "Crisis may be worse than Depression, Volcker says," Reuters, February 20, 2009 (http://uk.reuters.com/article/idUKN2029103720090220).
20. Craig Torres, "Bernanke Says Crisis Damage Likely to Be Long-Lasting," Bloomberg News Service, April 17, 2009.
21. David A. Moss, "An Ounce of Prevention: Financial regulation, moral hazard, and the end of

'too big to fail,' " *Harvard Magazine* (September–October 2009) (http://harvardmagazine.com/2009/09/financial-risk-management-plan?page=0,1).

22. Enrque G. Mendoza and Vincenzo Quadrini, "Did Financial Globalization Make the U.S. Crisis Worse?" VoxEU.org online, November 14, 2009 (http://voxeu.org/index.php?q=node/4206).
23. Sadece finans cennetleri de değil. AIG'nin kredi temerrüt swap işlemlerinin Londra'da konuşlanmış olmasının nedeni, New York'a kıyasla yasal düzenlemelerin daha serbest olmasıdır.
24. Simon Johnson, "The Quiet Coup," *The Atlantic* (May 2008) (http://www.theatlantic.com/doc/200905/imf-advice).
25. Johnson'la birlikte genellikle argümanın farklı taraflarında yer alsak da, arkadaş kalmaya ve birbirimizin görüşlerine saygı duymaya devam ediyoruz. Johnson sermaye kontrollerinin Malezya'nın durumunun Asya mali krizi sırasında kötüleşmesini engellediği görüşümü eleştirdi. Mali küreselleşme konusundaki şüpheci yaklaşımım ekonomi basınında yer aldığında, Johnson bana ve diğer yazara rağmen arkadaşıma serbest para dolaşımının yararlarını küçümsemek ve "ikinci dereceden faydaları" argümanını önemsememek görevi veren editöre mektuplarıyla cevap vermekte geç kalmadı. Biri *The Economist*'te, diğeri ise *Financial Times*'da yayınlanan bu mektuplar IMF'nin websitesinde de yer alır. http://www.imf.org/external/np/vc/2008/030608.htm ve http://www.imf.org/external/np/vc/2008/050108.htm. Ekim 2007 gibi çok sonraları, IMF'nin baş ekonomisti olan Johnson daha güçlü mali düzenlemeler önermek konusunda isteksizdi; çünkü mali piyasalardaki sorunların daha mı *az* yoksa daha mı çok yasal düzenleme gerektirdiğinin kesin olmadığını düşünüyordu. Bakınız Transcript of a Press Briefing by Simon Johnson, Economic Counsellor and Director of the IMF's Research Department, on the Analytic Chapters of the World Economic Outlook, Washington, DC, October 10, 2007 (*http://www.imf.org/external/np/tr/2007/tr071010.htm*).
26. Tim Fernholz, "The Unlikely Revolutionary," *The American Prospect*, online, April 22, 2009 (http://www.prospect.org/cs/articles?article=the_unlikely_revolutionary).
27. Son dönemde pek çok makale ve kitapta bu noktanın altı çizildi. Özellikle bakınız Barry Eichengreen, "The Last Temptation of Risk," *The National Interest*, April 30, 2009; John Cassidy, *How Markets Fail: The Logic of Economic Calamities* (New York: Farrar, Straus & Giroux, 2009); and Yves Smith, *ECONned: How Unenlightened Self Interest Undermined Democracy and Corrupted Capitalism* (New York: Palgrave/Macmillan, 2010).
28. Şubat 2010'da, IMF önemli bir itirafiçeren ve pek ilgi çekmeyen bir politika açıklaması yayınladı. IMF'nin ekonomistleri, belirli koşullarda sermaye kontrollerinin sermaye girişiyle başa çıkmada "makul" olduklarını yazmıştı. Böylece IMF de 1990'larda finans fetişizmine hevesle sarılmasının ardından bir hayli yol almıştı. Belki de sonunda tilkiler kazanıyordur. Bakınız Jonathan D. Ostry, et al., "Capital Inflows: The Role of Controls," IMF Staff Position Note, February 19, 2010.

7: Zengin Dünyada Fakir Ülkeler

1. Bu rakamlar 1994 tarihli dolar cinsindendir. Onlara nasıl ulaştığımızı açıklayayım. Ortalama bir "fakir" ülkenin kişi başına 868 dolar geliri ve en üst ondalık bölücü için yüzde 35'lik bir gelir payı vardır. Bu nedenle fakir bir ülkedeki zengin bir insanın ortalama gelirli 10 × 868 × 0.35 = 3,039 dolardır. Ortalama "zengin" bir ülkenin kişi başı 34,767 dolar geliri ve en alt ondalık bölücü için yüzde 2.7'lik bir gelir payı vardır. Böylece zengin bir ülkedeki fakir bir kişinin ortalama geliri 10 × 34,767 × 0.027 = 9,387 dolardır.
2. Angus Maddison, *Growth and Interaction in the World Economy: The Roots of Modernity* (Washington, DC: American Enterprise Institute, 2004), Table 2.

3. Lant Pritchett. "Divergence, Big Time" *Journal of Economic Perspectives*, vol. 11, no. 3 (Summer 1997), pp. 3–17.
4. Angus Maddison, *The World Economy: A Millennial Perspective* (Paris: OECD Development Centre, 2001).
5. Daron Acemoglu, Simon Johnson, and James A. Robinson, "The Colonial Origins of Comparative Development: An Empirical Investigation," *American Economic Review*, vol. 91, no. 5 (December 2001), pp. 1369–1401. Ayrıca Bakınız Stanley L. Engerman and Kenneth L. Sokoloff, "Factor Endowments, Institutions and Differential Paths of Growth Among New World Economies: A View from Economic Historians of the United States," in Stephen Huber, ed., *How Latin America Fell Behind* (Stanford: Stanford University Press, 1997).
6. Şevket Pamuk and Jeffrey G. Williamson, "Ottoman De-Industrialization 1800–1913: Assessing the Shock, Its Impact, and the Response," National Bureau of Economic Research, Working Paper 14763, March 2009.
7. Jeffrey G. Williamson, "Globalization and Under-development in the Pre-Modern Third World," The Luca d'Agliano Lecture, Turin, Italy, March 31, 2006.
8. Oded Galor and Andrew Mountford, "Trading Population for Productivity: Theory and Evidence," *Review of Economic Studies*, vol. 75, no. 4 (October 2008), pp. 1143–1179.
9. Burada kişi başına üretim çıktı seviyelerinden bahsediyorum.
10. Paul Bairoch, "International Industrialization Levels from 1750 to 1980," *Journal of European Economic History*, 11 (Spring 1982), pp. 269–310.
11. Arjantin ve ABD'nin birbirine zıt hikayeleri için bakınız Alan Beattie, *False Economy: A Surprising Economic History of the World* (New York: Riverhead Books, 2009), chap. 1.
12. Ichirou Inukai and Arlon R. Tussing, "Kogyo Iken: Japan's Ten Year Plan, 1884," *Economic Development and Cultural Change*, vol. 16, no. 1 (October 1967), p. 53.
13. Japonya'da iplik eğirmede yükseliş konusunda devlet ve özel sektörün oynadığı rollerin çeşitli açıklamaları için bakınız W. Miles Fletcher, "The Japan Spinners Association: Creating Industrial Policy in Meiji Japan," *Journal of Japanese Studies*, vol. 22, no. 1 (Winter 1996), pp. 49–75, and Gary Saxonhouse, "A Tale of Japanese Technological Diffusion in the Meiji Period," *Journal of Economic History*, vol. 34, no. 1 (March 1974), pp. 149–65.
14. *Japan as Number One: Lessons for America*, Ezra F. Vogel, *Japan as Number One: Lessons for America* (Cambridge, MA: Harvard University Press, 1979).
15. Japonya'nın Dünya Bankasının ilgisini Japon modeline çekme hikayesi için bakınız Robert Wade, "Japan, the World Bank, and the Art of Paradigm Maintenance: *The East Asian Miracle* in Political Perspective," *New Left Review*, 217 (May–June 1996), pp. 3–36.
16. Rapordaki görüşlerim için bakınız Dani Rodrik, "King Kong Meets Godzilla: The World Bank and the East Asian Miracle," in Albert Fishlow, et al., *Miracle or Design? Lessons from the East Asian Experience*, Overseas Development Council, Policy Essay No. 11, Washington, DC, 1994.
17. Bu iki ülkenin yükselişe geçmesi konusundaki açıklamaların için bakınız Dani Rodrik, "Getting Interventions Right: How South Korea and Taiwan Grew Rich," *Economic Policy*, 20 (1995), pp. 55–107. Konu hakkındaki en iyi iki kitap ise: Robert Wade, *Governing the Market: Economic Theory and the Role of Government in East Asian Industrialization* (Princeton: Princeton University Press, 1990), ve Alice H. Amsden, *Asia's Next Giant: South Korea and Late Industrialization* (New York: Oxford University Press, 1989).
18. Bakınız Shaohua Chen and Martin Ravallion, "China Is Poorer Than We Thought, But No Less Successful in the Fight Against Poverty," World Bank, Policy Research Working Paper No. 4621, Washington, DC, May 2008.
19. Sebastian Heilmann, "Policy Experimentation in China's Economic Rise," *Studies in Comparative International Development*, vol. 43, no. 1 (spring 2008), pp. 1–26.
20. Lawrence J. Lau, Yingyi Qian, and Gerard Roland, "Reform Without Losers: An Interpretation of China's Dual-Track Approach to Transition," *Journal of Political Economy*, vol. 108, no. 1 (February 2000), pp. 120–43.

21. Yingyi Qian, "How Reform Worked in China," in Dani Rodrik, ed., *In Search of Prosperity: Analytic Narratives of Economic Growth* (Princeton: Princeton University Press, 2003).
22. Dani Rodrik, "What's So Special About China's Exports?" *China & World Economy*, vol. 14. no. 5 (September–October 2006), pp. 1–19.
23. John Sutton, "The Auto-Component Supply Chain in China and India: A Benchmarking Study," Unpublished paper, London School of Economics, 2005.
24. Jean-François Huchet 1990'ların ortalarındaki Çin politikalarını şöyle betimler: "Çin'in teknolojik kazanım stratejisi açıktır: Yabancı firmaların ortak üretim veya ortak teşebbüs yoluyla teknoloji transferi karşılığında yerli piyasalara erişmelerine izin verir"—Huchet, "The China Circle and Technological Development in the Chinese Electronics Industry," in Barry Naughton, ed., *The China Circle: Economics and Electronics in the PRC, Taiwan, and Hong Kong* (Washington, DC: Brookings Institution Press, 1997), p. 270.
25. Bakınız aynı eserde., and Kenneth L. Kraemer and Jason Dedrick, "Creating a Computer Industry Giant: China's Industrial Policies and Outcomes in the 1990s," Center for Research on Information Technology and Organizations, UC Irvine, 2001.
26. Dic Lo and Thomas M. H. Chan, "Machinery and China's Nexus of Foreign Trade and Economic Growth," *Journal of International Development*, vol. 10, no. 6, 1998, pp. 733–49.
27. Bakınız Dani Rodrik, "The Real Exchange Rate and Economic Growth," *Brookings Papers on Economic Activity*, 2 (2008).
28. Josh Lerner, *Boulevard of Broken Dreams: Why Public Efforts to Boost Entrepreneurship and Venture Capital Have Failed—and What to Do About It* (Princeton: Princeton University Press, 2009), p. 42. Lerner Silikon Vadisi'nin başlamasına yardım eden kamu fonu ve askeri anlaşmaların rolünü belgeler; böylece Stanford Üniversitesi'nin etrafında başlayan yüksek teknolojinin sadece serbest piyasaların ürünü olduğuna dair efsaneye oldukça yararlı bir dengeleyici unsur ortaya koymuş olur.

8: Tropiklerde Ticari Köktencilik

1. James E. Meade, *The Economic and Social Structure of Mauritius* (London: Methuen & Co., 1961), p. 3.
2. Aynı eserde, p. 26.
3. Arvind Subramanian, *Trade and Trade Policies in Eastern and Southern Africa*, International Monetary Fund, Occasional Paper 196, Washington, DC, 2001.
4. Bakınız Arvind Subramanian and Devesh Roy, "Who Can Explain the Mauritian Miracle? Meade, Romer, Sachs, or Rodrik?" in Rodrik, ed., *In Search of Prosperity: Analytic Narratives on Economic Growth*, p. 228. Yerel gruplarla yabancı yatırımcılar arasındaki ortaklık çalışmaları için bakınız R. Lamusse, "Mauritius," in Samuel M. Wangwe, ed., *Exporting Africa: Technology, Trade, and Industrialization in Sub-Saharan Africa* (London and New York: UNU/INTECH Studies in Technology and Development, Routledge, 1995), chap. 12.
5. Tabi ki bazı istisnalar vardı. Peter T. Bauer küçük bir devleti savunan muhaliflerin başta gelenlerinden biriydi. Bakınız Bauer, *Economic Analysis and Policy in Under-developed Countries* (Cambridge: University Press, 1957).
6. Washington Konsensüsünün nasıl zaman için nasıl gelişip değiştiğine dair John Williamson'ın kendi açıklamaları için bakınız Williamson, "A Short History of the Washington Consensus," Peterson Institute for International Economics, Washington, DC, September 2004, available online at http://www.iie.com/publications/papers/williamson0904-2.pdf.
7. Jeffrey D. Sachs and Andrew M. Warner, "Economic Reform and the Process of Global Integration," *Brookings Papers on Economic Activity*, 1 (1995), pp. 1–95.
8. "Serbest ticaret politikaları (ve bunlarla ilişkili piyasa politikaları) en fakir ülkelerde bile

mevct olduğundan, düşük gelirli "kalkınma tuzağı" nosyonuna karşıyız," diye yazmıştır Sachs ve Warner (aynı eserde, p. 52, n. 73).

9. Sachs ve Warner'ın çalışmasına benim getirdiğim eleştiriler için bakınız Francisco Rodríguez and Dani Rodrik, "Trade Policy and Economic Growth: A Skeptic's Guide to the Cross-National Evidence," in Bernanke and Rogoff, eds., *Macroeconomics Annual 2000*.
10. Bu yorum sonrasında Sachs ile yaptığımız bir kaç görüşmeye dayanır.
11. Sachs ve Warner'ın ithalat gümrük vergileri ve oranları konusunda "açık" politika olarak nitelendirdikleri bugünün standartlarına göre aslında oldukça korumacıydı; o kadar korumacıydı ki sadece birkaç ülke ithalatlar bakımından gümrük vergileri ile nicel kısıtlamaları nedeniyle "kapalı" olarak sınıflandırılıyordu. Sınıflandırmada gerçek çalışma aslında diğer iki gösterge ile gerçekleştirildi: makroekonomik dengesizliğin en önemli göstergesi olan kara borsa döviz fiyatı ile kapsamı Afrika ülkeleriyle sınırlı olan ihracatlarda devlet monopolisinin varlığının göstergesi. Bakınız Rodríguez and Rodrik, "Trade Policy and Economic Growth".
12. Anne O. Krueger, "Trade Policy and Economic Development: How We Learn," *American Economic Review*, vol. 87, no. 1 (March 1997), p. 11.
13. Diğer bir deyişle, üst düzey bir ABD Hazine ekonomisti, Meksika hükümetini suç oranlarını azaltmak için daha fazla çalışması konusunda uyarabilirdi; çünkü "böyle yüksek seviyedeki suç ve şiddet yabancı yatırımcıları ülkeden uzaklaştırabilirdi". Bakınız Dani Rodrik, "Trading in Illusions," *Foreign Policy* (March–April 2001), p. 55.
14. Sunduğum çalışma Rodríguez and Rodrik, "Trade Policy and Growth" idi. Başkaları tarafından sonrasında yapılan çalışmalar, mamüller ya da yüksek beceri gerektiren ürünler üzerindeki gümrük vergilerinin aslında ekonomik büyümeyi destekleyebildiğini göstermiştir. Bakınız Sybille Lehmann and Kevin H. O'Rourke, "The Structure of Protection and Growth in the Late 19th Century," *Review of Economics and Statistics* (forthcoming); and Nathan Nunn and Daniel Trefler, "The Structure of Tariffs and Long-Term Growth," *American Economic Journal—Macroeconomics* (forthcoming).
15. Örneğin, Doğu Asya ihracat teşviklerinin serbest ticarete yakın şartlar sağlayarak ithalat korumasının etkilerini dengelediği yaygın iddialar arasındaydı. Benzer şekilde, Doğu Asya'daki ve diğer yerlerdeki fiyat "bozuklukları" nadiren dolaylı bir şekilde karşılaştırıldı. Karşılaştırılsalardı, Doğu Asya hükümetlerinin melekler tarafında olmadığı aşikar olurdu. Revizyonistlerin el üstünde tuttukları ve OECD tarafından üstlenilen bir kitap projesi, bir çok ülkenin tarafsız bir biçimde ticaret rejimlerini karşılaştırabilmek için bir fiyat bozuklukları endeksi hesapladı. Kapsam dahilinde olan ülkelerden biri dışarıya odaklı bir ülke modeli olan Tayvan ile içte gelişme arayan ülkelerin başında gelen Meksika idi. OECD çalışmasında yer alan kanıtlara daha yakından bakıldığında, üretimdeki ortalama müdahalenin Meksika'ya oranla Tayvan'da dahayüksek gerçekleştiği görülecektir. Bakınız Ian M. D. Little, Tibor Scitovsky, and Maurice Scott, *Industry and Trade in Some Developing Countries* (London: Oxford University Press, 1970), Table 5.2.
16. Hem girdiler hem de çıktılar dünya fiyatları üzerinden değerlendirildiğinde. Buna "olumsuz katma değer üretme" adı verilir.
17. Enrique Cardenas, Jose Antonio Ocampo, and Rosemary Thorp, *An Economic History of Twentieth-Century Latin America*, Vol. 3: *Industrialization and the State in Latin America: The Post-war Years* (London: Palgrave, 2000), p. 16. 1990 sonrası büyüme oranı Dünya Bankası'nın Dünya Kalkınma Göstergeleri veritabanından alınmıştır.
18. Bakınız Barry P. Bosworth and Susan M. Collins, "The Empirics of Growth: An Update," *Brookings Papers on Economic Activity*, 2 (2003), Table 1.
19. Kalpana Kochhar, et al., "India's Pattern of Development: What Happened, What Follows?" *Journal of Monetary Economics*, vol. 53, no. 5 (July 2006), pp. 981–1019.
20. John Williamson, "Did the Washington Consensus Fail?" Outline of Speech at the Center for Strategic and International Studies, Washington, DC, November 6, 2002, online at http://

www.iie.com/publications/papers/paper.cfm?ResearchID=488. "Zarar gören marka" teriminin kullanıldığı eser Moisés Naím, "Washington Consensus: A Damaged Brand," *Financial Times*, October 28, 2002. İngiliz başbakanı Gordon Brown 2009'un başlarında resmi olarak Washington Konsensüsü'nün sona erdiğini duyurdu.

21. Sachs and Warner, "Economic Reform," p. 44.
22. Bakınız Dani Rodrik, "Growth Strategies," in Philippe Aghion and Steven Durlauf, eds., *Handbook of Economic Growth*, Vol. 1A (Amsterdam: North-Holland, 2005).
23. Jeffrey Sachs'ın en son nihai görüşü için bakınız Jeffrey D. Sachs, et al., "Ending Africa' s Poverty Trap," *Brookings Papers on Economic Activity*, 1 (2004).
24. Anoop Singh, et al., *Stabilization and Reform in Latin America: A Macroeconomic Perspective on the Experience Since the Early 1990s*, IMF Occasional Paper, Washington, DC, February 2005, p. xiv.
25. Anne O. Krueger, "Meant Well, Tried Little, Failed Much: Policy Reforms in Emerging Market Economies," Remarks at the Roundtable Lecture at the Economic Honors Society, New York University, New York, March 23, 2004.
26. Arvind Panagariya, "Think Again—International Trade," *Foreign Policy* (November–December 2003).
27. Hernando de Soto, *The Mystery of Capital* (New York: Basic Books, 2000).
28. Muhammad Yunus, *Banker to the Poor: Micro-Lending and the Battle Against World Poverty* (New York: Public Affairs, 2003).
29. William Easterly, *The White Man's Burden: Why the West's Efforts to Aid the Rest Have Done So Much Ill and So Little Good* (New York: Penguin, 2006).
30. "Büyüme Diyagnostik çerçevesi" adı verilen bu yaklaşım Ricardo Hausmann, Andres Velasco, ve benim tarafımdan geliştirildi. Sonrasında pek çok farklı duruma uyarlandı. Bakınız Hausmann, Rodrik, and Velasco, "Growth Diagnostics," in Joseph Stiglitz and Narcis Serra, eds., *The Washington Consensus Reconsidered: Towards a New Global Governance* (New York: Oxford University Press, 2008). Ülke uygulamalarının bazıları için bakınız http://ksghome.harvard.edu/~drodrik/Growth_Diagnostics_Index.html.
31. Başka bir deyişle, yurt içi para biriminin aşırı değerlendirilmesine neden oldu. Bakınız Rodrik and Subramanian, "Why Did Financial Globalization Disappoint?", pp. 112–38.
32. Atul Kohli, "Politics of Economic Liberalization in India," *World Development*, vol. 17, no. 3 (1989), pp. 305–28.
33. Dani Rodrik and Arvind Subramanian, "From 'Hindu Growth' to Productivity Surge: The Mystery of the Indian Growth Transition," *IMF Staff Papers*, vol. 52, no. 2 (2005).
34. Proje Harvard'dan meslektaşım Ricardo Hausmann tarafından yürütüldü. Güney Afrika'nın sorunlarının geçmişi ve değerlendirmesi için bakınız Dani Rodrik, "Understanding South Africa's Economic Puzzles," *Economics of Transition*, vol. 16, no. 4 (2008), 769–97. Bu proje için hazırlanmış dokümanların tamamı için bakınız http://www.cid.harvard.edu/southafrica/.
35. Daha fazla bilgi için bakınız Ricardo Hausmann, Dani Rodrik, and Charles F. Sabel, "Reconfiguring Industrial Policy: A Framework with an Application to South Africa," Center for International Development, Working Paper No. 168, Harvard University, May 2008. Fikirlerimizin yeniliğini abartmış olabiliriz. Meade de devlet – özel sektör diyaloğunun önemi konusunda netti. Önerdiği Sanayi Kalkınma Kurumu Güney Afrika için kafamızda oluşturduğumuz stratejik işbirliğini desteklemek amacıyla tasarlandı. Bakınız Meade, *The Economic and Social Structure of Mauritius*, p. 30.
36. 30 Haziran 2009 tarihinde Cape Town'da ticaret ve sanayi bakanı Rob Davies'in konuşması için bakınız http://www.politicsweb.co.za/politicsweb/view/politicsweb/en/page71656?oid=134655&sn=Detail.
37. Alexander Hamilton, *Report on Manufactures*, Communication to the House of Representatives, December 5, 1791.

9: Dünya Ekonomisinin Siyasi Üçlemi

1. Domingo Cavallo ile yapılan söyleşi için bakınız http://www.pbs.org/wgbh/commandingheights/shared/pdf/int_domingocavallo.pdf.
2. Dani Rodrik, "Reform in Argentina, Take Two: Trade Rout," *The New Republic*, January 14, 2002, pp. 13–15.
3. Sonrasında Cavallo asıl suçlunun krizden önceki yıllarda gevşek mali politikaların izlenmesi olduğunu iddia edecekti. Söyleşi için bakınız 1. Madde. Dar bir ekonomik perspektiften bakıldığında, haklı olabilir. Yeterli mali kısıtlamalar, deflasyon ve kemer sıkma politikası ile Arjantin ekonomisi dış borçlarını ödeyebilir ve mali piyasalarda güveni sağlayabilir. Sorun, bunun ekonomiyi yönetmek için iyi bir çözüm olup olmadığıdır. Sadece yabancı yatırımcıları memnun etmek için gerekli olduğunda (yani zaten bunun zor olduğu zamanlarda) siyasi sistemin bu ciddi önemleri almasını beklemek makbul veya arzu edilir midir?
4. Thomas L. Friedman, *The Lexus and the Olive Tree* (New York: Anchor Books, 2000), pp. 104–06.
5. 1905'te alınan önemli bir kararda (*Lochner v. New York*), Eyalet Temyiz Mahkemesi fırın çalışanları için maksimum çalışma saatlerini kısıtlayan bir New York Eyalet kanununu reddetti. Hakimlere göre New York yasası, "hem işveren hem de işçiler olmak üzere bireylerin en iyisi olduğunu düşündüğü çalışma koşulları hakkında sözleşme yapma haklarına gayrimeşru bir şekilde müdahale ediyordu." Bakınız Michael J. Sandel, *Democracy's Discontent: America in a Search of a Public Philosophy* (Cambridge, MA: Harvard University Press, 1996), p. 41. Ancak 1930'larda, Franklin D. Roosevelt'in Mahkemeyi anlayışlı bir jüriyle doldurma tehdidinin sonrasında Temyiz Mahkemesi gidişatı değiştirdi ve kadınlar için 1937'de asgari ücret limitini belirledi. (*West Coast Hotel Co. v. Parrish*). Bu karar azami çalışma saatleri olmak üzere istihdam uygulamalarını düzenleyen mevzuatın yolunu açtı. Rodrik, *Has Globalization Gone Too Far?* Institute for International Economics, Washington, DC, 1997, p. 36.
6. Dani Rodrik, "Democracies Pay Higher Wages," *Quarterly Journal of Economics*, vol. 114, no. 3 (August 1999), pp. 707–38.
7. "Transcript of First Presidential Debate," September 9, 2008, at http://www.cnn.com/2008/POLITICS/09/26/debate.mississippi.transcript/#cnnSTCText.
8. Scott A. Hodge and Andre Dammert, "U.S. Lags While Competitors Accelerate Corporate Income Tax Reform," *Fiscal Fact No. 184*, Tax Foundation, August 2009, http://www.taxfoundation.org/files/ff184.pdf.
9. Michael P. Devereux, Ben Lockwood, and Michela Redoano, "Do Countries Compete Over Corporate Tax Rates?" *Journal of Public Economics*, vol. 92, nos. 5–6 (June 2008), pp. 1210–1235.
10. Michael J. Trebilcock and Robert Howse, *The Regulation of International Trade*, 3rd ed. (New York: Routledge, 2005), p. 517.
11. 2006'da benzer bir olayda WTO genetiği değiştirilmiş besin maddeleri ve tohumlar hakkındaki AB kısıtlamaları aleyhine karara vardı; bir kez daha AB bilimsel risk değerlendirmesinin yeterliliğinde hata buldu.
12. Emma Aisbett, Larry Karp, and Carol McAusland, "Regulatory Takings and Environmental Regulation in NAFTA's Chapter 11," Unpublished paper, University of California at Berkeley, February 10. 2006.
13. NAFTA'nın 11. Bölüm kapsamında yer alan olayların listesi için bakınız Public Citizen Web site: http://www.citizen.org/documents/Ch11CasesChart-2009.pdf.
14. Luke Peterson and Alan Beattie, "Italian Groups Challenge Pretoria Over BEE," *Financial Times*, March 9, 2007.
15. Bu alanlar ihracat yapan firmalara farklı faydalar sağladığından, WTO'nun teşvik kurallarına uymadıklarını göstermek kolaydır. Bazı gelişmekte olan ülkeler teşvikler konusunda bu kısıtlamaların uygulamaya konmasının gecikmesinden fayda sağlamıştır.

16. WTO'nun patent kurallarının maliyetine ilişkin geniş bir önsezi sunan makale için bakınız Arvind Subramanian, "Putting Some Numbers on the TRIPs Pharmaceutical Debate," *International Journal of Technology Management*, vol. 10, nos. 2–3 (1995).
17. Richard R. Nelson, "The Changing Institutional Requirements for Technological and Economic Catch Up," Unpublished paper, Columbia University, June 2004.
18. Henrik Horn, Petros C. Mavroidis, and André Sapir, "Beyond the WTO? An Anatomy of EU and US Preferential Trade Agreements," Bruegel Blueprint 7, Bruegel Institute, Brussels, 2009.
19. Daha fazla açıklama ve örnek için bakınız Dani Rodrik, *One Economics, Many Recipes: Globalization, Institutions and Economic Growth* (Princeton: Princeton University Press, 2007), chap. 4.
20. Robert O. Keohane, Stephen Macedo, and Andrew Moravcsik, "Democracy-Enhancing Multilateralism," *International Organization*, 63 (Winter 2009), pp. 1–31. See also Robert Howse, "Democracy, Science and Free Trade: Risk Regulation on Trial at the World Trade Organization," *Michigan Law Review*, 98 (June 2000).
21. Birkaç durumda (2006 tarihli ABD – Peru ticaret anlaşması gibi), işçi grupları iki taraflı veya bölgesel ticaret anlaşmalarına çalışma standartlarıyla ilgili maddeler getirerek bu çıkarları "dengelemeyi" başardı. Sonraki bölümlerde bahsedeceğim nedenlerden ötürü, bu sorunları karmaşıklaştırabilir. ABD işçi sendikalarının baskıları, ABD çok uluslu şirketlerinin baskıları gibi, diğer ülkelerin çıkarlarına hizmet etme olasılığından mahrumdur.

10: Küresel Yönetim Mümkün Müdür? Arzulanır Bir Şey Midir?

1. Sırasıyla Afrika Kalkınma Bankası ve Dünya Turizm (Ticaret değil) Örgütü.
2. Bakınız http://voxeu.org/index.php?q=node/2544.
3. Bakınız Jeffrey Garten, "The Case for a Global Central Bank," Yale School of Management, posted online, September 21, 2009, at http://ba.yale.edu/news_events/CMS/Articles/6958.shtml.
4. Carmen Reinhart and Kenneth Rogoff, "Regulation Should Be International," *Financial Times*, November 18, 2008 (http://www.ft.com/cms/s/0/983724fc-b589-11dd-ab71-0000779fd18c.html?nclick_check=1).
5. David Epstein and Sharyn O'Halloran, *Delegating Powers: A Transaction Cost Politics Approach to Policy Making Under Separate Powers* (Cambridge and New York: Cambridge University Press, 1999).
6. Anne-Marie Slaughter, *A New World Order* (Princeton and Oxford: Princeton University Press, 2004).
7. John G. Ruggie, "Reconstituting the Global Public Domain—Issues, Actors, and Practices," *European Journal of International Relations*, 10 (2004), pp. 499–531.
8. Küresel devletin olmadığı durumda küresel düzeyde etkin yasal normların ve uygulamaların oluşturulmasının mümkün olup olmadığına ilişkin olarak uluslar arası hukukta benzer bir tartışma sürer. Bakınız zaten sözü edilen Anne-Marie Slaughter'in çalışmasının yanı sıra, örneğin Jeffrey L. Dunoff and Joel P. Trachtman, eds., *Ruling the World?: Constitutionalism, International Law, and Global Governance* (Cambridge and New York: Cambridge University Press, 2009), and Eric Posner, *The Perils of Global Legalism* (Chicago: University of Chicago Press, 2009). Yasa koyucular, uygulayıcılar ve mahkemelerden ibaret yasal kurumlar olmaksızın kanunun davranışı kontrol edemeyeceğini savunan Posner, "küresel legalizm" karşıtı argümanını kısa ve öz bir biçimde dile getirir.
9. Joshua Cohen and Charles F. Sabel, "Global Democracy?" *International Law and Politics*, 37 (2005), p. 779.
10. Aynı eserde., p. 796.

11. Peter Singer, *One World: The Ethics of Globalization* (New Haven: Yale University Press, 2002), p. 12.
12. Amartya Sen, *Identity and Violence: The Illusion of Destiny* (New York: W. W. Norton, 2006).
13. Amartya Sen, *The Idea of Justice* (Cambridge, MA: Harvard University Press, 2009), p. 143.
14. Bakınız Cohen and Sabel, "Global Democracy," and Charles F. Sabel and Jonathan Zeitlin, "Learning from Difference: The New Architecture of Experimentalist Governance in the EU," *European Law Journal*, vol. 14, no. 3 (May 2008), pp. 271–327.
15. Stephen Castle, "Compromise with Britain Paves Way to Finance Rules in Europe," *New York Times*, December 2, 2009 (http://www.nytimes.com/2009/12/03/business/global/03eubank.html?_r=1&sudsredirect=true).
16. Yunanistan'ın IMF'ye gönderilmesi kararı Avrupa Birliğinde çok büyük bir uyuşmazlığa neden oldu; çünkü diğer iki ülkenin aksine Yunanistan sadece Avrupa Birliği üyesi değil, aynı zamanda Euro Alanı'nın bir üyesiydi. Nihayetinde, Alman başbakanı Angela Merkel'in bu konudaki ısrarı, Fransız başbakanı Nicolas Sarkozy ile Avrupa Merkez Bankası başkanı Jean-Claude Trichet'in itirazlarını geride bıraktı.
17. Bakınız "After Severe Recession, Stabilization in Latvia," IMF Survey online, February 18, 2010, http://www.imf.org/external/pubs/ft/survey/so/2010/CAR021810A.htm.
18. Bu uluslararası anlaşmaları müzakere eden ulusal düzenleyicilerin kendi çıkarları vardır ve kısmen yerel siyasi baskıları dengelemek için anlaşmalara girerler. Bakınız David Andrew Singer, *Regulating Capital: Setting Standards for the International Financial System* (Ithaca, NY: Cornell University Press, 2007).
19. Colleen E. H. Berndt, "Is Fair Trade in Coffee Production Fair and Useful? Evidence from Costa Rica and Guatemala and Implications for Policy," Mercatus Policy Series, Policy Comment No. 11, George Mason University, June 2007.
20. Andrew Chambers, "Not So Fair Trade," *The Guardian*, December 12, 2009. (http://www.guardian.co.uk/commentisfree/cif-green/2009/dec/12/fair-trade-fairtrade-kitkat-farmers).
21. Bakınız "Toy Makers Seek Standards for U.S. Safety," *New York Times*, September 7, 2007 (http://www.nytimes.com/2007/09/07/business/07toys.html?_r=2).
22. Nick Hornby, *Juliet, Naked* (New York: Penguin, 2009).
23. Keith Hampton, "Netville: Community On and Offline in a Wired Suburb," in Stephen Graham, ed., *The Cybercities Reader* (London: Routledge, 2004), pp. 256–62. Bu çalışmaya atıfta bulunmamı sağlayan eser Nicholas A. Christakis and James H. Fowler, *Connected: The Surprising Power of Our Social Networks and How They Shape Our Lives* (New York: Little, Brown, 2009).
24. Burada özetlediğim veriler World Values Survey veribankasından alınıştır: http://www.worldvaluessurvey.org/services/index.html.

11: Kapitalizmin Tasarlanması 3.0

1. Avrupa ve Amerikalıların eşitsizlik karşısında takındıkları tavırlar arasındaki farkların detaylı istatistiki analizi için bakınız Alberto Alesina, Rafael Di Tella, and Robert MacCulloch, "Inequality and Happiness: Are Europeans and Americans Different?" *Journal of Public Economics*, vol. 88, nos. 9–10 (August 2004), pp. 2009–2042.
2. Roberto Mangabeira Unger, *Democracy Realized: The Progressive Alternative* (London and New York: Verso, 1998).
3. Demokratik rejimler ile demokratik olmayan rejimlerin karşılaştırmalı ekonomik performansı konusunda pek çok çalışma vardır. Literature göre, demokrasi ile yönetilen ekonomiler pek çok bakımdan otoriter rejimlerin önüne geçme eğilimindedir: dış gelişmelere daha iyi uyum sağlarlar, daha fazla istikrar ve öngörü sunarlar ve daha iyi sosyal göstergeler ve gelir dağılımı sonuçları üretirler. Uzun vadeli büyüme performansı sonuçları daha karmaşık-

tır, ancak son yıllarda ulaşılan bulgular demokrasiler için de bunun geçerli olduğunu gösterir. Bakınız José Tavares and Romain Wacziarg, "How Democracy Affects Growth," *European Economic Review*, vol. 45, no. 8 (August 2001), pp. 1341–1379; Dani Rodrik, "Participatory Politics, Social Cooperation, and Economic Stability," *American Economic Review, Papers and Proceedings* (May 2000); Dani Rodrik, "Democracies Pay Higher Wages," *Quarterly Journal of Economics* (August 1999); Dani Rodrik and Romain Wacziarg, "Do Democratic Transitions Produce Bad Economic Outcomes?" *American Economic Review, Papers and Proceedings*, vol. 95, no. 2 (May 2005), pp. 50–55; and Elias Papaioannou and Gregorios Siourounis, "Democratization and Growth," *Economic Journal*, vol. 118, no. 10 (2008), pp. 1520–1551.

4. Aralık 2009'da üç ülke —Gine, Nijerya ve Madagaskar— demokratik uygulamalarda ilerlemeyenler listesinden çıkarıldı. Mauritania demokratik seçimlerden sonra yeniden eklendi.
5. En iyi örnek gelişmiş ülkelerdeki tarım korumacılığıdır. Aynı gelişmiş ülkelerde masraflar öncelikle tüketiciler ve vergi mükellefleri tarafından ödenir.
6. Ekonomi dilinde ulusların her biri için diğerlerine bir takım dış etkilerde bulunan küresel iklim "saf" kamu yararıyken, açık ekonomi özel yarardır.

12: Makul Bir Küreselleşme

1. Antoine Bouët, "The Expected Benefits of Trade Liberalization for World Income and Development," Food Policy Review No. 8, International Food Policy Research Institute, Washington, DC, 2008. Bu tahminler ticaretin serbestleştirilmesinden elde edilen standart kazançlarla ilgilidir ve düşük gelirli ülkeler için bazı ürünlerde ticaret kısıtlamalarını ekonomik olarak faydalı kılabilen daha önce karşılaştığımız ikinci en iyi düşünceleri görmezden gelir.
2. Ekonomi kanununa göre, vergilerden ve ekonomik faaliyet üzerindeki diğer kısıtlamalardan kaynaklanan verimlilik kayıpları, çok küçük olduklarında sıfıra yakındır ve vergilerin ya da kısıtlamaların karesi oranında artar.
3. Şu anda Önlemler Anlaşması oldukça dar kapsamlı şartlar altında ticaret kısıtlamalarında geçici bir büyümeye izin verir. Artan ithalatların "yerli sanayiye büyük zarar vereceği", ithalat dalgası ile zarar arasındaki sebep sonuç ilişkisinin çok sabit olduğu ve bu zararın farklı sebepler olması durumunda ithalatla ilişkilendirilmeyeceğine dair yurtiçinde bir kanı oluşmasını gerektirir. Güvenlik yöntemleri ürünün bütün ihracatçılarına uygulanmalıdır. Ancak, önemler, ilgili ürünün ithalat payları belirli bir eşiğin üzerinde olmadıkça gelişmekte olan ülke ihracatçılarına uygulanamaz. Güvenlik önlemleri uygulayan bir ülke, "eş değer imtiyazlar" vererek etkilenen ihracatçıların zararlarını dengelemek zorundadır.
4. Dani Rodrik, *Has Globalization Gone Too Far?* and Rodrik, "The Global Governance of Trade As If Development Really Mattered," United Nations Development Program, New York, 2001.
5. Mevcut anlaşma uyarınca: "Bir Üye devlet, 1994 tarihli GATT'ın X Maddesine göre daha önceden oluşturulan ve kamuya duyurulan esaslara uygun olarak yetkili makamlarında gerçekleştirilen bir incelemeden sonra belirli bir güvenlik önlemini uygulayabilir. Bu inceleme, belirli bir güvenlik önleminin uygulanmasının kamu yararına olup olmadığına ilişkin olarak ihracatçı, ithalatçı ve diğer ilgili tarafların kanıtlar ve görüşler sunabildiği, diğer tarafların sunumlarına yanıt verebildiği ve kendi görüşlerini belirtme fırsatının verildiği uygun yöntemleri veya kamuya açık oturumları ya da kamu bilgilendirme yazılarını da içerecektir. Yetkili makamlar, gerçekler ve yasalar ışığında ulaştıkları bulguları ve makul sonuçları ortaya koyan bir rapor hazırlayacaktır."
6. Howse'ın argümanı risk düzenlemeleri bağlamında geliştirilmiştir, ancak daha geniş bir kapsamda geçerlidir. Robert Howse, "Democracy, Science, and Free Trade: Risk Regulation on Trial at the World Trade Organization," *Michigan Law Review*, vol. 98, no. 7 (June 2000), p. 2357.

7. Julian M. Alston, Daniel A. Sumner, and Heinrich Brunke, "Impacts of Reductions in US Cotton Subsidies on West African Farmers," Oxfam America, June 21, 2007 (http://www.oxfamamerica.org/publications/impacts-of-reductions-in-us-cotton-subsidies-on-west-african-cotton-producers/).
8. Ne yazık ki, ticaretin küresel yoksulluk etkisi konusunda oldukça umut verici bir senaryo sunmaya çalışan Doha yandaşları bu konunun üstünü kapatmaya çalıştı. Zengin ülkelerde teşviklerin kaldırılması tarım ürünlerinin dünya fiyatlarını arttıracaktır. Kırsal kesimde yaşayan fakir üreticiler için bu iyi bir haber olsa da (Batı Afrika'daki pamuk üreticileri gibi), kendi yiyeceklerini üretmeyen ve şehirde yaşayan fakir tüketiciler için kötü bir haberdir. Bu nedenle fakirlerin çoğunun şehirde mi yoksa kırsal kesimde mi yaşadıklarına bağlı olarak fakirlik etkisi farklılık gösterir. Bakınız Dani Rodrik, "Food Prices and Poverty: Confusion or Obfuscation?" http://rodrik.typepad.com/dani_rodriks_weblog/2008/05/food-prices-and.html.
9. "The Global Crisis Response and the Role of US-EU Cooperation," Remarks by Mark Sobel, Assistant Secretary of U.S. Department of Treasury for International Monetary and Financial Policy to the European Forum of Deposit Insurers at the Fédération Bancaire Française, June 29, 2009 (http://www.treas.gov/press/releases/tg196.htm). Ayrıca bakınız Marcus Walker and Stephen Fidler, "IMF Chief Urges Coordinated Finance Rules," *Wall Street Journal*, January 30, 2010, p. A11.
10. Bakınız Christine Harper and Simon Kennedy, "Politicians Can't Wait for Bankers Urging Caution on Regulation," Bloomberg News Service, February 1 (http://www.bloomberg.com/apps/news?pid=20601170&sid=aBY2eGclTyqg).
11. Alistair MacDonald, "U.S. Enters Europe's Fund Debate; Washington Joins U.K. in Lobbying EU for Less Stringent Regulations," *Wall Street Journal*, July 27, 2009, p. C3.
12. Aralık 2009'da, Basel Komitesi Avrupa bankalarının sermaye gerekliliklerinin bir parçası olarak dayandığı "hibrid" sermayenin kullanımını ortadan kaldıran bir reformlar paketi çıkardı. Banka kaldıracı ve likiditesi, yükselen konjonktüre dayanan sermaye tamponu ve karşıt kredi riskini yansıtmak için yeni risk ağırlıkları hakkında yeni kurallar getirmiştir. Öte yandan, bankaların uymak zorunda oldukları sermaye, kaldıraç kuvveti ve likidite üzerindeki nicel sınırlar belirsizdi. 2010 yılı sonuna kadar da duyurulmayacaklar. Bakınız See Patrick Jenkins, "Bank Capital Rules Face Overhaul," *Financial Times*, December 17, 2009.
13. Simon Johnson, "Was the G20 Summit Actually Dangerous?" September 26, 2009, http://baselinescenario.com/2009/09/26/was-the-g20-summit-actually-dangerous/#more-5085.
14. Ayni eserde.
15. Bankacılar, daha sıkı düzenlemelerle tehdit edildiklerinde hemen bu noktaya değinir. Financial Times'ın Ekim 2009'da yaptığı bir röportajda Barclays genel müdürü eğer "ABD gibi diğer ülkeler daha serbest kalırken, düzenleyiciler primler ve sermaye gereklilikleri konusunda küresel bir önlemler paketi uygulamakta sert bir tutum takınırsa," İngiltere'nin Finansal sektörünün olumsuz etkileneceği konusunda uyarılarda bulundu. "Gerçek bir düzenleme arbitrajı riski vardır," diye ekledi. "Bu küresel ve finansal bir sistemdir. Yerine kolaylıkla başkası konulabilir." Bakınız http://www.ft.com/cms/s/0/47fd0f82-bc23-11de-9426-00144feab49a.html.
16. Bu fikirlerin ilk olarak yer aldığı eser Dani Rodrik, "A Plan B for Global Finance," *The Economist*, March 12, 2009.
17. Ekonomistler arasında bu tür bir verginin kısa vadeli spekülasyonun dengesinin bozulmasını önlemeye de yarayıp yaramayacağı konusunda bir tartışma vardır. Küresel olarak uygulandığında dövizdeki kısa vadeli işlem hacmini kesinlikle düşürecektir. Dengeleyicilere göre denge bozucu akışları daha çok durdurup durdurmayacağı ise belirsizdir. Ayrıca geniş sermaye kazanımı beklentileri vergilerin etkilerini bastıracağından, Asya mali krizi sırasında ülkerde ortaya çıkan hareketlenmeleri ufak bir vergi kesinlikle önleyecektir. Geniş taban düşünül-

düğünde, böyle bir verginin kaynakların oldukça büyük bir kısmını yönlendireceği tartışma götürmez. Göz önünde bulundurulan seviyelerde en kötüsü önemsiz bir etkinlik maliyeti olacaktır.

18. Nicholas Dorn, "Financial Market Systemic Regulation: Stability through Democratic Diversity," VoxEU.org, December 18, 2009, http://www.voxeu.org/index.php?q=node/4411.
19. Aynı eserde.
20. Bakınız Dani Rodrik, "The IMF Needs Fresh Thinking on Capital Controls," Project Syndicate column, November 11, 2009 (http://www.project-syndicate.org/commentary/rodrik37), and Arvind Subramanian and John Williamson, "Put the Puritans in Charge of the Punchbowl," *Financial Times*, February 11, 2009 (http://www.ft.com/cms/s/0/a0c04b34-c196-11de-b86b-00144feab49a.html?nclick_check=1).
21. Michael A. Clemens, Claudio E. Montenegro, and Lant Pritchett, "The Place Premium: Wage Differences for Identical Workers Across the U.S. Border," Unpublished paper, Harvard Kennedy School of Government, July 2008.
22. Dani Rodrik, "Globalization for Whom?" *Harvard Magazine* (July–August 2002) (http://harvardmagazine.com/2002/07/globalization-for-whom.html), and Rodrik, "Feasible Globalizations," in Michael Weinstein, ed., *Globalization: What's New?* (New York: Columbia University Press, 2005). Harvard'dan meslektaşım Lant Pritchett bu konuyu *Let Their People Come: Breaking the Gridlock on Global Labor Mobility* (Washington, DC: Center for Global Development, 2006) kitabında geliştirmiştir. Bu konularda bir hukuk bilgininin görüşleri için bakınız Joel P. Trachtman, *The International Law of Economic Migration: Toward the Fourth Freedom* (New York: Upjohn Institute, 2009).
23. Mallarda tamamen serbest ticarete geçişten elde edilen kazançlar 100 milyar dolar civarındadır—bakınız Bouët, not 1'de belirtilmiştir. İş gücü hareketinden elde edilen kazançlar konusundaki tahmin için bakınız Dünya Bankası, *Global Economic Prospects 2006*, Washington, DC, 2005.
24. Bakınız Devesh Kapur and John McHale, "Sojourns and Software: Internationally Mobile Human Capital and High-Tech Industry Development in India, Ireland, and Israel," in Ashish Arora and Alfonso Gamberdella, eds., *From Underdogs to Tigers: The Rise and Growth of the Software Industry in Some Emerging Market Eocnomies* (New York: Oxford University Press, 2005, pp. 236–74, and Annalee Saxenian, *Local and Global Networks of Immigrant Professionals in Silicon Valley* (San Francisco: Public Policy Institute of California, 2002). Hindistan'dan dünyaya yayılmanın ülkenin siyasi ve ekonomik gelişimine etkisinin detaylı bir çalışması için bakınız Devesh Kapur, *Diaspora, Development, and Democracy: The Domestic Impact of International Migration from India* (Princeton and Oxford: Princeton University Press, 2010).
25. Tartışmalar için bakınız: http://rodrik.typepad.com/dani_rodriks_weblog/2007/05/the_new_york_ti.html.
26. Dünya Bankası (*Global Economic Prospects 2006*) göç alan ülkenin iş gücünün yüzde 3'ü oranında göç alışını arttıran bir program kapsamında gelişmekte olan ülke ücretlerinde yüzde 0.5'lik bir azalma öngörür. Terri Louise Walmsley ve L. Alan Winters'ın daha önce gerçekleştirdikleri çalışmada ABD'deki gerçek ücretlerin yüzde 0.6–0.8 oranında düşeceği hesaplanmıştır—Walmsley and Winters, "Relaxing the Restrictions on the Temporary Movements of Natural Persons: A Simulation Analysis," CEPR Discussion Paper No. 3719, London, 2003. Göçün ücret sonuçlarına ilişkin analizinde George Borjas'ın kullandığı referans esnekliği (–0.3) benzer bir tahmine ulaşır: –0.3 × 3 = yüzde –0.9. Bakınız George J. Borjas, "The Analytics of the Wage Effects of Immigration," Harvard Kennedy School of Government, August 2009.
27. Daha önce bahsettiğim modeller, bu faydaların çoğunun yabancı uyruklular için geçerli olacağını varsayar. Ancak çalışma vizeleri bu kazançların bir kısmını iş gücü ithal eden ülkelerde tutmak için kullanılabilir. Soru, göç alan ve veren ülkelerdeki ücret farklılıklarını kimin elde

ettiğidir. Diyelim ki es sahibi ülke kısıtlı vizeleri yurtdışından işçi getirmek isteyen yerel işletmelere veya yüklenicilere açık arttırma yoluyla satar. Işçilerden ziyade es sahibi ülke söz konusu paraya sahip olacaktır. Kazançların makul dağıtımı vize veriş planı tasarımı ile mümkündür.

28. Paul Krugman, "Chinese New Year," *New York Times*, December 31, 2009.
29. Bakınız Dani Rodrik, "The Real Exchange Rate and Economic Growth," *Brookings Papers on Economic Activity* (Fall 2008).
30. Teknik kısmıyla ilgileneler için biraz daha açıklama yapalım. bir ithalat gümrük vergisi veya ihracat teşviki ticaret dengesinin iyileştirilmesi etkisi yaratacaktır. Ancak buna karşılık (gerçek) döviz oranında bir artışla bu etki ortadan kalkabilir (ve devlet etkin bir biçimde müdahale etmezse ortadan kalkar). Gerçek döviz oranının artması, yerel ticaret malları talebi bu yükselişe olumlu bir reaksiyon göstermedikçe (ticaret mallarının fiyatlarını aşağı çeker) esas gümrük vergisi veya teşvik politikalarının teşvik etkisini tamamen sıfırlamaz. Bu nedenle, gerçek döviz değer artışı ile bütünleşen sanayi politikası ticaret dengesini etkilemeden ticari malların üretimini arttırabilir. Bakınız Dani Rodrik, "Growth After the Crisis," in *Globalization and Growth: Implications for a Post-Crisis World*, Commission on Growth and Development, Washington, DC, 2010.
31. Bu yaklaşık yüzde 25 oranında bir artış olacaktır. Bakınız Dani Rodrik, "Making Room for China in the World Economy," VoxEU.org, December 17, 2009, http://voxeu.org/index.php?q=node/4399.
32. İkisini birbirine bağlayan şey, Çin hükümetinin renminbinin değer kazanmasını önlemek için dolar almak zorunda olmasıdır.
33. Martin Jacques, *When China Rules the World: The End of the Western World and the Birth of a New Global Order* (New York: Penguin, 2009).
34. Stephen S. Cohen and Bradford DeLong Amerika Birleşik Devletlerinin ekonomik durumundaki kaybın küresel ekonomik istikrar bakımından sonuçları hakkında endişelerini dile getirir. Çalışmaları için bakınız *The End of Influence: What Happens When Other Countries Have the Money* (New York: Basic Books, 2010).

TEŞEKKÜR

Pek çok arkadaşım, eleştirmen ve komplocu yıllar boyunca bu kitapta yer alan argümanların ilk hallerine maruz kalmış ve düşüncelerimin şekillenmesine yardım eden cevaplar vermiştir. Bu yorumlar, içlerinde en çok eleştirenin düşüncelerimde tespit ettiği yanlışlardan beni her zaman kurtarmış olmasa da, umarım en azından bu farklılıklara karşı düşüncelerimi daha büyük bir hassasiyetle ifade etmemi sağladılar.

Unutmuş olabileceklerime şimdiden özür dileyerek Daron Acemoglu, Philippe Aghion, Abhijit Banerjee, Jagdish Bhagwati, Nancy Birdsall, George Borjas, François Bourguignon, Susan Collins, Avinash Dixit, Bill Easterly, Barry Eichengreen, Ron Findlay, Jeff Frankel, Richard Freeman, Jeff Frieden, Gene Grossman, Ricardo Hausmann, Gerry Helleiner, Elhanan Helpman, Peter Kenen, Bob Keohane, Tarun Khanna, Robert Lawrence, Frank Levy, Justin Lin, Jose Antonio Ocampo, Lant Pritchett, Jim Robinson, John Ruggie, Jeffrey Sachs, Mike Spence, T. N. Srinivasan, Nick Stern, Joe Stiglitz, Arvind Subramanian, Larry Summers, Robert Unger ve Andres Velasco'ya teşekkür etmek isterim. Ekonomi mesleğinde benim için her zaman en iyi "tilki" modelini teşkil edecek olan Avinash Dixit'e ayrıca teşekkür ederim.

Bu listedeki üç kişi, kitabımın hazırlık aşamasında oldukça önemli bir rol oynadı. Jeff Frieden, Robert Lawrence ve Arvind Subramanian metni tamamen okudu; sadece maddi hataları düzeltmekle kalmadılar, bana çok değerli geribildirimlerde bulundular. Jeff Frieden pek çok başka yararlı önerilerinin yanı sıra, beni yanlış beysbol benzetmelerinden ve Latince çevirilerden kurtardı.

İlk iki taslak bölümü götürdüğümde W.W. Norton'daki editörüm Drake McFeely'den aldığım ilk cevabın beni hayal kırıklığına uğrattığını itiraf etmeliyim: "Başka bir kelime daha yazmadan seninle konuşalım." Bunlar oldukça iyi iki bölüm, diye düşünmüştüm! Ama Drake haklıydı; irili ufaklı pek çok konudaki nazik rehberliği ile Brendan Curry'nin detaylı önerileri benim gözümde bile bu kitabı çok daha iyi bir hale getirdi! Onlarla çalışmak büyük bir ayrıcalık. Wylie Agency'den Scott Moyers ilk öneriden nihai ürüne kadar bu çalışmanın her bir aşamasını dikkatlice okudu. Benim için çok muhteşem bir destek ve düşünce kaynağı oldu.

Sözcükler, aileme beslediğim minnettarlığı anlatmama yetmez: karım Pınar Doğan benim en büyük destekçim oldu; böyle bir hayat arkadaşım olduğu için çok şanslıyım; oğlum Deniz bu kitap hakkında kesin bir fikri olamayacak kadar küçük olsa da beni çok seviyor; kızım Odile ne anlama geldiklerini bilmeden çok önce arz ve talep eğrilerini çizdi; kızım Delphine kitabın kapak tasarımını kendisinin yapamamasını yüzüme vurmadı. Kardeşim İzel, Nita ve geniş ailesiyle birlikte her zaman yanımdaydı. Babam Vitali Rodrik'in hatırası her daim bana arkadaşlık etti ve daha iyisini yapmam için beni teşvik etti. En az yukarıdaki saydıklarım kadar değerli anneme ne kadar borçlu olduğumu söylemem gerekir. Şu anda düzgün sayılabilecek nesirler yazabiliyorsam, kimin sayesinde olduğunu o çok iyi biliyor. Hepinizi çok seviyorum.

Bu kitabı kayınpederim Çetin Doğan'a ithaf ediyorum. Bu satırları yazdığım sırada, onunla birlikte çalışan pek çokları ile birlikte yanlış ve uydurma suçlamalar yüzünden Türkiye'de tutuklu. Umarım bu kitap çıktığında çoktan adalet yerini bulmuş olur.

DİZİN

A

AB 70, 91, 109, 189, 190, 191, 192, 193, 266
ABD Anayasası 252
ABD doları 88, 93, 162, 251
Abdelal, Rawi 87, 258
ABD Hazinesi 111
Aç gözlülük xix
Adam kayırma 17
Adam Smith 8, 11, 18, 22, 23, 41, 44, 46, 101, 205, 252, 255
Adil rekabet 253
Adil ticaret etiketi 199
Afrika 6, 10, 72, 123, 128, 138, 139, 141, 146, 147, 149, 150, 151, 156, 157, 158, 163, 173, 179, 216, 227, 233, 234, 240, 241, 251, 264, 265, 267, 270
Afrika Büyüme ve Fırsat Kanunu (2000) 216
Afrika Ulusal Kongresi 156
Afyon Savaşı 29
Afyon ticareti 7
AIG 261
Akerlof, George 107
Alman Markı 95
Almanya 24, 26, 35, 39, 65, 87, 91, 109, 190, 191, 197, 206, 236
Altından Deli Gömleği 165
Altın kıtlığı 32, 36, 87
Altın standartı 23, 88
Altyapı 13, 28, 62, 63, 114, 126, 129, 133, 134, 140, 145, 149, 151, 155, 185, 190, 192, 202, 210, 241
Amerika Birleşik Devletleri xi, xii, xiii, xiv, 14, 15, 23, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 34, 35, 36, 38, 44, 45, 46, 49, 50, 52, 59, 61, 62, 65, 69, 70, 71, 72, 74, 75, 79, 83, 84, 87, 88, 89, 90, 93, 95, 106, 112, 113, 114, 116, 122, 125, 150, 158, 169, 172, 173, 174, 177, 178, 185, 194, 195, 196, 197, 200, 201, 206, 207, 209, 210, 213, 216, 227, 229, 230, 231, 235, 238, 240, 241, 244, 245, 255
Amerikalı Kızılderi 10
Amerikalı Kızılderili 4
Anarşist xiii, 71
Andorra 170, 203
Anonim şirket 5, 7
Anti-damping 66
Anti-Damping 64, 226
Anti-tröst politikaları 206
Apple 12
Araştırma ve geliştirme 47
Archilochus 100
Arjantin ix, 72, 82, 95, 105, 125, 147, 148, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 193, 262, 266
Asimetrik bilgiler 100, 107
Asya ix, x, xi, xv, 6, 22, 28, 32, 72, 81, 82, 83, 88, 95, 107, 112, 114, 120, 124, 126, 127, 128, 137, 140, 141, 143, 146, 147, 148, 159, 163, 173, 174, 179, 184, 197, 227, 233, 258, 261, 264, 270
Aşırı avlanma 3, 249
Aşırılık 106, 210
Atlantic 114, 115, 261
Avam Kamarası 11
Avrupa Birliği xiii, 69, 70, 71, 72, 109, 165, 170, 171, 172, 174, 178, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 209, 213, 229, 268

Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü 259
Avrupa Komisyonu 171, 189, 230
Avrupa Konseyi 190
Avrupa Merkez Bankası 189, 268
Avrupa Parlamentosu 190, 230
Avustralya 14, 15, 122, 123
Avusturya 27, 35
Ayakkabı makinesi operatörü 75
Ayrımcılık yapmama xiii, 61

B

Babür İmparatorluğu 7
Baht, Tayland xi
Bairach, Paul 27, 124, 252, 262
Bangalor 148
Bankacılık krizleri 96
Bankacılık sistemi xi
Basel komitesi 270
Basel Komitesi 198, 233
Batı Afrika 10, 72, 227, 270
Batı Avrupa 179
Batı Sürgünleri 122, 123
Bauer, Peter T. 263
Bear Stearns xii
Bebek ölüm oranı 119
Beceriler 49, 99, 124, 137, 196, 204, 234, 236
Benzin 70, 173
Bergsten, Fred xiv
Berlin, Sir Isaiah 100
Bernanke, Ben 111, 256
Bhagwati xiv, 77, 107, 108, 257, 260
Bhagwati, Jagdish xiv, 77, 107
Bilgi birikimi 47
Birinci Dünya Savaşı xv, 25, 27, 32, 34, 37, 39, 176
Birleşmiş Milletler 150, 186
Bismarck 26
Blinder, Alan xiv, 76, 257
BM Milenyum Kalkınma Hedefleri 151
BM Milenyum Projesi 150
Bolivyalı 235
Bono 243
Borç krizi 95, 148
Borçlanma 80, 82, 99, 112, 197, 254
Borçlular xii, 33, 96
Bölgesel ticaret anlaşmaları xiv, 172
Bretton Woods vii, xv, xvi, 27, 59, 60, 61, 62, 63, 65, 66, 67, 73, 76, 80, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 92, 93, 95, 97, 106, 114, 122, 136, 164, 176, 178, 179, 180, 186, 206, 207, 208, 209, 213, 256, 258
Bretton Woods konsensüsü 73, 84, 92
Brezilya ix, 71, 72, 95, 105, 146, 147, 148, 154, 163, 233, 244
Brittan, Samuel 253
Brown, Gordon 265
Buenos Aires 125, 161
Bulgaristan 191
Bürokrasi 34, 83, 129, 155, 227
Bürokratlar 13, 103, 126, 129, 183
Büyük Ayrılık 120, 121, 142
Büyük Buhran 16, 30, 38, 39, 59, 60, 85, 112, 206, 254

C

Calvo, Guillermo 96
Camdessus, Michel 79, 91, 105
Cameron, David 14
Cavollo, Domingo 161, 266
Cenevre 62, 71, 170
Cep telefonu 134
Churchill, Winston 35
Citigroup 12
Cobden-Chevalier Anlaşması 24
Cobden, Richard 24, 252
Cohen, Joshua 187, 267
Çokyönlülük xiii
Connolly, John 88
Considerations Upon the East-India Trade (Martyn) 42, 254
Cree Kızılderilileri 5, 9, 18
Çalışma koşulları çok kötü iş yerleri 234
Çalışma saatleri 266
Çalışma standartları 166, 167, 168, 194, 196, 201, 209, 238, 243, 267
Çek Cumhuriyeti 190
Çelik 64, 241
Çevre düzenlemeleri 173
Çevre standartları 187, 199, 215, 223
Çıktı x, xi, 5, 6, 15, 28, 37, 42, 45, 55, 59, 61, 65, 70, 75, 89, 95, 112, 155, 158, 161, 164, 165, 206, 228, 262
Çikolata 199
Çin ix, x, xiii, xiv, xv, xvi, xx, 7, 12, 29, 61, 70, 72, 74, 75, 97, 114, 120, 128, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 140, 143, 154, 155, 156, 157, 174, 179, 194, 195, 197, 200, 207, 215, 216, 218, 221, 239, 240, 241, 242, 243, 244, 245, 251, 263, 272
Çocuk işçi çalıştırmak 51, 195, 226
Çok Elyaflılar Anlaşması 64, 66, 68
Çok uluslu işletmeler 80, 129, 180, 238

D

Dalgalı kur 85, 89, 93, 94
Davos 79
Deflasyon 35, 36, 87, 266
de la Rúa, Fernando 163
Delors, Jacques 91
Demiryolları 33
Deng Xiaoping 131
Des Groseilliers, Médard Chouart, sieur 4
de Soto, Hernando 151, 265
Devalüasyon 31, 93, 95, 105, 141, 163, 193
Doğu Afrika 251
Doğu Asya 83, 120, 126, 127, 128, 137, 140, 143, 146, 147, 159, 173, 264
Doğu Asya Mucizesi 127, 146
Doğum oranları 124
Doha Round xiii, 228, 234
Dominik Cumhuriyeti 34
Dornbusch 81, 258
Dornbusch, Rudi 81
Dorn, Nicholas 233, 271
Driskill, Robert 56, 255
DTÖ 72, 131, 135, 184, 256, 266, 267
Dünya Bankası 61, 62, 126, 127, 130, 143, 145, 146, 150, 151, 258, 262, 264, 271
Dünya ekonomisi 161, 176, 239
Dünya ekonomisinin siyasi üçlemi 161, 176, 266
Dünya Hayvan Sağlığı Örgütü 70
Dünya Sağlık Örgütü 70
Dünya Ticaret Örgütü vii, xiii, 59, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 73, 156, 157, 158, 159, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 179, 209, 211, 223, 224, 242, 243, 256
Düşük gelirli ülkeler xiv, 77, 235, 269
Düzenleme arbitrajı 232, 270
Düzenleme çeşitliliği 229, 232, 233, 234
Düzenleme standartları 114, 196, 232, 233

E

Easterly, William 151, 265
Economist, The 23, 257, 261, 270
Eichengreen, Barry 31, 253, 254, 259, 261
Ekonomik büyüme xvi, xix, 8, 25, 27, 31, 61, 63, 66, 76, 80, 81, 82, 88, 97, 99, 121, 122, 124, 126, 127, 128, 130, 132, 133, 135, 141, 142, 147, 153, 155, 159, 165, 179, 216, 240, 244, 256, 259, 264
Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütüne (OECD) 91
Ekonomik küreselleşme xiii, xv, xvi, xvii, xviii, 9, 11, 17, 19, 28, 67, 68, 176, 179, 204, 207, 245
Ekonomik serbestleşme 59, 65, 147, 154
Elektronik eşya 241
Elit kesim 121, 123
El Salvador 240
Emisyon standartları 70, 215
Emlak kredisi 195
Emlak krizi 104, 194, 228
Emperyalizm 22, 28, 29, 73, 176
Emtiaya dayalı ekonomiler 123
Endonezya ix, xii, 70, 81, 82, 127, 144, 167, 194, 196
Enflasyon 35, 85, 89, 94, 109, 129, 153, 156, 161, 162
Engerman, Stanley L. 253, 262
Esas eşitsizlik 86
Esserman, Susan 69, 256
Eşitlik 46, 61, 63, 101
Eşitsizlik xvi, 76, 77, 123, 245, 268
Etiketleme 198, 199, 200, 201
Euro Alanı 193, 268

F

Fahişelik 196
Faiz oranları 30, 31, 32, 35, 36, 85, 90, 96, 106, 110, 112, 113, 114, 127, 157, 162
Fakirler 46, 240, 270
Fannie Mae xii
Federalizm 177, 178
Ferguson, Niall 28, 253
Fikri haklar 209
Fikri Mülkiyet Hakları Anlaşması 174
Filipinler 81
Financial Times xiv, 252, 257, 261, 265, 266, 267, 270, 271
Finansal Küreselleşme Neden Hayal Kırıklığı Yarattı? x
Finansal panik 83, 107
Fischer 81, 103, 108, 258, 260
Fischer, Stanley 81, 103, 258, 260
Fiyat deflasyonu 87
Fiyat düşüşleri 36
Fransa 4, 6, 24, 26, 28, 31, 36, 39, 65, 87, 90, 91, 109, 140, 190, 191, 197
Fransız 4, 5, 24, 33, 65, 90, 91, 116, 192, 230, 268
Freddie Mac xii
Frieden, Jeffry 39, 254, 259
Friedman xix, 165, 166, 176, 256, 266
Friedman, Milton xix
Friedman, Tom 165, 176

G

Gallagher, John 29, 253
Galor, Oded 124, 262
Gandhi, Rajiv 155
Garraway'in kahvehanesi 3, 251
Garraway'in kahvehanesi 3, 251
Garten, Jeffrey 184, 267
GATT 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 170, 171, 173, 178, 206, 207, 223, 226, 228, 269
Gayrisafi yurtiçi hasıla 52, 96, 255
Gazeteler 37
Geçici çalışma vizesi 236, 238
Geçim masrafları 23, 75
Gelir dağılımı 25, 46, 48, 52, 59, 74, 119, 239, 243
Gelir eşitsizliği 74, 75
Gelişmekte olan uluslar x, xvi, 13, 72, 154, 158, 175, 236, 243, 244
Gelişmiş ekonomiler xi, 14, 89, 112, 150, 206
Gemi inşaatı 126
Genel Grev 37
General Electric 17
Genetiği değiştirilmiş 47, 266
Genetiği değiştirilmiş ürünler 70
Genetik mühendisliği 47, 225
Gerileme 37, 38
Gıda 17, 18, 69, 70, 72, 255
Gıda Kodeks Komisyonu 70
Gıda ve İlaç Kurumu 255
Gıda ve Tarım Örgütü 70
Gladstone, William 27, 34
Goldman Sachs 109
Gölge xi, 67, 164
Gölge bankacılık sistemi xi
Gönüllü ihracat kısıtlamaları 64, 66
Gözetim 19, 92, 103, 105, 190, 215, 257
Greenspan, Alan 113
Grev 36, 37, 163
Guatemala 167, 199, 268
Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT) 62, 170
Gümrük vergileri 22, 23, 25, 26, 27, 44, 48, 49, 50, 52, 62, 63, 64, 66, 68, 69, 123, 137, 144, 150, 153, 157, 222, 223, 236, 242, 255, 256, 264
Gümüş 7, 32
Güney Afrika 156, 157, 158, 173, 233, 265
Güney Amerika 32
Güneydoğu Asya ix, 6, 81, 127, 141, 146, 233
Güney Kore ix, 81, 82, 91, 127, 128, 129, 136, 144, 146, 154, 156, 174
Güvenlik ağları 16, 17, 39, 50, 77, 183, 208
Güvenlik standartları 51, 170, 201, 230

H

Hall, Peter I 65
Hamilton, Alexander 158, 265
Hausmann, Ricardo 265
HBC 5
Hedge fonlar 230
HIV/AIDS 151, 186
Hindistan xiii, xvi, xx, 6, 7, 33, 39, 42, 43, 70, 71, 72, 139, 140, 146, 147, 148, 154, 155, 156, 174, 198, 213, 215, 217, 234, 235, 236, 244, 271
Hindistan ayaklanması (1858) 7
Hiper enflasyon 35, 161, 162
Hiperenflasyon 132
Hiper küreselleşme xvi, xviii, 67, 113, 164, 165, 166, 173, 175, 176, 177, 178, 180, 189, 193, 194, 204, 206, 207, 210, 214, 215, 245
Hiperküreselleşme 61
Hirschman, Albert 142
Hollanda 14, 15, 24, 190
Hong Kong 79, 81, 127, 154, 258, 263
Hormonlu biftek 256
Hornby, Nick 202, 268
Howse, Robert 69, 171, 224, 256, 266, 267, 269
Hudson's Bay Company 5, 6, 8, 10, 11, 18, 28, 251, 252
Hudson's Koyu 5, 6, 8, 9, 10, 11, 18, 28, 251, 252
Hukukun üstünlüğü 104
Hükümet büyüklüğü 15

I

IBM 134
IMF x, 62, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 86, 89, 91, 103, 105, 107, 108, 114, 115, 116, 149, 156, 174, 192, 193, 232, 233, 251, 258, 259, 260, 261, 265, 268, 270, 271
Immelt, Jeffrey 17, 252
Indira Gandhi 155
Irk ayrımcılığı 173
İç savaş 23, 93
İç sxavaş 25
İflas ix, 33, 95, 100, 109, 184, 192, 199
İhracata yönelik üretim merkezleri 141
İhracat teşvikleri 130, 135
İkinci Dünya Savaşı xv, xix, 59, 97, 114, 126, 140, 206

İkinci nesil 150, 152
İki savaş arası dönem 84, 90, 92, 93, 253
İklim değişikliği 217, 218, 219, 232
İkna 9, 11, 29, 33, 36, 57, 185, 252
İlaç xx, 36, 71, 148, 255
İlaçlar 47, 174
İlerleme yandaşları xiii
İletişim teknolojileri 202, 203
İnanç sistemleri 12, 13, 22, 34, 39, 62
İngiliz East India Company 6, 7
İngiltere 4, 5, 29, 31, 32, 35, 36, 37, 38, 41, 42, 43, 61, 65, 90, 93, 95, 122, 123, 164, 190, 191, 230, 244, 251, 252, 253, 259, 270
İnsan doğası 11, 252
İnsan hakları 186, 190, 196, 211, 215, 219, 241
İnşaat 63, 126, 173
İnternet 202, 254
iPhone 12
ipotekli konut finansmanı krizi 95
İpotekli konut finansmanı krizi 111
İrlanda 169, 190, 191
İskandinavya 210
İspanya 193
İstikrarsızlık 37, 89, 90, 93, 153, 232
İsveç 14, 15, 24, 65, 82, 95, 150
İsviçre 24, 39, 90
İş birliği 121, 140
İşçi sendikaları 224, 257
İş döngüsü 18
İş gücü piyasası x, 65, 106, 150, 157, 210
İşlem maliyetleri 11, 12, 17, 18, 19, 21, 22, 25, 28, 31, 63, 69, 73, 86, 87, 117, 122, 137, 154, 162, 175, 176, 180, 189, 227, 229, 234
İşsizlik 16, 35, 36, 39, 43, 49, 76, 85, 89, 157, 183, 193
İşsizlik yardımı 16
İtalya 24, 95
İthal ikameci sanayi 146, 147, 148, 149
İtibar kaybı 33
İzlanda 95, 113

J

Jacques, Martin 244, 272
Jamaika 235
Japonya 14, 15, 29, 65, 70, 71, 125, 126, 127, 128, 134, 136, 154, 179, 210, 262
Jean-Claude Trichet 268
Jennings Bryan, William 32
Johnson 114, 115, 116, 231
Johnson, Simon 114, 116, 231, 261, 262, 270

K

Kadınlar 45, 170, 255, 266
Kahve 3, 199, 200
Kaldıraç xi, xii, 75, 115, 168, 199, 228, 270
Kalkınma ve Sosyal Koruma Tedbirleri Anlaşması 223
Kambiyo kontrolü 35
Kanada 4, 5, 6, 11, 28, 123, 173, 202
Kapitalizm xii, xvii, 7, 10, 13, 60, 65, 179, 205, 206, 207, 208, 210
Kapsamlı Göç Reformu Kanunu (2006) 238
Kara borsa 264
Karayipler 4, 123
Karbondioksit 217
Karides 70
Karşılaştırmalı üstünlük 55, 57, 76, 123, 145, 191, 196
Karşılılık 16
Kasaba ve köy işletmeleri 132
Kebek 4
Keohane, Robert 26, 180
Keynes xix, 30, 32, 35, 37, 59, 60, 61, 62, 65, 73, 84, 85, 86, 89, 94, 106, 107, 116, 117, 139, 164, 207, 209, 253, 256, 258
Kısa vadeli 80, 83, 86, 91, 93, 107, 112, 135, 137, 193, 197, 233, 260, 270
Kıta Avrupası 65, 122, 229
Kıtlık 86
Kızılderililer 4, 5, 6, 9, 10, 18, 252
Kimlikler 45, 183, 188, 202, 203, 204
Kindleberger 96, 259
Kindleberger,Charles 96
Kirpi 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 108, 110, 260
Kişisel çıkar xviii, xx, 41, 45, 52, 107, 162, 218
Klonlanma 47
Kolombiya 77, 104, 107, 203, 240
Komünistler 39, 128
Kongre Partisi 155
Konsensüs arayışı 149
Konut balonu 113
Konvertibilite Kanunu 162, 163, 164
korumacılık 77
Korumacılık xv, 27, 29, 38, 59, 94, 147, 170, 214, 216, 222, 227, 241
Koruma Tedbirleri Anlaşması, Dünya Ticaret Anlaşması 223
Korunma tedbirleri 223, 224, 225, 226
Kosta Rika 199, 268
Kotalar 63, 64, 68, 69, 131
Kölelik 25, 26

Köle ticareti 10, 18
Kömür 36
Kredi derecelendirme kuruluşları xii, 113, 195, 198, 199, 230
Kredi piyasaları xi, 33, 110, 183
Krizler xi, 82, 89, 91, 95, 96, 111, 148, 154, 205, 207, 218
Krueger; Anne 145, 150
Krugman, Paul xiv, 73, 240, 257, 258, 272
Kunduz kürkü 3, 4, 9
Kurtarma planları xi, 192
Kurumlar vergisi 169
Kurumsal altyapı 210
Kurumsal çeşitlilik 211, 228, 240
Kurumsal yönetişim xvii, 65, 104, 108, 210
Kuzey Amerika 10, 122, 173
Kuzey Amerika Serbest Ticaret Sözleşmesi (NAFTA) 173
Kuzey Kore 128
Küresel dağıtım 92
Küresel ısınma 217, 218
Küreselleşme karşıtı gruplar xiii
Küresel piyasalar xv, 17, 18, 19, 100, 135, 136, 146, 154, 175, 208, 214, 219, 229
Küresel standartlar 178, 196, 197, 198
Küresel toplum 189
Küresel yönetişim xvii, 177, 178, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 194, 196, 198, 201, 204, 207, 209, 229, 245

L

Lale Çılgınlığı xi
Latin Amerika xvi, 22, 32, 34, 39, 72, 95, 123, 124, 143, 146, 147, 148, 149, 150, 152, 155, 162, 173, 179, 252
Lawrence 73, 251, 256, 257, 258, 262
Lawrence, Robert 73, 257, 258
Lehman Brothers xii
Lenovo 134
Lerner; Abba 252
Lerner; Josh 137, 263
Lerner teoremi 252
Letonya 165, 192, 193
Lewis, Michael 105, 260
Lewis, W. Arthur 142
Lexus and the Olive Tree, The (Friedman) 256, 266
Lincoln, Abraham 25, 44, 254
Litvanya 95
Lizbon Anlaşması 190
Lochner v. New York 266
Londra 3, 4, 5, 11, 23, 32, 90, 139, 261
Ludd, Ned 48
Lüksemburg 191

M

Maastricht Anlaşması (1992) 91
Macaristan 35, 192
Macedo, Stephen 180, 267
Madagaskar 139, 269
Maddison, Angus 122, 261, 262
Madencilik 157
Maden ekonomisi 123
Madenler 7
Makroekonomik politikalar 103, 106, 108, 243
Maksimum çalışma saatleri 266
Malezya 81, 82, 127, 261
Mali açık 153
Mali düzenleme 104, 105, 190, 197, 201, 208, 209, 211, 228, 229, 231, 233, 235, 261
Mali hizmetler 185, 232
Mali İstikrar Kurulu 229
Mali kriz 258, 259, 261, 270
Mali küreselleşme xiv, 30, 97, 104, 108, 109, 110, 112, 116, 131, 143, 206, 207, 229, 232, 234, 259
Mali politika 31, 67, 86, 89, 94, 96, 102, 105, 156, 157, 206, 266
Maliye Bakanlığı 127
Mali yenilik 110
Manchester 23
Mandıra ürünleri 222
Mantıklı beklentiler 117
Manuel, Trevor 156
Marshall Planı 259
Martyn 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 217, 254
Martyn, Henry 41, 45, 46, 47, 217, 254
Marx, Karl 23, 205
Mauritania 269
Mauritius 139, 140, 141, 142, 144, 146, 156, 157, 174, 263, 265
Mavnalar 42
McCain, John 169
Meade 139, 140, 141, 142, 145, 146, 156, 157, 263, 265
Meade, James 139, 142, 145
Meiji 125, 126, 154, 262
Meiji Restorasyonu 154
Meksika 91, 95, 146, 147, 154, 173, 253, 264
Menem, Carlos 162
Menkul kıymet değerlemesi 195
Menkul kıymetler 111, 194, 198, 199

Merkantalist 7, 8, 19, 27, 42, 44, 240, 253
Merkantalizm 4, 8, 10, 59, 73, 176, 244
Merkel, Angela 268
Merkez bankaları 13, 22, 30, 31, 32, 37, 79, 83, 87, 95, 103, 150, 177, 229
Metan 217
Mevduat sigortası 100, 112
Mısır 34, 72, 240
Michael Trebilcock 171
Mill, John Stuart 23
Mishkin 104, 105, 108, 260
Mishkin, Frederic 104
Mitchener, Kris James 253, 254
Mitterrand 90, 91
Moore, Barrington 252, 253
Moore, Mike 72, 256
Moravcsik, Andrew 180, 267
Mountford, Andrew 124, 262
Mülkiyet hakları 8, 12, 13, 16, 104, 123, 130, 131, 132, 134, 150, 151, 154, 174, 205, 208

N

NAFTA 173, 253, 266
Nakliye masrafları 124
Napolyon Savaşları 23, 93
National Bureau of Economic Research 253, 257, 259, 262
NBC/Wall Street Journal xiii
Nelson, Richard 174
Neoliberalizm 67
Nepal 198
Netville 202, 203, 268
New York 32, 36, 234, 235, 251, 252, 253, 255, 256, 257, 258, 259, 260, 261, 262, 263, 265, 266, 267, 268, 269, 271, 272
Next Globalization, The (Mishkin) 104
Nihai kredi mercii 19, 83, 112, 184, 208
Nijerya 269
Nijeryalı 235
Nixon, Richard 88
Norman, Montagú 35
Nüfus büyümesi 124
Nükleer teknoloji 47
Nye, John 253

O

Obama, Barack xiv, 169, 230
OECD 91, 169, 170, 259, 262, 264
On dokuzuncu yüzyıl küreselleşmesi 22, 29, 30
OPEC 218
Orta Doğu 22, 32, 71, 129, 146, 147, 179
Osmanlı Düyun'u Umumiyesi 33
Osmanlılar 7, 29
Otomobil endüstrisi 47
Otomobil parçaları 133, 148
Otoriter rejimler 215, 216, 226, 268
Ödemeler dengesi 86, 88
Örgütlenme özgürlüğü 196
Öz düzenleme xii
Özel Ekonomik Bölgeler (SEZ) 133
Özel Fon Çekme Hakkı (SDR) 89
Özelleştirme 132, 143, 149, 150, 162, 176
Özel maliyetler 46

P

Pamuk 6, 72, 126, 217, 227, 262, 270
Para arzı 30, 32, 88, 162
Para birimleri ix, x, 17, 22, 30, 84, 86, 88, 95, 227, 233
Para politikası xii, 30, 31, 85, 95, 106, 135, 162, 189, 190
Patent 47, 68, 71, 174, 240, 267
Patlama ve iflas döngüsü 33
Perry, Matthew C. 29
Peru 267
Peso, Arjantin 162
Peterson Institute for International Economics xiv, 253, 263
Petrol xvi, 124, 218
Pirinç 128, 222
Piyasa bazlı çözümler 201
Polis 11, 13, 18, 28, 33, 264
Politika danışmanları xviii, 156
Politika hedeflemesi ilkesi 102, 108
Polonya 35, 190
Portekiz 10, 43, 193
Porto Rikolu 235
Posner, Eric 267
Pound 251
Prebisch, Raul 142
Pritchett, Lant 271

Q

Qian, Yingyi 132, 262, 263

R

Radisson, Pierre-Esprit 4
Radyo 37
Refah xv, xvi, xvii, xx, 7, 16, 23, 45, 53, 61, 65, 75, 80, 86, 101, 119, 120, 132, 179, 206, 210, 211, 214, 216, 239, 256
Refah devleti xvi, 61, 65, 179, 239

Reformlar 103, 104, 105, 133, 136, 139, 143, 149, 150, 151, 152, 154, 228, 229
Reinhart, Carmen 96, 184, 267
Renminbi, Çin 135, 242, 243, 272
Revizyonistler 142, 143, 145, 146, 147, 148, 149, 264
Ricardo, David 22, 23, 41, 43, 44, 45
Risk alma 197, 198, 200
Robinson, Ronald 29, 253
Rogoff 96, 108, 184, 185, 256, 259, 260, 264, 267
Rogoff, Ken 96, 108, 184
Roosevelt, Franklin 36
Roosevelt Gerekçesi 34
Roosevelt, Theodore 34
Rosenstein-Rodan, Paul 142
Royal African Company 10
Ruggie, John 65, 186, 256
Rugmark 198, 200
Rusya ix, 3, 82, 83, 95

S

Sabel, Charles 187, 190
Sabit döviz kuru 38, 88, 193
Sachs 83, 109, 144, 145, 149, 150, 258, 263, 264, 265
Sachs, Jeffrey 83, 144, 149, 150, 258, 265
Sağlık standartları 149
Sağlık ve Bitki Sağlığı Önlemleri Anlaşması, Dünya Ticaret Örgütü 70
Sahraaltı 128
Samuelson, Paul xiv, 44, 49
Sanayi Devrimi 23, 24, 48, 52, 76, 97, 120, 122, 124
Sanayileşme 39, 66, 122, 127, 135, 137, 146, 147, 148, 149, 152
Sanayi politikaları 66, 135, 137, 173
Sarkozy, Nicolas 268
Sen, Amartya 188, 202, 268
Sendikalar 37, 53, 67, 76, 163, 166, 206, 257, 267
Sera gazları 217
Serbest piyasalar xix, 22, 57, 65, 67, 125, 127, 139, 255, 263
Serbest ticarete direnç 52
Serbest ticaret karşıtı 52
Sermaye akışı x, 21, 30, 31, 32, 79, 80, 81, 85, 87, 90, 95, 99, 103, 105, 106, 107, 108, 109, 113, 116, 123, 127, 135, 148, 152, 154, 156, 162, 166, 174, 176, 179, 193, 206, 214, 233, 259, 260
Sermaye gereklilikleri 231, 270
Sermaye hareketi 81, 157
Sermaye Hareketlerinin Serbestleştirilmesi Sözleşmesi 91
Sermaye kontrolleri 81, 84, 85, 86, 87, 89, 90, 91, 92, 97, 103, 106, 107, 114, 163, 169, 193, 207
Sermaye piyasaları xvi, 80, 81, 95, 97, 103, 106, 107, 112, 143
Sertifikasyon ve etiketleme 198
Shakespeare, William 101
Shiratori, Masaki 127
Shochu 70
Sıcak para 80, 84, 91, 233
Sigara 170
Silikon Vadisi 148, 234, 263
Singapur 127
Singer, Peter 188, 202, 268
Sistemik 100, 113, 199
Sivil toplum örgütleri 199, 200, 223, 224
Siyahların Ekonomik Olarak Güçlendirilmesi 173
Slaughter, Anne-Marie 185, 267
Smith 8, 11, 18, 22, 23, 29, 41, 44, 46, 48, 101, 205, 207, 252, 255, 261
Smoot-Hawley Gümrük Vergisi 38, 222
Sokoloff, Kenneth L. 253, 262
Soskice, David 65
Sosyal fırsat 46
Sosyal fırsat maliyeti 46
Sosyalistler 116
Sosyalizm 90
Sosyal maliyetler 46
Sosyal piyasa ekonomisi 65
Sosyal programlar x, 16, 141, 222
Sosyal refah xvii, xx, 101, 206
Sosyal reform 39
Sosyal sigorta 16, 19, 39, 61, 177, 206, 208
Sosyal sorumluluk 176, 187, 200, 201
Sovyetler Birliği 61, 193
sömürgeci 177, 253
Sömürgeci 140
Sözleşmeler 13, 18, 33, 52, 100, 104, 131, 167, 225, 235, 238
Sözleşmeli hizmetçi 200
Spekülasyon 95, 107, 270
Spence, Mike 107
Stagflasyon 89
Stiglitz, Joseph xiv, 265
Stopler, Wolfgang 49
Subramanian, Arvind x
Summers, Larry xiv, 75
Şapka yapımı 3
Şarap 43, 253
Şeker 6, 128, 140, 141, 222

T

Tahıl Yasaları 23, 24, 25
Tam istihdam 31, 54, 61, 85, 86, 157
tarım 59, 63, 66, 68, 70, 71, 72, 128, 157, 189, 206, 222, 227, 269, 270
Tarlalar 124
Tasarruf xi, xii, 43, 46, 80, 81, 99, 112, 113, 134, 140, 237
Tasarruf ve kredi krizi (1980'ler) 112
Tayvan 127, 128, 129, 136, 144, 146, 154, 156, 174, 236, 264
Tazminat konusu 225
Tedarik eğrileri 48
Tedarik tarafı 89
Tekel 4, 6, 10, 18
Tekila krizi 95
Teknokrasi 59, 60, 184, 185
Teknokrat 67, 73, 89, 116, 144, 145, 159, 166, 184, 186, 212, 233
Teknolojik ilerleme 43, 56, 147, 217
Teknoloji transferi 134, 263
Tekstil 36, 42, 43, 48, 64, 66, 68, 75, 123, 124, 126, 141, 206, 217
Telekomünikasyon 47, 68, 202
Telgraf 22
Telif hakları kanunu 174
Temyiz mahkemesi 68, 266
Teşvikler xx, 102, 129, 130, 132, 133, 134, 135, 137, 143, 146, 147, 153, 154, 222, 236, 237, 240, 242, 264, 266, 270
Ticaret anlaşmaları xiv, xvi, 33, 123, 150, 172, 174, 179, 221, 225, 228
Ticaret fazlası 27, 88, 218, 240, 241, 242, 243
Ticari bankalar 83, 109, 112
Ticari işlemler 259
Tobin 94, 95, 106, 116, 117, 230, 259, 260
Tobin, James 94, 106, 259, 260
Tobin vergisi 95, 230
Tolstoy 100
Toprak reformu 128
Turner, Lord 259
Tüketiciler 46, 47, 48, 69, 117, 195, 198, 199, 200, 227, 240, 269, 270
Tüketim xix, 75, 119, 259
Türevler 105, 111
Türkiye 95, 109, 146, 147, 154, 191, 192, 233, 240, 244
Tütün 6, 25

U

Ulaşım 10, 21, 22
uliet, Naked (Horby) 202, 268
Ulusal düzenlemeler xiv, 69, 131, 167, 221, 232
Ulusal kaynaklar 66
Ulusal piyasalar xv, 17, 19
Ulus devletler xviii, 68, 176, 184, 186, 188, 189, 204, 209, 213, 215, 217, 219, 226, 245
Ulus devletler içinde örgütlenen 209
Ulus devletlerin rolü 204
Uluslararası finans rejimi 87
uluslar arası hukuk 267
Uluslararası Para Fonu x, 61, 62, 79, 229
Uluslararası piyasalar 15, 17, 129, 167, 176, 187
Uluslararası Ticaret Örgütü 62
Uluslararası ticaret rejimi reformu 216, 221, 239
Uluslar üstü ağ 185, 186
Ulus yaratma 39
Uruguay Round'u 68, 71, 228
Ücretler 36, 37, 73, 74, 75, 76, 99, 107, 111, 131, 157, 234, 237, 238, 257, 271
Ümit Burnu 6
Ürün güvenlik kuralları 197

V

Vapur 21
Vasco da Gama 6
Vasıfsız işçiler 49, 235
Vatandaşlık 236
Vatanseverlik 45
Velasco, Andres 265
Vergi rekabeti 168, 169, 170
Verimlilik 43, 50, 101, 121, 130, 132, 133, 134, 144, 147, 149, 168, 224, 269
Vietnam 88, 154
Vietnam Savaşı 88
Volcker kuralları 230
Volcker, Paul 111
VoxEU.org 184, 254, 261, 271, 272

W

Wall Street xi, xii, xiii, 36, 90, 107, 109, 111, 112, 114, 115, 116, 270
Wall Street-Hazine 107
Walmsley, Terri Louise 271
Warner, Andrew 144
Washington Konsensüsü 67, 89, 143, 149, 150, 151, 162, 163, 263, 265
Wealth of Nations (Smith) 252, 255
Weidenmier, Marc 253, 254
West Coast Hotel Co. v. Parrish 266

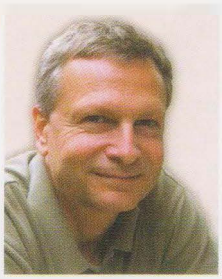
White, Harry Dexter 59
Williamson, John 143, 149, 263, 264, 271
Winters, L. Alan 271
Wolf, Martin xiv, 260

Y

Yanlış hareket 92
Yargı 17, 55, 92, 150, 177, 224, 232, 260
Yargı sistemleri 150
Yatırım bankacılığı 115
Yediler Grubu 229
Yeniden dağıtım 48, 49, 50, 52, 76, 208, 238
Yeni Fransa 4
Yeni Görüş 61
Yenilik xi, 24, 110, 111, 132, 137, 153
Yeni Zelanda 122, 123
Yerel kurumlar 17, 66, 197, 211
Yerel politika xvi, 23, 29, 34, 57, 66, 73, 77, 85, 144, 164, 165, 166, 177, 183, 215, 229, 238
Yerleşik liberalizm 73
Yerleşik serbestleşme uzlaşısı 65
Yetkilendirme 185, 187
Yirmiler Grubu 229, 233
Yoksulluk 120, 130, 143, 144, 155, 240, 270
Yunus, Muhammad 151, 265

Z

Zuma, Jacob 158

DANI RODRIK Harvard Üniversitesi, John F. Kennedy Yönetim Fakültesi'nde Refik Hariri Uluslararası Ekonomi Politik Profesörüdür. Dünyanın en iyi ekonomistlerinden biri olup, küreselleşme ve ekonomik kalkınma hakkındaki özgün ve ileri görüşlü analizleriyle tanınır. Ulusal ve küresel ekonomi politikalarını –ticaret, sanayi, finansa ve büyüme alanlarındaki- geliştirmek konusundaki fikirleri ekonomistler ve benzer şekilde politika yapıcılar arasında oldukça etkili olmuştur. 1997 tarihli Has Globalization Gone Too Far? Business Week'te on yılın en iyi ekonomi kitaplarından biri olarak adlandırıldı. "Ekonomik kalkınma ve küreselleşme üzerine alışılmadık düşünceler" adlı blogu yaygın biçimde okunur ve New York Times ve The Economist gibi gazete ve dergiler tarafından sıklıkla atıfta bulunulur. 2007'de Albert O. Hirschman Sosyal Bilimler Araştırma Konseyi (New York) prestij ödülünün ilk kazanan olarak kabul edilmiştir. Yazarın Türkçesi Efil Yayınevinden çıkmış "Tek Ekonomi Çok Reçete: Küreselleşme, Kurumlar ve Ekonomik Büyüme" adlı bir kitabı da bulunmaktadır.

Yüzyıldır iktisatçılar finans ve ticarette küreselleşme konusunu öne çıkarmaktalar. Ancak küresel bir ekonomi ve serbest ticaretin her zaman avantajlı olmayabileceğine ilişkin uyarı işaretleri de sürekli devam ediyor. Rodrik, meselenin özündeki temel "üçlü çelişki"nin yerini göstermektedir: demokrasi, kendi kaderini tayin etme ve ekonomik küreselleşmeyi eş zamanlı olarak gerçekleştiremeyiz.

Akıllı Küreselleşme'ye Övgüler

"Bu kitap çağımızın en büyük meselesini – küreselleşmeyi – ele alıyor ve küresel işbirliğinin kapsamı ve sınırları hakkındaki tartışmayı kolay anlaşılabilir bir biçimde genişletiyor."

Gordon Brown, Milletvekili

"Çok etkili bir tartışma sunan bu kitapta Dani Rodrik; ekonomik kalkınmanın ülkeye özgü yollarını ve büyümenin daha akla yatkın ve sürdürülebilir formlarını ortaya koyuyor. Hiper küreselleşmenin aşırılıklarına pro aktif bir bakış açısı ile ele alınan "Akıllı Küreselleşme", açık piyasalara karşı güçlü tepkileri, finansal krizleri ve adaletsiz ticaret uygulamalarını önlemeye çabalayanlar için zorunlu bir okumadır."

Nouriel Roubini,
Crisis Economics: A Crash Course in the Future of Finance adlı kitabın yazarlarından

"Dani Rodrik küreselleşmenin en önde gelen – ve en dikkatli – savunucularından. Akıllı Küreselleşme'de aşırı küreselleşmenin demokrasiyi zayıflatıp – ya da tam tersi – zayıflatmayacağı merak ediliyor. Okuyun, siz de merak edeceksiniz."

Alan S. Binder, Gordon S. Rentschler Memorial İktisat ve Kamu Yönetimi Profesörü,
Princeton Üniversitesi ve eski ABD Federal Rezerv Sistemi Yönetim Kurulu Başkan Yardımcısı

EFİL YAYINEVİ
EFLATUN Basım Dağıtım Yayıncılık Danışmanlık Yatırım ve Tic. Ltd. Şti.
Ahmet Rasim Sokak 18/2 Çankaya/Ankara, Türkiye
Tel : (+90) 312 442 52 10
GSM : (+90) 541 232 00 96
Faks : (+90) 312 442 52 12
www.efilyayinevi.com

978-605-4334-78-0